

გარი ჩაფიქ

სიყვარულის მსხვერპლი

ღებეჩივი

თბილისი 2012

გამოჩენილი ქართველი მწერალისა და საზოგადო მოღვაწის, აკადემიკოს **გარი ჩაფიძის** კლამს არა ერთი საინტერესო ნაწარმოები ეკუთვნის. მათ რიცხვს შეემატა დეტექტიური რომანი „სიყვარულის მსვერპლი“, რომელშიც აისახა ავტორის მსოფლმხედველობა, რწმენის, სიყვარულის, პატიოსნების ხედვა. რომანის თემატიკა მრავალმხრივია, ღრმადშინაარსიანი და ერთი ამოსუნთქვით იკითხება.

რედაქტორი: ნ. კაკიაშვილი

ISBN 978-9941-0-4317-8

თავი პირველი

– დედა! აი მე ლა ადლე ავდექი, ხომ კალგი გოგო ვალ? დედა ალ გესმის? გამილე კალები, თოლემ ხომ იცი, მე ვიტილებ და ჩემს ტილილზე მამილო გაჯავლდება, დედილო, ალ გესმის? დედააა!

... და ბავშვს რომ არავინ გამოეხმაურა, ყელში ცრემლები მოეპვინა და, ისედაც გაუმართავად მოლაპარაკეს, ახლა ლაპარაკს დედაც ველარ გაუგებდა.

ოთახში ბავშვის ფუნჩულა ფეხების წყნარი ხმა გაისმა, მშობლების საძინებელი ოთახის კარებს მიაწვა, დაკეტილი აღმოჩნდა, წყნარად დააკაკუნა, არავინ გამოეპასუხა, შემდეგ მოუმატა და კარებს მთელი ბავშვური ძალით მუშტები დაუშინა, სცემდა, სანამ ხელები არ ეტკინა, მაინც არავინ გამოეპასუხა. ახლა კი ყელში მობჯენილ ცრემლთა ცთუნებას ველარ გაუძლო, გული ამოუჯდა, კარებთან ჩაჯდა და ტირილი დაიწყო...

ჯერ კიდევ ადრე იყო, მტრედისფერი რიჟრაჟი თუ იქნებოდა ოთახებში შემოფრენილი. ყველას ეძინა დილის სიწყნარეში ბავშვის ტირილის ხმამ ყველა მეზობელთან შეაღწია, ძილის ბურანიდან გამოიყვანა ისინი და თითქმის ყველა, სადარბაზოს კარებთან შეიკრიბა.

ბინის კარები შიგნიდან აღმოჩნდა დაკეტილი, ბავშვს არ შეეძლო გაღება, მეზობლები გარედან ანუგეშებდნენ და თან კარების გაღებას ცდილობდნენ, მაგრამ საიდუმლო საკეტი არავის ემორჩილებოდა და იძულებული გახდნენ, ძალაყინით შეემტვრიათ.

ბავშვი ერთერთმა დედაკაცმა ხელში აიყვანა, ჯერ მშობლიური ალერსით დააწყნარა და შემდეგ ტანსაცმელი ჩააცვა.

ბავშვი დაწყნარდა, ტირილი შეწყვიტა და ხანგამოშვებით თუ ამოისლოკინებდა.

მეზობლებს ვერა ეხსნათ ბავშვის მშობლებისაგან მართლ დატოვება და საძინებელი კარების გაღება სცადეს, სადაც ღრმა ძილში წასული მშობლები ეგულებოდათ.

ჯმუნა შეხედულების შავულვაშიანმა მამაკაცმა ჯერ წყნარად დააკაკუნა, შემდეგ უფრო ძლიერად, საძინებელი ოთახის მიღმიდან კი პასუხი არ ისმოდა.

ჯმუნა მამაკაცი ქერათმიანმა ახალგაზრდა კაცმა შეცვალა, გასაღებების აცმა მოიმარჯვა და კარების გაღება სცადა, მაგრამ ამაოდ, საძინებელი ოთახის კარები შიგნიდან ჩაკეტილი აღმოჩნდა რომელსაც სხვა გასაღები არ ერგებოდა.

– შევამტვრიოთ! – თქვა ჯმუნამ, მაგრამ ძალაყინით კარების შემტვრევაზე მეზობლები არ დათანხმდნენ და საერთო მოლაპარაკებით გადაწყვიტეს მილიციის განყოფილებისათვის შეეტყობინებინათ მომხდარის შესახებ.

მალე მოვიდა საგანგებოდ შემდგარი საგამომძიებლო ჯგუფი, რომელსაც გამოცდილი გამოძიებელი, მაიორი ჯულიელი ხელმძღვანელობდა.

ჯულიელმა ნაჩქარევად, მაგრამ ყურადღებით დაკითხა მეზობლები და ყველასაგან ერთი და იგივე პასუხი მიიღო:

– არაბულების ოჯახში საღამოს ყველანი სახლში იყვნენ და არსად არ გასულან, თუ სადმე წავიდოდნენ, აუცილებლად თან წაიყვანდნენ, ან რომელიმე მეზობელს დაუტოვებდნენ ბავშვს.

ექვვარეშე იყო, რომ ცოლ-ქმარი საძინებელ ოთახში იყვნენ ჩაკეტილები, მაგრამ რისთვის?

მილიციის მაიორმა სცადა კარების გაღება, მაგრამ არც მას დაემორჩილა საკეტი და იძულებული გახდა, ოქმი შეედგინა კარების გატეხვის თაობაზე. ოქმის ბოლოში მეზობლებმაც მოაწერეს ხელი და მაიორმა საძინებელი ოთახის კარების გატეხვა ბრძანა.

შემადრწუნებელი სურათი გადაიშალა მნახველთა წინაშე, ცოლ-ქმარი არაბულები ერთ საწოლზე იყვნენ დაწოლილები, ვალერი არაბული მარჯვენა მხარეს იწვა, ოდნავ წინ გადახრილიყო და მარცხენა ხელი მეუღლის მზია ცერცვაძე-არაბულის მკერდზე დაედო. მზია ცერცვაძე-არაბული ზურგზე იწვა, მარჯვენა ხელი მეუღლის მარცხენა ხელზე დაედო, ხოლო მარცხენა ხელი მეუღლის კისერქვეშ გაეყო და ერთი

დანახვით ღრმა ძილში წასულებს გავდნენ, ხოლო ყურადღებას თუ გავამახვილებდით და დაეუკვირდებოდით, შეეკამჩნევიდით, რომ ისინი აღარ სუნთქავდნენ.

ჯუღელმა მეზობლები დაითხოვა და საექიმო-საექსპერტო კომისიას გამოუძახა.

მალე მოვიდა სასწრაფო დახმარების ავტომანქანა, საიდანაც სამი გამოცდილი ექიმი გადმოვიდა.

ადგილზევე გასინჯეს მიცვალებულთა გვამები და გამოძიებელ ჯუღელთან შეთანხმებით გადაწყვიტეს, ექსპერტინისათვის საავადმყოფოში გადაეყვანათ.

ჯუღელი სამძებრო საქმეს შეუდგა, გულდასმით დაათვალიერა საძინებელი ოთახის შემოსასვლელი კარი, რომელიც ამ რამდენიმე წუთის წინ მისივე ბრძანებით შეამტვრიეს. არა! აქედან ბოროტმოქმედის შემოსვლა შეუძლებელი იყო, მაგრამ მაინც ყურადღებით დაათვალიერა კარი, გამოცდილი თვალთ ხელის ანაბეჭდებსაც კი დაუწყო ძებნა, მაგრამ ამოდ, საეჭვო ვერაფერი იპოვა.

ოთახის მეორე კარები ღია აივანზე გადიოდა, რომელიც ინგლისური საიდუმლო საკეტით იყო დაკეტილი და შიგნიდან გასაღების გარეშე იღებოდა, ხოლო გარედან ამოდ. საკეტი კარებში მჭიდროდ იყო ჩასმული, ასე რომ მთელ კარებს და მის ჩარჩოს ნემსისწვერისოდენა ღრისკაც კი არსად ჰქონდა.

აივანი ერთი მეტრი სიგანისა და ოთხი მეტრი სიგრძისა იქნებოდა, გარშემო დაბალი, ერთი მეტრი სიმაღლის რკინის გისოსებიანი მოაჯირი ჰქონდა შემოვლებული, იატაკი მარმარილოს ფილაქანით იყო მოპირკეთებული, ზევიდან კი მაღლარი ვენახით ლამაზად დახურული.

ჯუღელი აივანზე გავიდა, კარები გარედან გამოიკეტა და გაღება სცადა, მაგრამ საკეტი არ დაემორჩილა და ბოლოს იძულებული შეიქმნა, ოთახში დარჩენილი საგამომძიებლო ჯგუფის წევრებისათვის ეთხოვა კარების გაღება.

მაიორმა აივანი გულდასმით დაათვალიერა, საეჭვო ვერაფერი შენიშნა, პირველად ვენახის ძირზე ჰქონდა ეჭვი,

მაგრამ ისიც გაუქრა, როცა ფოთოლშეუშლელი ვენახის აშოლტილი მთელი ტანი გადაამოწმა, ასე რომ არც ყოფილ-იყო, ვენახი საშუალო ადამიანის წონას ვერ გაუძლებდა, მისი ბოლო თითქმის დაუმაგრებელი იყო რკინის გისოსებზე.

ისევ საძინებელ ოთახს დაუბრუნდა გამომძიებელი და ყოველგვარი ნივთების აღწერას შეუდგა. საწოლთან დადგმული პატარა კარადის უჯრა გამოსწია, უჯრაში ოთხი ცალი ოქროს ბეჭედი და ერთი ცალი ოქროსივე ყელსაბამი იყო, ორი ცალი ბეჭედი თვლიანი, ორიც უთვლო, საქორწინო, ერთი უთვლო საქორწინო ბეჭედი სხვებთან შედარებით გაცილებით დიდი ზომის იყო, ეს ბეჭედი, ალბათ, ვალერი არაბულს ეკუთვნის. ეს სამი კი მზიას, ყელსაბამიც, რა თქმა უნდა, ქალისაა. გაიფიქრა და კარადის მეორე უჯრას გამოსწია, შიგ 283 მანეთი აღმოჩნდა.

„ბოროტმოქმედება გაძარცვის მიზნით არ უნდა იყოს ჩადენილი, შეიძლება არავის ხელიც კი არ ურევია მკვლევლობაში, ვნახოთ, როგორი იქნება ექსპერტის დასკვნა, თუ ბოროტმოქმედებაა, მე მას ჩამოვხსნი ნიღაბს და გამოვიყვან მზის სინათლეზე, ყველას დასანახავად! ეჰ, რამდენი ბნელით მოსილი ბოროტმოქმედებისათვის ჩამომიხსნია ფარდა და ახლა კი რა იქნება ჩემი გამოურკვეველი? მთელი ახალგაზრდობა ამ საქმეს შევალე, არც თუ ადვილია უძილო ღამეები და ბრძოლა საშიშ რეციდივისტებთან, ოცდათხუთმეტი წლის მანძილზე ჩემი მიუგნებელი კვალი არ ყოფილა და ნუთუ, მოხუცებულობის დროს მიმტყუვნებს ალლო?!“ – ფიქრობდა ჯუღელი და საწოლთან მუხლზე ჩამჯდარი მუშაობას განაგრძობდა. – „ნეტავ რა მომდის? ასეთი დაღლა არასოდეს მიგრძენია, ღამეებიც ბევრჯერ თეთრად მითენებია, ახლა კი... წუხელი კარგად მეძინა, ჰო! მგონი ვეღარც ვაზროვნებ!“ – სიგარეტი ამოიღო, მოუკიდა, და უფრო დაღლა იგრძნო, ძილიც კი მოეკიდა, რომ არ წაქცეულიყო, თავს ძალა დაატანა, აივანზე გავიდა, ღრმად ჩაისუნთქა სუფთა ჰაერი, ერთჯერ, მეორედ და რაღაც სიმხნევე დაუბრუნდა, დაღლაც თითქოს ვიდაცის

უხილავმა ხელმა მოხსნა, აზროვნებაც უწინდელი დაუბრუნდა, კიდევ უნდოდა რამდენიმე წუთი გაჩერებულიყო სუფთა ჰაერზე, მაგრამ ერთ-ერთმა თანამშრომელმა მოახსენა:

– ამხანაგო მაიორო! – ჯუღელი შემობრუნდა და იმის ნაცვლად, რომ პატაკი მოესმინა, თანამშრომელს უყვირა.

– ფეხი! ფეხი იატაკს არ დააკარო! არ გაინძრე! – შემდეგ თანამშრომელთან მივიდა, ხელი მოჰკიდა, უჩვენა, სად უნდა დაედგა ფეხი და იმ ადგილიდან გასულიყო. თანამშრომელი განცვიფრებით შესცქეროდა და ვერაფერი გაეგო, რა ხდებოდა, ჯუღელმა თვითონ გამოაფხიზლა და გაუგებრობიდან გამოიყვანა იგი.

– აი, იატაკზე რაღაც ლაქას ხედავ? მას ფეხი არ დაადგა! რა გინდოდა, სერგო ჩემთვის გეთქვა? – წელან ყვიროდა, ახლა კი, წყნარად, მეგობრული კილოთი უთხრა ჯუღელმა.

– სამედიცინო დასკვნა მოიტანეს ექიმებმა. ამხანაგო მაიორო! – მოახსენა თანამშრომელმა.

– ძალიან კარგი! თქვა ჯუღელმა და მისაღებ ოთახში გავიდა ექიმებთან, ერთ-ერთ მათგანს ექსპერტის დასკვნის ბარათი გამოართვა და ხმამაღლა წაიკითხა:

– „დიდი ღოზით დასაძინებელი ნარკოზის ხანგრძლივი შესუნთქვის გამო, გარდაიცვალა ცოლ-ქმარი ვალერი და მზია არაბულები.

სისხლის მიმოქცევა და გულის მუშაობა შეწყვეტილია, დაახლოებით, დილის ექვს საათზე...“

დასკვნას ხელს აწერდა სამი ექიმი, ტექსტის ბოლოში კი მრგვალი ბეჭედი იყო დასმული.

– სამი საათით ადრე რომ მოვსულიყავით, გადავარჩენდით? – თქვა იგივე ხმამ და სინანულით თავი გადააქნია, შემდეგ ექიმებისკენ შებრუნდა და ნახევრად მბრძანებლური კილოთი დასძინა – მე შესაჭიროება თქვენი დახმარება! ეს წუთია, იატაკზე შევამჩნიე რაღაც ხსნარის ლაქა, უნდა შემოწმდეს და დადგინდეს, რა იყო იქ დაღვრილი!

– ჩვენ მზადა ვართ! – თქვა ერთ–ერთმა ექიმმა და ყველანი საძინებელ ოთახში გავიდნენ, ლაქას დააცქერდნენ, რომლის ნაკადიც აივნის კარებიდან იწყებოდა და წვრილ ხაზად საწოლის ფეხთან წყდებოდა, ლაქის დანახვა შეუიარაღებელი თვალით არც თუ ისე ადვილი იყო და ერთ–ერთმა ექიმმა ჯიბიდან გამადიდებელი შუშა ამოიღო, რამოდენიმე ადგილზე სპეციალური ჩოგნით ფრთხილად მოფხიკა, მონაფხეკი ლაქა სპეციალურ შუშაში მოათავსა და გასასინჯად წაიღეს.

ჯუღელი აღარაფერს აკეთებდა, უცდიდა, როდის მოვიდოდა ლაბორატორიიდან სინჯის ცნობა, წუთი წელიწადად ეჩვენებოდა, მაგრამ საათს წელიწადი არ უჩვენებია, და ნახევარი საათს შემდეგ ჯუღელი ცნობას კითხულობს.

– „მოქალაქე არაბულის საძინებელ ოთახში დაღვრილი ხსნარი, იატაკზე ანაფხეკის გასინჯვის შედეგად, აღმოჩნდა დასაძინებელი ნარკოზის სითხე...“

ცნობას ხელს აწერდა ლაბორატორიის მთავარი ექიმი და წესისამებრ მრგვალი ბეჭდით იყო დამოწმებული.

– ასეც ვიცოდი! – თქვა მაიორმა და ჭიქა წყლით აავსო, აივანზე გავიდა, კარები გაიხურა, ჩაკეტა და წყალი კარების ზღურბლზე ნელი ნაკადით დაასხა, სითხე უკან გადმოიღვარა, აღმოჩნდა, რომ კარებს დამცველი ფიცრები ჰქონდა მიჭედებული, კიდევ გულდასმით დაათვალიერა ჯუღელმა კარები და ბევრი გასინჯვის შემდეგ, დაადგინა, რომ კარებში სითხის შეშვება შეუძლებელი იყო. მაშ, საიდან უნდა მოხვედრილიყო ოთახში დასაძინებელი ხსნარი? ეჭვგარეშეა, რომ ბოროტმოქმედს აქვს აივნის კარების საკეტის გასაღები, გაიფიქრა ჯუღელმა და ოთახში შევიდა გასაღების მოსაძებნად.

რგოლზე აცმული აივნის კარების სამივე გასაღები ადგილზე აღმოჩნდა და მწყერზე მონადირე ძაღლივით გაიტრუნა, მან კარგად იცოდა, რომ საკეტს მხოლოდ სამი გასაღები მოყვებოდა, კვალი უკვე დაკარგული ჰქონდა და იძულებული იყო, თავიდან დაეწყო ყველაფერი.

თავი მეორე

სახლი, რომელშიაც არაბულები ცხოვრობდნენ, ოთხსართულიანი იყო და ორი სადარბაზო ჰქონდა, აქ მცხოვრებლებს კარგი წარსული აკავშირებდათ საზოგადოებასთან და შეუძლებელი იყო, ბოროტმოქმედი ამ სახლში მაცხოვრებელი ყოფილიყო, მაგრამ ჯუღელმა მაინც აქედან დაიწყო, გამოდიებას თავისი საიდუმლოებანი აქვს, რამდენი რამ აღმოუჩენიათ გამოდიებაში, და ჯერ კიდევ, რამდენი რამეა აღმოსაჩენი, შეიძლება, სწორედ ახალს აღმოაჩენს მაიორი და ბოროტმოქმედს იქ დააკავებს, სადაც ჩვენ არ გვგონია, ის რა ბოროტმოქმედია, თუ მას ეჭვის თვალთ მიჩერებია საზოგადოება? ბოროტმოქმედს ვერცერთი თვალთმაქცი ვერ უნდა შეედრებოდეს თავისი ცბიერებით! ბოროტმოქმედი ბნელითმოსილი და სიბნელეში ეშმაკივით შეუმჩნეველი უნდა იყოს, აი, სწორედ ასეთი ბოროტმოქმედის ხელში ჩაგდება არის ვაჟკაცობა, თორემ, მას რაღა დაჭერა უნდა, კაცი სისხლიან დანას რომ მიუტანს მილიციის უფროსს, მაგიდაზე დაუდებს და ეტყვის: – „ესა და ეს ადამიანი მე მოვკალი“ – ჯუღელმა კარგად იცის, თუ როგორ ნიღაბს ატარებს ბოროტმოქმედი და ჩვენ ვერ შევუსწორებთ...

რამოდენიმე დღეში მორჩა პირველ სადარბაზოში მცხოვრებთა დაკითხვას მაიორი და მეორე სადარბაზოში, სადაც არაბულების ოჯახი ცხოვრობდა, პირველი სართულიდან დაიწყო, თორმეტი ოჯახის დაკითხვას ერთ თვეზე მეტ ხანს მოანდომა, თითქმის ყოველგვარი ძიება სწორად მიჰყავდა, მაგრამ შედეგი კი არ ჩანდა, მკვლელობა, ისევ ისე ბურუსით მოცული რჩებოდა, მაიორი ხედავდა თავის პირველ დამარცხებას და სინანულით იგონებდა წარსულს, ოცდათხუთმეტი წლის დაუმარცხებელი დღეს მარცხდება! ოცდათხუთმეტი წელიწადი მბრძანებლობდა ყოველგვარ ბოროტმოქმედებზე, ახლა კი, პირიქით, მბრძანებლობენ მასზე!

„აღბათ, დავბერდი, მღალატობს მეხსიერება“ – ფიქრობდა მაიორი – „ეს უკანასკნელი გამოდიება იქნება ჩემი, ან

გამოვიძიებ და ან ჩემივე განცხადებით წავალ სამძებრო ორგანოდან, აღარ ვარგივარ ამ საქმისათვის, უწინდებურად ველარ ვემსახურები სამშობლოს! ყველას შესწევს იმისი ძალა, რომ სხვისი უბედურება გადაიტანოს, მე კი არა! უმეტესწილად, ძიებას ჩემისთანები სწირავენ თავს, არა წინასწარი გადაწყვეტილებით, არამედ ძიებაში შეტოპილი ბრმა ჩვეულების ძალით, და გამომძიებლები უფრო ხშირად იმიტომ ვიხოცებით, რომ არ შეგვიძლია, თავი ავარიდოთ მას!“ – ფიქრს განაგრძობდა მაიორი, მაგრამ ეს ფიქრიც ფარ–ხმალს ვერ აყრევინებდა, პირიქით, კიდევ მეტი მონღომებით დაეძებდა კვალს...

არაბულების ოჯახი მეოთხე სართულზე ცხოვრობდა, ვალერი არაბული სამოქალაქო მშენებლობის კონსტრუქტორი იყო, კომუნისტი, პარტიული ორგანიზაციის მდივანი, ღირექცია და სხვა, დადებითად ახასიათებდნენ მას: წყნარი, თავაზიანი, არ ეწეოდა, არ სვამდა, მტერი არ ჰყავდა და არც შეიძლებოდა ჰყოლოდა ასეთი ბუნების ადამიანს...

მზია ცერცვაძე–არაბული, მასწავლებელი იყო, ოჯახისა და ბავშვების დიდად მოსიყვარულე, არავითარი ურთიერთობა არ ჰქონია არავისთან, ასეთ ადამიანზე იტყვიან, „კარჩა-კეტილიაო“, სამტრო არავისთვის დაუშავებია რა და არც მტერი არ ჰყოლია...

არაბულების ოჯახს ერთი გოგონა ჰყავდა, ხათუნა, სამი წლისა, ეს იყო ოჯახის ყველაზე დიდი სიმდიდრე, თუმცა არც მატერიალური სიმდიდრე აკლდათ და ყოველ ნივთს ხათუნას სახელი ერქვა, ვინ არ შეიყვარებდა ხათუნას, მტერიც კი სიყვარულიც ჩაიკრავდა მკერდში და ფუნჩულა ლოყებს დაუკოცნიდა, ეს იყო ბავშვი აულწერელი სილამაზისა, კალმით ნახატი, სწორედ ისეთი, მიქელანჯელოს რომ დაუხატავს, ანგელოზის სურათი.

ობლად დარჩენილი ხათუნა მერი დეიდამ შეიკვდლა, რომელიც ამავე სადარბაზოში, მეორე სართულზე ცხოვრობდა, ერთ ოთახიან კეთილმოწყობილ ბინაში, მერი დეიდაც

მასწავლებელი იყო, რუსულ ენასა და ლიტერატურას ასწავლიდა იმავე სკოლაში, სადაც მე ვსწავლობდი და შემიძლია ვთქვა, რომ კარგად ვიცნობდი.

მერი მასწავლებელი ძალიან სათნო გულისა იყო, ვერ იტანდა ბავშვის წყენინებას, და ხანდახან, როცა ხათუნას გულს მოაყვანინებდა ვინმე, ბავშვებს ვერაფერს ეუბნებოდა, თვითონ გადმოსცვივდებოდა ცრემლები... ყველას მიმართ თავაზიანობით, სიწყნარით და ტკბილი სიტყვით, სასიამოვნო, მიმზიდველი საუბრით გამოირჩეოდა, მას ვერასდროს ვერ ნახავდით უსაქმოდ, ან სკოლაში იყო და ან სახლში ჩაკეტილი, წერდა, რეცხავდა, იატაკს აპრიალებდა, თავისი ხელით აკეთებდა ყველაფერს. მე, პირველხანებში, ძალიან მიკვირდა, თუ საიდან ჰქონდა ასეთ პატარა ქალს ამხელა შრომისუნარიანობა. დიახ, წონით 48 კილოგრამს თუ ძლივს იწონიდა მერი მასწავლებელი, პატარა ტანისა იყო, მაგრამ ისეთი ლამაზი და მოხდენილი ტანი ჰქონდა, რომ ბევრი შენატროდა იმისი გამოძერწილი სხეულის აღნაგობას, სახეც ისეთი ლამაზი ჰქონდა, რომ ერთი შეხედვით, ხათუნას ჰგავდა, ჰო, ხათუნას აიყვანდა თუ არა ხელში და გული ჩაიკრავდა, ორივენი ერთად მიქელანჯელოს სურათს მოგაგონებდათ, ღვთისმშობელს ყრმითურთ.

მერი მასწავლებელი მარტო ცხოვრობდა, მასთან არავინ დადიოდა და არც თვითონ არავისთან დადიოდა სტუმრად. ახლა კი საქმე უფრო მოემატა, ხათუნას მოვლა-პატრონობა იკისრა, არავის დაანება ობოლი და მერი მასწავლებლის ფრთის ქვეშ ამოფარებულ ხათუნას არც უგრძენია ობლობა, რაც დრო გადიოდა, მით უფრო თავს ევლებოდა ხათუნას, ხშირად დაჰყავდა მშობლების სასაფლაოზე, თვითონაც ბევრს ტიროდა და ბავშვსაც არ ავიწყებდა მშობლების საფლავს, მას სხვა სიკეთესთან ერთად, გარდაცვლილი მშობლების სიყვარულსაც უნერგავდა. ნაგროვები ფულით მარმარილოს ფილებით მოაპირკეთა მათი სასაფლაო და ზედ სხვადასხვა ფერის ვარდები ააყვავა, ეს, ალბათ, იმიტომ გააკეთა, რომ

კიდევ მეტად დამახსოვრებოდა პატარა ხათუნას მშობლების ადგილსამყოფელი, და ზრდასთან ერთად, ეგრნო მათი სითბო.

ხათუნასაც ძალიან უყვარდა მერი დეიდა, არ შორდებოდა არც ერთი წუთით, არც ბაღში რჩებოდა, არც არავისთან ჩერდებოდა მის გარეშე, მხოლოდ ერთს კი ვერ იტანდა, მერი დეიდა „შვილოს“ რომ დაუძახებდა, შეკრთებოდა და ცრემლები წამოცვივდებოდა, მის თვალებში მაშინ შეიძლება ამოგვეკითხა იმხელა სიბრაღული, რასაც ადამიანი დაჭრილი, მომაკვდავი ირმის ცრემლიან თვალებში ამოიკითხავს. ცრემლიან თვალებს შეანათებდა ხოლმე მერი მასწავლებელს, თქმით კი, ვერაფერს ეუბნებოდა და სამაგიეროს მხოლოდ იმით უხდიდა, რომ არასდროს არ დაუძახნია მერი დეიდასთვის „დედა“.

კრიალოსნებივით ჩამოიმარცვლენ წლები, მე და ხათუნა პირველ სექტემბერს ერთად მივედით პირველ კლასში, ჩვენს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა, როცა ერთად მოვხვდით ჯგუფში და ორივენი ერთ მერხზე დავჯექით. ხათუნა გულჩათხრობილი, სევდიანი და მიუკარებელი იყო ყველას მიმართ, მე, ერთადერთს, მომწონდა მისი დაღვრემილი, სევდიანი და ხშირად ცრემლით დანამული თვალების მზერა, ალბათ, მებრალებოდა კიდევ და ყველაფერში თანავუგრძნობდი. ჩემს გულკეთილობასა და სპეტაკ დამოკიდებულებაში რომ დარწმუნდა, (თურმე არც ისეთი მიუკარებელი ყოფილა, როგორც გვეგონა), მალე შეეცვალა ხასიათი და ჩემი განუყრელი მეგობარი გახდა.

მერი მასწავლებელი ჩვენს სკოლაში ასწავლიდა და სხვა მოსწავლეებთან ერთად ჩვენც ვირიცხებოდი მასთან, მან როცა შემაძწნია, ხათუნასთან კარგ დამოკიდებულებაში ვიყავი, ხათუნაზე არანაკლებ შემეყვარა და ხათუნას მხოლოდ მაშინ აგზავნიდა კინოში ან რაიმე საზეიმო შეკრებაზე, თუ მეც წავიდოდი...

მე და ხათუნამ ერთად გავატარეთ ბავშვობისა და სიყრმის სანუკვარი წლები, საშუალო სკოლა დავამთავრეთ და

ერთად შევალეთ ინსტიტუტის კარები, საოცრება მოხდა პირდაპირ, როცა ორივე ჩავირიცხეთ ინსტიტუტში, ბავშვობაში ერთად აღზრდილებს, ხუთი წელიც ერთად უნდა გაგვეტარებია.

მერი დეილამ კიდევ უფრო გაამახვილა ჩვენდამი ყურადღება, შეძლებისდაგვარად, არაფერს გვაკლებდა, თვითონ ზამთარ-ზაფხულ ერთი კაბით დადიოდა, რომელიც ბავშვებით ჰქონდა ტანზე შემოსხეპილი, ჩვენთვის კი, ყოველ ათ რიცხვში, ხელფასის აღების დროს, რაღაცას ყიდულობდა. ალბათ, ბავშვობაში ვერ ვამჩნევდი და ახლა თვალნათლივ ვხედავ, რომ მერი დეილასაც ხათუნასავით ნაღვლიანი თვალები აქვს, არავის არ დაუნახავს გაცინებული და მხიაული, მგონი ხათუნაზე უფრო გულჩათხრობილიცაა.

თავი მესამე

ოცი წელიწადი გავიდა მას შემდეგ, რაც ხათუნას მშობლებ-ის დალუპვა ჯერ კიდევ ბნელით იყო მოსილი, მე და ხათუნამ ინსტიტუტი დავამთავრეთ და იმავე სკოლაში გაგვანაწილეს მასწავლებლად, სადაც საშუალო განათლება მივიღეთ, პირველ ხანებში ძალიან მერიდებოდა ჩემი ყოფილი მასწავლებლების, აბა, როგორ ვყოფილიყავი მათთან მეგობრულად, როცა ამ რამდენიმე წლის წინად ყველანი ჩემი აღმზრდელები იყვნენ?

ჩემზე უფრო ხათრიანი ხათუნა გამოდგა, თავის ყოფილ მასწავლებელს დაინახავდა თუ არა, მისაღმებას ვერავინ დაასწრებდა და თითქოს რაღაც დანაშაულზე წაესწროთ, თავდახრილი გაწითლდებოდა. ასე ვიყავით რამოდენიმე თვეს, მაგრამ ყველაფერს მივეჩვიეთ, ჩვენი მასწავლებლები ამხანაგობაში ძალზე კეთილშობილნი გამოდგნენ, შეგვატყვეს თუ არა მოკრძალება, ისევ ჩვეული, პედაგოგიური ტაქტით დაგვიახლოვეს, ჩაგვინერგეს, რომ ჩვენს შორის აღარ იყო ისეთი დიდი ზღვარი, როგორც უწინ და ჩვენც გათამამდით, მაგრამ პატივისცემა, როგორც აღმზრდელისა, რა თქმა უნდა, ძველებურად შემოგვრჩა.

სამშაბათი დღე იყო, მეორე გაკვეთილს ვატარებდი მეცხრე კლასში, მოულოდნელად, გაკვეთილზე, ატირებული ხათუნა შემოვარდა, ატირებული ბევრჯერ მინახავს ხათუნა, მაგრამ ასე გაფითრებული კი არა, ვერ გავიგე, რა მოხდა, ათიოდე წუთის წინ ისეთი მხიარული იყო, რომ მეც გადმომედო იმის მხიარულება და ასე უცებ, ნეტავი, რა მოუვიდა, რომ სულს ვერ ითქვამს და სიტყვის თქმას ვერ ახერხებს.

– რა მოხდა? – მგონი მეათეჯერ შევეკითხე და ბოლოს, როგორც იქნა, ხმა ამოიღო:

– დედა ყოფილა უკანასკნელ დღეში, საავადმყოფოდან დამირეკეს!

მე კიდევ უფრო გამიკვირდა, ხომ ვიცოდი, რომ ხათუნას დედა არ ჰყავდა, მერი დეიდასთვის კი დედა არასოდეს არ დაუძახია, მაგრამ არ შევიმჩნიე და ვუთხარი:

– წავიდეთ! ახლავე წავიდეთ!

... მერი დეიდა გარდაცვლილი დაგეხვდა, ხათუნა ცხედარს დაემხო და მე პირველად ვიხილე, ხათუნა კი არა, ადამიანი, რომელიც ასე ცხარედ, ალალი, სპეტაკი ცრემლებით ამკობდა გამზრდელის ცხედარს.

ველარ გავუძელი მისი გულის დამთუთქველ სიტყვებს, ვთხოვე, გარეთ გამოძეოლოდა, უხმოდ დამეთანხმა.

სახლში წამოვედი, უკან გამოგვევა სასწრაფო დახმარების ავტომანქანა მერი დეიდას ცხედრით, ხათუნამ ვერ შეძლო ათრთოლებული ხელით კარების საკეტის გაღება და გასაღები მე გამომიწოდა, კარები გავაღე, ოთახში შევედი თუ არა, სიცარიელე ვიგრძენით, ყველაფერი საგანგებოდ დასუფთავებული მომეჩვენა, თითქოს ყველაფერი მერი დეიდას ელოდებოდა, მაგიდაზე წერილი იყო, წერილზე კი გასაღებების აცმა...

– წერილი ალბათ მე მეკუთვნის, შემიწახე! – მითხრა ხათუნამ და წერილი გასაღებთან ერთად ჯიბეში ჩამიდო.

სასწრაფო დახმარების ავტომანქანაც მოვიდა, მერი დეიდას ცხედარი ოთახში შემოსვენეს, ხათუნამ ტირილი ატეხა, დაემხო გვამს და აკანკალდა, ტირილი–ისტერიკად იქცა, კანკალი – კრუნჩხვებად და მდგომარეობიდან ნემსის გაკეთებამდე ვერ გამოვიდა.

ექვსდღიანი გლოვის შემდეგ მერი დეიდა ვალერი არაბულის გვერდით დავასაფლავეთ, ვინაიდან მზია არაბულის გვერდით თავისუფალი ადგილი არ იყო და სხვაგან დასაფლავება კი ხათუნამ არ ჰქნა, – „სამივე ჩემი მშობელია და ერთად უნდა იყოს“.

კვირას დავკრძალეთ მერი მასწავლებელი...

და რაღა აღსაწერია ადამიანის დაკრძალვის ცერემონიამლი, რომელ მწუხარებასაც თითქმის მთელი ქალაქის მოსახლეობა იზიარებდა.

თავი მეოთხე

ხათუნამ მერი დეიდას დაკრძალვიდან ორმოცი დღის შემდეგ მომთხოვა წერილი, მეც დაუყოვნებლივ გავუწოდე ამდენი ხნის სათუთად შენახული ბარათი, გასაღები კი მაგ-იდაზე დავდე. ადრესატმა ბარათი წაიკითხა, შეჩერდა, დაფიქრდა, ისევ თავიდან დაიწყო კითხვა, როცა მთლიანად წაიკითხა, დაფიქრებული სახით მომაჩერდა და მითხრა:

– შენ წაიკითხე ეს წერილი?

– მე რა უფლებით უნდა წამეკითხა? – ცოტა წყენითაც კი ვუპასუხე, მაგრამ მან, ჩემს წყენას ყურადღება არ მიაქცია და წერილი გამომიწოდა

– აჰა, წაიკითხე!

უნდობლად ჩამოვართვი ბარათი, ერთი თვალის გადავ-ლებით მიხლოდა იმის წაკითხვა, მაგრამ იმდენად საინტერესო აღმოჩნდა, რომ კითხვა განმეორებით დავიწყე, მეტი მონდომე-ბითა და ყურადღებით. ხათუნამ შეამჩნია წერილის, კითხვა თავიდან რომ დავიწყე და მთხოვა, ხმამაღლა წამეკითხა, მეც შევეუსრულე თხოვნა:

წერილი შეუცდომლად წავიკითხე და ასევე შეუცდომ-ლად, ფრჩხილებისა და სასვენი ნიშნების უცვლელად შემო-მაქვს ამ ნაწარმოებში:

„შვილო, ხათუნა!

(მე ყოველთვის გამჩნევდი, „შვილოს“ დაძახება ჩემგან არ გსიამოვნებდა, მაგრამ შენ ცრემლიანი თვალით მაინც მოთმინებით მისმენდი ყოველთვის და ახლაც, ამ უკანასკნელადაც, ყურადღებითა და მოთმინებით მომისმინე, შვილო!)

ვამბობ „შვილოს“ და არ ვცოდებ, ეს სრული სიმართლე არის, ადამიანი სიკვდილის წინ, აღსარების დროს, არ იტყუე-ბა, სანამ სხვა საბუთებსაც წაიკითხავდე ჩვენი დედა–შვილო-ბის დასამტკიცებლად, იმედი მაქვს, მანამდეც დამიჯერებ, შვი-ლო, ყოველთვის მეხვეწებოდი, ჩემი სეიფი გაგელო, გაინტერე-სებდა, თუ რას ვინახავდი შიგ, მაპატიე, თუ ამდენხანს ვერ

შეგისრულე თხოვნა, სამაგიეროდ, ახლა სეიფის გასაღებს ამ წერილთან ერთად ვტოვებ. ვიცი, გააღებ, შენი თვალთ ნახავ და წაიკითხავ მეტად სავალალო ისტორიას, რომელიც არა მარტო შენს ღვიძლ მშობლებს, არამედ შენც გეკუთვნის, შენ პატარა აღარა ხარ, წაიკითხავ და თვითონ განსჯი მტყუანსა და მართალს, თუმცა, ჩემთვის ამას რაღა მნიშვნელობა ექნება, გამამათრლებენ თუ გამამტყუნებენ, მე ხომ ცოცხალი აღარ ვიქნები, როცა შენ ყველაფერს გაიგებ? ვამბობ „მნიშვნელობა არა აქვს მეთქი“. მაგრამ ვცოდავ, შენთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს, იცოდე სიმართლე და პატივი სცე განსვენებული მშობლების ხსოვნას, მინდოდა, შვილო, შენს დაოჯახებას მოვსწრებოდი, მაგრამ აღარ შემიძლია ლოდინი, მე ისედაც დიდხანს ვიყავი შენს გვერდით, რომელიც არ მეკუთვნოდა, ახლა, თითქმის, გზაზე დაყენებულს გტოვებ, შენ გეყოფა ჩემი გულის დედობრივი სითბო და თანდათან გაიგებ, თუ რა ძალა აქვს მას, მკვდრად ნუ მიგულებ, მე ყოველთვის მხსნელად გადაგეფარები, შვილო! შენთვის ღამე არასოდეს არ იქნება და თუ ღამეში შენიშნო ფერმკრთალი სინათლე, ეს მე ვიქნები, შენთვის სანთლად ანთებული. დავიწვები, ლამპრად ვიქცევი, რომ უკუნეთი გაგინათო და შენ უვნებელი იყო. რა ვქნა, რომ ცოტაოდენ გული გატკინე მშობლების დაკარგვით, აბა, ნახე ჩემი გული... ამ გულს სეიფში ნახავ! გაიგებ მტყუანს და მართალს, შენ თვითონ აწონი სიმართლის სასწორზე ჩვენს სულებს, და ყოველგვარი ურთიერთმიდგომის გარეშე, განსჯი, ვინ არის ბოროტმოქმედი.

მე კი იმ იმედით დამშვიდებული, რომ შენ გზაზე დაყენებულს გტოვებ, იმ ქვეყანაში მივდივარ, სადაც შენი მამა წავიდა (მე განგებ არ დავატოვებინე ადგილი მესაფლავეს „დედაშენის:“ გვერდით, რომ მის გვერდით არავის დავემარხე), დამმარხე, შვილო მამაშენის გვერდით, რომ ახლა მაინც ვიყო მასთან და სანუკვარი ძილის სასუფეველში მყუდროება ვიგრძნო...

მე სწრაფად მომქმედი საწამლავე დავლიე, ვიცი ნახევარ საათში მოგკვდები, მაგრამ ისე კი არ წავალ, რომ

ლოცვა—კურთხევა არ დაგიტოვო: – იყავ დალოცვილი, ყველა
ის ფიქრები შეგსრულებოდეს, რომელიც დედის გულმა დაგი-
მოწმოს, შვილო!

შენთვის აღზრდა არ დამიკლია და შენც ისე მოიქეცი
ცხოვრებაში, როგორც ხარ აღზრდილი, მე მწამს ყველა იამაყებს
შენი აღზრდით, მჯერა, დღეს კარგი მოქალაქე ხარ და ხვალ
სამშობლოს გამოსადეგი ადამიანი იქნები, ქართველ ადამიანს
არასდროს დავიწყებია სამშობლო. მშობლები და ღმერთი!
ეს სამება იხსნიდა ყოველთვის მათ გასაჭირისგან, ნურც შენ
დაჰკარგავ ძველ გზას, მიჰყევი წინაპართა სიბრძნეს.

ცხოვრება შეადგინე, მართლობას ნუ მისცემ თავს, მართა-
ლია ოჯახის შექმნა ზოგისათვის თვალის დავსებაა და ზო-
გისათვის თვალის ახელა, მაგრამ ამან კი არ უნდა შეგაშინოს,
ცხოვრება ყოველთვის მათდა სასიკეთოდ ბრუნავს, ვისაც
მფარველობს!

შეუღლება თუ მყნობაა კვირტისა, ფესვი უნდა შეარჩიო,
რომელზედაც ამყნობ, შემდეგ უნდა შეფუთო და მოუარო, თორემ
ყველა როდი იხარებს ნამყენი...

ადამიანები უნაკლონი არ არიან, მაგრამ მაინც სიამ-
ოვნებთ სხვების ნაკლოვანებათა ჩხრეკვა, ამიტომ ეცადე, და-
ფარო საკუთარი ნაკლი ვინემ ჩხრიკო სხვისი და ჭორიკანას
სახელი შეგერქვას.

სიკვდილის წინ თავის ტვინი ისე მუშაობს, როგორც
არასდროს, კიდევ მინდა შენთან ვისაუბრო, მაგრამ უკვე ძალა
წამერთვა, შვილო! და კიდევ ერთჯერ გთხოვ პატიებას და
თუ რამ მიწყენინებია შენთვის.

შენი ღვიძლი დედა მერი!“

წერილზე ბოლოში არეული ხელით იყო მიწერილი.

PS. – შვილო ხათუნა, მე თვითონ დავრეკე სასწრაფო
დანმარებისათვის.

ძნელი ყოფილა სიკვდილი!..

თავი მესუთა

წერილს კვითხულობდი და ხათუნას ღაპა—ღუპით ჩამო-
დიოდა ცრემლები, რომელიც ჩემთვისაც გადამდები გახდა და
წერილს ვარიდებდი თვალს, რომ ცრემლით არ დამესვარა,
კითხვა რომ დავამთავრე, ხათუნამ ცხვირსახოცით დამალა
სახე, არ ვიცი, რატომ შერცხვა ცრემლების, მეც სათქმელი
ვერაფერი ვიპოვე და ასე ვიყავით რამოდენიმე წუთს გაჩუმე-
ბული, ბოლოს, ისევ ხათუნამ გამოაჩინა ცრემლებშეუმშრალე-
ლი, ოდნავ დამშვიდებული სახე, გასაღები აიღო და სეიფთან
მივიდა, გაჩერდა, დაფიქრდა, შემდეგ მე შემომხედა, ჩემი დანახ-
ვით თითქოს იმედი მიეცა და გასაღები ისე ფრთხილად
მოარგო საკეტს, თითქოს, ახლაც დაუკითხავად აღებდა მთელი
ახალგაზრდობის დროს საოცნებოდ გადაქცეულ სეიფს, სა-
კეტმა სამჯერ გაიტკაცუნა და ძლივს გაიღო სეიფის მძიმე
კარი. პირველი თაროდან დაიწყო ხათუნამ: — პირველად ჩვილი
ბავშვის უხმარი ტანსაცმელი და საცვლები გადმოიღო, შემდეგ
პატარა ლეიბი და საბანი, რომელიც აკვნის არტახებით იყო
შეკრული, ამ ნივთებს ისეთი სასიამოვნო სუნი ასდიოდა, რომ
ამკარად ეტყობოდა, რაღაც სურნელოვანი ხსნარი უნდა ჰქონ-
ოდა ნაპკურები, თუშცა ყველაფერი ძველებური და ღარიბული
იყო, მაგრამ ძალიან მონდომებით შეკერილი და შენახული
ჩანდა, უხმოდ დავათვალიერეთ ყოველივე და ნივთები ხათუნამ
იმავე თაროზე ისევ ისე მოათავსა, როგორც ეწყო, მეორე თა-
როს არ შევხებივართ, თვალნათლივ ჩანდა, რომ მასზე მხოლოდ
სამი ცალი ბოთლი იდგა, რომლებშიც რაღაც გამჭვირვალე
სითხე ესხა.

ხათუნამ გასაღები მოიმარჯვა და სეიფის საიდუმლო
უჯრა გააღო. უჯრიდან პირველად, სქელი, ხელით აკნებული
რვეული გადმოიღო, რომელსაც ყდა მთლად შემოცვეთოდა,
მაგრამ წარწერა მაინც გარკვევით აჩნდა.

ჩემი დღიური „მერი“

ხათუნა ფეხის წვერებზე დადგა, უჯრაში შეიხედა და შემდეგ ღრმად შეჰყო ხელი, გამოუსვა და ოქროს ყელსაბამი გამოიღო, მასზე ოქროსივე მრგვალი კულონი ეკიდა, რომელშიც ვალერი არაბულის ახალგაზრდობის სურათი იყო ჩასმული, ხათუნა სურათს დააკვირდა და ძლივს გასაგონად თქვა: – „ჩემი მამა“.

ყელსაბამზე, კულონთან ერთად ჩამოკიდებული ინგლისური საიდუმლო საკეტის უბრალო გასაღები დაჟანგული იყო, რაც იმას მოწმობდა, რომ ხმარებაში არ უნდა ყოფილიყო.

ხათუნამ ყელსაბამი, კულონთან და გასაღებთან ერთად, სეიფში შეინახა და კარები გასაღების გარეშე მიხურა, შემდეგ რვეული აიღო და სავარძელში ჩაჯდა, მეც იმის პირდაპირ მოვიკალათე სავარძელში, ისე რომ ნებართვაც არ მითხოვია.

რვეული არ გადაუშლია, მე გამომიწოდა და მითხრა:

– მე არ შემიძლია, შენ წაიკითხე, მხოლოდ ცოტა ხმამაღლა და ყურადღება არ მომაქციო, როცა მე ვტირივარ, შენც ცრემლებიც ნუ გვესება თვალები!

რვეული უხმოდ ჩამოვართვი და ყდა გადავშალე, აქ მხოლოდ ბრჭყალებში ჩასმული „მერი“ ეწერა.

კიდევ ერთი ფურცელიც გადავშალე და დღიურიც დაიწყო.

თავი მემკვსე

– მე გუშინ დავამთავრე საშუალო სკოლა, საღამოს საზეიმო სუფრაც გამიშალეს შმობლებმა, აი. ისეთი, როგორიც შეეფერება ომის ქარცეცხლიან დღეს, ღარიბული, დარდიანი და უმხიარული, ჩემი მამა მაგიდასთან არ გამოჩენილა, მითხრა – „შენი ამხანაგების მერიდება, ყველას შმობლები ფრონტზეა, შეიძლება იფიქრონ, თავს არიდებსო სამშობლოს დაცვას, ეს სწორი არ იქნება, შვილო! მე აქ მეტად ვჭირდები სამშობლოს, მაგრამ ამას ყველა ვერ გაიგებს და მე რომ ეჭვის თვალთ არავინ შემომხედოს, მალე წავალ წინა ხაზზე, სამშობლოს დასაცავად!“

ასე იყო, თუ ისე, დამთავრდა ჩემი საზეიმო ცერემონიული და დღეიდან, გადაწყვიტე ვწერო დღიური, მე ხომ ახალ ცხოვრებას ვიწყებ? მხოლოდ ამ ფურცლებს მინდა გავანდო ყოველივე, ჩემი საიდუმლოებანი, (თუ რამ საიდუმლო მოხდება ჩემს ცხოვრებაში), რვეული უენოა და ვერ აალაპარაკებს ვერც სიყვარული და ვერც ღვინო, თუ ბოროტი ადამიანის თვალი არ მოხვდა და შემდეგ ბოროტი ენით არ ამეტყველდა, ბოროტი ადამიანისაგან კი თვითონ მე ვეცდები დავიცვა ჩემი საიდუმლოებანი, ჩემი ნაწერი, ჩემი ყოველდღიური ბორგვა სულისა.

– ვთქვი: – „ვეცდები, ჩემი დღიური დავიცვა ბოროტი ადამიანისაგან“ – მაგრამ შეიძლება თქვენ კეთილი ადამიანი ბრძანდებით, რომელსაც ჩემი დღიურის წაკითხვა გადაგიწყვეტათ, ეს მაინც ბოროტება მგონია, რომ შეუკითხავად ხელს აფათურებთ ჩემს სულში და იპარავთ „ყველაზე დიდ საგანძურს „საიდუმლოებას“, ამიტომ უმორჩილესად გთხოვთ, „კეთილო“ ადამიანო, დახუროთ და თავის ადგილზე დადოთ რვეული!

„მერი“

ბოლო სტრიქონის წაკითხვისას ხელები ამიკანკალდა და ჩემდა უნებლიედ დავხურე რვეული, ხათუნას არ გაკვირებია ასეთი მოქცევა, გამიღიმა და მითხრა:

– განაგრძე, კითხვა, მე ხომ უფლებამოსილი ვარ, რომ წავიკითხო დღიური? ჩემ უფლებებს შენ გითმობ, მხოლოდ იცოდე, აქ წაკითხული ყოველივე საიდუმლოდ შეინახე, „საიდუმლოს სანამ გატეხავდე, შენი პატიმარია, გატეხავ და შენ ხარ მისი პატიმარი“, გახსოვდეს ეს!

სიტყვის თქმა ვერ მოვახერხე და უხერხულობისაგან თავის დასაღწევად, რვეული გადავშალე, დავფიქრდი, როგორ მოგქცეულიყავი, და გადაწყვეტილებაც მალე მივიღე, კითხვა გამეგრძელებია.

1942 წელი, 22 ივნისი, (ორშაბათი)

– დილით გვიან ავდექი, მამა ჩაფიქრებული იჯდა მის-აღებ ოთახში და იმდენი თამბაქოს კვამლი დაეგროვებია, რომ შევისუნთქე თუ არა ოთახის ჰაერი, იმ წუთში საშინელი ხველა ამიტყდა.

რალაც მოუსვენრობა შევატყე მშობლებს, მათი უძილო თვალები რალაც უსიამოვნებას მიქაღდა, მამაჩემს კალთაში ჩავუჯექი და თვალებში ჩავხედე, რომ ამომეკითხა ოჯახის საიდუმლოებანი, დამენახა უსიამოვნების მიზეზი, მაგრამ მამა განზრახვას მიმიხვდა, ნაძალადევი ღიმილით დაფარა სახე, თვალები გააბრწყინა და შუბლზე მაკოცა.

– ცუდი ხომ არაფერი მომხდარა, მამიკო?
– კიო, – თავი დამიქნია.
– რა მოხდა? – გავუმეორე კითხვა.
– ომი დაიწყო!
– ომი ერთი წელიწადია დაიწყო და შენ ახლა გაიგე?
– გავეხუმრე.

– ეგეც საქმეა, ერთი წელიწადია, დაიწყო და მე აქავე ვარ, სამშობლო გასაჭირშია, დაცვა ესაჭიროება, სამშობლომ ხომ უნდა იარსებოს და შენ იცოცხლო!

აღამიანებს უბედურება ბუნების წყალობით კი არ ატყდებათ თავს, არამედ საკუთარი შეცდომის შედეგად, ჭკვიანი

ადამიანი უბედურებას თავს არ დაიტყვის, მე დავაგვიანე, სამშობლოს აქამდის უნდა მივშველებოდი, ყველა რომ ჩემსავით მოქცეულიყო, ახლა ომი დამთავრებული იქნებოდა და სამშობლო დაღუპული, სინდისის ქენჯნას სიკვდილი სჯობია, მე სინდისის ქეჯნას განვიციდი, შვილო!

– რატომ ამბობ ასე, მამიკო, შენ რამდენჯერ მიაკითხე და არ წაგიყვანეს. შენ აქ ესაჭიროებოდი ხალხს.

– მართალია, ხალხს აქ ვესაჭიროებოდი სამშობლოს კი იქ!

– რას ამბობ, მამიკო? განა ხალხი სამშობლო არ არის? როგორ სამშობლო მართო მიწაა?

– ვინც ზურგშია, ის სამშობლოს ხალხი არ არის და ჩემი აზრით, მათი დახმარება შეცდომაა, მედიცინის მუშაკები ფრონტზეა საჭირო, ხომ შეიძლება გმირები დაიღუპონ უპატრონოდ, უეჭიმოდ?

აქამდის შენი მართოდ დატოვება გვიჭირდა, ახლა დიდი ხარ, საშუალო განათლება გაქვს და იმედია, საკუთარ თავს მოუვლი ჩვენს დაბრუნებამდის!

– როგორ, „ჩვენს დაბრუნებამდის“ დედაც მოდის?

– დედა ჩემზე უკეთესი ქირურგია, სწორედ იმისი ხელი უფრო საჭიროა სამხედრო ჰოსპიტალში.

– მაშინ მეც წამოვალ, მე თუ ექიმი არა ვარ, იქ მედიცინის დაც ხომ იქნება საჭირო?

– არა, შვილო, შენ ჯერ პატარა ხარ, შენ ჯერ არ უნდა ნახო ადამიანის დაღვრილი სისხლი, ესეც რომ არ იყოს, შენ ოჯახის სიცოცხლის გამგრძელებელი ხარ და შენი დაღუპვა არ შეიძლება!

შენ ხომ ბავშვობიდანვე გიყვარს ცირკი, დირექტორი ჩემი კარგი მეგობარია, გუშინ მოველაპარაკე, თანხმობა განმიცხადა. უნდა მასთან დაგტოვო, ყურადღების ქვეშ ეყოლები, კიდევ უფრო შეეჩვევი საქანელაზე ტრიალს და ვინ იცის, იქნებ ცირკის დამსახურებული ოსტატიც კი გახდე.

– რაო ცირკის დირექტორმა რა გითხრა?

– დამთანხმდა, გაეხარდა კიდეც, მას ნახული ჰქონია კულტურის სასახლეში, შენს მიერ შესრულებული ნომრები, და დიდად მოწონებია...

ავვისტოში უმაღლეს სასწავლებელში ჩააბარე შეილო მისაღები გამოცდები! ცოტა გაიჭირვე, ისწავლე, ვინ იცის როგორი დრო დაგვიდგება, უსწავლელი ადამიანი ფუქსავა-ტია და თავქარიანობა აიძულებს, დაუყოვნებლივ დაეთანხმოს სხვების ყოველგვარ აზრს, თუგინდ მცდარიც იყოს იგი, ვინაიდან უსწავლელობის სიბრძავეთ არ შეუძლია დაინახოს ცუდი და კარგი...

აქამდის ასე მეგონა, მამიკო ხუმრობდა, მაგრამ მის სერიოზულ ლაპარაკში, როცა ხუმრობა ვერ აღმოვაჩინე, კისერზე მოვეხვიე და ავქეთინდი, რამდენ ხანს ვიტირე, მეც არ ვიცი, ჩემს დაწყნარებას საშველი არ დაადგა, საღამოს ტემპერატურამ ამიწია, ჩემი მშობლები ხან მკვდრები, ხან კიდეც დაჭრილები მელანდებოდნენ, მე, თურმე, სინამდვილეში, ვიგლეჯდი თმას და სახეს ვიხოკავდი, ჩემი მშობლები ექიმები არიან, მიშველეს, გამიკეთეს დასაწყნარებელი საშუალებები და დილით, წუხანდელთან შედარებით, კარგად ვგრძნობდი თავს.

1942 წელი, 24 ივნისი, (ოთხშაბათი)

გუმინ ცირკში მიმიყვანეს მშობლებმა, ღირექტორმა მითხრა, სხვადასხვა ნომრები შემესრულებინა, კერძოდ, ბაგირზე ცოცვა და ცეკვა, მიუხედავად იმისა, რომ ცუდად ვარ, მაინც დავიმსახურე მოწონება და სამუშაოზედაც უყოყმანოდ მიმიღეს.

წუხელ მთელ ოჯახს არ გვეძინა, მშობლებმა ფრონტზე წასვლის უწყება მიიღეს და წასასვლელად ემზადებიან, მე ადგილს ვერ ვპოულობ, ცუდს მიგრძნობს გული, ერთი გადაწყვეტა გადავწყვიტე, არ დავშორდე მშობლებს, მაგრამ წყენინებას ვერიდები და უყოყმანოდ ვემორჩილები მათ ბრძა-

ნებას, მშობლები ცუდ რჩევას არ მომცემენ და მათი თხოვნის თუ ბრძანების შესრულება, ჩემს ყველა ღირსეულ ჩვევებზე უფრო სათაყვანებელ ჩვევად მიმაჩნია, მე არასოდეს არ მიღალატნია მშობლების რჩევისათვის და ხშირად ქებაც დამიმსახურებია, კეთილი საქმის გამო.

დღეს თერთმეტ საათზე გავაცილე მშობლები, რკინიგზის სადგურიდან, მინდოდა ცრემლი არ გამეტანებია და რაც შემეძლო, თავს ვიკავებდი, მაგრამ როდესაც გამოვემშვიდობე, მხოლოდ ერთი საათის შემდეგ დამიბრუნდა გრძნობა, რკინიგზის ჯანპუნქტში ტახტზე წამოწოლილს.

ასე დავრჩი დღეიდან მარტოდმარტო და ვინ იცის, რამდენ ხანს? მეგობარი მაინც მყავდეს ვინმე, რომ გავუზიარო ჩემი გულის სევდა, მაგრამ ვის ნახავ ახლა ისეთს, რომ არაფერი აწუხებდეს? თითქმის ყველა ჩემს დღეშია, ყველა გულდათუთქული, სევდიანი და სანუგეშო.

ეს არის ერთადერთი ჩემი მეგობარი და ნუგეში, ჩემი რვეული, მას ვანდობ ყველაფერს, რადგან ადამიანის ბუნება ყოფილა ასეთი, გულში ვერ დაიტევს ვერც ნაღველს, ვერც სიხარულს, ვიდაცას თუ არ გაუზიარა.

შეზღუდული, მაგრამ ლამაზად დაწერილი და საღად მოაზროვნე დღიური უფრო მიმზიდველია, ვიდრე ფართო, მაგრამ დახლართული, გულჩათხრობილი და გულღვარძლიანი მეგობარი.

გამოცნობით კი, ვის გამოიცნობ, ხანდახან საკუთარ თავსაც ვერ ცნობს ადამიანი.

1942 წელი, 3 ივლისი, (პარასკევი)

კი, მართალია, ხდება ჩემს ცხოვრებაში ისეთი რამ, ყოველდღე ვწერო დღიური, მაგრამ მეშინია ერთფეროვნებისა და განმეორებითი დღეების. როგორც ჩემთვის, ასევე სხვისთვისაც მოსაწყენი იქნება, ამიტომ გადავწყვიტე, ერთფეროვნებას თავი დავაღწიო და დღიურში მხოლოდ ღირსშესანიშნავი თარიღები დავწერო.

დღეს საბუთები შევიტანე პედაგოგიურ ინსტიტუტში და მისაღები გამოცდებისათვის მზადება დავიწყე. მეტი არაფერი არ მინდა, თუ მშობლების თხოვნა შევასრულე და სტუდენტი გავხდი, ოჰ! რას გაიხარებენ, მეტყვიან – „ყოჩაღ, გიმარჯვნიაო!“ – და ეს ორი სიტყვა, რამხელა ალერსიანი, თბილი და სასიხარულო იქნება, – ალბათ დღიურითაც ვერ აღვწერ.

სიხარული ადამიანის სულის დამამშვიდებელი უებარი წამალია, სიმშვიდეში კი, სული ხარბად ისრუტავს იდუმალ სიტკბოს, ამიტომ სიხარულით სულდამშვიდებულები, დროებით ვივიწყებთ ყველაზე დიდ ზრანვასა და უბედურებებსაც კი, მეც მინდა დავივიწყო მშობლების ყოველგვარი უბედურება ჩემს მიერ მინიჭებული სიხარულით.

... ცირკში ყოველდღიურ წარმატებებს ვაღწე, ჩემს არენაზე გამოჩენას ტაშის გრიალით ხვდება მაყურებელი, ვარჯიშმა თავისი გაიტანა და მივალწიე მას, რითაც განცვიფრებაში მომყავს მაყურებელი.

ბავშვობიდანვე მიყვარს ცირკი და ახლა კიდევ უფრო გაგიჟებით, სიყვარული ერთი მაქვს, ცირკის სიყვარული, ოცნება კი ორი: მშობლების დაბრუნება და უმაღლეს სასწავლებელში მისაღები გამოცდების ჩაბარება.

1942 წელი, 28 ივლისი, (სამშაბათი)

თვეზე მეტია მშობლების წერილის მოლოდინში ნერვები დამაწყდა, დღეს ჩემს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა, მივიღე წერილები, საჩქაროდ გავხსენი სამკუთხედი ბარათები და შევიტყე ყოველივე მათი ჯანმრთელობისა და საქმიანობის შესახებ, ორივენი ერთად მუშაობენ სამხედრო ჰოსპიტალში.

კკითხულობ დედის წერილს და მთელს ტანში სითბო ჩამეღვარა, ის, ჩვეული ალერსით, ბრძნულად მესაუბრება: – „შვილო, მერი! ჩემო იმედო, ჩემო ერთადერთო, ჩემო სიყვარულო და ნუგეშო, ვიბრძვი, შენი აჩრდილი მიმიძღვის წინ და

ტყვია არ მეკარება, შენი იმედით ცოცხალი დავბრუნდები, გამარჯვებული...

ოჯახში შენა ხარ ქალიცა და კაციც, შენა ხარ საკუთარი თავის მრჩეველიც, ვიცი, უმალლეს სასწავლებელში შეიტანდი საბუთებს, იცოდე, შვილო, სწავლა ტვინის სალესელია, მაგრამ კი არ იცვითება, პირიქით, უსწავლელობისა და უხმარობისაგან იჟანგება.

შენ არ იფიქრო, რომ მარტო ხარ, აქედანაც გეყოფა ჩემი სითბო, დედის გულმა მანძილი არ იცის, შვილო! ყოველთვის ვგრძნობ შენს სიახლოვეს, თვალწინ მიდგეხარ, გათბობ და გეაღერსები...”

მერამდენედ წავიკითხე დედის წერილი, სათვალავი ამერიკა, მართლაც, მათობს და მეაღერსება, ხან ვტირი, ხან ვიციანი და საკუთარ თავს იმდენად ვგავარ ამ წუთებში, რამდენადაც სხვებს.

მამის წერილი მკაცრი და დამრიგებლური მეჩვენა:

– „შვილო, მერი, გახსოვდეს, ვისი გორისა ხარ, ხალხს არ ათქმევინო, „მშობლების გარეშე იზრდებაო“, თავი არ მოგვჭრა, ჩვენ ვიბრძვით და კიდევ გავიმარჯვებთ, ჩვენი თავდაცვა სამართლიანია და ვიბრძვი ისე, როგორც შეჰყურის კომუნისტს, ადამიანს, შენ ფრონტზე არა ხარ, მაგრამ შენი ცხოვრებაც ბრძოლაა და ვალდებული ხარ, გაიმარჯვო, თუ გაიმარჯვებ, ისწავლი და იქნები პატიოსანი მოქალაქე, ხალხი ღირსებისთვის გცემს პატივს, მაწანწალები კი შეწყალებისთვის, მე მგონია, ხალხის პატივისცემა სჯობია და მათი ღირსების დაცვა, ვინემ მაწანწალას ლუკმა-პური გადაუგდო, ჰო, თუ გაგიჭირდეს, ყველაფერი გაყიდე, მხოლოდ ცოცხალი დაგვხვდი, შვილო!...”

გული ვიჯერე მშობლების წერილის კითხვით, მათთან საუბრით, დავტკბი მათი სიახლოვით და დაუყოვნებლივ დავწერე პასუხი, ყოველგვარ წარმატებასთან ერთად მივწერე, რომ პედაგოგიურ ინსტიტუტში შევიტანე საბუთები, თუმცა მეტი რა უნდა დამეწერა, თითქმის სახლიდან არ გამოვდივარ,

დაზეპირებული მაქვს გზა სახლიდან ცირკამდის და ცირკიდან სახლამდის, თავისუფალ დროს კი მეცადინეობას ვანდობებ, ესაა და ეს, ჩემი ახალგაზრდული ცხოვრება, სეირნობა და კეკლუცობა ჩვენს ქალაქში დიდი ხანია, შეწყდა. თალხე-ბჩაცმული ბავშვებისა და მოხუცების რიცხვი გაიზარდა, აღარ ეკეკლუცება ხალხს.

1942 წელი, 1 აგვისტო, (შაბათი)

მთელი ღამე თეთრად გავათენე, განვიცდიდი პირველ გამოცდაზე გასვლას, მაგრამ „ეშმაკი არც ისეთი საშიში ყოფილა, როგორც ხატავენ“. გავედი გამოცდაზე. ავიღე ბილეთი და პირველი ხუთიანი ჩაუქრობ იმედად აკიაფდა ჩემს საგამოცდო ფურცელზე, საჩქაროდ წამოვედი სახლში, თითქოს მშობლები მელოდებოდნენ და უნდა მიმეხარებინა, პირველი წარმატება.

არავინ მყოლია გულშემატკივარი, არავინ შემომგებებია, სახლის სიცარიელემ გული მატკინა, მარტოობისა და სიხარულის ცრემლებით დავასველე ბალიში. შემდეგ ცირკში წავედი, ამხანაგებს გაუგიათ ჩემი წარმატება და თაიგულებით მომილოცეს, ისევ დამიბრუნდა სიხარული, მომეცა ძალა და მომიხდა საქანელაზე ტრიალი, არც ერთი ნომერი არ დამიტოვებია შეუსრულებელი, განცვიფრებაში მოვიყვანე მასწავლებელი და თვით ღირექტორიც კი.

სახლში დაღლილი დავბრუნდი, მაგრამ არ დავისვენე, მშობლებთან საუბარი მომიხდა, და ვრცელი წერილი დავწერე, აღვწერე დღევანდელი განცდა, ვახარე პირველი წარმატება, ისიც კი არ გამომრჩენია, რომელი ნომერი ბილეთი შემხვდა და რა საკითხებზე გავეცი პასუხი.

1942 წელი, 25 აგვისტო (სამშაბათი)

ღირსი იყო იმ შესანიშნავ დღეებს ჩემს დღიურში თავისი ადგილი დაეკავებია, როცა დანარჩენი მისაღები გამოცდე-

ბი ჩავაბარე ინსტიტუტში, მაგრამ რატომღაც ერთფეროვანი მეჩვენა, ამიტომ ცოტა მოგვიანებით მოუწია ჩემს დღიურს ფურცლის გადაშლა.

დღეს კი ორი სიხარული მეწვია და ეს ორი ნაპერწკალი ჩაუქრობი კელაპტარივით ავიზგიზდა ჩემ მარტოობით დატანჯულ გულში.

დღეს ინსტიტუტში უთენია წავედი, გამოცდები ჩავაბარე და ვიცოდი ჩარიცხული ვიქნებოდი, მაგრამ საკუთარი თვალით მინდოდა მენახა სტუდენტთა სიაში ჩემი გვარიც. კედელზე გაკრულ სიასთან ახლოს მისვლა ძლივს მოვახერხე, იმდენი გოგო-ბიჭები იყვნენ, კინალამ გამთელეს, როგორც იქნა, ამოვიკითხე ჩემი სახელი და გვარი, სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა, მე უკვე პირველი კურსის სტუდენტი ვიყავი და სექტემბრიდან შევეუდგებოდი სწავლას, ავასრულე მშობლების ნატვრა-ოცნება და საკუთარ წარმატებაზე მეტად ის მიხარია, რომ მშობლებს გავახარებ, გადავწყვიტე, საჩქაროდ მივწერო წერილი და სირბილით წამოვედი სახლისაკენ.

მოვედი და მშობლების წერილი დამხვდა, ესეც მეორე სიხარული მეწვია და აღმაფრთოვანა კიდევც. წერილი ერთ ფურცელზე იყო დაწერილი, ფურცლის ერთ გვერდზე დედას დაეწერა, მეორეზე მამას.

მშობლები, როგორც ყოველთვის, დარიგებით იწყებდნენ და დარიგებითვე ასრულებდნენ ბარათს, მე კი, რაც მაინტერესებდა, თავიანთ თავზე არაფერს იწერებოდნენ.

დავჯექი და ვრცელი წერილი დავწერე, ვახარე უმაღლეს სასწავლებელში ჩემი ჩარიცხვის ამბავი, აღვნიშნე, მათი წერილი რომ მივიღე და ვთხოვე ცოტა ვრცლად მოეწერათ მომავალში თავიანთ საქმიანობაზე, რომელიც ძლიერ მაინტერესებდა.

არ დამეიწყებია, დამეწერა, ცირკში ყოველდღიურ წარმატებებს რომ ვაღწევდი, ვიცოდი, მშობლებს ესეც გაეხარებოდათ და მცდელობა არ დავაკელი, რათა მათ გულს სიხარული ეგრძნო...

– „თქვენა ხართ სიცოცხლე ჩემი სულისა და გულისა, მფარველი ანგელოზი და ხატი სალოცავი, მე თქვენს სურათზე ვლოცულობ ყოველდღე, მე თქვენი აჩრდილი მიდვას თვალწინ, როცა მისაღებ გამოცდებს ვაბარებდი, მე თქვენ გცემდით შეკითხვაზე რასუხს და არა სხვას, იმიტომაც მომიწონეთ პასუხი და ხუთიანებს მაზიარეთ, გმადლობთ, მშობლებო, რომ ერთი წუთითაც არ მივიწყებთ და თქვენი აჩრდილი დამყვება მუდამ გვერდით“.

1942 წელი, 1 სექტემბერი (სამშაბათი)

დღეს პირველი ზარი დაირეკა ჩემთვის, რომელმაც ინსტიტუტში ლექციების დაწყება მაუწყა, მანსოვს პირველი ზარი, როდესაც დღემ მიმიყვანა სკოლაში, მაშინ ვტიროდი, მიძნელებოდა მშობლების მოშორება, მაგრამ მივეჩვიე და მალე ისეთი საყვარელი გახდა ჩემთვის სკოლის ზარის მოსმენა, რომ რაღაც მუსიკალურ წკრიალს ვკითხულობდი შიგ, ყოველთვის საყვარელი და სასიხარულო იყო სკოლის ზარის ხმა, პირველი სექტემბრისა კი მაინც განსხვავდებოდა, ის რაღაც უფრო ჰარმონიული მეჩვენებოდა ყოველთვის, მაგრამ ამხელა სიხარული არასოდეს არ მოუნიჭებია სკოლის ზარს, როგორც ინსტიტუტის ზარმა მომანიჭა. დღევანდელი ზარის ხმაში სიკეთისაკენ მოწოდება ამოვიკითხე და მგონია, რომ მეც წვლილი მაქვს მასში.

გავიცანი ახალი ამხანაგები, ზოგი ადგილობრივები არიან, ზოგიც სხვა რაიონებიდან და სოფლებიდან მოსულები, უმეტესობა გოგონები ვართ. ასევე მასწავლებელთა უმეტესობა ქალებია, თითქმის ყველა ერთნაირი გამომეტყველების მქონე, მგლოვიარობა, სევდა და დარდი ამოიკითხება მათ თვალებში, მე მინდა ჩემს ახალ მასწავლებლებს, იმ პირველი მასწავლებლის უკვდავყოფით, რომელმაც პირველი ანბანი მასწავლა, ჯანმრთელობა და მხიარულება ვუსურვო.

... დღეს, უბრალოდ, ერთმანეთის გაცნობა და საუბარი გვექონდა, ალბათ, ხვალიდან დაიწყება „კარგი“ სწავლა, ლექციები

დამთავრდა თუ არა სახლში წამოვედი, მშობლებს ნაჩქარე-
ვად დავუწერე წერილი და ცირკში წავედი.

1942 წელი, 18 ოქტომბერი (კვირა)

ოჰ! ღმერთო, რისთვის გამითენე დღევანდელი დღე, თუ
ამხელა სიმწარე უნდა მენახა, ნუთუ არ გემეტება ერთი მცირე
სიხარულიც კი ჩემთვის, ნუთუ, ღმერთო იმიტომ ხარ ღმერთი,
რომ ბოროტება სთესო ქვეყნად? რატომ დამტოვე, ღმერთო,
ობლად? რისთვის მომისპე მშობლების ნახვის სურვილი?
იმედი?.. ოჰ, ჩემო დედა! ჩემო საყვარელო მამა! მუხლებზე
მაქვს დადებული თქვენი სურათი და დავტირი თქვენს ცხე-
ღარს. არ გვადირსა ღმერთმა, რომ თქვენს შვილს თქვენთვის
ერთი მუჭა მშობლიური მიწა დაეყარა, მითხარით, ვეღარ ვიხ-
ილავ თქვენს კეთილ თვალებს, ვეღარ მომეხვევა თქვენი თბილი
ხელები, წამიყვანეთ თქვენთან, წამიყვანეთ, მე არ შემიძლია თქვენს
გარეშე სიცოცხლე! დავიღალე, ამ ქვეყანაზე მხოლოდ ბოროტება
და სიმწარე ყოფილა დათესილი, თქვენ შეცდომით იყავით
გაჩენილი, კეთილი ადამიანები და ბოროტებამ მოგისწრაფათ
დღენი, ვაიმე, დედა! რატომ გამაჩინე, თუ ამხელა ტანჯვა მო-
მელოდა, ოჰ, ღმერთო! რისთვის მომასწარი ამ დღეს, რისთვის,
თუ ყოვლის შემძლე ხარ, რატომ ვერ დაგიმარცხებია ეშმაკი,
პირსისხლიანი ეშმაკი, რატომ წამართვი მშობლები, რატომ!!! –
დილიდანვე ასე მოვთქვამ, ვიგლეჯ თმას და ვიხოკავ სახეს...
ნეტავი მშობლების დაღუპვის შეტყობინება არ მიმელო და მე
მოვმკვდარიყავი, ნეტავ არ მოეტანათ ჩემამდის, არ გამოეჩინათ,
ეს დიდი იმედი იქნებოდა ჩემთვის, ჩემს მეხსიერებაში ისინი
იცოცხლებდნენ, დაველოდებოდი მათ დაბრუნებას. და ლოდინ-
ში ამომხდებოდა ტანჯული სული, გული იმედით ხარობს,
ადამიანიც იმედით ცოცხლობს და ვინ იყო ის, ეს ერთადერთი
იმედი რომ მომისპო?

შემბულდა ხალხი, ჩემს თვალში დღეს ყველა ფაშისტები
ხართ, ყველა მკვლევლები, ნუ მოგაქვთ სისხლიანი ბარათები

ჩვენისთანა უმანკო ბავშვებისათვის... მკვლელებო, თქვენი სისხლიანი ხელები შორს, თქვენი დამამშვიდებელი სიტყვებით ჩვენ ვერ მშვიდდებით!

მშობლების დალუპვის ცნობა, რომ მომიტანეს, მე მოვკვდი, მახსოვს, როგორ ჩავიკეცი, ვიღაცამ ხელი შემაშველა, ძირს არ დავცემულვარ, შემდეგ ნელ–ნელა გამიცვივდა ხელები, ფეხები და სიცივემ მთელ ტანში დამიარა, გული გაცივდა და სასიამოვნო ჟრუანტელმა დამიარა, შემდეგ თითქოს ფრთები შემასხეს, ავფრინდი და თეთრ ღრუბლებზე მოვიკალათე, მხოლოდ ეს იყო, რომ ვერ ვაზროვნებდი, თითქოს ვიღაცას დავებებდი, როგორც მოკვდი, ასევე გავცოცხლდი მესამე დღეს, მხოლოდ, სიცივის ნაცვლად სითბო დამიბრუნდა და დღეს, 24 დეკემბერს, მშობლების დალუპვიდან ორი თვის შემდეგ, გამოძწერეს საავადმყოფოდან, ექიმმა სათანადო რჩევა–დარიგება მომცა – თურმე ჩემი ნერვიულობა არ შეიძლება, თუ არა, მართლა მოკვდები, თუმცა მე სიკვდილის არ მეშინია და არც ვდარდობ დიდად, მაგრამ მამაჩემის სიტყვა მახსენდება – „შენ ოჯახის სიცოცხლის გამგრძელებელი ხარ და შენი დალუპვა არ შეიძლება!“ რაღაც არ უნდა დამიჯდეს, უნდა შევასრულო „ბრძანება“, არ უნდა ჩავაქრო ოჯახის კერა და უნდა გავაგრძელო მისი არსებობა, გადავწყვიტე, მე არ მოვკვდი!

1943 წელი, 23 თებერვალი (სამშაბათი)

ომის ქარცეცხლი მძვინვარებს მსოფლიოში, 23 თებერვლის დღესასწაულს, ალბათ, სანგარში ზეიმობენ ჩვენი ჯარები და შეტევაზე გადადიან კიდეც. დაეტყო ფაშისტებს ჩვენი მებრძოლების ხელი საგრძნობლად გატყდა წელში ფაშიზმი, ჩვენი ჯარები იბრუნებენ დაპყრობილ ადგილებს და წინ მიიწევენ ბერლინისაკენ!

მე, პირადად, ვერ ვზეიმობ დღევანდელ დღესასწაულს, არც ახალ წელიწადს არ მქონია საზეიმო სუფრა, ვმუშაობ, ვირჩენ თავს, ვსწავლობ, ვაღრმავებ ცოდნას და ესაა სულ

ჩემი ცხოვრება, ცირკის მეშვეობით არ განვიცდი მაინცდამაინც ხელმოკლეობას, სამყოფი მაქვს პური და წყალი, ასე რომ, ოჯახიდან არცერთი ნივთი არ გამიტანია ჯერ გასაყიდლად, ვცხოვრობ ჩემთვის, მარტოდმარტო, მართალია, ავადმყოფობის შემდეგ ცოტა გამიჭირდა ცირკში ხელოვნების აღდგენა და ინსტიტუტში სწავლას ჩამორჩენილი, ძლივს დავეწიე ამხანაგებს, მაგრამ რადგანაც გადავწყვიტე, რომ მე არ უნდა მოვკვდე, ყველაფერი აღვადგინე სულ მოკლე ხანში.

საზეიმოდ აღარავის აქვს საქმე ჩვენს ქალაქში, მატერი-ალური შესაძლებლობა რომ ჰქონდეთ, ლხინის სუფრა მაინც არ გაიშლება, მთელი ქალაქის მოსახლეობა შავებში შემოსილი დადის, ჩემი შავი ტანსაცმელიც მიემატა ქალაქს და ვინ იცის, როდის გავიხდი მას, მშობლებზე გულდათუთქული, მე ხომ მათი აჩრდილი არ მშორდება, ღამით რჩევა—დარიგებას მაძლევენ და დღისით მეხმარებიან მოცემული რჩევა—დარიგების განხორციელებაში.

არასდროს არ მჯეროდა ღმერთის არსებობისა და ახლა, მშობლების დაღუპვის შემდეგ, სასაცილოდაც კი მიმაჩნია იმისი ყოფნა, ღმერთი რომ იყოს, ამდენ კეთილ ადამიანებს რა დაღუპავდა, მაგრამ არ ვიცი, როგორ აიხსნება სიზმარი, ყველა სხვადასხვაგვარად ხსნის და არც მე ძალმიძს სწორი ახსნა—განმარტება მივცე მას:

ეს სიზმარი თორმეტ ოქტომბერს ვნახე, მაშინ ჩემი მშობლები ცოცხლები იყვნენ: ვითომ დედა მოვიდა ჩემთან. ვიცოდი, ფრონტზე რომ იყო წასული, და მიხაროდა მისი დაბრუნება, დედამ კალთაში ჩამისვა პატარა ბავშვივით, ღამიწყო კოცნა და გამოემშვიდობა.

— რატომ შემშვიდობები ისევ, ისე მიღიხარ? — შევეკითხე.

— ჰო, დღით ადრე წავალ, მოვედი, რომ გამოემშვიდობო, შენი უნახავი არ მინდოდა წავსულიყავი, აბა, შენ იცი, როგორ ჭკვიანად მოიქცევი, ხალხს არ ათქმევინო, რომ უპატრონო ხარ და შენი ჭკუა არ გაგაჩნია. ხალხს არაფერი

დაავიწყდება, კარგსაც მისცემენ სათანადო შეფასებას და ცუდსაც, ადამიანები იმდენად სამართლიანები არიან, რომ მათი ნდობა კანონზომიერია, ამიტომ მაშინაც კი არ უნდა ვერიდოთ მათ, როცა სავსებით ბოროტები არიან, ბოროტი ადამიანების გარეშე კეთილი ადამიანები ვერ იცხოვრებდნენ, ან ინტერესი არ ექნებოდა ცხოვრებას, ხომ ხედავ, დაჭრილებსაც არ ინდობენ ბოროტი ადამიანები, ჰოსპიტალსაც კი წვავენ და ანგრევენ, მაგრამ მათ შორისაც არიან კეთილი ადამიანები, ყველა ფაშისტი როდია, ამიტომ გავიმარჯვებთ ჩვენ! ერთად შეკავშირებული კეთილი ადამიანები ყოველგვარ გაერთიანებულ ბოროტებასთან გაიმარჯვებენ!..

მე ახლა უნდა წავიდე, შვილო! უნდა მტლად გადავევარო დაჭრილებს – მითხრა დედამ და წასასვლელად წამოდგა, მე კისერზე შემოვეხვიე, ვკოცნიდი და ვტიროდი...

წავიდა, შორს გავაცილე, უკან დაბრუნებისას გზა დამებნა, უღრან ტყეში აღმოვჩნდი, ტანსაცმელი მთლად შემომეხა, სახლში დაბრუნების მრცხვენოდა, დედა მობრუნებულიყო, მომიახლოვდა და დამტუქსა, რატომ ასე შორს გამომაცილეო, მითხრა, შემდეგ შავ თავსაფარში გახვეული, შავი კაბა და შავი თავსაფარი მომცა, კაბა ჩამაცვა, თავსაფარი დამახურა, ტყიდან გამომიყვანა და გზაზე დამაყენა.

– გიმეორებ, შვილო, მე არა მაქვს დრო, სახლამდის მიგაცილო, წადი სახლში და ყურადღება მიაქციე საკუთარ თავს, შენ პატარა აღარ ხარ და იმდენი უნდა იცოდე, რომ შენი დაკარგვით ვერავის გადაარჩენ...

დედა წავიდა და მე ატირებული წამოვედი სახლში, რომ გამომეღვიძა, სინამდვილეშიც ვტიროდი, სულ მთლად სველი იყო ბალიში, მივხვდი, რომ სიზმარი იყო და გამეხარდა.

თვრამეტ ოქტომბერს მშობლების დალუპვის შეტყობინება მივიღე.

ცამეტ ოქტომბერს, დილით, ხუთ საათზე, ჭურვებით დაუნგრევიათ ჰოსპიტალი გერმანელებს და ჩემი მშობლებიც დაჭრილებთან ერთად დალუპულან...

თვრამეტ ოქტომბერს, როგორც აღვნიშნე, მე მოკვდი და თეთრ ღრუბელზე მოვიკალათე, დედამ არც იქ დამტოვა მართო განსაცდელში, მეზობელი ღრუბლიდან გადმოაბიჯა, სულ მთლად თეთრებში შემოსილმა, ფეხშიშველმა და ჩემთან მოვიდა:

– არა გრცხვენია? – მითხრა დედამ – ნუთუ ფუჭად ჩაიარა ჩემმა შრომამ, ჩემმა დარიგებამ, ნუთუ ვერაფერი შეგასმინე? ჰა! დალიე ეს წამალი! – და წამალი თავის ხელით ჩამიღო პირში, (ჩემს სიცოცხლეში ასეთი ტკბილი არაფერი დამიღევია, აი, ახლაც, როცა ამ დღიურს ვწერ, იმ წამლით პირი ისევ ტკბილი მაქვს და ნერწყვს მგვრის იმისი სიტკბობება).

წამალი გადავყლაპე.

– ოჰ! რა ტკბილია – აღმომხდა.

– დედისგან მოწოდებული საწამლავიც ტკბილია და შვილზე წამლად მოქმედებს, ასეთია დედის გული და დედის ხელი, რასაც დედის ხელი მოხვდება, ყველაფერი ტკბილია!

დედამ თავი წამომიწია, კალთაში ჩაიღო და თმის თითებით ვარცხნა დამიწყო, სასიამოვნო გრძნობა დამეუფლა და გავინაბე, მაგრამ ხანმოკლე გამოდგა ჩემი გატრუნვა, ლოყაზე ცრემლი დამეცა და ზეზე წამოვიჭერი.

– ტირიხარ, დედა?

– არა, შვილო – მიპასუხა და თავსაფრის ყურით ცრემლები შეიმშრალა.

– დედა, შენ ტირიხარ! – ვიკვივლე მე და ხელებზე ვეცი, კოცნა დავუწყე, ხელები გამარიდა, მუხლებზე დავეცი და შიშველ ფეხებზე დაუწყე კოცნა, ვკოცნიდი და ვტიროდი, ხმამაღლა ვტიროდი და ახლაც, როცა ამ დღიურს ვწერ, ვფიცავარ დედას, ახლაც ვტირი, დედა ადგა წასასვლელად, მოემზადა, ჯერ დამკოცნა, ცრემლები მხურვალე ტუჩებით ამომიმშრალა, შემდეგ ხელი მომკიდა და ღრუბლებიდან თოვლის ფიფქივით გადმომავლო, მე ვიკვივლე, ორგანიზმში სითბო ჩამედვარა...

დღეს, ოცდასამ თებერვალს, გამოთენისას, ისე მოვიდა დედა, მოძიალერსა, განხარებული იყო, კარგად რომ ვიყავი, კარადიდან საჭმელები გამოვიღე და სუფრა გავაწყვე, ხელი არაფერს არ ახლო.

– ჩვენ მთავრობა გვაჭმევს უფასოდ! – მითხრა და თეფში ჩემსკენ გამოსწია.

– აბა, რა მოხდა, რატომ ხარ ასეთი დარდიანი? – შევეკითხე.

– ქვა მაწევს, შვილო, გულზე, გაჭირვებას არასდროს არ შეეუშინებოვარ, მაგრამ ველარ ვუძლებ!

გამომეღვიდა და, ერთადერთი, ჩემი ცრემლები მოვიშველიე, ვტირივარ და ვფიქრობ: იქნებ მართლაც ნანგრევებში დაიძარხნენ ჩემი მშობლები, ჯერ მართლაც, არავის სცალია მათ ამოსაღებად და დასასაფლავებლად, ბიჭი მაინც ვიყო, წავიდოდი მათი გვამების საძებნელად, ახლა, რა ვქნა, რა შემიძლია, უძლურსა და უძწეოს...

ასეთი სიზმრების ნახვის შემდეგ, მეც დამებადა მეცნიერული შეხედულება სიზმარზე:

ჩვენთვის ცნობილია, რომ საფრთხის მოახლოებას ცხოველები წინასწარ რამოდენიმე დღით ადრე გრძნობენ, თურმე, ვირთხები და თაგვები სამი დღით ადრე გრძნობენ გემის ჩაძირვას და გემზე დარბიან თავის გადასარჩენად.

სამი დღით ადრე გრძნობენ მხეცები და გარეული ცხოველები ტყეში მოსალოდნელ ხანძარს და ტყიდან გარბიან. შინაური ცხოველები წინასწარ გრძნობენ მტაცებელი მხეცის მოახლოებას და ბლავიან...

ადამიანს არა აქვს ასეთი შეგრძნების უნარი განვითარებული, მაგრამ გამორიცხული არ არის, ძილში, როდესაც ადამიანის თავის ტვინის ზოგიერთი უჯრედი ფხიზელია, შეიძლება ეს უჯრედები იყოს წინასწარ შემგრძნობი უჯრედები და სიზმარში ვხედავდეთ მოსალოდნელ საშიშროებას.

დადგენილია, რომ ტვინი შედგება დაახლოებით 14–16 მილიარდი ნერვული უჯრედისაგან, მათგან კი აქტიურად, შემო-

ქმედებითად მოქმედებს მხოლოდ 5–7 პროცენტი, ესე იგი, ადამიანს გაცილებით მეტი შეძლება, ვიდრე აკეთებს და გამორიცხული არ არის, ეს დიდი რაოდენობის ტვინის მალული მარაგი მოქმედებაში იყოს ორგანიზმის დასვენების დროს და ძილში ვხედავდეთ ყოველივეს მათი მეშვეობით.

ისტორიაში მრავლად არის მაგალითები, როცა ადამიანში მალული რეზერვები იღვიძებს, არა ერთბაშად, არამედ სიცოცხლის რაღაც პერიოდში, ადამიანს აზრადაც არ მოსვლია, ბოროტება ჩაედინა, მაგრამ მასში გაიღვიძა მიმალულმა (თუ შეიძლება ასე ვუწოდოთ „მხეცურმა რეზერვმა“) და ბოროტმოქმედება ჩაადენინა, ჯერჯერობით, კაცობრიობა უძლურია, გამოვალვიძოთ ჩვენი შემოქმედებითი მარაგი და გამოვიყენოთ ის, ეს რეზერვები თავისით იღვიძებენ მოულოდნელად და უმეტეს შემთხვევაში, ორგანიზმის დასვენების დროს, როდესაც სძინავს და ისვენებს ადამიანის თავის ტვინის ნერვიული უჯრედის მოქმედი პროცენტი.

1944 წელი, 25 სექტემბერი (ორშაბათი)

მართალი უთქვამთ, დრო ყოფილა ყველაფრის მკურნალი, დრო და დრო ადამიანის გულში ჩნდება მცირედი სიხარული და იკურნება სევდისაგან, მართლაც, დრო ყოფილა მეფე ხალხისა და წუთისოფლისა, ჭეშმარიტად, გამჭრიახია ის, ვინც იცის დროის ფასი, ხანდახან დრო ჩვენ კეთილშობილი გვეონია და კეთილშობილურად ვიყენებთ მას, როცა ის დიდ განსაცდელს გვიმზადებს, მაგრამ სიკეთის გულისთვის ქების ღირსია მხოლოდ დროის ის ერთი წამი, რომელსაც იმისი ძალაც შესწევს, ხანდახან ბოროტი იყოს, წინააღმდეგ შემთხვევაში სიკეთე სხვა არა არის რა, თუ არა ბუნების ან დროის სისუსტე.

შეიძლება ვილაცამ ჩემი დღიური წაიკითხოს და იფიქროს, „დროს მშობლები დაუვიწყებია, ამ გოგონასთვისო“ – ეს სწორი არ იქნება, მათი ნათელი ხსოვნა არასდროს არ

მოკვდება ჩემს გულში, „მაშ, არ ყოფილა დრო მკურნალი“ – იტყვის ის ვიღაცა, არა, მე ისევ ჩემსას ვამბობ, დრო მკურნალია, მაგრამ ჩემი მშობლების დაღუპვიდან არ გასულა ის დრო, რომ დავიწყებას მისცემოდნენ, რამეთუ მშობლების დავიწყება მათი შვილების გარდაცვალების შემდეგ იწყება...

არიან ისეთებიც, რომლებიც ცოცხალ მშობლებსაც კი ივიწყებენ, ეს ქცევა გადამდებია, კაცთა მოდგმის ყველა კეთილისმყოფელსა თუ ბოროტმოქმედს თავიანთი მიმბამველები ჰყავს, მაგრამ კაცთა მოდგმა სიკეთისაკენ არის მიმართული და ჩვენ, უმეტესობა, კაცობრიობის ამ გზას უნდა გავყვეთ, რათა კეთილისმყოფელმა ხალხმა თავის დროზე დაგვაღიწყოს დაკარგული ადამიანები.

მე უკვე მესამე კურსის სტუდენტი ვარ და ცირკის დამსახურებული ოსტატი, ისე მივეჩვიე ბაგირზე სიარულს, ცეკვას და ქანაობს, რომ მეჩვენება, თითქოს მიწაზე მიჭირდეს სიარული.

განცვიფრებაში მომყავს მაყურებელი, არ ვიცი, რა არის დალლა, ალბათ, ამ წარმატებას, ჩემმა ფიზიკურმა ჯანმრთელობამ, სიძლიერემ და ვარჯიშმა მიმალწევინა.

არაერთჯერ მოურთმეგია მაყურებელს ჩემთვის ყვაგილები, ვარდების თაიგული და დაფნის გვირგვინიც, კი მაგრამ დღევანდელი ვარდების კონა, ყველა განსაკუთრებულისაგან განსხვავდებოდა; ვარდების კონაში ყველა ჯიშის ვარდი იყო, ღეროები ყველას ერთნაირად ჰქონდა გადამტვრეული, ეს კი უტყუარი მოწმე იმისა, რომ ვარდები მოპარული უნდა ყოფილიყო, ასეთი ვარდები კი არავის მოურთმეგია ჯერ ჩემთვის და ვარდების ჩამორთმევისთანავე იმისი მომტანიც შემებრალა, მიუხედავად იმისა, რომ სხვა მაყურებლებისაგან ისიც განსხვავდებოდა, მას ეცვა სტუდენტური ტანსაცმელი, უბრალო, ალბათ, ღარიბულიც, საშუალო სიმაღლის ტანი, სახე მრგვალი და იმდენად ლამაზი, რომ ლამაზი ქალიშვილისაგან მხოლოდ საუღვაშეზე აყვავებული ბუსუსებით განსხვავდებოდა. თმა წაბლისფერი, დატალღული, რომელიც თითებით დაეგარცხნა და კიდევ მეტ სილამაზეს აძლევდა.

ახალგაზრდა ქალს არ გამოეპარებოდა და არც მე გამომპარვია, რომ ეს ახალგაზრდა აქ ცირკის სანახავად არ იყო მოსული, მას რაღაც სხვა აწუხებდა, ამას მისი თაფლისფერი სევდიანი თვალები მეუბნებოდნენ.

მომართვა ვარდები, მეც გამოვართვი, მაღლობა გადავუხადე, მაყურებლებს თავი დავუკარი და კულისებში გავუჩინარდი, რა იყო ძირფესვიანად წუთიერი შესწავლა იმ ახალგაზრდისა, მეც არ ვიცი, ცირკიდან სახლში ვბრუნდებოდი და იმისი გამოწვდილი ხელები მელანდებოდა, დასაძინებლად დავწექი და სიზმარში ვნახე.

ნეტავ, რა მეძარტება? დედა, დამიფარე, მაკმარე ის სიმწარე, რაც ვნახე, დათრგუნე და ამაცილე მაგნე, როგორც ყოველთვის, დამაფარე შენი კალთა და მიხსენი ბოროტებისაგან.

ამ სიტყვების ბუტბუტით ავდექი საწოლიდან, მოვძებნე იმ ყმაწვილის ნაჩუქარი ვარდები, რომელიც უპატრონოსავით ეყარა მაგიდაზე და ბროლის ვაზაში მოვათავსე.

საათი ვნახე, ორს თხუთმეტი წუთი აკლდა და ისევ დავწექი დასაძინებლად, მაგრამ არ იქნა და არ დამეძინა, ავდექი, ჩავიცვი და დლიურის წერა დავიწყე, რიჟრაჟმა შემოაღწია ფანჯარაში, საათს დავხედე, ექვს ოცი წუთი აკლდა, დლიურის წერას მოვრჩი და სახლის დაღაგებას შევუდექი.

1944 წელი, 26 სექტემბერი (სამშაბათი)

ინსტიტუტიდან სახლში წამოსვლას ვაპირებდი, რომ „განსაკუთრებული ვარდების“ მომძღვნელი ყმაწვილი შევნიშნე, ის მე მიახლოვდებოდა, მინდოდა, ყურადღება არ მიმექცია და გვერდი ამეველო, მაგრამ ვერ შევძელი, მონუსხულივით შევდექი და იმისკენ წავედი, ერთმანეთს შევხვდით, სალამი მომცა, მე ხმა არ ამომიღია, მან კი განაგრძო:

– მერი, ვერ მიცანი? თუმცა, რას მიცნობდი ერთჯერ ნახულ ადამიანს, როცა მრავალი ჩემზე უკეთესი თაყვანისმცემლები გყავთ, მწამს ჩემს სახეს ვერ დაიმანსოვრებდით!

იმისი სიტყვები შეურაცხყოფად მივიღე და თითქოს ამ შეურაცხყოფამ ძალა მომცაო, როგორც იქნა, ხმა ამოვიღე, რათა სამაგიერო მიმეზლო ამ ახალგაზრდისთვის.

– მე თაყვანისმცემლები არავინაც არ მყავს. ცირკის მაყურებლები ჩემი გულგშემატკივრებია და იქ შენსავით არავინ არ ღადის, ვისაც ცირკი არ აინტერესებს, არც ასე უხვად არ მოაქვთ ჩემთვის მოპარული ვარდები, როგორც შენ მომიტანე!

– იმიტომ გადაყარე ჩემი მოპარული ვარდები, რომ ნაქურდალი იყო?

– ღიახ, იმიტომ!

– კი მაგრამ, არ შეგებრალა იმისი მომპარავი? რომელსაც ფული არ გააჩნდა და ვარდების შოვნა კი სიცოცხლედ უღირდა, რათა შენთვის მოერთმია, წამიერი სიხარულის განცდილათვის, ნუთუ ეკლებზე სისხლის კვალი ვერ შევნიშნე, რომელმაც ჩემი ხელის გულები დაგლიჯა? ნუთუ, ვერ შენიშნე იმ ახალგაზრდის ერთადერთი ჩამოხეული შარვალი, რომელიც ძაღლმა შემოაგლიჯა და თვითონ შემთხვევით გადარჩა?

კინალამ ტვირილი დავიწყე, იმხელა სითბო ჩამელვარა გულში, მაგრამ მაინც ასე ვუპასუხე:

– ყველაფერი შევამჩნიე!

– და მაინც გადაყარე?

– არა, არ გადამიყრია.

– არ გადაყრიდი, არა! ბროლის ვაზაში გექნება ჩადებუ-ლი და ვაზა ყველას შესახედავ ადგილზე დადებული...

– სწორედაც რომ ასეა!

– ქვეყნის დაქცევას დავიჯერებ და ამას ვერა, ვერც იმას, რომ ტყუილის თქმა შეგიძლია.

– მე თქვენ არაფერს არ გაჯერებთ, მხოლოდ ჩემი გულის სიმართლეს ვლაპარაკობ და თქვენ გინდ დაიჯერეთ, გინდ არა.

– მარტო დღეს კი არა, ყოველთვის თქვენს სიმართლეში რომ დავრწმუნებულიყავი და დღეს მომესურვებინა ვაზაში ჩაწყობილი ყვავილების ნახვა, ნებას დამრთავდით?

– ამას ჩემთვის მნიშვნელობა არა აქვს, მომავალში ჩემს სიმართლეში დარწმუნდებით თუ არა, მხოლოდ დღეს, საკუთარი თვალთ დაგანახვებთ ჩემს სიმართლეს, წამობრძანდით!..

ფეხით გაუყევით თითქმის დაცარიელებულ ქუჩას, ვაჟი ძალიან მორცხვობს, ჩუმად მივდივართ, სახელიც კი არ ვიცი, რა ჰქვია, მეც რაღაც გაოგნებული ვარ და ასე უხმოდ, შეუმჩნეველად მივადექით ჩემი სახლის სადარბაზოს, კიბეები ავიარეთ და სახლის კარებთან ავიტუხეთ, ჩანთაში კარების გასაღები მოვძებნე და უცნობს გაუწოდე, კარები გააღო, ერთი ნაბიჯით უკან დაიწია და გზა დამითმო, ოთახში პირველი შევედი, შემდეგ ის შემოვიდა, მისაღებ ოთახში, უხვად ვარღებჩაწყობილი ვაზა თვალსაჩინო ადგილზე იღო.

უხმოდ შესცქეროდა ვაჟი ვარდებს და თან ოთახის გაწყობილობას ათვალთვლიერებდა, არაფერს ამბობდა. იმისმა სიჩუმემ გული გამიწყალა და მყუდროება ისევ მე დაგარდვიე.

– ხომ ნახეთ საკუთარი თვალთ. რომ უდიერად არ ვექცევი არც ვარდებს და არც გულშემატკივრებს.

– ვნახე, ვხედავ და მიხარია!

– ახლა ბოდიში, მართალია, ქართველები სტუმართმოყვარეები ვართ, მაგრამ მარტო ვარ სახლში და ნახვამდის.

– მე არასოდეს, არავისთან არ ჩავიდენ ისეთს, რომ დავძრახო, შევარცხვინო საკუთარი ღირსება და ოჯახი.

– არა, მე მაგისი არ მეშინია, როგორც მარტოდ მცხოვრებს, ბევრი თვალყურის მდევნებელი მყავს და ჩემთან დიდხანს ვაჟის ყოფნამ, შეიძლება სახელის გატეხვა მომიტანოს.

– კარგი, მე წავალ, მხოლოდ მინდოდა გაგცნობოდით და ორიოდ სიტყვა მეთქვა, რაც აუცილებლად მიმაჩნია:

ფანჯარასთან მივიდა, ძირს გადაინება, ამოიხვნეშა და განაგრძო: – ვინ იცის, რამდენი ღამე გამითენებია იმ ხეს ამოფარებულს, ველოდი თქვენ გამოჩენას, დაგინახავდი, დავწყნარდებოდი, და წავიდოდი... გვარად არაბული ვარ, ვალერი მქვია, ვსწავლობ მეოთხე კურსზე უნივერსიტეტში...

– დაბრძანდით, მაგიდასთან! – ბოლოს და ბოლოს, ზრდილობა მოვიხმარე, ვალერი სავარძელში ჩაჯდა.

სამზარეულოში გავედი, ნაჩქარევად ჩაი ავაღულე და მაგიდაზე ორი ფინჯანი მოვიტანე, მეც მაგიდასთან დავეჯექი, ვალერის თვალებში შევხედე და ამით ვაგრძობინე, გაეგრძელებინა საუბარი, მან ამოიხვნეშა, ჯიბიდან ოთხად გადაკეცილი ქაღალდის ფურცელი ამოიღო, გამომიწოდა და ძლივს გასაგონად თქვა: „მშობლები და ერთადერთი ძმა ომმა შეიწირა“.. აკანკალებული ხელით ძლივს გავშალე მათი უგზო-უკვლოდ დაკარგვის ცნობა, იმწამსვე ჩემი მშობლები დამიდგა თვალწინ და ავქვითინდი, ვალერის არ დაუწყწნარებივარ, ისიც ტიროდა, ჩაი გაცივებული იყო, როდესაც დავწყწარდით, ვალერი ცრემლიანი ხმით საუბრობდა.

– თავი მინდოდა მომეკლა, ან მტერს შევკლომოდი, როცა მათი დაკარგვის ცნობა მივიღე, მაგრამ გაჭირვება არანაკლებ უწყობს ადამიანის ხსნას ხელს, ვიდრე სიჭაბუკის სიფიცხე, და თუ გადავრჩი, სწორედ გაჭირვებამ გადამარჩინა.

ღლესღლეობით, ვსწავლობ და ნაქირავებ ბინაში ვცხოვრობ, ვარ სტიპენდიის კმაყოფაზე, მაგრამ ყველაფერს თავისი დრო აქვს, მიუხედავად მატერიალური სისუსტისა, სიყვარულსაც თურმე...

თქვენს ვინაობას ნუ მომიყვებით, მე თქვენ გიცნობთ, ვიცი ყველაფერი თქვენს შესახებ, თქვენი მშობლებიც ხომ...

სიწყნარე ჩამოვარდა, ვალერი აღარ ლაპარაკობდა, მე კი გულისყურით ვათვალიერებდი მას, შევნიშნე ძაღლისაგან ჩამოხეული შარვალი, რომელიც ულამაზოდ იყო დაკერილი, ეტყობოდა, ქალის ხელი აკლდა და კიდევ მეტი სიბრაღული ჩამედგარა გულში, ვალერიმ შემნიშნა, გასაყიდივით რომ ვათვალიერებდი, უხერხულად იგრძნო თავი, ღამე მშვიდობისა მისურვა და წავიდა...

წავიდა და მთლად ამაფორიაქა, მთელი ღამე თეთრად გავათენე, არ ვიცი, რას ვფიქრობ, ან რა მომდის, არა, ეს სიყვარული არ არის, ვალერი, უბრალოდ, შემებრადა, ობოლი,

უსახლკარო, რომელსაც ადამიანი ვერ უნახავს, გულისტკივილი გაუზიაროს და დახმარების ხელი გაუწოდოს, არა, ხვალ თუ მნახა, მე თვითონ ვნახავ, მინდა მყავდეს მესაიდუმლე მეგობარი, ვაჟები განა ცუდი სამეგობრონი არიან?

1944 წელი, 27 სექტემბერი (ოთხშაბათი)

დილით ადრე ავდექი და ინსტიტუტისაკენ წავედი, კიბეზე კარის მეზობელი ეთერი შემომხვდა, მოხუცებული ქალია, ძალდიან სათნო, კეთილი, არა მგონია, ბოროტება იმალებოდეს იმის სპეტაკ სულში, მარტოდ ცხოვრობს, ქმარი და ორი ვაჟი სამშობლოს დასაცავად ჰყავს გაგზავნილი, თვითონ კი ქარზანაში მუშაობს, საბრძოლო იარაღს აწვდის ქმარ-შვილს, ეთერის უმცროს ვაჟზე, როცა პატარები ვიყავით, მე მახვლებდნენ, ეთერიც „ცუგრუმელა რძალს“ მეძახდა და თავიდან ფეხებამდის მკოცნიდა პატარას.

– დილა მშვიდობისა! – ვუთხარი, მაგრამ არ მიპასუხა, კიბის რამდენიმე საფეხურით რომ დავცილდი, შემდეგ დამიძახა:

– შვილო მერი!

– ხომ კარგი ამბავია, ეთერი დეიდა?

– შვილო! მე მიჭირს თქმა, მაგრამ მანც უნდა გითხრა, ხალხი სხვანაირად ლაპარაკობს შენზე, ეს ამბავი არ შეშვენის შენს ოჯახს, სირცხილია, შვილო, ჯერ მშობლები არ გაცივებულან და შენ კი საყვარლები მოგყავს სახლში.

– რას ამბობ, ეთერი დეიდა?

– იმას, შვილო, რასაც მთელი ქუჩა ლაპარაკობს!

– მე ვის დაგუნახივარ ვაჟთან გავლილი? მხოლოდ გუშინ მომაცილა ჩემმა ამხანაგმა, საქმე ჰქონდა და მალე წავიდა.

– შენ აქამდის არავის მოცილება არ დაგჭირვებია და ის შენი „ამხანაგი“ „საქმეზე“ შეიძლება დღე მოსულიყო, ღამის თორმეტი საათამდე არაფერი საქმე გქონდათ ალბათ!

– რატომაც არა, ომის საკითხებს წყვეტდნენ! – იხუმრა რომელიღაც მეზობელმა – და მე ახლა შევამჩნიე, კიბე მეზობლებით რომ იყო სავსე.

კინალამ წავიქეცი, არ მეკადრებოდა დაუმსახურებელი ლანძღვა და შერცხვენა, ვიყო რამეში დამნაშავე მაინც, მაგრამ, ვის გინდა დაუმტკიცო შენი სიმართლე? კიბეზე დავეშვი და გაუუჩინარდი, უკან დამცინავი ხარხარი მომსდევდა...

ინსტიტუტში მივედი, ერთ–ერთ აუდიტორიაში განმარტობებით დავჯექი და ფიქრს მივეცი თავი, პირველად გადავწყვიტე, არავისთვის არ გამენდო ეს ამბავი და არავისთან არ გამეელო, სიცოცხლის მანძილზე, მაგრამ ეს აზრი ისევ უარყავი, ამით ღირსებას ვერ აღვიდგენდი, მეორე აზრი უფრო სწორი მეჩვენა, რაღაც არ უნდა დამჯდომოდა, ვალერი ჩემი მეუღლე უნდა გამხდარიყო, მხოლოდ ამ გზით შეიძლებოდა ოჯახის შედგენა, დამცველის ყოლა და ყოველგვარი ჭირვარამის მეგობრებთან გაზიარება, სხვაგვარად არ შეიძლებოდა ღირსების აღდგენა, ვინაიდან მეზობლები, ახალგაზრდობა დავიწყებულნი მოხუცები არიან და მათი შენებურად შთაგონება ძნელია.

ესეც რომ არ იყოს, მე გავაკეთებ კეთილ საქმეს, სტუდენტს მივცემ თავშესაფარს, მივუჩინ ტკბილ ლუკმას, შევაქმნე ვინებ თბილ ოჯახს, განა ეს ცოტა სამსახურია სამშობლოსათვის?

ეს ფიქრი აღარ ვუარყავი, აუდიტორიიდან ფეხაკრეფით გამოვედი და უნივერსიტეტისაკენ წავედი, მოვძებნე ის აუდიტორია, სადაც მეოთხე კურსის სტუდენტები იყვნენ და ვალერიმ დამინახა თუ არა შეკრთა, არ ელოდა ჩემს უნივერსიტეტში გამოჩენას და ჩემ წინ დამნაშავესავით დადგა.

– საქმე მაქვს შენთან! – ვუთხარი და გარეთ გამოვიყვანე.

– ცუდი ხომ არაფერი მომხდარა, მერი? – შემინებული ხმით შემეკითხა ვალერი.

– არა, ცუდი არაფერი! არც კარგი! ახლა არა მაქვს დრო, სალამოს ცირკში ვიქნები ვარჯიშზე, იქ მოდი, გზაში ყველაფერს გეტყვი!

– კარგი, მაგრამ სალამოდის რა გამაჩერებს, ახლავე მითხარი, რა მოხდა?

– არა, არა, სალამოს! – ვუთხარი და ისე წამოვედი, არც დავმშვიდობებივარ.

ინსტიტუტში დავბრუნდი, დანარჩენ ლექციებს დავესწარი და პირდაპირ ცირკში წავედი, რაც მეზობლებმა შეურაცხყოფა მომაყენეს, ამის შემდეგ, სახლში მისვლა მეზარება, მაგრამ ვეცდები, ისევ დავიახლოვო ისინი, თუ როგორ, ეს ფარული მოფიქრებაა ჩემი და დღიურს ვერ გავანდობ! დაახლოება კი იმიტომ არის საჭირო, რომ უწინდებურად მიყვარდეს მშობლიური კერა და ყველა მადლიერი მყავდეს იქ, სადაც მიცხოვრია.

ვფიქრობ და ჩემს ქცევაში საძრახისი ვერა მინახავს რა, მაგრამ მგონია, რომ სხვა უფრო ნათელი თვალთ მომჩერებია და ხმას არ ვიღებ, თუმცა ცუდია, რომ ყველა ისე განმარტავს ჩემს ქცევას, როგორც მოესურვება, რადაც არ უნდა დამიჯდეს, თუგინდ სიცოცხლის ფასად, უნდა გავიმარჯვო, უნდა გამოვიდე საძრახისი მდგომარეობიდან, აი, ერთადერთი ხსნა, რომლის წყალობითაც შემიცნობენ სხვები და, რაც მთავარია, თვითონვე შევიცნობ საკუთარ თავს!

ცირკში უგემურად ვვარჯიშობ, ცალი თვალი კარებისაკენ მაქვს, ვალერის გამოჩენას ველოდები და აი, ვარჯიშის დასასრულს ისიც მოვიდა, საჩქაროდ ჩავიცვი, ვალერის ვანიშნე და კულისებიდან გავედი ქუჩაში.

უხმოდ მივყვებოდი ქუჩას, ვალერიმ ველარ მოითმინა და შემეკითხა:

- მერი, ხომ კარგი ამბავია, რა გინდოდა გეთქვა?
- არაფერი, ისე, წუხელი როგორ გეძინა?
- მხოლოდ ეს? წუხელი არ მძინებია სახლში არ ვყოფილვარ.
- აბა, სად იყავი?
- სადგურში, რკინიგზის სადგურში!
- ეს როგორ?

– ეჰ! მერი, შენ რომ ჩემი ამბავი იცოდე, ალბათ, აღარც შეემკითხებოდი.

– თუ მეცოდინებოდა, რატომღა შეემკითხებოდი?

– ჰო და მოყოლაც მიძნელდება, არ მინდა, ჩემი დარდი სხვას გავუზიარო და სხვაც დავასევდიანო.

– მაშინ მეგობარიც არ უნდა აგერჩია, მომიყვები, ჩემს დარდთან, იქნებ შენი სევდა არაფერი გამოჩნდეს, უდარდელ ადამიანს დღეს ვის ნახავ?

– ბინა ნაჭირავები სადაც მაქვს, ეზოს ორი მეტრი სიმაღლის ღობე აკრავს, ჭიშკარს საღამოს ათ საათზე კეტავენ და ეზოში ძაღლს უშვებენ, ასე რომ, საღამოს ათი საათის შემდეგ, სახლში კი არა, ეზოში შესვლაც შეუძლებელია, ბევრჯერ ვცადე გადასვლა სხვა ბინაში, მაგრამ სახლის მეპატრონე ჩვენი შორეული ნათესავია, უკადრისობს ჩემს გაშვებას, ამით კიდევ უფრო აუტანელი პირობები მაქვს, ალბათ, დღესაც რკინიგზის სადგურში მომიწევს ღამის გათევა...

შეუმჩნევლად აღმოვჩნდი ჩვენი სახლის სადარბაზოს წინ, კიბეს უხმოდ აუყუცი, რითაც ვალერის ვაგრძნობინე, გამომყოლოდა, გასაღები მივაწოდე, კარები გააღო და ბინაში შევედით, იმის ამბის მოყოლით კიდევ მეტი სიბრაღული ჩამელვარა გულში და გადავწყვიტე, დღეიდან აღარსად გამემშვა.

სავარძელზე მივუთითე, უხმოდ ჩამოჯდა, მე სამზარეულოში გავედი ჩაის მოსამზადებლად, მაგიდზე ორი ჩაით სავსე ფინჯანი დავდევი, ვალერი მოვიწვიე, ჩაი მოვსვი და საუბრისათვის მოვემზადე, მაგრამ ძალიან მიჭირს დაწყება, თუმცა ვალერიში ძალიან ახლობელ ადამიანს მიეჩერებივარ და ცოტა ძალას მმატებს ეს, მაგრამ მაინც, ქალური სათნოება მწევს უკან, მაყოყმანებს, ბოლოს, როგორც იქნა, ძალა მოვიკრიბე და დავიწყე.

– იცი, რისი თქმა მინდოდა? დღეიდან მე შენ არსადაც არ გაგიშვებ! ხვალ დილით საკუთარ ნივთებს გადმოიტან ჩემთან, შავი ძაღლის მეპატრონე ნათესავიდან, ამას მოითხოვს

როგორც ჩემი, ისე შენი პირადი ცხოვრება! – ვალერიის მო-
კუყვევი ყოველივე, თუ როგორი შეურაცხყოფა მომაცენეს მე-
ზობლებმა.

ვაჟი ჩაფიქრდა. მე მეგონა გაიხარებდა ჩემი წინადადებ-
ით და სინარულის გრძნობით იყო გატრუნული, მაგრამ შევცდი,
დიდი ღუმილის შემდეგ ვალერიმ უარი მითხრა ჩემს წი-
ნადადებაზე.

– ეს დიდი ბედნიერება არის ჩემთვის, ფრთები ესხმება
დიდი ხნის ოცნებას, მაგრამ ჯერჯერობით შეუძლებელია, მე
ვარ ღარიბი, უსახლკარო სტუდენტი, უმწეო გოგონას ვერ
დაგაწვები კისერზე სარჩენად და დასახმარებლად, დამთავრდება
ომი, დავამთავრებ უნივერსიტეტს, დავიწყებ სამსახურს და
მხოლოდ მაშინ, იმ დღესვე შევუღლდებით.

– მერე, სირცხვილი? მეზობლებისგან შერცხვენა? რით
ან როგორ მოვიწმინდო სირცხვილის ლაქა? ან შენ რატომ
ფიქრობ, კისერზე დამაწვები, მეუღლე–მეუღლისათვის ხომ
ცოცხალი ორგანიზმია, გული თუ თვალისათვის ფიქრობს,
თვალმაც უნდა იფიქროს გულისთვის? შეიძლება ბევრი რამე
მოგვაკლდეს მაგრამ უნდა იყოს სპეტაკი სიყვარული!

– მერი, ავადმყოფი ადამიანი ყველაზე ძნელი მოსაველე-
ლია, მაგრამ მას არ აგდებენ, თუმცა, გამოჯანმრთელების შემ-
დეგ ასაყვედურებენ, ვინ იცის, შეიძლება შენც დამასაყვედურო
ოღესმე ლუკმა–პური და თავშესაფარი, ამან კი ოჯახის დან-
გრევა გამოიწვიოს, ყველაფერზე უფრო მე ამას ვერიდები!

– ამას თუ ჩემზე ფიქრობ, შენ მერი ვერ გიცვნი, შენ
საკუთარ თავზე შეხედულებით საზღვრავ სხვას, არ ვიცი,
რატომ, შენ ხომ თანამედროვე ხარ, ნუთუ ვერ გამოგიცვნი
ადამიანი?

სალი გონება ყოველთვის სწორად წყვეტს საკითხს, გვინ-
ერგავს მომჭირნობასა და წინდახედულობას, ხოლო რაც
შეეხება სიკეთეს, მას ბუნება გვანიჭებს, არ ვიცი, საკუთარ
თავზე ვერაფერს ვიტყვი ბევრს, მაგრამ მგონია, ბუნების წყ-
ალობით, კეთილი უნდა ვიყო, მე მოქალაქეობრივი მოვალეობა

არ მადღევს უფლებას, დღესაც გარეთ გაგაგდო და რკინიგზის სადგურში გაათიო ღამე, როდესაც მე, ერთ ადამიანს, სამოთახიანი კეთილმორწყობილი ბინა მაქვს, შენ არ იფიქრო, რომ მე მინდოდეს შენთან სიახლოვე და გეხვეწებოდე, ჩვენ როგორც აქამდის, ისევ ისე შორს ვიქნებით, მხოლოდ შენ იცხოვრებ იმ ოთახში! – ამ სიტყვებთან ერთდ ავდექი, საძინებელი ოთახის კარები გავაღე და საწოლზე ლოგინი ავშალე – ახლა ძილის დროა „ღამე მშვიდობისა!“ – ვთქვი და მეორე საძინებელ ოთახში გავედი, კარები საიმედოდ ჩაკეცილი გავიხადე და დასაძინებლად დავწექი, მაგრამ მთელი ღამე ძილი არ მომიდებია, საძინებელი ოთახების შუაში მისადები ოთახია, თითქმის საკმაო მანძილი გვაშორებს ერთი მეორესთან, მაგრამ მაინც ვგრძნობ იმის სუნთქვას, მესმის იმისი გულის ცემა და ეს სიახლოვე ძლიერ მაფორიაქებს.

ვგრძნობ, რომ არც მას სძინავს, მინდა გული გადავაყოლო, ავდექი და დღიურის წერა დავიწყე, ცოტა დავწყნარდი, შემდეგ ჩავიცვი და ვალერის საძინებელი ოთახის კარები ფრთხილად გავაღე, ვიცი, ვალერის არ სძინავს, მაგრამ თავი მოიმიძინარა და ვერც მე შევაძინე თითქოს, წყნარად მივუახლოვდი, სავარძელზე გადაფენილი იმისი ტანსაცმელი ავიღე და ფენაკრეფით გამოვედი, ნემსი და ძაფი მოვძებნე, გულდასმით დავკერე შარვალი და გაწმენდა დავიწყე, მაგრამ ისეთი ჭუჭყიანია შარვალი და პერანგის საყელო, იძულებული შევიქენი, რომ გამერეცხა, არავისი არ მომრიდებია, ტანსაცმელი გარეთ გავფინე გასაშრობად, სიმშვიდე ვიგრძენი და დასაძინებლად გაუხდელი წამოვწექი, მადლობა ღმერთს, ძალიე ჩამეძინა.

1944 წელი, 28 სექტემბერი (ხუთშაბათი)

ალბათ, ერთი საათი მეძინა, მეტი არა, ფანჯარაში დილის სინათლემ შემოანათა, საჩქაროდ ავდექი, ვალერის ტანსაცმელი შემოვიტანე, ცოტა სველია, მაგრამ უთოთი გავაშრე და

ლამაზად გარეცხილ—გაუთოებული თავის ადგილზე გადა-
კვიდე.

შემდეგ საუზმე მოვამზადე და ინსტიტუტში წასვლის
დრომაც მოაღწია, ფრთხილად დავაკაკუნე ვალერის საძინე-
ბელი ოთახის კარებზე — „ახლავე“, მომცა პასუხი. როგორც
ეტყობა, ამდგარა და იცვამს, გამოვიდა, პირი დაიბანა, მადლობა
გადამიხადა ტანსაცმლის დასუფთავებისათვის და კოცნით
უნდოდა დაკვეჯილოვებინე, მაგრამ ისე მკაცრად შევხედლე,
რომ ადგილზე გაიყინა და რამდენიმე წუთი ხელგამოწვილი
იღვა.

მაგიდასთან მივიწვიე, ერთად ვისაუზმეთ და შემდეგ ინ-
სტიტუტამდე მიმაცვილა, საღამოს აქ დამელოდე, ვუთხარი მე
და ინსტიტუტის შენობაში გაუუჩინარდი, ინსტიტუტიდან გამ-
ოვედი თუ არა, დაბარების თანახმად, ვალერი ადგილზე დამხ-
ვდა. ხელკავი გამოვდევი და სახლში წავვედით, არ ვიცი,
რატომ ვარ მხიარული, ალბათ, მეამაყება ვალერის გვერდით
დგომა, სადილი ნაჩქარევად გავაკეთე და ცირკში წავვედი,
ამჟამად, გზაზე თუ სახლში, საერთო საქმეზე ვლაპარაკობთ,
უმეტესად კი, ჩვენი საუბარი ომსა და სწავლას ეხება.

მიუხედავად დაღლილობისა, ცირკში თავგანწირვით შევას-
რულე ყველა ჩემზე მიკუთვნებული ნომერი, ალბათ, ვალერის
ცქერა ძალას მმატებდა.

ვალერი პირველი ადამიანია ჩემს ცხოვრებაში, რომ-
ლისთვისაც სიკეთეს ვთესავ და მადლობელი ვარ მასზედ,
რომ სიკეთითვე მიხდის, ვინც რაც უნდა ისა თქვას, ყურა-
დლებას არავის და არაფერს მივაქცევ, მხოლოდ ვიყო საკუ-
თარი სინდისის წინაშე სპეტაკი, ღმერთმა იცის და ჩემმა
სინდისმა, რომ ვალერი ჯერჯერობით ჩემი მდგმურია და
მეტი არაფერი, სხვამ კი, როგორც უნდა, ისე ჩათვალოს, უნდა
მეუღლედ და უნდა საყვარლად, ზოგ ადამიანს ბუნებამ დაანათლა:
სიბრიყვე, სიბეცე და ჭორობა, ისინი სისულელეს არა მარ-
ტო საკუთარი ნება—სურვილით ჩადიან, არამედ ბუნების გან-
ჩინებითაც და მათ ვერ გადაათქმევინებ და გადააჯერებ სისხლ—

ხორცში გამჯდარ რწმენას, ასეთ ადამიანებს თავდაჭერილობა აკლიათ და სამაგიეროდ, ჩვენ უნდა ვიყოთ მათთან თავდაჭერილნი, ალბათ, თავდაჭერილობა იმიტომ მოიგონეს, რომ გასაქანი არ მიეცათ მატერიალურად შეძლებული ბრიყვებისათვის, თორემ ასეთი ბრბო ფეხქვეშ გათელავდა ქვეყანას, ამავე დროს, თავდაჭერილობა დიდი ნუგეშია, მატერიალურად სუსტი, პატარა, კეთილი ადამიანისათვის, რათა მტკივნეულად არ განიცადონ თავიანთი სიღატაკე და სულიერი სიმწარე.

ცირკიდან გამოვედი, ვალერი გარეთ მელოდებოდა, ხელკავი გაუუკეთე და სახლში აჩქარებული ნაბიჯით წამოვედით, ვივანშემთ ღარიბულად, მაგრამ მხიარულად, მადიანად და გემრიელად, ცოტა ხანს ვისაუბრეთ, მერე ვალერის – „ღამე მშვიდობისა“ ვუსურვე და ჩემს საძინებელ ოთახში საიძედოდ ჩავიკეტე, გავიხადე და რომელ გვერდზედაც დავიძინე, იმავე გვერდზე გამომეღვიძა, ასე გემრიელად და ასე უშიშრად, მშობლების წასვლის შემდეგ აღარ მიძინებია.

1944 წელი, 29 სექტემბერი (პარასკევი)

აღდექი, ღავიბანე, ჩავიცვი და სამზარეულოში გავედი საუზმის მოსამზადებლად, მეგონა, ვალერის ისევ ეძინა, მაგრამ შევცდი, ის სამზარეულოში შემოვიდა – „დილა მშვიდობისა“ – მისურვა და ჩემს წინ პატარა სკამზე ჩამოჯდა, ვგრძნობ, რაღაც უნდა მითხრას, მაგრამ თითქოს ვერ გაუბედავს და ისევ მე შევაგულიანე.

– რატომ ასე ადრე აღდექი, ვალერი? – ალერსიანად შევეკითხე.

– აქამდისაც უნდა ავმდგარიყავ, მე მთელი ღამე არ მიძინია, იცი რას გეტყვი, მერი? ბოროტმოქმედება ხშირ შემთხვევაში არც ისე საშიშია, როგორც მეტისმეტი სიკეთის ქმნა.

მე მეტი აღარ შემიძლია, ან შენ შეწყვიტავ ჩემს მიმართ, უცხო ადამიანის მიმართ, სიკეთის ქმნას, ან მე დღესვე წავალ ამ ქალაქიდან.

ბევრი ღამე გამითენებია იმის ფიქრში რომ შენ სიახლოვეს ვყოფილიყავი, ეს ნატვრა ამისრულდა, ვართ ერთ ჭერქვეშ და ისევ ისე უცხონი. ჩვენ ოჯახში აღარავინ აღარ გვყავს, რომ რჩევა ვკითხოთ, ამიტომ საკუთარი თავით გადავწყვიტოთ, ჩვენ ან შევეუღლებით, ან მე სამუდამოდ წავალ ამ ქალაქიდან.

– მაინც სად აპირებ წასვლას?

– ფრონტზე... და ვინ იცის, იქნებ სამუდამოდ დავრჩე იქ, ყოველ შემთხვევაში, თუ დავბრუნდი, შემდეგ გავაგრძელებ უნივერსიტეტში სწავლას...

– როგორც გენებოს!

– მხოლოდ ამ სიტყვით რისი თქმა გინდა?

– რისი თქმაც მინდოდა, გითხარი, რჩევას ვერ მოგცემ, რომელიც შენს წასვლას თუ დარჩენას შეეხება, შეუღლებახე კი, ალბათ, წინააღმდეგი ვიქნები, ჯერ გათხოვებას არ ვაპირებ, ომი დამთავრდება, დავამთავრებ სწავლას, მოვეწყობი სამსახურში და მერე ვნახოთ...

– ჩემს სიტყვებს იმეორებ?

– რა თქმა უნდა, თუ საკუთარი თავი არ უვარგა ადამიანს, სხვისი თავით უნდა იხელმძღვანელოს.

– მე თუ გაწყენინე, ბოდიშს ვიხდი, ალბათ, ასეთ დასასრულს არ მოველოდი, მაგრამ კეთილშობილი ადამიანის ვალია, ბოროტს კეთილშობილება ჩაუწერგოს და გააკეთილშობილოს საზოგადო კეთილშობილ ადამიანად, მე ვხედავ, თქვენ ჩემზე მეტად შეძლებული ხართ მატერიალურადაც და ბუნებრივი ნიჭითაც, მაგრამ განა თქვენ იცით, რას სჩადიხართ? თქვენ საკუთარი უარით ღუპავთ ადამიანს, რომლის სიყვარულიც გულში გაქვთ, მხოლოდ თქვენი ბუნებრივი პრინციპით აკეთებთ ამას, რაც არ გწადიათ.

„უფალო! შეუნდე მათ, რამე თუ არ უწყვიან, რას ჩადიან!“

ესა სთქვა და წასასვლელად მოემზადა, მაგრამ მე ძალა მოვიკრიბე, ხელკავი გაუუკეთე და სამხარეულოში გამოვაბრუნე.

– შეუღლება ერთადერთია, გადადებს რომ არ ეგუება, ჩემო ვალერი, გული ნუ შეგწყდება, ვარ თანახმა! მხოლოდ იმ პირობით, რომ შენი სიყვარული ყოველთვის იქნება ასეთივე ძლიერი, როგორც არის დღეს...

– ვფიცავ! სიყვარულის იმ ლამაზ და სათნო ცნებას, რომელიც გაგვანჩნია!

ამის შემდეგ კიდევ ბევრი ვისაუბრეთ და ბოლოს და ბოლოს გადავწყვიტეთ, რომ ვიქორწინოთ.

1944 წელი, 30 სექტემბერი (შაბათი)

შაბათ დღის დილა გათენდა, კედელზე ხალიჩა ჩამოვხსენი და ბაზარზე წავიღეთ გასაყიდლად მე და ვალერიმ, შეძლებულ ადამიანებს რა გამოლევთ, ხალიჩა მალე გავყიდეთ, ცოტოდენი ჩემს მიერ ნაგროვები ფულიც დავუმატე და საღამოსათვის, როგორც მოვილაპარაკეთ, საქორწილო მზადებას შევუდექით... ომია, შიმშილობს ხალხი, მაგრამ ჩვენ დღეს უხვად გვაქვს საჭმელ–სასმელი.

საღამოსათვის მოვიპატიჟე ყველა ნაცნობი და ახლო მეზობელი, ქარცეცხლიან დღეს რომ შეეფერება, იმაზე უკეთესი პურის ჭამა მოვაწყვეთ მოვკიდე ხელი და დასაწოლად წავიყვანე ჩემს ლოგინში, ტანში სასიამოვნო ჟრუანტელმა დამიარა, შემდეგ მეზობლები გავაცილე, საჩქაროდ დავკეპტე კარები, მაგიდა აულაგებელი დავტოვე და დავწექი, თუმცა მთელი ღამე თეთრად გავათენე, არ მიძინია, ვალერის კი ტკბილად ეძინა.

1944 წელი, 1 ოქტომბერი (ორშაბათი)

მე და ვალერი სახლიდან ერთად გავედით, ამჟამად მე კი არა, ვალერის აქვს ჩემთვის ხელკავი გაკეთებული, აღარც მრცხვენია და აღარც მეხათრება მეზობლების, ვალერი დღეიდან ჩემი კანონიერი მეუღლეა და რაც ბუნებას დაუწესებია, სამარცხვინოც არ არის.

ვალერიმ ინსტიტუტის კარებამდე მიმაცილა, თვითონ უნივერსიტეტში წავიდა, თან გულიც წაიღო ჩემი, არ ვიცი, რატომ დამეუფლა ასეთი სულის შემხუთავი გრძნობა, არასდროს არ განმიცდია ასეთი მარტობა, სამი საათი ვიყავი ინსტიტუტში, მეტხანს ვეღარ გავჩერდი და ვალერისთან წავვედი, წამოვიყვანე, ჯერ ცირკში წავველით, შემდეგ ნაადრევად სახლში, არ ვიცი, რა მომდის, სულ ამ ადამიანთან მინდა ყოფნა, მხოლოდ ვიყო მის სიახლოვეს, ვგრძნობდე მის სუნთქვას, მესმოდეს მისი გულის ცემა, მივჩერებოდე მას თვალებში და მეტი არაფერი.

ვგრძნობ, ვალერისაც ვუყვარვარ, ზედმიწევნით ალერსიანიც არის ჩემს მიმართ, ესაა მხოლოდ, ცოტა ხათრიანია, ისე გრძნობს თავს, თითქოს ჩემს კმაყოფაზე იყოს და ეს კი არ მომწონს, მაგრამ არა უშავს, მივაჩვევ, ჩვენი გაჭირვება და სიხარულიც საერთო იქნება.

ტკბილი დღეები გვაქვს, შესანატრი, ერთიმეორეს თვალებში შევციცინებთ, ვტკბებით ერთიმეორის სიყვარულით, ეს არის მხოლოდ, გულს მიღონავს კედელზე ჩამოსხნილ ხალიჩას დარჩენილი ანაბეჭდი, მაგრამ ჩვენს ბედნიერებასთან ეს შეუძნეველია.

ვალერი ოჯახში იმაზე უკეთესი გამოდგა, მე რომ მეგონა, წყნარი, ტკბილი და დამჯერე, მეტს კი არასოდეს არ მოითხოვს ქალი კაცისგან.

1944 წელი, 9 დეკემბერი (შაბათი)

არაჩვეულებრივი ზამთარია, ძალზე სუსხიანი, მაგრამ ჩვენს პატარა ოჯახს ზამთრის სუსხი ვერ აშინებს, კარგი ხელფასი მაქვს ცირკიდან, ამას კიდევ სტიპენდია ემატება და შეძლებულ ოჯახად ვითვლებით.

ვალერის საკუთარი ხელით გადავუკეთე მამაჩემის ტანსაცმელი და მთელ ქალაქში „სტილნი ბიჭის“ სახელი დაისაკუთრა, ომის ქარცეცხლმა მამაკაცები საგრძნობლად შეათხელა ქალაქ-

ში და ვალერის მტრედის გუნდით დასდევდნენ გოგოები, ცოტა არ იყოს, ამან ნერვიული გამზადა და ვალერის ნაკვალევს დავეყვები, მეშინია, არავინ წამართვას, არ მილალატოს, არ გამცვალოს ვინმეზე, თუმცა მასზე ძალიან კმაყოფილი ვარ, ის თითქოს ვერც ამჩნევს გოგოების გამოძწევვ მზერას და სუყველას მაგივრად მარტო მე მეალერსება.

დღეს დიდი სასიხარულო ამბავი გავუმხილე ვალერის – „მაღე დედა გავზდები–მეთქი“ – ოჰ! რომ იცოდეთ, როგორ გაუბრწყინდა თვალები, შემდეგ გულში ჩამიკრა და ხელში ამიტაცა, მთელი ნახევარი საათი მაცეკვა ხელში აყვანილი, კიდეც მეტად დავრწმუნდი ვალერის სიყვარულში, მწამს, არასოდეს არ მილალატებს და საკუთარი თავი დავტუქსე ეჭვიანობისათვის, აწი, არავის არ შევხედავ ეჭვის თვალთ, მართალია, სიყვარულმა იცის ეჭვიანობა, მაგრამ ეჭვის ჭიამ მტრის გულში ჩაიბუდა, ერთჯერ ნახული ჯობია მუდამ ეჭვიანობას, ხანდახან ეჭვიანობით შეიძლება ისეთ ადამიანს დავწამოთ ცილი, რომელსაც აზრადაც არ მოსვლია იმის გაკეთება, რასაც ვაბრალებთ.

1944 წელი, 21 დეკემბერი (ხუთშაბათი)

წუხელი ვალერი სახლში არ ყოფილა, შემოვიარე ყველა ნაცნობები, მაგრამ იმის კვალს ვერ მივაგენი, მთელი ღამე თეთრად გავათენე, ქუჩიდან ფეხის ხმა შემომესმებოდა თუ არა, გარეთ გავბოდი, ასე ველოდი მთელი ღამე, მაგრამ არ მოვიდა, ნეტავი რა შეემთხვა? სად არის, სად ვეძებო? და გამოსავალს რომ ვერ ვხედავ, დამამშვიდებლად ცრემლს ვიშველიებ...

დილით ადრე უნივერსიტეტისაკენ წავედი, რათა ვალერის ამბავი გამეგო, დიდხანს ველოდი, არადა, მეც მაგვიანდება ინსტიტუტში, მაგრამ მტკიცედ გადავწყვიტე; ინსტიტუტიდან კიდეც რომ გამოძრიცხონ, მაინც არ წავალ, სანამ კვალს არ მივაგნებ, სანამ ვალერის არ ვნახავ, ლექციები დაიწყო და

უფრო მომეკიდა ცეცხლი, კარგად არ არის ვალერის საქმე, თორემ აქამდე გამოჩნდებოდა, საჩქაროდ დავეშვი კიბეებზე და საავადმყოფოსაკენ სირბილით გავეშურე, ყველა განყოფილებაში მოვიკითხე, მაგრამ ვალერი არაბული არავინ აღმოჩნდა.

საავადმყოფოდან მილიციის განყოფილებაში გავიქეცი, მაგრამ არც იქ აღმოჩნდა ვალერი არაბული.

ისევ უნივერსიტეტში დავბრუნდი, კიბეები ავირბინე და ვალერის შევეჯახე, ის აუდიტორიიდან გამოდიოდა, საყვედური არც მომიფიქრებია, ისე გამახარა იმისმა დანახვამ, კისერზე შემოვეხვიე და სიხარულით ავკეითინდი.

როგორც იქნა, ჩვეული ალერსით დამაწყნარა ვალერიმ და ის ამხანაგი დამისახელა – „მასთან ვიყავი“ – რომელსაც მე სახლში მივაკითხე, არ მინდა ეჭვიანობა, მაგრამ ამ ამბავმა საგონებელში ჩამაგდო, ძალა მოვიკრიბე, ცრემლები შევიშორალე და ალერსიანად ვუთხარი.

– ხომ იცი, უშენოდ გაჩერება არ შემიძლია, ხომ შეგეძლო, შეგეტყობინებინა, სად იყავი? რომ არ მეძებნე! საღამოს მაინც არ დაიგვიანო, ბიჭო!

ინსტიტუტში საგრძნობლად დამაგვიანდა, ვალერის ნახვით განარებულმა, ეს არაფრად ჩავაგდე და ინსტიტუტში დაგვიანებით მისვლა გადავწყვიტე.

დავჯექი, მაგრამ ლექციები არ მესმის, მხოლოდ ერთი ფიქრი მიტრიალებს თავში – „ვალერი მღალატობს, ვალერი მატყუებს!“ – და გადავწყვიტე, თუ კიდევ განმეორდება ასეთი რამ, დავუღარაჯდე და ფაქტზე გამოვიჭირო.

მეგონა, ვალერი ლექციების დამთავრების შემდეგ ინსტიტუტში მომაკითხავდა, მაგრამ შევცდი, ყველაზე გვიან მე გამოვედი ინსტიტუტიდან და ძლივს წავლასლასდი სახლში, ცირკში არ წავედი, ვალერის ველოდები, ამ ლოდინმა კი დამის ორ საათამდე გასტანა, დიახ, დამის ორი საათი სრულდებოდა, როცა ვალერი მოვიდა, მომიალერსა, მაგრამ არ გამომპარვია, რომ მისი ალერსი ნაძალადევი იყო. შევატყვე,

იმისი გული რაღაც სევდას შეეპყრო, ღრმად ჩაეხედე თვალებში და ჩვენი გაცნობის პირველი დღე დავინახე, ღმერთო, დამიფარე, ნუთუ სხვა შეუყვარდა იმ სიძლიერით, როგორც მე ვუყვარდი?“

ქალური სიფრთხილე გამოვიჩინე, კარგად შევნიღბე ჩემი აღმოჩენა და ღიმილნარევი ალერსით მისაღებ ოთახში გავედით.

მე არაფერს არ ვეკითხები ვალერის, მაგრამ ადამიანი-სათვის სიჩუმე და უხმოდ მიტეკებული დანაშაული მეტად მძიმე ყოფილა, ვინემ დაკითხვა და დაკითხვაზე თავის მართლება, ვგრძნობ ვალერის მომზადებული აქვს პასუხი, სიცრუით თავის მოტყუებას ვამჯობინე არაფერი ვუთხრა, მე ამით ერთგვარი სიმშვიდე ვიგრძენი, მაგრამ ვალერის კი მოუსვენრობა დაეტყო, როგორც ჩანს, ვეღარ მოითმინა და თვითონ შემეკითხა:

– მერი, რატომ არ მეკითხები, რისთვის დავიგვიანე? ან გუშინ რატომ არ მოვედი? ან რისთვის მოგატყუე ამხანაგთან ვიყავი მეტი? მისაყვედურე რამე, ადამიანი არა ხარ!

– ვალერი, ადამიანი რომ ხარ, ზუსტად მიტომ არაფერს გსაყვედურობ, ადამიანს სითბო ესაჭიროება, ალბათ, მე არ ვვარგივარ, შენ არ გყოფნის ჩემი გულის სითბო და ნახე ის, ვინც ჩემზე მეტი ალერსიანია, ვისაც ჩემზე მეტი სითბო და სიყვარული აქვს, ამას ვხვდები და რაღაც შეგეკითხო?

– არა, მერი, მე ბედნიერი ვარ შენი თბილი გულით, შენი ალერსით და შენი სიყვარულით, მე შენთვის არ მიღალატნია და არც არასდროს გიღალატებ, აი, ნახავ, აწი, არასოდეს არ დავიგვიანებ!

– მე მჯერა შენი, დღესაც ისე, როგორც ყოველთვის, მხოლოდ იცოდე, ქალსაც ისეთივე ნერვულ სისტემათა აგებულება აქვს, როგორც მამაკაცებს აი, საკუთარ თავზე იგულისხმე, მე რომ მთელი დამე სახლში არ მოვსულიყავი, შენ ჩემს სიყვარულს ეჭვის თვალთ შეხედავდი თუ არა.? რა თქმა უნდა კი, და მეტყვი – „ქალს მეტი პატიოსნება მართებს, ვინემ მამაკაცს“ – მაგრამ სცდება, ვინც ასე ფიქრობს,

ყოველგვარი პატიოსნება ადამიანების მიმართ არის დაკანონებული და კანონი ქალსა და კაცს არ არჩევს. მე არ გეუბნევი რომ ვინმეზე გამცვალე, მხოლოდ ერთს გეტყვი, რომ ერიდო სუსტი ნებისყოფის ქალებს, მე ქალი ვარ და ვიცი მათი ხასიათი, ჩვენზე ძლიერი ოჯახები დანგრეულა ქალის უხილავი ძალით და არასდროს არ მიენდო მათ, ვაჟკაცის ვალია, არ გადადგას წინდაუნებელი ნაბიჯი და წინასწარ განსაზღვროს, რა იქნება მოსალოდნელი მცდარი ნაბიჯის გადადგმით.

არსებობს ადამიანები, ვის აკვაცობასაც არაფრით არ დაიჯერებ, სანამ საკუთარი თვალით არ დარწმუნდები ამაში, მაგრამ არ არსებობს ადამიანი, ვისმა აკვაცობამაც შეიძლება გაგანცვიფროს, მას შემდეგ, რაც საკუთარი თვალით იხილავთ მის ნაავკაცარს, გასაკვირვებელი და განსაკვიფრებელი ადამიანს აღარაფერი დარჩენია, მხოლოდ კი ვალია მათი, ეცადოს ნაავკაცარით არ განაცვიფროს ხალხი, ვალერი, თქვენ ვერაფერს ვერ ჩაიდნებთ მასეთს!..

ვალერი განცვიფრებული მისმენდა, ვგრძნობდი იმის გადაწყვეტილებას, რომ არასოდეს არ უღალატებდა საკუთარ პატარა ოჯახს, გულში მიხაროდა, რომ ტკბილი ლაპარაკით მივალწიე მიზანს, ვალერი ახლოს მოვიდა და მადლობის ნიშნად ლოყაზე მაკოცა, თუმცა კი ვერ მივხვდი, რისთვისაც გადამიხადა მადლობა.

ვასშამი მოვამზადე, ვივახშმეთ, კიდევ ბევრი ვისაუბრეთ, ძირითადად ჩვენს მომავალზე და თავზედაც დაგვათენდა.

1944 წელი, 25 დეკემბერი (ორშაბათი)

მიუხედავად იმისა, რომ ვალერისაგან მტკიცე ფიცი მივიღე, რამაც გამიქარწყლა ყოველგვარი ეჭვი, თვალყურის დევნება მაინც გავაძლიერე იმის მიმართ.

ინსტიტუტიდან ადრე წამოვედი და უნივერსიტეტის შენობის კუთხეში შეუმჩნეველ ადგილზე დავდექი, დაველოდე

ვალერის გამოსვლას, გავითოშე, მაგრამ გადაწყვეტილებას ვერ ვღალატობ, გული მიგრძნობს, რაღაც ახალს, სასწაულს აღმოვაჩინე ჩემს ცხოვრებაში, ლოდინს ვაგრძელებ.

ვალერი თითქმის ყველაზე ბოლოს გამოვიდა უნივერსიტეტიდან, პალტოს საყელო აიწია და აჩქარებული ნაბიჯით გაუყვა თოვლიან გზას. ცოტა შევიცადე და შეუმჩნევლად გავეყვი უკან, ჩვენს სახლს რომ გავუსწორდი, მეგონა, ვალერი სახლში მიდიოდა და სიხარულის ღიმილმა დამიფარა სახე, მაგრამ შევცდი, როცა ჩვენს სახლს უკან ჩაუარა, ქუჩა გადაჭრა და მეზობელი სახლის სადარბაზოში შევიდა, ღიმილი სიმწრით შემეყინა ტუჩებზე, სადარბაზოში შევედი, თოვლიანი, სველი ფეხსაცმლის კვალს მივეყვი, მეორე სართულზე ორთახიანი ბინის წინ გავჩერდი, ყველაფერი გასაგებია, აქ ლონდა ცხოვრობს.

ლონდა 3 ან 4 წლით არის ჩემზე უფროსი, მამა ფრონტზე დაელუპა, დედას გაჭირვებისათვის თავი რომ დაეღწია, ახალი ქმარი მოძებნა და ცოლად ომიდან დაბრუნებულ ხეიბარს გაჰყვა, დარჩა სახლში მარტოდმარტო საბრალო გოგონა, სწავლას თავი დაანება და დაადგა იოლი ცხოვრების მცდარ გზას, ჯერ იყო და ქურდობისათვის დააკავეს, შემდეგ სპეკულაციისათვის... ავი ენები ამბობენ, ახლა მამაკაცებზე ნადირობსო... ფაქტი ერთია, არსად არ მუშაობს და ზომაზე მეტად ხელგაშლილად ცხოვრობს!

აი, ასეთი წარსულის ადამიანთან მოხვდა ვალერი, აღარ ვიცი, როგორ დავიხსნა, ოღონდ ძალიან ლამაზი გოგონაა, მე მას ვერც ტანით და ვერც სილამაზით ვერ შევედრები.

საჩქაროდ წამოველი სახლში, რაღაც უნდა მოვიფიქრო, თორემ გული მიგრძნობს, ლონდას სილამაზე ვალერის წამართმევს, სახლში მოვედი, მინდა ვიტყვი, მაგრამ ადამიანს გაბრაზების დროს არ სცოდნია ტირილი, ოთახებში სიარული დავიწყე, ადგილს ვერ ვპოულობ, ბოლოს, გადავწყვიტე, რაღაც გამეკეთებინა, რომ გული გადამეყოლებია, კარადა გამოვადე და ვალერის ტანსაცმლის წმენდა დავიწყე, გავწმინდე

და გავუთაოვე შარვალი, პიჯაკის წმენდის დროს ჯიბეში ბარათი ვიპოვე, არ მინდა წავიკითხო, არ არის ლამაზი სხვისი წერილების წაკითხვა, და არც ადამიანის ჩუმად უკან ადევნება, მაგრამ ქალურმა ცთუნებამ მძლია და ბარათი გავხსენი.

– „ძვირფასო ვალერი. მაპატიე, რომ თქვენი მყუდროება დავარღვეე და გაწუხებთ უცნობი ადამიანის წერილის წაკითხვით, თუმცა ადამიანის წერილის წაკითხვის კი არა, უბრალოდ ცხოვრებასა და საზოგადოებას მოწყვეტილი ქალის წერილის წაკითხვით, რომელსაც არსებობისათვის „სუსტი ნებისყოფის ქალს ეძახიან“, ვიცი თქვენ საკუთარი პატარა, ტკბილი და მყუდრო ოჯახი გაქვთ, და ალბათ არც გესიამოვნებათ ჩემგან წერილის მიღება, მაგრამ დამერწმუნებით, იმიტომ არ გიგზავნით ამ ბარათს, თქვენი ოჯახის მყუდროება დავარღვიო. ღმერთმა შეგაბეროს თქვენ რჩეულთან, თუ მასთან შეჩერება უკვდავებას მოგანიჭებთ.

ამ სამიოდე წლის წინათ მეც ვსწავლობდი უნივერსიტეტში, მაშინ გააუღენთილი ვიყავი თანამედროვე სულისკვეთებითა და ჩემს ირგვლივ რა ხდებოდა, ვერ ვხედავდი, მე არ ვამბობ, რომ თვალები ამეხილა და უნივერსიტეტში სწავლა იმიტომ მივატოვე, არა, სწავლა გაჭირვებამ მიმატოვებინა და გაჭირვებამდე ამიხილა თვალები, ლუკმა პურისათვის ბევრი ვაება ვნახე, რა თქმა უნდა, შემედლო მემუშავნა და ისეთივე ლიმიტირებული პურის ლუკმა მიმელო, როგორსაც მრავალი ღებულობს, კარგი მუშაობისათვის, მაგრამ, თუ ბუნების შვილი ვარ, იმისი მმართველიც მე უნდა ვიყო, შესაბამისი შრომით უნდა შეიძლებოდეს ადამიანის არსებობისათვის აუცილებელი საგნების შექმნა და არა ფიზიკური შრომით; ფიზიკური შრომისათვის ბუნებამ ცხენი, ხარი, ვირი, აქლემი და სხვა მრავალი ადამიანთა სასარგებლო ცხოველი გააჩინა, არა, მე არ მინდა, პირუტყვების მაგივრობა გავწიო, დაზვასთან ვიდგე ოცდაორი საათი, რათა დილით, კუჭის ნახევრად დასაკმაყოფილებლად პური მივიღო, არ მინდა მალვიძარა ლოგინის

თავთან ჩამოვკიდო, რათა უფრო იხმაუროს და დილით ადრე გამეღვიძოს, რომ სასწავლებლად გავიქცე, იქედან სამუშაოზე და მაიმუნის მაგივრად ბაწარზე ჩამოვკიდო ზოგიერთებივით, კარგი, ავიტან ყოველგვარ ტანჯვას, მაგრამ ამით განა უკვდავი გავხდები? ან სიცოცხლის წლები დამემატება? თუ პირიქით, მძიმე შრომა დამამახინჯებს. ბეჭებში მომხრის, კუზიანსა და ბრუციანს გამხდის და ბუნებისაგან მონიჭებულ სიცოცხლის წლებსაც შემიმცირებს?

მასხოვს მამაჩემი დედაჩემს რძეში ბანდა ძილის წინ, რომ უფრო აფუებელი ყოფილიყო ქალის ნაზი და სათუთი სხეული, რათა მეტი სიამოვნება ენახა მასთან ალერსში, ქალს თუ კაცზე მეტი მუსკულები აქვს, და იმის ორგანიზმი გახვევბულია, ქალს თუ ბენზინისა და ტაოტის სუნი ასდის, მამაკაცი მასთან როგორ მოისვენებს?

არ გეწყინოს და გატყობ, რომ შენ არ გინახავს ნამდვილი ქალი, არ განგიცდია ქალური ალერსი, თორემ იტყოდი: – „ნეტავი, ღმერთმა თავისთვის უკეთესი რა დაიტოვა, ქალები ჩვენ, მამაკაცებს რომ გამოგვიგზავნაო“.

ჩემი აზრით ადამიანები უნდა ცხოვრობდნენ ისე, როგორც მოესურვებათ, მე არ მინდა დღეს მუშაობა, ჩემმა ორგანიზმმა გასეირნება მომთხოვა, მაგრამ ვალდებული ვარ სამუშაოზე წავიდე, არ მინდა, დღეს დილით ადრე ავდგე, მივატოვო მამაკაცის თმიანი ან ქალის სავსე მკერდი და სამუშაოზე გავიქცე, მაგრამ მაიძულებენ, მე არ მინდა დღეს ვჭამო შავი პური, რომელიც საძლომადაც არა მაქვს, მე დღეს წიწილის ხორცი მირჩევნია, მაგრამ არა მაქვს, თუმცა ორგანიზმი ყოველთვის იმას მოხოვს, რაც არა მაქვს და იძულებული ვხდები, მე თვითონ ვაცხოვრო საკუთარი ორგანიზმი ისე, როგორც მას მოესურვება, გადავწყვიტე, ვიცხოვრო ისე, რომ არ მოვიკლო არაფერი, არც ჩასაცმელი, არც სასმელი, არც საჭმელი და, რაც მთავარია, არც მამაკაცთა ალერსი...

კარგი ბატონო, ასეთ სამოთხისებურ ცხოვრებას დავთმობდი და მეც ფიზიკური შრომის ფერხულში ჩავებმებოდი,

თუ უკვდავი გავხდებოდი ან გავახანგრძლივებდი საკუთარი სიცოცხლის წლებს, მაგრამ ეს შეუძლებელია, ჩვენ ყველანი მომაკვდავები ვართ და იმიტომ ვიყო უმწიკვლო, შრომით წელში გაწყვეტილი ადამიანი, რათა სიკვდილის შემდეგ სამოთხის იმედი მქონდეს!

მართალია, ყველა აქებს საკუთარ გულს და ვერაფერს ვერ ბედავს საკუთარი გონების ქებას, არ შეიძლება ვცდებოდე, საკუთარი გონების სააშკარაოზე გამოყვანით, მაგრამ იმდენად დარწმუნებული ვარ საკუთარი გონების სიმართლეში, სხვასაც მსურს, თვალები ავუხილო...

მჯერა, ადამიანი მაიმუნისაგან რომ არის წარმოშობილი, ადამიანის მაგვარი მაიმუნებისაგან თანდათან განვითარდა ადამიანი და დღეს თანამედროვე ადამიანად გვევლინებიან, მე კი რატომღაც მგონია, რომ თანამედროვე ადამიანები, მაიმუნზე მეტ ტანჯვას გადიან, სანამ მაიმუნად გადაიქცევიან, სამი წელიწადი პატარა ჩვილ ბავაში დაჰყავთ, უსუსტდებათ პატარაობიდან ნერვები, მშობლების ალერსს მოკლებულთ, ბავიდან ბაღში კიდევ ოთხი წელიწადი, რათა მთლად დაკარგოს ბავშვმა ბავშვობა, ბაღიდან სკოლაში თერთმეტი წელიწადი, რათა მთლად დაივიწყოს ბავშვმა მშობლები, მისი ალერსი; სკოლიდან – უმაღლეს სასწავლებელში, რათა დიპლომი მიიღოს. იმუშაოს კუჭის ამოსავსებად და სიცოცხლის მანძილზე „მაიმუნოს“, უკეთესი ზომ არ იქნებოდა, რომ ის პირველი მაიმუნები ან განვითარებულიყვნენ და თავიდან ბოლომდე მაიმუნად გვეცხოვრა, რათა სწავლის ტანჯვა მაინც აგვეცდებოდა და მაიმუნის ბანჯგვლიან მკერდზე აღზრდილიყო თავისი პირმშო.

იქნებ შენ მითხრა: – „თანამედროვე დედამაც აღზარდოს შვილი, ვინ უშლისო?“ – მას არ სცალია, ლუკმა-პურის საშოვნელად არის წასული...

რალაი ბუნებამ ეს სიკეთე გვიყო და ამხელა განვითარებას მიგვადწევინა, ზომ არ აჯობებდა, პირობებიც მოეცა, რომ დედას შვილები აღეზარდა და საოჯახო საქმეები

გაეკეთებინა? განა ცოტა არის ოჯახში ქალის საქმე? განა სამსახურია შვილების კეთილად აღზრდა? განა დამარწმუნებთ, რომ დელაზე უკეთ სხვა აღზრდის შვილებს. ვიცი, რასაც მეტყვით, დღეს ქვეყანას უჭირს, ხვალ უკეთესად იქნება ცხოვრება, არა, მატყუებს! ომი არ იყო, მაგრამ ერთს ბევრი ჰქონდა, მეორეს სრულებით არაფერი, შიოდა, ლუკმა პური არავენ მოუტეხა, ციოდა, არავენ გაათბო, მხოლოდ ყველა თავის ხაზინას ამდიდრებდა, არასოდეს არ დამაგიწყდებოდა, – მეექვსე კლასში რომ ვსწავლობდი, მშობლებმა დაბადების დღე გადამიხადეს, სხვებთან ერთად ერთი ჩვენი ნათესავი, ღარიბი აღმასხანიც მოვიწვიეთ, მან ძვირადღირებული ხალიჩა მომიძღვნა. დაღლილს კინაღამ მაგიდაზე დაეძინა, ბოლიში მოგვიხადა და მალე წავიდა, ორი თუ სამი თვის შემდეგ აღმასხანამაც გადაუხადა თავის შვილს დაბადების დღე, ჩვენც დაგვკაპატიჟა, მშობლებმა წასვლაზე უარი განაცხადეს და მე გამაგზავნეს, საჩუქრად კი ზღაპრების წიგნი გამატანეს, მამაჩემს ვუთხარი:

– აღმასხან ბიძიამ ისეთი ძვირფასი საჩუქარი მოგვიტანა და შენ წიგნს რატომ მატან–მთქი, მამას გაეცინა და მითხრა“

– მეტის ღირსი არ არის, აღმასხანი ღარიბია, რაში გამოგვადგებაო.

მაინც ვერ გავიგე, განა აღმასხანმა იმიტომ მოგვიტანა ძვირფასი საჩუქარი, რომ ჩვენი მდიდარი ოჯახი კიდევ მეტად გაემდიდრებია? ჩემი აზრით, ეს პირიქით უნდა მომხდარიყო, თუ ადამიანს ადამიანისათვის კარგი უნდა...

ვალერი! ძალიან გთხოვ, ამ წერილს ჩემს გამჭრიახოებასა და წინდახედულებას ნუ მიაწერ, ეს მხოლოდ გონების სიცხადის შედეგი გახლავს და მეტი არაფერი, თუმცა „ჩემი გონების სიცხადე: ვრცელი წერილის სახით მოგვევლინათ, მაგრამ იმედი მაქვს, მაპატიებ და ვიმედოვნებ, ხვალ საღამოს პირისპირ ვისაუბრებთ, უფრო ნათლად, უფრო გასაგებად და უფრო თამამად.

დაგელოდებით უნივერსიტეტის წინ, ეზოში და ლექციების დამთავრების შემდეგ სახლამდის კი არა, სახლში მიმაცხილებთ...

„ლონდა!“

წერილი წავიკითხე და თავზარი დამცა, ასეთი უმგვანო ადამიანურმა აზრებმა, ახლა კი გავიგე, როგორ სოროშიდაც მოხვდა ვალერი, ვაი, თუ ვერ გაიგოს სწორი გზა და ისიც ლონდასთან ერთად მოლიპულ გზას დაადგეს? მაგრამ ვალერი ნუთუ ისეთი გაუგებარია, რომ ვერ მიხვდეს კარგსა და ცუდს? ვერ გაიგოს, რა არის ოჯახი და რა არის გაზრდილობა? ნუთუ პატიოსნება ლონდას სახსენებელია? და მის ფეხქვეშ გასათელი? ნუთუ ლონდას ჰგავს ის პატიოსანი მშრომელი ადამიანები, რომელთაც ის დასცინის? ნუთუ ლონდას სახელი და მათი სახელები, ვინც სამშობლოს გმირულად შეეწირა, ერთი იქნება? ლონდა სცდება: ადამიანი დროსატარებლად კი არ არის გაჩენილი, არამედ პატიოსნებისა და გმირული სახელის მოსახვეჭად, განა მას უცხოვრია ამ ქვეყანაზე, ვინც ხალხის მოსაგონებელს არაფერს შექმნის და დატოვებს? ეს ქვეყანა ასეთი ზღაპრული იქნებოდა, რომ ჩვენს წინაპრებს არაფერი გაეკეთებინა და ჩვენთვის არ დაეტოვებინა? სხვის შექმნილზე და ნამოქმედარზე რომ აპირებ ტკბილ ცხოვრებას და დროს გატარებას, არ გრცხვენია? შენ რას ქმნი და რას უტოვებ მომავალს?

შეიძლება ლონდა თავის თავს იტყუებს, საკუთარი თავის მოტყუება კი ადვილია, მაგრამ ძნელია და არც არსებობს, რომ სხვისი მოტყუება ვინმეს შერჩენოდეს, ძალიან გთხოვ ლონდა, ნუ მომიტყუებ ვალერის, ნუ ააცდენ სწორ გზას, მე ვიცი, შენ ყველაფერის შემძლე ხარ, მაგრამ შეიბრალე ჩემი პატარა ოჯახი...

პიჯაკი აღარ გამიწმენდია, წერილი, როგორც იყო, ისევ ისე დაკეციე, ჯიბეში ჩავდე და თავის ადგილზე დავკიდე.

არაფრის თავი არა მაქვს, წერილმა ნერვები მომიშალა, ვალერი კი იგვიანებს, ვინ იცის, იქნებ სულაც არ მოვიდეს, გულმოკლული სავარძეში ჩავეშვი და დაღლილი გონება ფიქრ-მა წამართვა.

ბევრი ვიფიქრე, შემდეგ გადავწყვიტე, ხვალ ლონდასთან მივიდე;

ქალის გული და გრძნობა ხომ სათუთია, მე მგონია, გამიგებს, შემიბრალებს და მეუღლეს დამიბრუნებს, ანდა, რატომ არ უნდა გამიგოს, მე ხომ იმისათვის არაფერი წამითრმევი, არც საყვედური არ მითქვამს არასდროს ცუდი ქცევისათვის.

გადაწყვეტილება გადაწყვეტილებად რჩება, ფიქრს ფეხის ხმამ შეუშალა ხელი, კიბეებზე ვალერი მოდის, ვიცანი იმისი ფეხის ხმა და გული დაჭრილი ჩიტივით ამიფრთხი-აღდა, საათს გადავხედე, ორის ათი წუთია, საჩქაროდ კარები გავალე და ვალერის კიბეებზე ჩავუდექი.

ვალერი ალერსიანად მომეპყრო.

– კიდევ არ გძინავს, ჩემო ჩიორა? – მითხრა და ნამტი-რალევი თვალები ამომიკოცნა.

„მადლობა ღმერთს“ – გავიფიქრე – „ვალერი ჭკვიანი ბიჭია და როგორც ჰგავს, ვერაფერი დაუკლია ლონდას თათბირს“.

მოულოდნელმა ალერსმა მყისვე შემაცვლევინა გადაწყვეტილება – „იქნებ აწი აღარც კი წავიდეს ლონდასთან, იქნებ აწი აღარც კი დაიგვიანოს, ამ ამბავს ყველაფერს საიდუმლოდ შევინახავ და აღარც ლონდასთან წავალ დღეს, მაგრამ ხვალაც თუ დაიგვიანა, ზეგ აუცილებლად ვეწვევი ჩემი პატარა ოჯახის დამანგრეველს!“

ვივახშმეთ, ვალერიმ უმადოდ ჭამა, ეტყობოდა ნავახშში იყო, მართალია, სიმთვრალე არ ემჩნეოდა, მაგრამ ღვინის სუნი საკმაოდ ასდიოდა. დავწექით, ვალერის მალე დაეძინა.

ჩემი ვარაუდი მცდარი გამოდგა, ვალერიის ალერსი კი ჩემი თვალის ასახვევი საშუალებაა.

ამ დღეებშიდაც ასევე გრძელდება, როგორც ყოველთვის, გუშინაც დაგვიანებით მოვიდა ვალერი, ცრემლი გამიშრა და ბოლმა მახრჩობს, როგორ მოვიქცე, არ ვიცი, ბევრი ფიქრის შემდეგ ისევ იმ გადაწყვეტილებას დავადექი, რომელიც გუშინწინ მივიღე, მივიღე ლონდასთან და მოველაპარაკო.

დღეს, დილით, მოგვიანებით ავდექით, სახელდახელოდ ვისაუზმეთ და ერთად წავედით, მე ინსტიტუტისაკენ, ის კი უნივერსიტეტში.

პირველ ორსაათიან ლექციას დავესწარი, გული არ მიჩერდება, გადაწყვეტილება სისრულეში უნა მოვიყვანო, დავტოვე დანარჩენი ლექციები და ლონდას სახლისკენ წავედი, ფრთხილად, გულის ფანცქალით დავაჭირე ხელი ზარის ელექტროლიდაკს, წუთიც და კარები ფართოდ გაიღო, ლონდა არ მოელოდა მოულოდნელობისაგან ცოტა დაიბნა, მაგრამ არ შეიძინია და სახლში მიმიწვია.

– ოოო... მერი, რაზედ შეწუხებულხართ, მობრძანდით!

ოთახში უხმოდ შევედი, ლონდამ სავარძელზე მიმითითა, ჩავჯექი, შესამჩნევად ათრთოლებული ვარ, ველავ, საერთოდ ასე ვიცი, სანამ ლაპარაკს დავიწყებდე, შემდგენ თანდათან ვმშვიდდები, მაგრამ ამჟამად ლაპარაკი ვერ მომიხერხებია, საიდან დავიწყო, არ ვიცი.

უხერხულობა ლონდამ შემამჩნია და თვითონ დავიწყო:

– მერი! გული მიგრძნობს, კარგ საქმეზე არა ხარ მოსული, მაგრამ „სტუმარი ღვთისაა“, ქალები ერთი-მეორეს გაკუეებთ, ჩაის მოგართმევთ, ჯერ მეც არ მისაუზმია, ერთად ვისაუზმოთ!

მინდოდა მეთქვა, ნასაუზმევი ვარ მეთქი, მაგრამ ვერ მოვახერხე და მაგიდაზე უხვად გაჩნდა ხილი, ტკბილეული, ნამცხვარი, ერთი ბოთლი კონიაკი და ჩაი.

ლონდას ისეთი სიკეკლუცით მოჰქონდა ყველაფერი, ტანის ისეთი მიხვრა-მოხვრით, რომ მამაკაცების არსებობა შემეხარბა და გავიფიქრე, ნეტავი მეც მამაკაცი მქნა და ლონდას თავს ვერავინ წამართმევს მეთქი.

მართლაც და, იშვიათია ასეთი ტანის, ასეთი სილამაზის ქალები, ვალერის ვერ გავამტყუნებ, მე რომ ვალერის ადგილზე მქნა, ალბათ უარესად მოვიქცეოდი, არასოდეს არ მივიღოდი სახლში.

არ ვიცი, ვუთხრა თუ არა ლონდას ჩემი სათქმელი, რაზედაც ვარ მოსული, მინდა ამ საკითხზე დავფიქრდე, მაგრამ ლონდამ ფიქრი შემაწყვეტინა და მაგიდასთან მიმიწვია, მინდა დავწყნარდე, ფინჯანი ავიღე და ჩაი ხარბად მოვსვი.

– არა, არა, ძვირფასო! პირველად კონიაკი მიირთვი, ხომ იცი, სასმელი მადას აღვიძებს და მეტს შეჭამ!

– ეჰ! ლონდა, დღეს ისეთი დრო არის მადის გამაღვიძებელ საშუალებას არ დაეძებს ხალხი, საჭმელით ნახევრად თუ მაინც დაიკმაყოფილე ორგანიზმი, ესეც დიდი მიღწევაა...

– რას იზამ, უნდა გამონაკლისად იცხოვრო, თორემ ცხოვრებას ფასი არ ექნება, ყველამ ერთნაირად თუ იცხოვრა!

– არ მუშაობ და ასეთად მაინც საიდან?

– კონიაკი დალიე და ასეთი შეკითხვა არ გაგიგონო! შენ რა, ბოროტმოქმედების გამოსაძიებლად ხომ არა ხარ მოსული?

– არა, მაინც უმუშევარი, რომ ხარ...

– სწორია, უმუშევარი რომ ვარ, იმიტომ მაქვს, თორემ მუშას არასდროს არაფერი არ ჰქონია, რომელი მუშა, თუგინდ სწავლული, გინახავს შენი ხელფასით ფუფუნებაში მაცხოვრებელი?

– ფუფუნებაში ცხოვრება რა საჭიროა? ადამიანისათვის ფუფუნებაში ცხოვრება აუცილებელი არ არის და სახელის მოხვეჭა აუცილებელია. სახელს კი შრომა აამაღლებს და მეტი არაფერი?

– ეჰ! შენ კომუნისტური სულისკვეთებით გაჟღენთილი ადამიანი ბრძანებულხარ, ჩემო კეთილო და მუდამ ცარიელი მუცლითა და შხამში ალესილი ენით ილაყებ სიმდიდრის წინააღმდეგ, მაგრამ იცოდე, სიმდიდრისა და ბუნების წინააღმდეგ მებრძოლი ყოველთვის დამარცხებულია, მოდი, დავლიოთ!

მითხრა და ბროლის სასმისი მომიჭახუნა, ერთად უხმოდ დავცალეთ, თითო ნაჭერი ნამცხვარი დავაყოლეთ და ლონდას ლუკმა ისევ პირში ჰქონდა, საუბარი რომ განაგრძო:

– მეოთხე კლასში ვსწავლობდი, ქართულში „არსენას ლექსი“ გვქონდა გაკვეთილად, ლექსი მასწავლებელს კარგად მოვუყევი და შემდეგ ასეთი შეკითხვა მომცა – „აბა, თუ მეტყვი, ლონდა, არსენა რატომ დარცვაჟა მდიდრებს“, დაუფიქრებლად ვუპასუხე: „ღარიბებს არაფერი ჰქონდათ და მდიდრებს დარცვაჟა–მეთქი“ – მაშინ ეს ბავშვური გულუბრყვილობით ვთქვი და ახლა კი მეღიშება მაშინდელ სიმართლეზე, დღეს თუ მე მდიდრად ვცხოვრობ, შენთვის და შენისთანებისთვის არაფერი წამირთმევია, იმიტომ კი არა, მეშინია თქვენი, არა, არაფერი გაგაჩნიათ და...

მე ვიცი, თქვენ რაზედაც ხართ მოსული და ის სახლიც გეცოდინებათ, სადაც ვალერი მდგმურად იყო, იმ ოჯახის არცერთ წევრს არასოდეს არ უმუშავნიათ, მაგრამ სახლი ორი მეტრი სისქის რკინა ბეტონის ბუნკერზე უდგათ, ომმა აქამდის რომ მოაღწიოს და მთელი ქალაქი გაწყვიტოს, ის სახლი გადარჩება, გეკითხებით; საიდან აქვთ ეს სიმდიდრე მათ? რა თქმა უნდა, უშრომელი, იოლი გზით აქვთ შეძენილი და ასეთებს რომ წაართვა, განა შეცოდებაა? მან ხომ მთავრობას მოპარა, აბა, საიდან გაჩნდა? მე და ჩემმა ღმერთმა, მეცოდება მთავრობა, და მე ჩემებურად ვებრძვი მთავრობის ქურდებს.

უდიდესი სიმამაცეა მოპარულის მოპარვა, რომელიც ცხოვრებაში ძალზე იშვიათად გვხვდება, ალბათ, ეს იმიტომ, რომ მომპარავი მამაცი უნდა იყოს, მაგრამ მომპარავის მომპარავი, მამაცზე მამაცი, მთელი უზარმაზარი სივრცე სიმამაცის ათას-

გვარი ნაირსახეობით გვხვდება, რომელთა შორისაც ისეთივე განსხვავებაა, როგორც ადამიანთა სახეებსა და ხასიათებს შორის, ზოგი კაცი ცხოვრების დასაწყისშივე წარბეჭედვით ეგებება განსაცდელს და კეთილსინდისიერი შრომით უნდა მიაღწიოს ბედნიერებას, მაგრამ თუკი ბედნიერება შორს იქნა და შრომა გაჭიანურდა, სიმხნევე ღალატობს და სულით ეცემა, ზოგიერთი მხოლოდ იმას ასრულებს, რასაც მისგან მოითხოვს ხალხი, „ვემსახურები ხალხსო“ გაიძახის და სხვას აღარას დაგიდევსთ, ზოგიერთნი, სხვადასხვა უმნიშვნელო განსაცდელს რომ შეეჩვევიან, ისეთნაირად იწრთობიან სულით, რომ შემდეგ უკვე თამამად ეგებებიან უფრო დიდ განსაცდელს, ზოგიერთმა სრულებით არ იცის ფიზიკური შრომის ძალა და იმისი მოქმედება ორგანიზმზე, მხოლოდ არ ცოდნითა და ოფლით გადაუწყვეტია ლუკმაპურის შოვნა, ზოგიერთნი დასცინიან მათ და ოფლის მოპოვებულს სისხლით მოპოვებული ურჩევნიათ, ამრიგად, ასეა თუ ისე, ლუკმაპურის ვერშოვნის შიში, ყოველთვის აკანკალებს ჩვენს სიამამაცეს და შიშშიღამდე არ იცის ადამიანმა, რომელი გზა აირჩიოს!

– მაგრამ, ჩემი აზრით, პატიოსანი შრომით მოპოვებული ლუკმა, უფრო უშიშარი და უფრო გემრიელია! ბოროტმოქმედების ერთი ღრო არავის შერჩება!

– როგორ, უკვდავი ვინ არის, ერთი ღრო განა პატიოსან მშრომელს შერჩენია? ჩემი აზრით, მოკლედღიანი, მაგრამ ბედნიერად მაცხოვრებელი ჯობია ადამიანს, დაკნინებულს და პატიოსანს...

მოდით, მერი, კიდევ დავლიოთ, უფრო თავისუფლად ვისაუბრებთ! – მითხრა ლონდამ და ჭიქები კონიაკით შეავსო, დავლიეთ, სასიამოვნო სიტბომ დამიარა ტანში, ახლა კი, მოვემზადე სხვა თემაზე სასაუბროდ, რომელიც პირადად მე და ჩემს პატარა ოჯახს, ეხება, თუმცა ლონდამ უკვე იცის, რაზედაც ვარ აქ მოსული, მაგრამ სხვაგვარად არ იქნება, თვითონ მე უნდა ვთქვა სათქმელი და შორიდან შემოვლით დავიწყე:

– ღონდა, ნუ გაბრაზდებით და ცხოვრების შეხედულებაზე მცდარი აზრისა ხართ. ადამიანი კარგი ცხოვრებისა და ღრვის სატარებლად არის გაჩენილი, ადამიანმა უნდა მომავალს დაუტოვოს ტკბილი მოსაგონარი, კაცმა მამობა, ქალმა დედობა, ეს აუცილებელია ორივე სქესის ადამიანისათვის და მათი მშობლების პატიოსნება აუცილებელზე აუცილებელია, რათა მშობლების უპატიოსნებამ სიმწარე არ ანახოთ შვილებს, თორემ ნათქვამია: „ბაბუას ნაჭამმა ტყემალმა...“

– დედობა მეც განმიზრახავს, ჩემო მერი, ვფიქრობ, შენზედ უკეთეს დედობას გავწევ და შენზე უკეთეს ჯიშინ შთამომავლობას დავტოვებ. მხოლოდ, რაც შეეხება ჩემს პირად ცხოვრებას, ნურავინ ხელს ნუ შემიშლის, დავტკბე იმისი სიტკბოებით და სიმწარით, არც იმდენ ტყემალს არ შევჭამ, რომ ჩემს გარდა სხვასაც მოჰკვეთოს კბილი, მე ყოველთვის ისეთ ლუკმას ვყლაპავ, რომელიც ყელში გადამეტევა, ბოლოქანქალა ჩიტი ხომ იცი? მაშინ იმ ფრინველზე თქმულებაც გეცოდინება და მეც სწორედ ისე ვიქცევი, როგორც ის!

– შენ რომ მოითხოვ, დატკბე საკუთარი ცხოვრების, სიტკბო–სიმწარით, ხელი არავინ შეგიშალოს და ბოლოქანქალისებურად იცხოვრო, თვით რად უშლი ხელს სხვას. სხვასაც ხომ უნდა, დატკბეს თავისი ოჯახის სიტკბო–სიმწარით?

– მე ხელს არავისაც არ ვუშლი, ჩემდგარვარი ბუნების ქალები, მებაღურებსა ჰგავს. ვისვრით ბადეს, თუ მოჰყვა, ხომ კარგი და თუ არა, არ ვჯარობთ მაინც, არხეინად ვბრუნდებით სახლში, შენ გინდა, რომ მითხრა ვალერიზე, რატომ წამართვიო, შემობრალე, დამიბრუნეო... მაგრამ როგორც სხვა მრავალი, შენ არც კაცის ბუნება გცოლნია და ამიტომ მე გეტყვი, აწი მაინც რომ იცოდე, კაცი ფუტკარსა ჰგავს, სიტკბოს ეტანება, მაგრამ არის კაცთა სხვა სახეობაც, შენ რომ პატიოსან მშრომელს ეძახი, ისინი ხარაბუას ჰგავს, შრომობენ დღე და

ღამე ნეხვში და ღამის გასათევად ნეხვშივე რჩებიან, შენდა სავალალოდ, ვალერი ფუტკრის მაგვარი კაცი გამოდგა, სიტკბო მოძებნა, ნუ გეწვინება, ჩემო მერი და გენ საფუტკრე კი არა, სახარაბუე ხარ და ფუტკარი თუ შენთან ვერ გაჩერდება, „ვინმემ წამართვაო“, არ უნდა იფიქრო, ის თვითონ გაფრინდებოდა, თვითონ წავიდოდა...

– კი მაგრამ, ვალერი ხომ ჩემი კანონიერი მეუღლეა, ვერ გამიგია, შენი ფუტკრისა და ხარაბუას არაკი, რა შუაშია?

– მერი, რას ეძახი შენ კანონიერ მეუღლეს? ერთი ვახშამი რომ ჭამო მამაკაცთან ერთად და გვერდით მიუწვევ? ეს იქნება კანონიერი მეუღლეობა? თუ ხელის მოწერა ან ჯვარის დაწერა, რომელსაც ერთად აკავშირებს რელიგია ან პარტია, შენ რით განსხვავდები ჩემგან, რომ შენ ერთი საყვარელი გყავდეს და მე მრავალი? ეს ბუნებრივია, ბულბულნი ვარდს უმღერიან, ეკალზეც შეიძლება დროებით ჩამოჯდეს ბულბული, რომელსაც ერთი სული აქვს, მალე აფრინდეს და ვარდს უმღეროს!

– მერამდენე ბულბულია ვალერი თქვენთვის, არ იტყვიო? თქვენ ვარდი კი არ ხართ, რომელსაც ბულბული უმღერის, თქვენ ბულბულის დამჭერსა ჰკავხართ, რომელიც იჭერს მგალობელ ფრინველს, საიქედოდ ათავსებს გალიაში და გასაყიდად მიჰყავს, ხოლოდ ერთი განსხვავება არის თქვენს შორის, როდესაც საკუთარ ოჯახში ბულბულის გალობა მოგეწვინებათ, გასაყიდლად კი არ „იმეტებთ“, ციხეში აგზავნით და იადონის საძებნელად მიდიხართ, თქვენმა გულმა არ იცის სიყვარული და სხვასაც უხშობთ სიყვარულს, რამეთუ ბოროტადამიანად ხართ დაბადებული!

– რომელ სიყვარულზე მელაპარაკებით, ეს უბრალოდ დროებითი გატაცება იყო შენი და მეტი არაფერი, დრო ჰკლავს ყველაფერს, ნუ გეშინია, გაივლის დრო და დაგავიწყდება შენი ვალერი, იქნება თვალის დასანახავად შეგპულდეს კიდეც, რომელსაც შენ სიყვარულს ეძახი, ეს გატაცება, თავდავიწყება და მეტი არაფერია, ასეთი ავადმყოფობა ხშირად

უნებისყოფო ადამიანებს ემართებათ, სიყვარული არ არსებობს, ეს სიტყვა უბრალოდ არის დღემდე შემორჩენილი, რომელსაც შენი მსგავსი ხალხი სიტყვის მასალათა და რაიმეს დასამტკიცებლად იყენებს, რომ გკითხო მეტყვე: ვალერი თავდავიწყებით გიყვარს, საკუთარ სიცოცხლეს გირჩენია, უმისოდ სიცოცხლე არ შეგიძლია და სხვა, მაგრამ საკმარისია, ვალერიმ მიგატოვოს, დარწმუნდე, რომ ის შენი აღარ იქნება, საჭმელში საწამლავს შეურევ და მოჰკლავ, რა თქმა უნდა, თუკი ამის შესაძლებლობა მოგეცათ, ესე იგი, სიყვარული არ არსებობს, ეს უბრალოდ, ბოროტი გრძნობის ასრულება ყოფილა და მეტი არაფერი, არ მითხრა ახლა, რომ შეყვარებულებს, ქალს კაცი ან კაცს ქალი არ მოეკლას და ასეთი შემთხვევა ახალი „ხილი“ იყოს ჩვენს ეპოქაში.

– ვხედავ, ლონდა, შენ არავინ არ გყვარებია არასოდეს და ამიტომ ასე თავისუფლად წყვეტ ამ საკითხს, სირცხვილი კი არის, სიყვარულზე ილაპარაკოს შენისთანა უწმინდურმა და შენი სახსენებელი იყოს სიყვარულის წმინდა მცნება, რაც კაცობრიობას სათაყვანებელ წმინდანად აქვს ნალიარები, როგორც ვხედავ, შენ არ გქონია იმისი დრო, ნამდვილი სიყვარული გამოგეცადა, ეს გრძნობა სიკვდილმისჯილის გრძნობასა ჰგავს, რომელიც ჯერ არ უთქვამთ და არც დაუწერიათ, ეს ორი გრძნობა საკუთარ თავზე თუ არ გამოსცადა ადამიანმა, მას არ ეცოდინება სიცოცხლის ფასი, რამეთუ სიყვარული სიცოცხლესა ჰგავს და სიცოცხლე სიყვარულს, მათ ერთი–მეორის გარეშე არსებობა არ შეუძლიათ!

– მე ძალიან ვერიდებოდი, მერი, ჩემს ოჯახში შენთვის მეწყენინებია, მაგრამ ჩვენ ერთიმეორეს ვერ გაუგებთ, თუმცა მე შენთვის უწმინდური არ მიწოდებია, მართალია, შეიძლება მე უწმინდური ვიყო, შენისთანა უმწიკვლო გოგონასათვის, მაგრამ იცოდეთ, რამდენადაც ჩვენ უწმინდურები ვართ, მით მეტი თავმოყვარეობა გაგვაჩნია, და შენისთანა „უმწიკვლოები“ ვერ გვიბედავენ პირისპირ ისეთ საუბარს, რაც სხვაზე მეტად ვიცით საკუთარ თავზე.

შემებრალე, მინდოდა ვალერი სახლში აღარ შემომეშვა დღეიდან, მაგრამ ახლა გადავიფიქრე და იცოდე, ვალერი შენი აღარასოდეს აღარ იქნება! ამიტომ ვთხოვთ მიბრძანდეთ და უკანასკნელი იყოს შენი ფეხი ამ ოჯახში, თუმცა მე თავი უნდა შემეკავებინა და საკუთარ ოჯახში არ უნდა მეცემე, მაგრამ გადადებული საქმე არ მიყვარს და დღესვე ეს გასამრჯელოდ ჩემი გალანძღვისათვის, რომ ჩემი სახე არ დაგავიწყდეს!

ეს მითხრა და ისეთი მთხლიმა, რომ სკამიდან გადატრიალდი და იატაკზე მოვადინე ზღართანი, მკვირცხლად წამოვხტი, ცხვირზე და თვალებზე ცხვირსახოცი ავიფარე და აქვითინებული სავარძელში ჩავჯექი, მეგონა, ჩემი ტირილი გულს მოუღობდა ლონდას, მაგრამ შევცდი, მან თმებში ხელი მოძავლო, ზევით ამქაჩა, ზეზე ამაყენა, კარებთან მიმიყვანა, კარები გააღო, საჯდომზე ამომარტყა ფეხი და გარეთ გამომიძახა. ჩემს უკან ელვის სისწრაფით დაიხურა კარები და ამავე სისწრაფით კედელს შევასკდი, გონს როდის მოვედი, არ ვიცი, სახლში ატირებული წამოვედი, მოვედი თუ არა, ბალიშის ქვეშ შევრგე თავი და ტირილით ვიჯერე გული, ცრემლმა ცოტა დამამშვიდა და ათასნაირი ფიქრი დამიტრიალდა თავში, ნუთუ, მართლა მითხრა ლონდამ, ნუთუ, მართლა საყვარელი არის ჩემი ვალერი და არა კანონიერი ქმარი? არა უშავს, როგორც დაბრუნდება, ხელს მოვაწერთ და ამ სალაპარაკოსაც გამოუღევეს ხალხს, მაგრამ ვალერი იგვიანებს, შუალამე გადავიდა და ის კი არ ჩანს, ნუთუ აღარ მოვა? მთელი ღამე ველოდე ვალერის ფეხის ხმას, ასე ლოდინში შემომათენდა, ვალერი არ მოვიდა, როგორც ჩანს, ლონდა მინდის სამაგიეროს და მისრულებს დანაპირებს.

ოჰ! ლონდა, ვფიცავარ ჩემს მშობლებს და ჯერ ქვეყნად მოუვლენელ ჩემს პირშმოს, რომლის დედაც მალე გავხდები, რომ არ შეგარჩენ ჩემს შეურაცხყოფას, ჩემს დაჩაგვრასა და ჩემზე ძალადობას, მე შენ სისასტიკით გადაგიხდი სამაგიეროს“

თითქმის ორი თვეა, რაც ვალერი აღარ მოსულა, უნივერ-სიტეტშიდაც მივაკითხე, ჩემს შეხვედრას ერიდება, როგორც ჩანს, სამუდამოდ წამართვა ლონდამ და, რაც დრო გადის, მით უფრო მიცხოველდება შურისძიების გრძნობა, ათასნაირი რამ მოვიგონე ლონდას გზიდან ჩამოსაცილებლად, მაგრამ ერთზე, უფრო სასტიკზე და კვალმიუგნებელზე, შევაჩერე ფიქრი, ჯერ ადრეა, კიდევ არ დამიკარგავს ვალერის დაბრუნების იმედი, მაგრამ ამ დღეებში თუ არ დამიბრუნდა, წასვლიდან ორი თვის თავზე სისრულეში მოვიყვან ჩემს განზრახვას!

რაც შეეხება ჩემს პირად ცხოვრებას, ვარ მარტოლმარ-ტო, საკუთარი ცრემლების ამარა, ვსწავლობ და ვმუშაობ, მხიარულებამოკლებული, ყველაფერი მაქვს, მხოლოდ ეს არის, ვალერის სიანლოვე მაკლია, მტერს ჰქონდეს ისეთი ახალი წელი, მე რომ მქონდა, ათასჯერ გადავწყვიტე თავის მოკვლა, მაგრამ არ მინდა ჩემი პირმო ჩემთან ერთად დაიღუპოს და ლონდა ცოცხალი დარჩეს ჩემს საყვარელ ადამიანთან ერთად, მხოლოდ შურისძიების გრძნობა მასულდგმულებს, როდესაც ჩემს განზრახვას სისრულეში მოვიყვან, შემდეგ სიკვდილიც არ იქნება დასანანი!

აქამდის თუ მეზობლები სხვაგვარად მომჩერებოდნენ, ახლა ყველა სიბრაღულით მიყურებს! ნუგეშს მაძლევენ და ზოგი სანაძლეოსაც კი მიდებს, რომ ვალერი დამიბრუნდება, გამოცდილი ხალხია ჩემი მეზობლები მეტის მნახველი და ალბათ მეტიც დაეჯერებათ, ესეც არ იყოს, მაინც მაღლობელი ვარ მეზობლებზე, ნუგეშისათვის, სწავლებისა და საქმიანი რჩევისათვის, თუმცა ვიცი, მათი საქმიანი რჩევით არ ვისარგებლო, ახლა ჩემზეა დამოკიდებული ყოველივე, მე თვითონ უნდა ვიბრძოლო, მრჩეველი და დამცველი ოჯახისა არ გამაჩნია, ვერავის ვერ გავანდობ ჩემს საიდუმლოს, ეს მხოლოდ მე და ჩემს რვეულს გვეცოდინება, არ ველი არავისგან სწორ რჩევას, საკუთარი თავი გამაჩნია და საკუთარი გული, რომელ-

შიდაც მხოლოდ შურისძიება და სიძულვილია აღბეჭდილი, სიძულვილი ყველა მამაკაცებისა და შურისძიება მხოლოდ ერთადერთი ქალისა, ნეტავი რომელი უფრო ძვირია, შურისძიება თუ სიძულვილი? ვეკითხები საკუთარ თავს და მგონია, რომ შურისძიება უფრო უღმობელია და დაუნდობელი, ვიდრე სიძულვილი, ამიტომ, პირველ რიგში, შურს ვიძიებ და რაც დამამძიმებელ ფორმებში ჩავიდენ მას, იმით მეტ სიამოვნებას მომგვრის! შემდეგ შეიძლება სიძულვილი ვაქციო შურისძიებად და სათითაოდ გავუსწორდე სიძულვილს!

1945 წელი, 27 თებერვალი (სამშაბათი)

– დღეს, ზუსტად ორი თვე შესრულდა, ვალერიის გზათაც არ გაუვლია ჩემი სახლის სიახლოვეს, დღეს, საბოლოოდ აივსო ჩემი მოთმინების ფიალა და დღეს გადაწყდა ორი თვის ნაფიქრალი, შურისძიების სისრულეში მოყვანის საკითხი, ადამიანს ბევრის გაკეთება შეძლება და მეც ბევრი საქმე გავაკეთე ამ დღეებში, ზუსტად დავადგინე, რომელ საათზე გამოდის გარეთ ღონდა, რომელზე ვალერი.

დილით ორივენი ერთად გამოდიან სახლიდან, ერთსა და იმავე დროს, ღონდა ვალერიის უნივერსიტეტამდე აცილებს და არსად არ ჩერდება, უკან ბრუნდება, სახლში დიასახლისობს, ნაშუადღევს ხანდახან უცხო პირებიც აკითხავენ ხოლმე, მაგრამ ყოველთვის არა, ამ საქმის ზუსტ დადგენაში არავინ გამიჩვევია, მე და ჩემმა დღიურმა დავადგინეთ ყოველივე, ჩვენ მოწმეები არ გვჭირდება!

გუშინ დილით, ბაზარზე, ელექტრონული ვიყიდე, ვიშოვე დენით ასაფეთქებელი დინამიტი და წუხელის მთელი ღამე მოვანდომე, უთოში დინამიტის დამონტაჟებას, ყველაფერი შეუმჩნევლად და ფაქიზად გავაკეთე საკუთარი ხელით, შემდეგ „მფეთქებადი უთო“ თავისივე ყუთში ჩავდე, თავი გადავაწიებ და დღეს დილით, როდესაც ღონდამ

ვალერი გააცილა და უკან აჩქარებული ნაბიჯით ბრუნდებოდა, უთო შეუმჩნევლად წინ დავედვი, უფრო სწორად, ისე დავაგდე, თითქოს ვიღაცას დაეკარგა, მე გავუჩინარდი და შორიდან თვალთვალი დავუწყე, ღონდამ უთოს ყუთი შეამჩნია, გარემო შეათვალე და რომ ვერავინ შენიშნა, იღლიის ქვეშ გამოიღწო.

მე სხვა გზით წავედი, ღონდას სახლის ფანჯრებს თვალს არ ვაშორებ, ვგრძნობ, რაღაც საზარელი მოხდება და საკუთარი თვალთ მინდა ვიხილო, აი, ღონდაც გამოჩნდა ლამაზი მიხვრა-მოხვრით, შევიდა სადარბაზოში და გულმა რეჩხი მიყო, ნუთუ დღეიდან ღონდა ვეღარ გეარხევს თავის ლამაზ ტანს? კინაღამ ვიყვირე, „უთო არ ჩართო-მეთქი“, მაგრამ თავი შევიმაგრე და ვიგრძენი, როგორ გააღო სახლის კარები ღონდამ, როგორ შევიდა მისაღებ ოთახში და... აფეთქების ხმამ ბინა შეაზანზარა, თითქმის მთელი ბინის ფანჯრებიდან ჩამოცვივდნენ მინები, ხალხი შეგროვდა, ღონდას სახლის კარები ჩაკეტილი იყო და ვიღაცამ მხარით შეამტვრია, ბინაში შეცვივდნენ, მეც „სამალავიდან“ გამოვედი და ღონდას სახლისაკენ წავედი, რათა საკუთარი თვალთ მენახა ჩემი ნამოქმედარი, საზარელი სურათი გადამეშალა თვალწინ: ოთახის კედლები სისხლის შხეფებით იყო დასვრილი და ღონდას ლამაზი ნაკვთები ოთახში იყო მიმოფანტული, ხალხი გაოგნებული მისჩერებოდა ამ საზარელ სურათს, ყველა გაფითრებული იყო, მხოლოდ მე ერთი ნაკვთიც არ შემრხვევია, ასე მშვიდად არასდროს მიგრძენია თავი და ცოტა სიამოვნებაც მომგვარა „დამამძიმებელ ფორმაში ჩადენილმა შურისძიებამ“. ისე მოვიქეცი, თითქოს ცუდად შევიქენი, ჯერ გარეთ გამოვედი სუფთა ჰაერზე, შემდეგ ცოტა გავიწიე და სახლში წავედი, რათა სახლიდან მეთვალყურებია მოვლენების განვითარება, მართლაც, მალე გამოჩნდა მილიციის ავტომანქანა და თხუთმეტი წუთის შემდეგ ღონდას გვამიც წაიღეს.

დამშვიდებული ინსტიტუტში წავედი, ამ ორი თვის განმავლობაში პირველად ვუსმენ ლექციებს, საღამოს ცირკში

წავედი, ალბათ, არც არასდროს არ მითამაშნია ასე, როგორც დღეს, დაღლილი დავწექი და ტკბილად დამეძინა, ვალერიის დღეს არც ველი და არც მოსულა!

1945 წელი, 8 მარტი (ხუთშაბათი)

დღეს ქალთა საერთაშორისო სოლიდარობის დღეა, არავის სცალია ამ დღესასწაულის აღსანიშნავად, უბრალო სიტყვით ვულოცავთ ნაცნობებს, არც მე მოვმზადებულვარ ამ თარიღის აღსანიშნავად, თუ ვინმემ მომილოცა, მაღლობას ვეტყვი, თუ არადა... ვერაფერს ვერ ვხედავ კარგს ქალის გაჩენაში, ჩვენთვის ერთი დღე წელიწადში საზეიმოდ კი არ უნდა იყოს დაარსებული, პირიქით, ქალთა მოდემის გასაჟლეტად, „დაეუფლოს სიკვდილი ქალთა, რათა აცილდეს ტანჯვა შემდგომში...“

ჩემს გულში, ვინ იცის, როდის იქნება ზეიმი, ვალერიიმ სამუდამოდ წამართვა საზეიმოდ განწყობილების ხასიათი, ჯერ კიდევ არ დაბრუნებულა, არ ვიცი, სად ათევს ღამეს, სად არის დღისით, თუმცა ცირკში სამჯერ შევნიშნე, გზაზედაც ხშირად შევამჩნიე, უნდოდა ჩემი შეხვედრა, გამოლაპარაკება, მაგრამ ახლა მე ვიწვევ თავში, თითქოს ვერც ვამჩნევ, გაუვლი გვერდს და მივდივარ ჩემს საქმეზე.

ჩემი უყურადღებობა ვეღარ აიტანა ვალერიიმ და გუშინ-წინ გზაზე გადამიდგა, „გამარჯობა, მერი!“ მითხრა მორცხვად და ხელი გამომიწოდა, მე, როგორც უცნობ ადამიანს, გაკვირვებული მზერა მივაშტერე, თავი გადავაქნიე, „უმაღური“, ვთქვი და გზა გავაგრძელე, ვალერიი ადგილზე დარჩა თავდახრილი და ხელგამოწვდილი, თვითონ ვერ ვძლებ უმისოდ, მაგრამ არ მინდა უბრძოლველად დავნებდე, როგორც პირველად, მართალია, ვიტანჯები, მაგრამ, რაც მტანჯავ, იმისი სანაცვლო იყოს, ადამიანმა რომ ჩემს გულში ჩაიხედოს, ნამდვილად შეაქებს ჩემს ნებისყოფას და შეებრალება სიყვარულით დატანჯული სული:

ნეტავი სახლში რატომ არ მოდის? ალბათ, მეზობლების ერიდება და კიდევ კარგი, თუ აქვს შერჩენილი რიდი და ნამუსი?

დღეს, მიუხედავად საზეიმო განწყობილებისა, როგორც ყოველთვის, ნაღვლიანი ავდექი დილით ადრე, ვისაუზმე და ცირკში წასასვლელად მოვემზადე, ინსტიტუტიდან დღეს ვისვენებთ.

კარები გავაღე, კარებთან ერთი კალათა ვარდები დგას, დანახვისთანავე ცირკში, არენაზე, ვალერის ნაჩუქარი ვარდები მომაგონდა, ეს ვარდებიც ისეთივე სიფრთხილით იყო დაკრეფილი, როგორც ისინი. კალათა სახლში შევიტანე, ვარდებსა და ვარდების შუაში ოთხად გაკეცილი წერილი იდო, კალათა მაგიდაზე დავდე, წერილი გავხსენი და წაკითხვა დავიწყე:

– „მერი, არ ვიცი, ბოდიშებით დავიწყო, თუ ისე, პირდაპირ, როგორც გაბუტულ მეუღლეებს შეეფერებათ, თუმცა ჩვენ არ წავჩხუბებულვართ, უბრალოდ, გაუგებრობა მოხდა და მეტი არაფერი, შენ დღემდე იცოდი ყველაფერი, მაგრამ არ იმჩნევდი და ხომ შეიძლება, არც ახლა შეიმჩნიო და არც გაიხსენო წარსული? როგორც არ უნდა იყოს, უნდა მაპატიო, ამას მოვითხოვ პირადად შენი სინდისისაგან, მე ხომ პირველი სიყვარული ვარ და მომავალი პირველი შვილის მამა, მე მგონია, ასე ადვილად ვერ ჰკრავ ხელს სიყვარულს, ვერ წაიშლი გულში სამუდამოდ ალბეჭდილ გრძნობას, ნუ იწვალე, ძვირფასო, თავს, მეც ნუ მაწვალე, სადამოს მოვალ, ნუ მკრავ ხელს, მიმიღე ისე, როგორც ყოველთვის!

ეს მცირედი საჩუქარი, ვარდების კონა, ქალთა საერთაშორისო დღის აღსანიშნავად მომირთმევია, არ მქონდა უფლება, არ მომელოცა თქვენთვის ეს ღირსშესანიშნავი თარიღი, ისე, როგორც თქვენ არა გაქვთ უფლება, შეცდომა არ მაპატიოთ.

**შენი ვალერი.
08.03.1945 წელი.“**

– წერილს ვკითხულობ და მგონია, თითქოს ვალერი მითვალთვალებს, წყნარად გავაღე კარები, კიბეები ჩავათვალიერე, აქ არ არის, იქნებ ფანჯრიდან მითვალთვალებს, ფანჯრის ღიად დარჩენილ ღრიჭოში გავიხედე, ვერაფერი შევნიშნე, მაგრამ მაინც მგონია, მწამს და ვიცი, რომ მითვალთვალებს, ვარდებით სავსე კალათა ავიღე, წერილი თავის ადგილზე მოვათავსე, ფანჯარა გავაღე და კალათას ქუჩაში გადავუძახე, გულზე შევება ვიგრძენი, თითქოს რალაც ტვირთი მომხსნეს, ფანჯარა დავხურე და ცირკში წავედი.

არა ვარ ვარჯიშისთვის განწყობილი, მაგრამ შეძლებისდაგვარად ხელით მიჭირავს ნერვები, არაფერს ვიმჩნევ.

ვარჯიში რომ დავამთავრე, საჩქაროდ გამოვიცვალე ტანსაცმელი და სახლი, წამოვედი, სახლს რომ გაუსწორდი, უცებ, მოჩვენებასავით, მოულოდნელად წინ ვალერი გადამიდგა.

– ამას კი აღარ მოველოდი, თუ სარვამარტო საჩუქარს თავზე გადმომაყრიდი! – საბყვედური მითხრა, ისე რომ არ მომსალმებია.

– მე ის ვაზაც გავტეხე, რომელშიდაც შენს მიერ პირველად მოტანილი ვარდები მოვათავსე! ეს იყო ყველაზე დიდი შეცდომა ჩემს ცხოვრებაში, ახლა მაინც შეძეშვი, ნულარ მენახვები, თვითონ მინდა გამოვასწორო საკუთარი შეცდომა, აღვზრდი შეილს, მარტოობით დატანჯული გავმხიარულდები და შვილის სინარული ძეყოფა ჩემს სიცოცხლეში, ნეტა გოგო დაიბადებოდეს, მამაკაცები თვალის დასანახად შემჯავრდა ყველანი...

– ესე იგი, ყველაფერი დამთავრდა ჩვენს შორის?

– ყველაფერი! და უფრო მეტიც, მე ვერ ვფარავ შენი სახით ყველა მამაკაცის სიძულვილს, წადი შორს ჩემგან, მე არ ვვაჭრობ ჩემი სხეულითა და სპეტაკი გრძნობით, უმანკო გზა ამირჩევია ცხოვრებისათვის და ნუ მიშლი ხელს, ჩემი გზით ვიარო, არაფერს გთხოვ, მხოლოდ ნუ შემხვდები, რომ შენი სახით ყველა ადამიანი არ შემძულდეს! იქნებ ყველა შენისთანა კი არ არის და შეცოდებაა უდანაშაულო ადამიანის სიძულვილი!

– არსადაც არ წავალ! ვბრუნდები საკუთარ ოჯახში, საკუთარ ცოლ–შვილთან და არავის არა აქვს უფლება საკუთარი ოჯახიდან გამაძეოს, მომკალი და დამიტირე, ერთი დღიდან ცოცხალიც შენი ვარ და მკვდარიც...

კიდევ რომ რაიმე მეთქვა, შემეშინდა, შეიძლება ვალერი მართლა წასულიყო და გაჩერება ვარჩიე, თითქმის უხმოდ მივედით სახლამდის, კარები თავისი გასაღებით გააღო, გზა დამითმო და მე პირველი შევედი, ვალერი სავარძელში ჩაჯდა, მე სამზარეულოში გავედი, რაღაც გაბოროტებული ვარ, დავფუსფუსებ, თითქოს რაღაც მინდა გავაკეთო და გაკეთებით კი არაფერს ვაკეთებ...

ვალერიც გაჩუმებულია, ხმას არ იღებს, ის მგონი ჩემზე უხერხულად გრძნობს თავს, ასე წყნარად და გაბუტულივით ვიყავით თითქმის ერთი საათი, მეტი ვეღარ გავძელი, მღუპარება მომწყინდა და მყუდროება პირველმა მე დავარღვიე:

– ვალერი, მოდი გაგებულად ვილაპარაკოთ, ჩვენი ასაკისა და განათლების ადამიანები შეიძლება სახალხო სასამართლოში მიიწვიონ ამა თუ იმ საკითხის სწორად გადაწყვეტისათვის, მწამს, რომ მოსამართლემ ჩვენზე მეტი არ იცის ჩვენი ოჯახისა და შეურაცხყოფად მიმაჩნია, სხვას დავუძახოთ საკუთარ ოჯახში, მამაკაცის მცდარი ნაბიჯის გადაღმისათვის გასაკიცხავად.

საკუთარ თავსა და საკუთარ ოჯახს ჩირქი რომ არ მოვაცხოთ, ამიტომ ჩვენ თვითონ ტკბილად მოვილაპარაკოთ და გავაკეთოთ ისე, რომ დღეიდან ერთიმეორის თვალებში შეხედვის არ შეგვრცხვეს!

– მე უკვე ჩავიდინე ისეთი, რომ მრცხვენია შენი თვალებში შეხედვისა!

– ეს მიპატიებია, რაც იყო, ვივიწყებ, მხოლოდ ასეთი რამ თუ არასოდეს არ განმეორდება!

– ვფიცავ ჩვენს სიყვარულს! რომ არასოდეს განმეორდება!

– არა, ფიცი არ მინდა, მოსმენილი მაქვს უკვე შენს მიერ, შენი ფიცის შემდეგ შემძულდა ყველა ბრტყელ–ბრტყელი

სიტყვა და მათი მთქმელები, მგონია, რომ ყველა სიტყვა სიცრუეა და ყველა ადამიანი მატყუარა.

– ჩემს მიერ მცდარი ნაბიჯის გადადგმა თუ ყოველდღე მოიგონე, ეს პატიება არ იქნება, ვხედავ, შენს გულში ძველებური სიყვარულის ნატამალიც არ შემორჩენილა, ჩემი სიტყვები, ბრტყელ–ბრტყელ სიტყვებად გეჩვენება და სიცრუედ, ბოლოს და ბოლოს, რას მოითხოვ, რომ აღვადგინო ძველი სიყვარული?

– დღეს ჩვენ ხელს მოვაწერთ, რომ მეორედ, შენს მიერ მიტოვების შემდეგ, ბავშვს დარჩეს კანონიერი მამის გვარი!

– ბოლოს და ბოლოს, დამიჯერე, მერი, რომ არ იქნება არავითარი მიტოვება, მშობლებს გეფიცები!

– ფიცით ნუ მიყოლიებ, საქმით დამიმტკიცე სიყვარული, დღესვე მოაწერ ხელს თუ არა ჩემთან?

– არ მითქვავს, ბატონო, არ მოვაწერ–მეთქი, მე მზად ვარ, ახლავე წავიდეთ, თუმცა შენ ცდები, თუ ფიქრობ, რომ მაიძულებ, მე თუ შენთან დღეს ქედმოხრილი ვდგავარ და განვიცდი შენს დაკარგვას, ამით შენს ბედნიერებაზე უფრო დავსტირი საკუთარ თავს, დავსტირი დაკარგულ ბედნიერებას, სიმდიდრეს, გავლენას, ვგლოვობ იმ გულისხმიერებას, რომელსაც არ მაკლებდი, ამრიგად, დავსტირი საკუთარ ხვედრს, შენთან განშორებით საკუთარ თავში ბევრი სისაძაგლე აღმოვაჩინე, ქედის მოხრა და პირფერობაც კი, მაგრამ ამნაირი პირფერობა მე მიმაჩნია გულუბრყვილოდ, ვინაიდან ამ შემთხვევაში არა მარტო შენ გატყუებ, არამედ საკუთარ თავსაც, პრსებობს უფრო უკეთესი პირფერობა, როცა ადამიანი შეგნებულად აცდუნებს ყველას, მე ვგულისხმობ იმათ სულის ბორგვას, ვისაც სურს გაუქარვებელი მწუხარებით მოიხვეჭოს სახელი. დააცხრობს რა, დრო მათ ჭირ–ვარამს, ისინი მაინც დაჟინებით ღვრიან ცრემლს, უნუგეშობის ნიღაბს ამოფარებულნი, ცდილობენ დაგვარწმუნონ, რომ მათ მწუხარებას მხოლოდ მათივე სიკვდილი თუ დაასრულებს, ისინი ამას მხოლოდ ყალბი სიტყვებით ცდილობენ.

არსებობს კიდევ ერთი წყარო ცრემლებისა, რომლებიც ადვილად იღვრებიან და ადვილადვე შრებიან, ტირიან იმიტომ, რომ მგრძობიარედ მოგვაჩვენონ თავი, რამეთუ, თანაგრძობა დაიმსახურონ და ბოლოს, ტირიან იმიტომ, რომ სირცხვილია, არ იტირონ, ასეთ ცრემლს მეკუბოვეს ცრემლები ჰქვია, თითქოს ტირის მიცვალებულს და უხარია კუბოს გაყიდვა, მე კი სრულებით არ შემიძლია ტირილი და საქმიანი თუ უსაქმური ცრემლები ვღვარო, ვღგავარ შენს წინაშე ქედმოხრილი და ვინანიებ შეცდომებს, თუმცა შენ ჩემზე უკეთესად უნდა იცოდე ჩემი ხასიათი!

– მე ვიცოდი შენი ხასიათი, მაგრამ ადამიანის სახით იმდენადვე ამოუცნობი ყოფილა, რამდენადაც მსოფლიოს შვილი საოცრება, მარტოდ გატარებულმა დღეებმა დამარწმუნა, რომ შენ არასოდეს არ გყვარებივარ, თორემ არ შეიძლებოდა ასე ადვილად ჩაქრობილიყო სიყვარულის ხანძარი.

გადადგმული მცდარი ნაბიჯი სანთლის მაგვარად, მოკი-აფე სიყვარულს აქრობს, თორემ ხანძარს ვერაფერს უშვრება, პირიქით, უფრო აჩაღებს მას, მწამს, რომ შენს გულში სიყვარული არც დღეს არ არის, მხოლოდ, თუ ჩემთან ცხოვრება გადაგიწყვეტია, ალბათ, ადამიანური მოვალეობის გულისათვის, როგორც შენი სიტყვები მეტყველებენ. ალადგინო დაკარგული ბედნიერება, სიმდიდრე და გავლენა, კარგი, ბატონო, მე ამ პირობითაც ბედნიერი ვიქნები შენს გვერდით...

ახლა ვისადილოთ და წავიდეთ, ხელი მოვაწეროთ...

მაგიდა გავაწვევ მადიანად ვისადილეთ, შემდეგ ვალერიის ვუთხარი თავის ოთახში შესულიყო და ტანსაცმელი გამოეცვალა, დიდი ლოდინი არ დამჭირვებია, ვალერი სუფთად ჩაცმული გამოვიდა, ხელკავი გამომდო და ხელისმოსაწერად წავედით...

ქორწინების სახლთან მისვლამდე არც კი გამხსენებია, რომ დღეს რვა მარტია და დაწესებულებები ისვენებენ, ქორწინების სახლი დაკეტილი დაგვიხვდა, ესეც ჩემი უკუღმართი

ბედის გაუმართლებლობას მივაწერე, გულმოსული გამოვბრუნდით უკან.

დღეს, საღამოს, წარმოდგენა მაქვს ცირკში, სახლში აღარ გაგვივლია და პირდაპირ წავედით, ვალერიის საუკეთესო ადგილზე დავსვი. გამოვიცვალე, ვარჯიში დავიწყო და დრო შემწხვევლად გაფრინდა, კონცერტი დაიწყო, როგორც ყოველთვის, დღესაც მოწონება დავიმსახურე, ყველა თაიგულის კონა მე დავისაკუთრე, წარმოდგენა დამთავრდა, ვალერიმ ხელკავი გამოძლო და ერთად დავბრუნდით სახლში, დაიწყო ახალი ცხოვრება!

ღმერთო! ახლა მაინც მოგვიმართე ხელი!

1945 წელი, 9 მაისი (ოთხშაბათი)

ორმა თვემ გაიარა დღიური არც კი გადამიშლია, საინტერესო არაფერი მომხდარა ჩემს ცხოვრებაში, მოვშინაურდით მე და ვალერი, ვერიდებით ერთიმეორის წყენინებას, სიტკბო და სიხარული სუფევს ჩემს პატარა ოჯახში, მართლაცდა, ამ ორიოდე თვეში ყველაფერი დამავიწყდა, თვალებში შევციცივებთ ერთმანეთს და უთქმელად ვვრძობთ, რომელ ჩვენთაგანს რა გაეხარდება, ასეთი ყურადღებიანი არც კი მეგონა ვალერი, მარტო არსად არ მიშვებს, თუ არ გამაცილა, დილით ინსტიტუტამდის მიმაცილებს და ლექციების დამთავრების დროს კარებთან მხვდება, რომ სახლში ერთად წამოვიდეთ.

დღეს 9 მაისია, მსოფლიო ზეიმობს ფაშიზმზე გამარჯვებას, ჩვენი ჯარები, დიდი ხანია, რაც ბერლინში შევიდნენ, ორი კვირით აღრე დამთავრდა ბრძოლა, მაგრამ დღეს, საბოლოოდ მოელო ბოლო ფაშიზმის არსებობას, მე და ვალერიც ვუერთდებით გამარჯვების დიდ ზეიმს, მამაჩემის სასმელების აქამდის ხელუხლებელი ბარი გამოვადე, სუფრაზე ორი ბოთლი კონიაკი დავდე და პირველი სადღეგრელო, ჩვენი მშობლების სახით, მათ ხსოვნას მივუძღვნით, ვინც

თავი შესწირა დიდ სამამულო ომს და გამარჯვების დღეს ვერ დაესწრო, შემდეგი სადღეგრძელოები ვალერიმ თანმიმდევრობით გააგრძელა, ერთი ბოთლი კონიაკიც დაცალა, საგრძნობლად დათვრა და მეორე ბოთლი აღარ გაუხსნია, დიდხანს ვილაპარაკეთ, მიყვარს სიტყვაძვირი ვალერის საუბარი, როცა დათვრება, მაშინ ამოიდგამს ენას, მოყვება მთისა და ბარისას, უმეტესად კი საკუთარ წარსულს, ცუდი არაფერი არ დასცდება სიმთვრალეში, მხოლოდ ეს არის, რომ ტირილი უყვარს. არ ვიცი, უყვარს, თუ ჩვევად აქვს გადაქცეული, ვერ ვიტან ვალერის ცრემლებსა და მეც ვტირი, დღესაც ასე იყო, ჯერ ტკბილად დაიწყო ლაპარაკი, შემდეგ მშობლები მოიგონა, მერე თავისი ხელმოკლე ცხოვრება და ცრემლებიც მოაყოლა, მეც მაქვს მოსაგონებელი, მეც მყავდა მშობლები და მათი წილი ცრემლიც არის ყოველთვის მომდგარი ჩემს თვალებზე. ტირის ვალერი და ვტირივარ მეც! ცრემლი დამამშვიდებელი საშუალებაა ადამიანისათვის, ჩემი აზრით, არასდროს არ უნდა რცხვენოდეს ვინმეს დაღვრილი ცრემლის ვალერის კი რცხვენია და ხშირად სახეს მარიდებს.

ცრემლი მაშინ იქნებოდა ადამიანისთვის ნაკლი, თუ თვალთმაქცობით ნაკლის მიჩქმალვას იკადრებდა, ვალერი კი სიმთვრალეში არ თვალთმაქცობს, სიმთვრალეში იმისი დაღვრილი ცრემლი მსოფლიოში ყველა ქალის ცრემლზე უფრო ალალი და სპეტაკია.

მართალია, ვალერის რცხვენია ჩემთან, ერთჯერ მცდარი ნაბიჯის გადადგმის შემდეგ, მაგრამ მან ეს დანაშაული უკვე გამოისყიდა, არ არსებობს ადამიანი, რომ მას სირცხვილი დასტეხოდეს თავზე და არ დარჩენოდეს იმისი შესაძლებლობა, აღადგინოს დაკარგული სახელი თუ სიყვარული, ვალერიმაც უკვე აღიდგინა თავისი სიყვარული და ერთჯერაც არ დაცდენია ჩემთან იმ ქალის სახელი, რომელიც ჩემზე ძლიერ უყვარდა.

... ცრემლმა ორივენი საგრძნობლად დაგვამშვიდა. ვალერი თითქმის გამოფხიზლდა კიდევ და კონიაკის მეორე ბოთლი

გახსნა, პირველი ჭიქა ომის ღვაწლმოსილ მხედართმთავარს სტალინს მიუძღვნა, აღნიშნა, რომ ის არის ლეგენდარული ადამიანი, რომელიც ხალხთა საკეთილდღეოდ, ჭაბუკობიდანვე ჩაება რევოლუციურ მოძრაობაში, არის კომუნისტური პარტიის წევრი 1898 წლიდან, 1912 წლიდან მუშაობს ცენტრალური კომიტეტის შემაღვენლობაში მონაწილეობს ბოლშევიკური გაზეთების „ზევზდასა“ და „პრავდას“ გამოშვებაში. დაწერა მთელი რიგი თეორიული ნაშრომები, როგორც პრროფესიონალური რევოლუციონერი, იგი არაერთხელ დააპატიმრეს და გადაასახლეს, 1917 წლიდან პარტიის ცენტრალური კომიტეტის ბიუროსა და „პრავდის“ რედაქციაში აირჩიეს, თანმიმდევრულად იცავდა ბოლშევიკების ტაქტიკას, ცარიზმის დამხობის კურსს.

რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ, პირველი საბჭოთა მთავრობის ეროვნების საქმეთა სახალხო კომისარი, 1922 წელს აირჩიეს პარტიის ცენტრალური კომიტეტის გენერალურ მდივნად, 1941 წლიდან ბრალეულად სათავეში უდგას საბჭოთა კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს, ომის ქარცეცხლიან დღეებში, როგორც უნიჭიერესი მხედართმთავარი, აირჩიეს თავდაცვის სახელმწიფო კომიტეტის თავმჯდომარედ და დანიშნეს უმაღლეს მთავარსარდლად, დღესაც დაუღალავი შრომით, აქტიურად იცავს მარქს-ენგელს-ლენინიზმის პრინციპებსა და პარტიის საქმეს...

რომ ცოცხლობ ადამიანი ქვეყნად და სუნთქავ, აი, ასე უნდა იცხოვრო!

დიდება დიდ სტალინს! დიდხანს სიცოცხლე და გამარჯვება!

ვალერიმ სადღეგრძელო დაამთავრა და ისე სწრაფად გადაჰკრა კონიაკი, კინალამ ჭიქაც თან გადააყოლა, მე კი ტაშით დავაჯილდოვე სადღეგრძელო, კიდევ დიდხანს ვილაპარაკეთ, მთელი ღამე ქალაქში საზეიმო მაშხალების სროლაა და რა დავგაძინებს, ჩვენც ფართოდ გავალეთ ფანჯრები, შევხარით საერთო ზეიმს, მაშხალების კორიანტელს, თაიგულივით რომ იშლება ცის კილობანზე.

მე და ვალერი ძალიან შეხმატებილებულად ვცხოვრობთ, ერთად ვმეცადინებთ და ყოველგვარ ჭირ-ვარამს ვიზიარებთ, სამეცადინო კი ბევრი გვაქვს, მე მეოთხე კურსი უნდა დავხურო და მეხუთეზე გადავიდე, ვალერი კი წელს ამთავრებს უნივერსიტეტს და მპირდება, ამავე ქალაქში დავრჩები სამუშაოდ, სანამ შენც არ დაამთავრებ ინსტიტუტსო. ალბათ, აქვს საქმე „ჩაწყობილი“, თორემ განაწილებაზე უარს როგორ იტყვის? თუ დარჩა აქვე სამუშაოდ, კარგია, დავამთავრებ ინსტიტუტს, იქნებ მეც აქვე გამანაწილონ და რა ჯობია მშობლიურ ქალაქში ცხოვრებას, ბინა საძებარი არ მექნება და ავეჯი, ნაცნობები და მეგობრები, ამ ქალაქს ვარ შეზრდილი და შეჩვეული, აქ ცხოვრება მირჩევნია, სამოთხეში ყოფნას, ამ ქუჩაზე დედაჩემს და მამაჩემს გაუვლიათ, არ მინდა დავკარგო და დავივიწყო მათი ფეხის ნაღვამი ადგილები, გავსცქერი ამ ქუჩებს და ხანდახან მგონია, სულ მალე გამოჩნდება სამუშაოდან მომავალი დედა ან მამა, მე ხომ მუდამ ამ ფანჯრიდან გავსცქეროდი ქუჩას და ველოდი მათ! ისინიც გამოჩნდებოდნენ, გავიქცეოდი, გზაზე შევეგებებოდი და კისერზე ჩამოვეკიდებოდი, არასოდეს დამავიწყდება ეს ქალაქი და ქუჩები, არ მინდა სხვაგან, არა! არც ვალერიც გავუშვებ, რა თქმა უნდა, თუ ეს ჩემი საქმე იქნება...

მე და ვალერიმ დღეს მოვილაპარაკეთ, რომ კურსის დახურვის შემდეგ ცირკიდან შევბულება ავილო და გაგრაში წავიდეთ დასასვენებლად, ვალერიმ დამარწმუნა, რომ ზღვის ჰაერი ჩემს ორგანიზმზე კარგად იმოქმედებს, ბავშვიც ჯანმრთელი დაიბადება და მშობლიურ ქალაქში ჯანმრთელი ჩვილით დავბრუნდებით!

რა თქმა უნდა, კარგია ზღვის ჰაერი, თუ გინდა ცუდიც იყოს, რა უფლება მაქვს, ოჯახის უფროსის გადაწყვეტილებაზე უარი ვთქვა. ქმართან წყენაც კი არ უნდა გამოავლინოს ქალმა, იმდენად თავდაჭერილი უნდა იყოს, თავდაჭერილობა

კი ქალისათვის იგივეა, რაც ძვირფასთვლიანი სამკაული, რომ-
ლითაც ისინი თავიანთ სილამაზეს ამკობენ.

ყოველ შემთხვევაში, ვალერი არ არის ისეთი, რომ სი-
ტყვის შებრუნება არ შეიძლებოდეს, პირიქით, ის ყოველთვის
მომინძობს, შემეკითხება, აი, ესა და ის საქმე როგორ მოგ-
ვარდებაო, პირველად ჩემს პასუხს მოისმენს, შემდეგ თავისას
იტყვის და ვაკეთებთ იმას, რომელიც ჯობია, დღესაც ასე
მოხდა, პირველად მე შემეკითხა:

– ბავშვის მოლოდინის დღეები ზღვაზე რომ გაგატარე-
ბინო, როგორი იქნება?

– კარგი, მხოლოდ იმ პირობით, თუ შენც ჩემთან იქნები!
– ვუპასუხე.

– ხომ არ გეშინია, ჩემო ჩიორა? – ღიმილით შემეკითხა.

– მეშინია! – თავი დავუქნიე – მაგრამ სიკვდილის კი არ
მეშინია, სიცოცხლე მენანება, არ მინდა, იმის უნახავი მოკვდე,
ვისი გულისთვისაც შეიძლება ვეღარ ვიცოცხლო!

– ნუ გეშინია, არ მოკვდები! მე შენთან ვიქნები და ჩემი
სიახლოვე ყოველგვარ საფრთხეს გაგანრიდებს!

ვალერიმ კიდევ თქვა რაღაც, მაგრამ აღარ გამიგონია,
რაღაც წინასწარმა ალლომ მიკარნახა, ვალერის ჩემი მოშორება
უნდა ამ ქალაქიდან, რომ თავისუფლად იმოქმედოს, მაგრამ
არა მგონია, ყოველთვის როდი გაამართლებს ადამიანის წინათ-
გრძნობა, ესეც რომ არ იყოს, ვალერი ხომ მპირდება, რომ
ჩემთან იქნება, მაშ, რაღასი უნდა მეშინოდეს? გული დავი-
იმედე, თუმცა ჩემი გულის ნაკარნახევი არ დავმალე ვალერისთან.

– ვალერი ჩემი მოშორება ხომ არ გინდა ამ ქალაქიდან,
რომ უფრო თამამად ისეირნო ქალებში?

– ოჰ მერი! შენ კიდევ შენსას არ იშლი? თუმცა სიტყვა
მომეცი, წარსულს აღარ მოვიგონებო!

– არა, ვალერი, არც ვიგონებ, არც გძრახავ და არც
გზას გიღობავ, მხოლოდ უქრალოდ გაფრთხილებ, სუსტი
ნებისყოფის ქალებს ბევრი ოჯახი დაუნგრევია და არ
შეჭობო...

– მამაკაცებს ეპატიებათ ქალებში სეირნობა, თუმცა, ჩემი აზრით, არც ქალები უნდა იყვნენ ამ ბუნების ჯილდოს მოკლებულნი, შენ ძალიან პატიოსნად მიგაჩნია თავი და მეც ვიცი, ზედმიწევნით პატიოსანი ხარ, შენ სულიერად ხან მტკიცე და ჯანსაღი, ეს ყველაფერი ამ ორი მტკიცე უჯრედის მოქმედებაა და დროებითია, რადგან სულიერი სიჯანსაღე ბროლივით მსხვრევადაა, ისე როგორც ხორციელი და ვისაც ვნებისაგან თავისუფალი ჰგონია თავი, ისევე შეიძლება დაავადდეს ამ სენით, როგორც ჯანმრთელი ადამიანი გრიპით!

– ვერ გამიგია, ნუთუ შენ დაავადებული ხარ ამ სენით და მხოლოდ ქალების ტრფობაა შენი ცხოვრების მიზანი?

– კი მაგრამ, მე ხომ შენ გვერდიდან არ გმორდები და რატომ გგონია, რომ ქალებზე შეყვარებული ვარ? მე, მართალია, ქალები მიყვარს, მაგრამ რამდენადაც მიყვარს იმდენადვე მეჯავრება ისინი, მიყვარან იმიტომ, რომ მიყვარს, ქალები! მეჯავრებიან იმიტომ, რომ ყველანი ჩემი არ არიან!

– და არც შეიძლება იყონ! – სწორედ ამიტომ ვარ მხოლოდ შენთან, ვჯერდები ერთს და გვერდიდან არ გმორდები, ჩემო ჩიორა!

1945 წელი, 16 ივნისი (შაბათი)

გუშინ დავამთავრე გამოცდები, წარჩინებით დავხურე კურსი და დღეიდან მეხუთე კურსის სტუდენტად ვითვლები.

ვალერიმ კი სამი დღის წინ დაამთავრა სადიპლომო სამუშაოები და ამ დღეებში ალბათ დიპლომს მიიღებს, შემდეგ სამსახური და ცხოვრება თავის ახალ კალაპოტში ჩადგება, ხალხში მეტი გავლენა ექნება, მეტი ავტორიტეტი და, რაც მთავარია, ოჯახში მეტი ფული, (ოჰ! ჩვენი გამჩენის დღე დაიწვა, ქალს რომ მუდამ ფული ახსოვს), მაგრამ მე მგონია, არ ვცდები, ფული ხომ ადამიანისათვის მზერისა და სმენის ორგანოსა ჰგავს, ამ ღირსებას მოკლებულ ადამიანს არ შეუძლია დაინახოს ცხოვრების მსვლელობა იმ თვალით, როგორი-

თაც მიმდინარეობს ის... და არც შეუძლია მოუსმინოს ცხოვრების გულის ცემას ისევე მახვილი ყურით, როგორც მას უნდა ესმოდეს!

ვალერი პირველ ხანებში მებრალეობდა და შეუღლების შემდეგ გულში ვზვიობდი იმ პირველ წარმატებას, რომელიც კეთილის საქმის გაკეთებას მივუძღვენი, ეს სიბრალული სულ მალე იმხელა სიყვარულის ხანძრად იქცა, რომ სიკეკლუცის ადგილიც კი აღარ დარჩენილა ჩემს გულში, მართალია, უსაზღვროა ქალის სიკეკლუცე, მაგრამ ჩემი აზრით, ქალი გათხოვებადის უნდა კეკლუცობდეს, გათხოვების შემდეგ ქალის სიკეკლუცე და ხშირად სარკესთან ტრიალი, გულში, ოჯახის მიმართ ბოროტ ზრახვებს ბადებს. ქალების უმეტესობა, რა თქმა უნდა, ჩემს შეხედულებაზე არ დამეთანხმებიან, ვინაიდან, ზოგიერთი ქალი უფრო ადვილად იოკებს თავიანთ ვნებას, ვიდრე სიკეკლუცეს, იმის მიმართ, ვინც გეზიზღება, ჩემი აზრით სიმტკიცე უნდა შეინარჩუნო, იმის მიმართაც, ვინც მოგწონს, გიყვარს, მხოლოდ კი არ გეკუთვნის! მაშ, რაღა საჭიროა ქმრის სიყვარულის შემდეგ, ზედმეტ სიკეკლუცესაც ჰქონდეს ადგილი ქალის გულში?

დღეს შაბათია, მე და ვალერი სახლში ვართ, გვიან ავექით და ოთახში დავბორიალობთ, რაღაც მოწყენილობა დაგვეუფლა, ალბათ, ეს ამინდის ბრალიც არის ცოტა, ცა დილიდანვე მორღებულა და ისე ნაზად წვიმს... ასეთ ამინდში მხოლოდ ძილს თუ ინატრებს ადამიანი.

ვალერის თითქოს ჩემი ლაპარაკი არ ესმის, ოთახში გადი—გამოდის და პაპიროსს ეწევა, ვატყობ, ჩემი საუბარი არ აინტერესებს და რაღაც მნიშვნელოვანს ფიქრობს, ცოტა ხნის შემდეგ „ახლავე მოვალ, ერთ კარგ საქმეზე მივდივარო“, მითხრა, პიჯაკი მოიცვა და ჩემს პასუხს არ დალოდებია, ისე წავიდა, მართლაც, ერთი საათის შემდეგ გახარებული დაბრუნდა, მატარებლის ორი ცალი ბილეთი გამომიწოდა და მითხრა:

— მოემზადეთ!

მე რაღაც დავიბენი, დღეს ამ ამბავს არ მოველოდი და გამიკვირდა ვალერის წინასწარ, რომ არაფერი უთქვამს. მე მეტიც არ მინდოდა და საყვედურების ქოქოლა მივაყარე, მან თავი იმართლა, არ მეგონა, თუ ბილეთებს ვიშოვნიდი და ამიტომ ვერ გაგაფრთხილეო, რაღაც ცუდს მიგრძნობს გული, არსად წასვლა არ მინდა და ვალერის ვუთხარი:

– ჯერ ხელიც არ მოგვიწერია და ბილეთები კი შეიძინე, გაგრამი ბავშვს ხელის მოუწერლად ვინ გაგვიტარებს, ახლავე წავიდეთ ჯერ ხელი მოვაწეროთ და წასვლაზე შემდეგ ვიფიქროთ!

– ოჰ! ჩემო უგუნურო ჩიორა, ხომ იცი, დღეს შაბათია: ქორწილების სახლი დღეს და ხვალ არ მუშაობს, მე შენ წამოსვლას კი არ გაძალებ, მაგრამ ბილეთები რატომ უნდა გავაუქმოთ? როგორ, ხელს გაგრამი ვერ მოვაწერთ? ბავშვი კი აქ გავატაროთ, რომ დავბრუნდებით!

– ასე უცებ, მოულოდნელად, მომზადება მაინც არ გვინდა?

– ნუ დარდობ, შენი დარდი არ შეიძლება, ბავშვი ნერვიული დაიბადება, ჩვენ კი, თუ დავშვიდებით, ყველაფერს მოვასწრებთ, მატარებლის გასვლამდე კიდევ ბლომად არის დრო!

როგორც ყოველთვის, ვალერიმ გაიმარჯვა და დავიწყეთ სამზადისი წასვლისათვის, მართლაც, მალე გამზადდა ყველაფერი, საღამოს ათ საათზე მზად ვიყავით გასამგზავრებლად, მატარებელი კი თერთმეტ საათზე გადის...

ვალერი ხუთი წუთით სადღაც გაუჩინარდა და როდესაც დაბრუნდა, ორი ახალგაზრდა რკინიგზის სადგურის მუშა მოიყვანა, თითოს ორ–ორი ჩემოდანი აჰკიდა, ორ–ორიც ხელში მისცა და სადგურისაკენ გზა დაულოცა.

მუშებს ჯერ ვალერი გაჰყვა უკან, შემდეგ მე, სულ ბოლოს გამოვედი სახლიდან, ჩუმად, ჩემს გულში დავლოცე მშობლიური ფუძე, ჩვენი მგზავრობა, კეთილი გადარჩენა და კარები საიმედოდ დაკეეტე (სამჯერ გადავატრიალე გასაღები).

სახლი ცოლოა, მარტოდ არ უნდა მიატოვო, მიტოვებულნი სახლის ავეჯი მტკრით იფარება, უჩნდება მკილი, ჭია და გულში ამ ჭიის ჩაბულება ოჯახის დანგრევასა და სახლის ჩამონგრევას იწვევს, სწორედ ამ ჭიის გაჩენის ემინია სახლს, რომელიც ადამიანივით ცოცხალი არსებაა, რომელიც სუნთქავს, ყველაფერს იხედება და ამბობენ, ოჯახის უფროსს კიდევ ელაპარაკებაო!

სახლს უყვარს თავისი მფარველი ანგელოზი, ხალხმრავლობაა, ბავშვთა ჟრიაბული და ხეებით დაჩრდილული ეზო, ცვრიანი ბალახი, დილით ადრე შიშველი ფენი რომ ჩათელავს ბალახს და კენესა აღმოხდება, მაგრამ მზის სხივი მიხვდება თუ არა, წელში გაიმართება და ხეებს შეეხმიანება, ქარი სრულებით რომ არ ქროდეს, ხეები მაინც ამრიალდება და სახლს გააგებინებს დილის მობრძანებას, სახლი კი, თითქოს მეტი სიმძიმე დააწვაო, წლოვანებაზე კიდევ ერთი დღის მომატებით კედლებს შეაჟრჟოლებს და ოჯახის უფროსს აუწყებს: – მზის ამოსვლამ მოგასწრო ზეზე ადგომაო.

უჰ! თავზე დამთენებია! – იტყვის ოჯახის უფროსი და თბილ ოთახს ფრთხილად ტოვებს, რათა მეუღლე არ გამოაღვიძოს, მაგრამ მეუღლეს არ გამოეპარება ოჯახის უფროსის წყნარი ფენის ხმა და თვითონაც საჩქაროდ ადგება.

– დილა მშვიდობისა! – ეტყვის ოჯახის უფროსს და გაუღიძებს.

– მშვიდობა ნუ მოგიშალის ღმერთმა! – რაკი ადექი, ბავშვებიც გააღვიძე ბარემ!

– ჯერ იძინონ, სანამ საუზმეს გავამზადებდე! – იტყვის ქალი და ბუნართან დაიწყებს ფუსფუსს...

აი, ასეთი რამ უყვარს სახლს, სადაც ყოველდღე ჭერს ულოცავენ და ფუძეს. სადაც ერთი მეორეს სიყვარულია, ხათრი და პატივისცემა...

მე კი რამოდენიმე თვით ვტოვებ მშობლიურ კერას და კარების დაკეტვისას თითქოს მესმის სახლის კედლების ცრემლიანი ხმა – ნუ წახვალ, მერი, შენ ხომ ერთადერთი

მფარველიდა ხარ ჩემი, ნუ მიმატოვებ მარტო! მე ღაცვარი-
ელდები, უშენოდ გულში ჭია გამიჩნდება და ყველანი ღავილ-
უპებით. რატომ ჰქოლავ კარებს, შენ ხომ უბრალო გაკეტვა
იცოდი ხოლმე მაგ კარების? თქვენს წინაპრებს როცა საყ-
ვარელი მეუღლე მოუკვდებოდათ, მხოლოდ მისი ოთახის კარებს
ქოლავდნენ და საყვარელ არსებასთან ერთად კვდებოდა მისი
ოთახიც, შენ კი მთლიანად ჰქოლავ მთელ სახლს, იკლავ
თავს და მკლავ მეც! ნეტავი რა დაგიშავე! ეს არის მშობლი-
ური ამავის მაგიერი? ეგ არის მშობლების ბრძანების შეს-
რულება? ნუ წახვალ, მერი! გემუდარები!

ჩურჩულებენ სახლის კედლები...

ვჩურჩულებ მეც:

– რა ვქნა, უნდა წავიდე, ოჯახის უფროსს ასე გადაუწ-
ყვეტია!

– სად არის ოჯახის უფროსი, უფროსმა თქვენთვის
შესწირა თავი, რომ კერა არ ჩამქრალიყო! მუდამ თბილი და
სუფთა ყოფილიყო ჩემი ჭერი, ფუძე და კედლები, შენ კი
მტოვებ და ვიცოდე მაინც, ვის ეძახი ოჯახის უფროსს? სად
მიდიხარ? ვისთან?..

მეტის მოსმენა აღარ შემიძლია, საჩქაროდ ვკეტავ კარებს,
გავრბივარ და ისევ ყურში ჩამესმის საყველურები...

ბაქანზე მატარებელი დამდგარი დაგვიხვდა და მუშებმა
ვალერის მიერ მითითებული კუბეში შეიტანეს ჩემოდნები,
ვალერიმ გზა გამიკაფა და ძლივს მივალწიე ნაჩვენებ ადგ-
ილებამდის, ჩემს დღეში არ მინახავს ამდენი ქალი და ბავშვი
ერთად, არ მსმენია ამხელა ხმაური და ღრიანცელი, გული
კიდევ უფრო შემეკუმშა, არაფერს არ ვინატრებდი ჩემს სიც-
ოცხლეში, მხოლოდ ახლა მატარებელი არ წამოვიდოდეს და
სახლში დამაბრუნა, – დაბრუნდი! – ჩამძახის უხილავი ძალა,
მაგრამ მე არ შემიძლია გავაკეთო, ჩემი თვითნებური ნაბიჯის
გადადგმა, ვიცი, ვალერის დაკარგვას გამოიწვევს და ეს კი
ყველაფერზე უფრო მეტად ძნელია, ძალიან აუტანელი, ვიდრე
ყოველგვარი ტანჯვა ქვეყნად, ვალერიისთან ერთად ყველაფერს

ავიტან, მხოლოდ მალე გავშორდე აქაურობას, სულ მალე დაგბრუნდებით სამივე უკან, გავახარებთ მშობლიურ ქალაქს და მშობლიურ სახლს, მართლაც და, რას გაიხარებს, აჩურჩულდება და აბუზღუნდება კედლები, დამტუქსავენ, მე კი გაეჩნდება, თავს დავხრი და გავწითლდები, კედლებს გაეხარდება, ესიაძვინება ჩემი მორცხვობა და შემირიგდება!

მატარებელი ჯერ კიდევ ნელა გასცდა ბაქანს, შემდეგ სიჩქარეს უმატა და ბორბლების რიტმულ ხმაურში გავირინდე, ფიქრებს მივეძაღე, შემდეგ ფიქრითაც დავიღალე და ვალერიის მკერდზე დავდევი თავი დასაძინებლად...

1945 წელი, 17 ივნისი (კვირა)

არ მინდა ავღწერო, წუხანდელი ის აუტანელი ხმაური, რომელიც მატარებელში განვიცადე... ძილით ორიოდე წუთი თუ წამეძინა ვალერიის მკერდზე თავმისვენებულს და დილას, რა თქმა უნდა, ისევ მატარებელში შევხვდი!

ვალერი ვაჟკაცი შეხედულების ბიჭია, თავის დაცვაც შეუძლია და ვგრძნობ, იმის შიშით ჩემსკენაც ვერავინ იხედება გაბედულად, ასე რომ ვალერიისთან მგზავრობა არ მიჭირს, თორემ, რა გამოლევს აყროლებულ ხალხს, აგერ ჩემს თვალწინაც კი აყენებენ შეურაცხყოფას ქალებს, ქალიშვილებსაც და კაცებსაც კი...

ჩემს პირდაპირ ერთი შუახნის დედაკაცი ზის, რომელსაც გვერდით 12–13 წლის გოგონა მოუსვავს და წელზე ისე შემოუხვევია ხელი, თითქოს ეშინია, არავინ წამართვასო, რომელიღაც გაჩერებაზე ჩვენს სამგზავრო განყოფილებაში ორი ახალგაზრდა შემოვიდა, რამდენიმეჯერ გაგვიარ—გამოგვიარეს გვერდით, შემდეგ ეს 12–13 წლის გოგონა ამოიღეს მიზანში და ლაზღანდარობა დაუწყეს, ქალმა, რომელიც გოგონას ახლდა, ველარ მოითმინა და დაცვა დაიწყო, მაგრამ ერთმა იმხელა თავხედობა გამოიჩინა, რომ ქალს ტუჩებზე ხელი მიაფარა და გამაფრთხილებელი სიტყვებით უთხრა:

– ნუ ტეხავ, ბებოჯან! გამორთე არღანი!

– შეგვეში, შვილო! მგზავრები ვართ, ჰოსპიტალში ვიყავით დაჭრილის სანახავად, არც არაფერი გაგვანია, დაგვეხსენი ღმერთი არ გწამთ?

– მაშ, ბებოჯან, გაჭირვებული ხართ არა? ეს ძალიან კარგია, გაჭირვებულს თუ ფეხი არ დააჭირე, მაშ ეშმაკს ვინ დაიჭერს?

– რას გეთხოვ, შვილო, ვერ გამიგია!

– ბევრს არაფერს, დელიჯან, აი, ამ გოგონას წავიყვანთ, განა შევჭამთ?

გოგონას მკლავში ხელი სტაცეს ძალით წასაყვანად, აქ ვალერიმ ველარ მოითმინა, ალბათ, ვერც მე ვერ მოვითმენდი, რომ მარტო ვყოფილიყავი, მაგრამ ახლა ვალერიისი მომერიდა, იმის წინ წასვლა არ იყო ლამაზი.

ვალერი ზეზე წამოდგა და ის სულიგანიც შემოტრიალდა, რომელსაც გოგონას მკლავი ხელში ეჭირა, ვალერიმ შემოტრიალება და შუბლში მუშტის დაკვრა ერთდროულად მოახერხა. მოძალადე გულწასული დაეცა ძირს, მეორე სულიგანის ხელში კი დანამ იელვა და ვალერზე აღმართა ზურგში ჩასაცემად, აქ ფიქრის დროც კი გვიანი იყო, ელვისისწრაფით მოვწყდი ადგილიდან და ისე მოულოდნელად, მთელი ჩემი ძალით, მოვარტყი ორივე ფეხები ხულიგანს ყბაში, რომ არა მარტო დანა გაუვარდა ხელიდან, არამედ ვაგონის ორმაგი ფანჯრის ორივე მინა ჩაამსხვრია.

სულ მალე ცნობის მოყვარულებმა ჩვენს ირგვლივ წრე შეჰკრეს, მატარებლის გამცილებელიც მოვიდა და მორივე მილიციაც. მინდოდა ხულიგნები მილიციისათვის ჩამებარებია, მაგრამ ვალერიმ არ ქნა, ბევრი თათბირისა და ხვეწნა–მუდარის შემდეგ ვალერიმ ჯარიმა და ჩამსხვრეული მინების საფასური გადაიხადა.

ღამის ორი საათია, გაგრაში შევედით, ვალერიმ ჩემოდნები საბარგო განყოფილებას ჩააბარა და შემდეგ სადგურის სასტუმროში იშოვა ადგილი, რათა დაღლილებს დილაამდის დაგვესვენა.

მიუხედავად იმისა, რომ ჩემს სიცოცხლეში პირველად ვინხუბე და ძალზე ანერვიულებული ვარ, მაინც მკვდარივით ჩამეძინა დაწოლისთანავე.

1945 წელი, 18 ივნისი (ორშაბათი)

კარგად გამოვიძინე და კარგ ხასიათზედაც გამომეღვიძა, ვალერიის ჩემთვის მოუსწრია ადგომა და სარკესთან თმებს ივარცხნის, გამოლვიძლებული რომ დამინახა, გამიღიმა და ხელების მოძრაობით მანიშნა – ადექი, წასვლის დრო არისო. – ავდექი, ჩავიცვი და ვალერიის ხელკავი გაუუკეთე, პირველად სადგურის სასადილოში შევედით, სახელდახელოდ ვისაუზმეთ, შემდეგ ფეხით გავუყევით ტროტუარს, მთავარ ქუჩაზე გავედით.

გაგრა პატარა ქალაქი ყოფილა, მთლიანად მწვანეში ჩამჯდარი, მთავარი ქუჩა ერთადერთი აქვს, რომელიც შუაზე ჰყოფს ქალაქს.

ქალაქი ზღვისპირას არის განლაგებული და აქ უმეტესობა საკუთარი საცხოვრებელი სახლები ღვას, რომელთა მეტი ნაწილი კაპიტალურია, თითქმის ყველას ერთნაირი პატარა ეზო აქვს და თითქმის ყველა სახლის ჭიკარზე განცხადება არის გაკრული: – „ვაქირავებთ ბინას“.

მე და ვალერიი გკითხულობთ განცხადებებს და სეირნობას ვაგრძელებთ, გვინდა ზღვის ახლოს ვიქირაოთ ბინა და აი, ზღვაც გამოჩნდა, ჩემს სიცოცხლეში პირველად ვინილე ზღვა, ახლოს მოვედი და გავხედე იმის უძირო ჰორიზონტს, ცა ავისმომასწავებელ ტყვიისფერ ღრუბლებს დაეფარა, ზღვა შფოთავდა და იმ უძირო ჰორიზონტიდან ტალღები ისე მოგორავდნენ, თითქოს ქვეყანას წალეკვით ემოქერებოდნენ, მაგრამ ტალღების ბოროტ განზრახვას შესრულება არ ეწერა, ისინი ბროლის ჭურჭელივით იმსხვრეოდნენ...

ერთხანს ვიდექით მე და ვალერიი გაბუტულებივით, ზღვას გავსცქეროდით, ვტკებოდით იმის სილამაზით და ვმშვიდდებოდით.

ზღვას ფიქრი სცოდნია, სანამ ფიქრთა ტალღას ზღვის ტალღები შეუერთდებოდა და გამიტაცებდა, ვალერიმ გამოძიყვანა მდგომარეობიდან:

– წავიდეთ, ჩემი ჩიორა, ჯერ ბინა ვიქირაოთ და აქ ყოფნას ყოველთვის მოვესწრებით!

ამჯერად ვალერიმ გამომძვავა ხელკავი, მე უხმოდ გავყევი, ოციოდე ნაბიჯი თუ გვექნებოდა გადადგმული, რომ რკინის ჭიშკარზე ტრადიციული წარწერა შევნიშნეთ – „ვაქირავენ ბინას“ – ჭიშკრის შიგნით წითელი აგურის ორსართულიანი სახლი იდგა, სახლის წინ კი უზარმაზარი ცაცხვის ხე აყვავებულა.

– აი, აქ ყველას აჯობებს ბინის შოვნა, თქვა ვალერიმ და ჭიშკარი დაუკითხავად გაალო, ჭიშკრის გაღებისთანავე, სადღაც მიმაგრებული ელექტროზარი აწკრიალდა და მყისვე სახლიდან შუახნის ქალი გამოვიდა, წამიერად შევაველე თვალი, რომ შემესწავლა ჩემი მომავალი დიასახლისის ბუნება, საშუალო სიმაღლისა, შავგვრემანი და ოდნავ ჩასუქებული, ძაღვან ხშირი, გრუნა და მთლიანად თეთრი თმა, შავ თეთრკოპლებიანი თავსაფრით აქვს წაკრული, სახე კეთილი, თვალები თითქოს ნამტირალევი და ნაღვლიანი, არ შეიძლება ასეთ ადამიანში კეთილი სული არ ბუდობდეს, გავიფიქრე და ვალერის ხმაც მომესმა:

– დეიდა, ბინას თუ აქირავენ?

– კი, შვილო, მობრძანდით!

ოდნავ დამტვრეული ქართულით უპასუხა ქალმა და სახლისაკენ გაგვიძვავა, ოთახში შევედით, რომლის ფანჯარაც ზღვას გადასჩერებოდა, ოთახში ორი გაწყობილი საწოლი, ერთი პატარა მაგიდა და ტანსაცმლის კარადა იდგა.

– აი, აქ იცხოვრებთ! – გვითხრა ქალმა და გაგვიღიმა.

– ამ ოთახის საფასური თქვეში რამდენი იქნება? – ჰკითხა ვალერიმ.

– არც რამდენი შვილო! ხმის გამცემი მაინც მეყოლება, იცხოვრეთ და იყავით რამდენ ხანსაც გინდათ, ახლა სხვა

დროა, დროს სჭირდება ფული და ადამიანი დროებით მიხედვით იყენებს მას, მე ფული რად მინდა მოვაკლო ასეთ კეთილადამიანებს, როგორიც თქვენ ჩანხართ, მე კი შევინახო? არა, ამას არ ვიზამ, აი, ომი დამთავრდა, ჩამოვლენ ჩემი ბიჭები მალე და ყველაფერი იქნება, ფულიცა და სიცოცხლეც!

– ომში არიან? – შევეკითხე.

– ომში არიან! სტალინგრადიდან დაიწყეს ბრძოლა და ერთი კვირის წინათ გერმანიიდან მივიღე წერილი, ბრძოლით შემოიარეს ქვეყანა, ახლა კი იწერებინან: „ომი დამთავრდა და მალე ჩამოვალთო“ – ორივე ძმები ერთად არიან, ერთ ნაწილში, უფროსი აშოთი, უფროსი ლეიტენანტია, უმცროსი – ხორენი, კაპიტანი.

ჩვენ კირაკოსიანები ვართ, უფრო სწორად, ჩემი ქმარი იყო კირაკოსიანი, მე ვართანიანი გახლავართ, მაგრამ ახლა, მეუღლის გვარზე ვწერივარ.

ქმარი ლოვა კირაკოსიანი რევოლუციამ შეიწირა, სამეგრელოში მოკლეს, 1924 წელს, ბავშვები პატარები იყვნენ და ვერ შევძელით ცხედარი აქ ჩამოგვესვენებია, შემდეგ კი ველარ ვნახეთ, ველარ მივაგენით, ვინ იცის, შეიძლება ქრისტიანულად დამარხვაც არ ღირსებია ცხონებულს.

– ძალიან ეკლიანი ისტორია გქონებიათ დედა, მაგრამ მალე ბიჭები ჩამოვლენ და ყველაფერი ბედნიერებით შეიცვლება! – უთხრა ვალერიმ და საკუთარი თავი წარუდგინა: – მე ვალერი ვარ, არაბული, ეს კი მერი ქართველიშვილი, ჩემი მეუღლე! მშობლები ორივეს ფრონტზე დაგვეღუპა და გადავწყვიტეთ, ობლებს საკუთარი ტკბილი ოჯახი შეგვექმნა.

– მოხარული ვარ შვილო, ღმერთმა ბედნიერად გამოყოფოთ, მოგაშენოთ, მოგამრავლოთ და შეგაბეროთ, ბედნიერი იყოს თქვენი ფეხი, სადაც წახვიდ–წამოხვიდეთ!

მე მარიამი მქვია, ვართანიან–კირაკოსიანი, თქვენ კი, უბრალოდ, მარიამ დედა, ან მარიამი დამიძახეთ, როცა ახალგაზრდები მარტო სახელს მეძახიან, მეც ახალგაზრდა მგონია თავი და მიხარია! – სიცილით თქვა მარიამმა და მზერა მე მსტყორცნა:

– ფეხმძიმედ ხარ, შვილო? შეშეკითხა.

– კი! – ვუპასუხე და ყურებამდის კი არა, ყურებიანად გავწითლდი.

– როგორც შენ პატარას მოვესწრები, ნეტავ ისე შვილიშვილებს მომასწოროს ღმერთმა, შენ ბედნიერი ხარ, დედისათვის შვილის გაჩენაზე უდიდესი ბედნიერება არ არსებობს, შვილო.

შვილი მშობლებისათვის ცოცხალი ორგანიზმია, შვილის გულისცემა და სისხლის მოძრაობაც კი საკუთარი ორგანიზმით ესმის მშობელს!

დარდი არ გქონდეს, შვილო, შენი მშობიარობა ბრწყინვალედ ჩაივლის, მე სპეციალობით ფერშალი ვარ და ღმერთმა იმის მეათედი შვილი შეგძინოს, რამდენ ახალშობილსაც ჩემს ხელში გაუვლია.

მარიამი ადგა – დაღლილები იქნებით, დაისვენეთო – გვითხრა და გავიდა.

– უკეთეს ადგილას ალბათ ვერ ვინაჭრებდით! – მითხრა ვალერიმ და მსუბუქად მაკოცა ლოყაზე, მეც მიხარია ასეთ ტკბილ ოჯახში შემოსვლა, თავს ისე ვგრძნობ, თითქოს საკუთარ ოჯახში მომიყვანა ვალერიმ და მარიამის სახით ოჯახში ტკბილი დედამთილი დამხვდა, წამოვწექით, ცოტახანს დავისვენეთ, გამოვედით.

ვალერიმ პატარა ბავშვივით დამიწყო დარიგება:

– ზღვაში არ შეხვიდე, არ გაცვიდე, შენთვის საკმარისია ზღვის სუფთა ჰაერი, იცოდე, რომ საკუთარი თავი შენ აღარ გეკუთვნის, შენ მალე შვილის დედა გახდები და მხოლოდ შვილისთვის გმართებს დათმო ყოველივე ეს, ხულიგანს დანა ხელიდან რომ გააგდებინე, მე გადამარჩინე და ბავშვის სიცოცხლე კი საფრთხეში ჩააგდე, აწი, ასეთი რამ არ გააკეთო, შვილისათვის მშობელი თუ თავს გასწირავს, ეს არაფერია მაინცდამაინც!

– რას ამბობ, ვალერი, შენთვის რომ დანა დაეკრათ, მოეკალით, მეც ხომ თავს მოვიკლავდი და ჩვილიც ხომ ჩემთან ერთად დაიღუპებოდა?

– ეს კიდევ თავისას ამბობს! ნუთუ არ გესმის, რომ დედამ ყველაფერი უნდა აიტანოს და მოითმინოს შვილისათვის?

– მამამ!

– მამამაც!

– ერთი რამ მაინტერესებს, ჩვენი ყოფნა–არყოფნის საკითხი სასწორზე რომ დადგეს, შენ რომელს გადაარჩენდი, მე თუ ჯერ თვალით არნახულ შვილს?

– არც დავფიქრდებოდი, თუგინდა ყველა ქალები გაწყვეტილიყვნენ ქვეყნად, მე მაინც შვილს გადავარჩენდი! – ღიმილით მითხრა, მაგრამ იმდენად დამაჯერებლად, რომ სიძარტლეში ეჭვიც არ შემპარვია.

... ზღვის სანაპიროზე გავედით სასეირნოდ, ვალერიმ იცურავა კიდეც, მაგრამ მე იმდენად გულდამძიმებული ვარ ვალერიანის საუბრით, რომ ზღვის მაცდურმა ტალღებმაც კი ვერ დამიბრუნდა ხასიათი.

ორიოდე საათის შემდეგ დავბრუნდით სახლში, მარიამ დეიდას სადილი გაემზადებინა და ჩვენ გველოდა, ტკბილად და მადიანად ვისადილეთ, ცოტა ხანს ვისაუბრეთ, შემდეგ კი „მკვდარი საათი მივიღეთ“ და მართლაც, ზღვის სუფთა ჰაერზე გემრიელად გამოვიძინეთ. ამჟამად კარგ გუნებაზედ ვარ, აღარ მახსოვს ვალერის საყვედურები, გავცქერი, დელფინებით ზღვის ტალღებზე მოცურავე ვალერის და ვტკბები ამ სილამაზით, თუმცა, რაც შორს მიცურავს ჩემგან, იმდენივე კვნესა აღმომხდება და შიშის გრძნობა მიღრნის გულს, ალბათ, ასე გაგრძელდება რამდენიმე დღე და, ნუთუ, ბოლოსდაბოლოს, მოსაწყენი იქნება ყოველივე ეს?

1945 წელი, 22 ივნისი (პარასკევი)

ტკბილად და მხიარულად გაიარა დღეებმა. რაც აქ ვიმყოფებით, მართლაც, ღირსშესანიშნავ დღეებად ჩავთვლი ჩემს ცხოვრებაში, პირდაპირ თავზე მეკვლება ვალერი,

ასეთი თავაზიანი და ტკბილი მოსაუბრე არასდროს მინახავს.

დეიდა მარიამი ადამიანებთან საუბარს მონატრებული ჩანს, სულ ერთად ვართ, სულ ერთად ვსაუბრობთ, უჭირს ქართულად ლაპარაკი და ხშირად ბოდიშებს იშველიებს ხოლმე, მაგრამ დღეს, კიდევ ბოდიში მოიხადა თუ არა ქართული ენის დამახინჯებისათვის, მე სომხურად ვუთხარი:

– ნუ წუხდებით ქართულად ლაპარაკით, სომხურად ისაუბრეთ მეთქი.

მარიამ დეიდას თვალები გაუფართოვდა, მიიხედ–მოიხელა, ალბათ ეგონა, სხვამ ხომ არავინ დაილაპარაკაო და რომ დარწმუნდა, სომხური სიტყვების ავტორი მე ვიყავი, გადამხეხვია, დამკოცნა და შევილივით ჩამიკრა მკერდში, მეც გავუღიმე, მან კი თავსაფრის ყურებით შეიმშრალა მარგალიტივით სუფთა და ალალი, სინარულის ცრემლი.

სადილობის დრომ მოაღწია და დეიდა მარიამი სუფრის გაწყობას შეუდგა, სწორედ ამ დროს ფოსტალიონმა გააღო ეზოს ჭიშკარი და ელექტროზარის ხმამ ცაცხვებამდის მოაღწია, სადაც მე ვიჯექი.

ახლა ფოსტა მოვიდა, ჟურნალ–გაზეთები და ერთი ცალი სამკუთხა წერილი, დეიდა მარიამმა არც კი შეხედა ჟურნალ–გაზეთებს, პირველად წერილი ჩაიკრა გულში და სათვალეების გამოსატანად გაიქცა, გამოიტანა, წერილი ჩუმად წაიკითხა და მე მითხრა:

– თქვენ ლაპარაკი შეგიძლიათ სომხურად და იქნებ წერა–კითხვაც იცით, წამიკითხეთ, აქ რა წერია!

წერილი გამოვართვი და წავიკითხე, თავზარდამცემი ამბავი:

– „დედიკო, მართალია ომი დამთავრდა, ფაშისტური გერმანიასთან, ჩვენ გავიძარჯვეთ დამპყრობელთა წინააღმდეგ, მაგრამ ახლა გამოჩნდა ახალი მტერი, იაპონია! რომელმაც შემოგვიტია აღმოსავლეთიდან და ჩვენც ვალდებულნი ვართ, მტერს დავხვდეთ მტრულად და მოყვარეს მოყვრულად! ჩვენ

მივდივართ იაპონიასთან საბრძოლველად, როგორც გამარჯვებული დაგბრუნდი გერმანიიდან, ისე გამარჯვებული დაგბრუნდები, დედა!“

წავიკითხე ეს წერილი და მარიამზე არანაკლებად დამეწვა გული, მოიწყინა დედა მარიამმა, მოვიწყინე მეც, ვალერიმ თითქოს ადგილი ვერ იპოვა, გადის და გამოდის, შემდეგ ჭიშკარი გაიხურა და წავიდა, ალბათ, სევდის გასაქარვებლად, დედა მარიამი სახლში შევიდა, ვიცი, რომ ტირის, მაგრამ მე ძალა არ შემწევს ვანუგეშო, ვზივარ ცაცხვის ძირში დადგმულ სავარძელში და ვფიქრობ, ნეტავი, როდის ეშველება ხალხს? ნუთუ კიდევ ომი უნდოდათ ომით დაქანცულ ქვეყანას? ვინ იცის, კიდევ რამდენ სიცოცხლეს შეიწირავს იაპონია, ჩვენ გავიმარჯვებთ! დამთავრდება იაპონიასთან ომი, მაგრამ ამით შეწყდება ომები და სისხლისღვრა? არა, კიდევ თავს იჩენს ახალი ომი, არ ძლებიან სისხლით, სისხლიმსმელები და არ ფიქრობენ, რომ მათი სისხლი მეტი იღვრება, ვინემ სამშობლოს დამცველი მშრომელი ადამიანისა!

ვზივარ ცაცხვის ძირში და შევსცქერი ამ ასწლოვან მცენარეს, რომელსაც ზღვისფერამდის გაუდგამს ფესვები. ვინ იცის, იქნებ ზოგიერთ ადამიანზე უფრო მგრძობიარე და კეთილია ეს ახოვანი და უნო მცენარე, იქნებ ესმის და ვერ ლაპარაკობს, იქნებ წერილის შინაარსიც გაიგო და ჩვენზე მეტად მოიწყინა, მართლაც, აღარ შრიალებენ ცაცხვის ფოთლები, თითქოს ტოტები დაუხრია და შარვლის ჯიბეებში ხელებჩაწყობილი ადამიანივით დგას, მხრებჩამოყრილი.

ცაცხვის, ახოვანსა და ხავსმოკიდებულ ტანს, ხელი მოვხვიე და მივუალერსე, თითქოს ჩემმა შეხებამ გრძნობა აუძღვრია, გააჟრჟოლა და მთლიანად ააკანკალა, თვალი გავაპარე ორი მძლავრი ტოტისაკენ, რომელიც ზღვის მხარეს გადახრილა და ზღაპრული დევის მკლავები წარმომიდგა თვალწინ, თითქოს ეს მკლავები ხელს უწევს აშოთსა და ხორენს, თითქოს ჩურჩულებს ცაცხვი, „ჩქარა დაგვიბრუნდით, ბიჭებო, ვიდრე სევდამ არ მომიკლას, ერთადერთი ხმის გამცემი მარიამი!“

არ ვიცი, მართლა ცაცხვის ხემ გამახსენა მარიამი, თუ ზებუნებრივი ჩურჩული ჩამესმა და ზეზე წამოვიჭერი, ფრთხილად შევალე დეიდა მარიამის საძინებელი ოთახის კარები, ფეხაკრევით მივუახლოვდი პირქვე დამხობილს და მოზღუქუნეს, ფრთხილად მეთქი, ვამბობ, მაგრამ მაინც გაიგო ფეხის ხმა, გვერდზე გადმობრუნდა, ცრემლით ამღვრეული თვალები შემომანათა და თითქოს შერცხვა თავისი ცრემლისა, კედლისაკენ იბრუნა პირი.

მე ერთხანს უმოძრაოდ ვიყავი და უხერხულად ვგრძნობდი თავს, თანდათან გამოვედი მდგომარეობიდან, დეიდა მარიამის საწოლზე ჩამოვჯექი და თმაზე მივუალერსე.

– დამაცადე, შვილო, ცრემლი მამშვიდებს ხოლმე! – მითხრა მარიამმა ისე, რომ ჩემსკენ არც კი შემობრუნებულა.

– ვის გაუგონია, დეიდა მარიამ ცოცხალი ადამიანის ტირილი, დაწყნარდი, ღმერთმა არ გვიწყინოს?

– სად არის, შვილო, ღმერთი? ღმერთი რომ იყოს, ახალ ომს გააჩაღებდა? განა არ ეყოფოდა, რამდენი ადამიანის სიცოცხლე შეიწირა? ღმერთის სახელს ჩვენ ვამბობთ მოკრძალებულად, თუმცა დიდ პატივად არ არის მიჩნეული და მაინც ხანდისხან დიდ სახელს ვუხვევთ მას, ვიდრე ჩვენს საკუთარ ღირსებას, ჩვენ არ გვავიწყდება სახელი მისი და ვიგონებთ ლოცვა-კურთხევით, ის გვივიწყებს და ლოცვისათვის მაღლობასაც არ ამბობს, ასეთი გაგების ადამიანი რომ გყავდეთ მეგობრად, ხომ ხელს ჩაიქნევდით მასთან მეგობრობაზე?

– არა, დეიდა მარიამ, ადამიანს უნდა ხელის ჩასაჭიდი ჰქონდეს რაღაც, უნდა იმედის ნაპერწკალი უკაიფობდეს, რწმენა და სარწმუნოება ცუდი მოგონილი არ არის და არც სამარცხვინო, ვიწამოთ ის, რაც სწამდა ჩვენს წინაპრებს, რამაც შემოგვინახა სამშობლო, ენა და პატიოსნება, ნუ დარდობ, დეიდა მარიამ, იაპონიას ომის თავი არა აქვს, ეს ომი დიდხანს არ გაგრძელდება და სულ მალე დაბრუნდებიან შენი ვაჟკაცები!

– როდისღა, შეილო, ლოდინი აღარ შემიძღვია, შექცაღა დარდის ჭიამ, მუდამ ასე მგონია, რომ მათ დაბრუნებას ვერ მოვესწრები, ხანდახან ვფიქრობ, ჩავიცვამ კაცურად და წავალ, მეც იმათ გვერდით ვიოქმებ, განა ცხრა ძმა ხერხეულიძეებს დედა არ გაუძღვა წინ საბრძოლველად? რად მინდა თოფი, ვინც ჩემს შვილს ტყვიას ესვრის, მას კბილით დავგლეჯვ და შვილები, მე თუ მკვდარს დამინახავენ, მიწას მიმაბარებენ და უფრო გაბედულად იომებენ, არავის შეარჩენენ დედის სისხლს ჩემი ლომები!

ამ სიტყვებს ტირილით ლაპარაკობდა დედა მარიამი, მეც ვეღარ მოვითმინე, გული ამომიჯდა, მარიამს მკერდზე ჩავეკარი და ავზლუქუნდი, რამდენხანს ვიტირე, არ ვიცი, ბოლოს, ელექტროზარის წკრიალმა გამოგვარკვია, ვილაცამ ჭიშკარი გააღო, ორივემ ერთდროულად შევიშრალეთ ცრემლები და ეზოში გამოვედით, ვალერი დაბრუნებულა, ისევ ისე ნაღვლიანი და უხასიათო ჩანს, როგორც წავიდა.

უხმოდ და უხერხულად დავბორიალებთ ეზოში, ვერცერთი ვერ ვბედავთ ხმის ამოღებას, გვგონია, თითქოს ჩვენი ხმის ამოღებით მყუდროება დაირღვევა და რაღაც ცუდის მომასწავებელი ამბავი მოხდება. ასე გაგრძელდა რამოდენიმე ხანს და ბოლოს, ვალერიმ ცოტა ხმამაღლა, თუ მყუდროებაში ასე მომეჩვენა, თქვა:

- მე ამ საღამოს უნდა წავიდე!
- სად? – გაკვირვებული მზერა ვსტყვორცნე.
- უნივერსიტეტში ცოტა მოსაგვარებელი საქმე მაქვს, იქნებ ადგილზე დამტოვონ!
- ახლა გაგახსენდა ეს ამბავი? ნეტავი აქამდის სად იყავი?
- არა, მერი, გადაწყვეტილი მქონდა, მე დღეს ეს ამბავი ყოველ მიზეზგარეშე უნდა მეთქვა, ან კი აქ ასეთი რა არის, გავაკეთებ ჩემს საქმეს და მალე დავბრუნდები!
- მაინც რამდენ ხანში დაბრუნდები?
- როგორც კი ჩემს საქმეს მოვრჩები, იმ დღესვე, მე მგონია, ერთ კვირაში, იქნებ, უფრო ადრეც!

– ხომ ხედავ, რა პირობებში ვარ, დღითიდღე მიძნელებს სიარული, ნუ დაიგვიანებ, ვინ იცის, იქნებ ვეღარასოდეს ვეღარ გნახო, ნუ დამტოვებ უყურადღებოდ! – ვუთხარი და ცრემლები წამსკდა.

– ნუ ტირი, ჩემო ჩიორა, ხომ გითხარი, მალე მოვალ–მეთქი, ჩემს მოსვლამდის კი დეიდა მარიამი შენ არაფერს გაგიჭირვებს!

– წადი, შეილო, წადი! ჩვენი დარდი ნუ გექნება, ერთ კვირაში თავში ქვა რომ მცემო, მაინც არ მოვკვდები, შენს დაბრუნებას მოვესწრები, ნეტა ისე ჩემი ლომების დაბრუნებას მომასწრო! – უთხრა მარიამმა და იმის თვალეზედაც ამობრწყინდა ცრემლი.

სალამოს ვალერიმ მხოლოდ ერთი პერანგი ჩააგდო ჩემოდანში და გამოგვემშვიდობა, ჩემს გაყოლ–გაცილებაზე უარი თქვა, მსუბუქად მაკოცა ლოყაზე და ჭიშკრიდან დამაბრუნა...

1945 წელი, 28 ივნისი (ხუთშაბათი)

დეიდა მარიამი ჩემს ოჯახში „გადმოსახლდა“, მუდამ ერთად ვართ და მარცლაც, ისე შეგვიყვარდა ერთმანეთი, ვერ წარმოგიდგენია ერთმანეთის განშორება, არ ვიცი, დეიდა მარიამის ზღაპრული თავგადასავალი შევიტანო თუ არა ჩემს დღიურში, თუმცა დღიურში შესატანი კი არა და ცალკე წიგნად გამოსაშვებია, ამის არაჩვეულებრივი, ფათერაკიანი თავგადასავალი, რომლის მსგავსიც მხოლოდ სათავგადასავლო ან ფანტასტიკურ წიგნებში შეიძლება წაიკითხოს ადამიანმა.

ვნახოთ, თუ ცოცხალი გადავრჩი, შეიძლება შევიტანო ცოტა რამ ჩემს დღიურში დეიდა მარიამის ცხოვრებიდან, დღეს კარგ ხასიათზე გამოძლევიდა, ამინდიც არაჩვეულებრივია, მზიანი და წყნარი, ძლიერ მომინდა ზღვის სანაპიროზე გასეირნება და დეიდა მარიამს ვუთხარი...

– ზღვის სანაპიროზე გავისეირნებ, თუ რაიმე დაგჭირდეს, ან შემაგვიანდეს, თქვენც გამოისეირნეთ, ჩემს საყვარელ ადგილზე ვიქნები ჩამომჯდარი!

– წადი, შვილო, ისუნთქე ზღვის სუფთა ჰაერი, ზღვა ბრძენია, დაუგდე იმის ჩურჩულს ყური და თუ ვერაფერს შეგძენს, არც არაფერს წაგართმევს!

სპორტული ტანსაცმელი ჩავიცვი, ავიღე ბალიში და წავედი, ზღვა წყნარად მოლივლივე ჩანს, მზის სხივებში გარინდულა, თითქოს ჩასძინებიაო, მე ჯერ ზღვის სანაპიროს გავყევი, გათამამებული ისე ახლოს მივედი მასთან, რომ წყნარი ტალღები შიშველ ფეხებზე მელამუნება და ფეხის ადებისთანავე შლის ჩემს ნაკვალევს...

სიარულით თითქოს დავიდალე, მომეწყინა კიდეც და მომინდა, სადღაც, მყუდრო ადგილას ჩამოვჯდე, გავხელო ზღვის უძირო ჰორიზონტს და გავესაუბრო მას.

მართლაც, შორს წავედი ქვიშნარი ნაპირიდან, მოვძებნე კლდეზე მიმაგრებული უზარმაზარი ლოდი, ზედ გაჭირვებით ავცოცდი, ბალიში დავიფინე და ჩამოვჯექი, გავცქერი ზღვას, ვტკბები იმისი სილამაზით და ჩემთვის წყნარად ვბუტბუტებ:

– ლამაზი და ძლიერი ხარ, ზღვაო, მაგრამ ვერაგი და გაუტანელი, მინდორში გაფანტული ყაყაოების ყანასავით ლივლივებს შენი ზედაპირი, მაგრამ როგორც ყაყაო ადამიანის ხელის შეხებას ვერ ითმენს და კვდება, ასეთივე ხარ შენც, ამაყი, ვერ ითმენ ადამიანის ხელის შეხებას და კი არ კვდება, ჰკლავ! ვინ იცის, რამდენი ადამიანი იმსხვერპლე, ვინ მოთვლის, რამდენი ადამიანის ცოდვა გადევს მაგ აქოჩრილ ბებერ კისერზე!

ტალღა მოასკდა ჩემს ლოდის სავარძელს და მარგალიტების მძივებზე გაიფანტა, შემდეგ უკან დაბრუნდა, ქვიშანი გაიტაცა და თითქოს დაიჩურჩულა:

– მე მხოლოდ შენისთანა გაუნათლებლებს ვკლავ, რომლებმაც არ იციან ჩემი ფასი, ვკლავ იმიტომ, რომ სხვამ ისწავლოს და იცოდეს, მართალია, ვერ ვიტან ხელის შეხებას, არა ვარ მონობას ჩვეული! მე ჩემი ბუდე მაქვს, იმდაგვარი,

როგორც თქვენ, ადამიანებს გაგაჩნიათ, მე არასოდეს არ მოვდივარ და არ ვანგრევ თქვენს ბუდეს, თქვენ რას მემართლებით, რად მისერავთ გულს და მართმევთ ყოველგვარ საუნჯეს, დაწყებული თევზიდან, დამთავრებული ბალახებამდის, ნუთუ თქვენ არ გყოფნით მიწა, რომ საბრძოლველად მაინც არ გამოიყენოთ ჩემი გული, არ ჩამცეთ შიგ მახვილი, არ მომწამლოთ და ათასნაირი ნაღმ-ჭურვებით არ ამაფორი-აქოთ?

– ადამიანი ბუნების მმართველია, ზღვაო, ადამიანმა უნდა გარდაგქმნას შენ და ადამიანთა სასარგებლოდ უნდა გამოიყენოს:

– კი, ბატონო, სასარგებლოდ თუ გამოიყენებს, მეც მოვეხმარები, განა ცოტას უუკეთებ? მე ვაძლევ 160–ათას დასახელების თევზეულს და სასარგებლო წყალმცენარეს, ჩემი „ფოლოფორა“ და „ცისტოზირა“ ოქროზე მეტად ძვირფასია, მხოლოდ მე მოვაშენე დედამიწაზე ადამიანთა სასარგებლოდ ყველა შინაური თუ გარეული ცხოველი, მხეცი და ფრინველი, ადამიანი კი, რით მიხდის სამაგიეროს, აფეთქებითა და მოწამვლით? მე კი არა, ვერაგი და გაუტანლები თქვენა ხართ, ადამიანები!

– არა, ზღვა ყოველთვის არ იქნება ასე, ახლა ომიც დამთავრდება და თქვენც არავინ შეგეხებათ!

– ნეტავი რა გაქვთ საომარი, რას მოითხოვთ, რა არ გყოფნით. თქვენ იმდენი ხალხი გაწყვიტეთ, იმდენი ტექნიკა გაანადგურეთ და იმდენი ძალა დახარჯეთ, რომ ეს ყოველივე ხალხთა კეთილდღეობას მოხმარდებოდა, აყვავებული იქნებოდა თქვენი სამყარო, ადამიანი მე აღარ შემაწუხებდა და უზრუნველყოფილი იქნებოდა ყოველნაირად!

თქვენ, ადამიანებს შუღლი და მტრობა მოგსდგამთ დასაბამიდან, გძულთ გამძლარი ადამიანი, ჰკლავთ მას, რათა მისი ქონება მიითვისოთ და მე ბოროტებაში მითვლით, რომ შური ვიძიო და მკვლელი მოვკლა? შენ რა, მკვლელი არა ხარ? ქონებისათვის თუ არა, საკუთარი ბედნიერებისათვის ხომ

იმსხვერპლე ადამიანი? შენ რომ ჩემოდენა გული გქონდეს, მსოფლიოს წალეკავდი, მხოლოდ ერთადერთს, შენს ვალერის დატოვებდი ცოცხალს და ეს კი არ ვიცი, გეყოფოდათ თუ არა მთელი სამყარო ორ ადამიანს!

– მართლა ბრძენი ყოფილხარ, ზღვაო, მაგრამ მე არც ისეთი გულქვა ვარ, როგორც გგონიათ, შეიძლება საკუთარი თავი გაეწირო ადამიანთა საკეთილდღეოდ! ჩემი ნაკლი ის არის, ვერ ვიტან დალატსა და დამცირებას, თქვენ თქვენებურად უსწორდებით ცუდ ადამიანებს, მე კი ჩემებურად!

– აბა, ჩაუფიქრდი საკუთარ გონებას; ხომ გაგაჩნია დიდების სიყვარული, სირცხვილის შიში, ბედნიერი და საამური ცხოვრების სურვილი, სიმდიდრისაკენ სწრაფვა, წყურვილი შორსმჭვრეტელობისა, მაგრამ ვერ ამჩნევ საკუთარ სიბეცეს და კი არ იცი, ჭკუის ჩლუნგი, შორსმჭვრეტელი ვერ გახდება და ვერც იმ დიდების პატრონი, რომელთა სურვილიც გაგაჩნია!

– რაც შენ ჩამოთვალე, ზღვაო, ეს სურვილები მარტო მე კი არა, თუშცა თქვენ ცდებით, მე არასოდეს არ მქონია გამდიდრების სურვილი, მხოლოდ არ მინდა დამამციროს ვინმემ, ეს სიამაყე დამყვა თავიდან და ამას არ შეუძლია ვალში დარჩეს ვინმესთან ისე, როგორც თავმოყვარეს არ შეუძლია ვალის გადახდა!

რად გმობ ადამიანთა

მოდგმას, თვითონ არა სთქვი, რომ დედამიწაზე ყველაფერი შენი გაჩენილია? იქნებ ადამიანიც და ვინ იცის, იქნებ შენ ასწავლე ადამიანს ერთიმეორის შეჭმა? შენს გულში მობინადრე თევზები თუ სხვა ფაუნებიც ხომ ძალმომრეობით ცხოვრობენ და ერთმანეთით იკვებებიან, მართალია, ბევრის მომსწრე და მნახველი ხარ, მაგრამ, მე მგონია, დიდი სიბრიყვე იქნება, ყოველთვის თავი გამოიჩინო, რათა სხვაზე ჭკვიანი გამოჩნდე და შეეცადო საკუთარი ნაკლის დაფარვას, სხვისი ნაკლის გამომხეურებით...

არ ვიცი, კიდევ რამდენხანს ვისაუბრებდი ზღვასთან, რომ დეიდა მარიამი არ ამოსულიყო;

– სადა ხარ, გოგო, მთელი სანაპირო შემოვიარე, ნეტავი რას ფიქრობ ამდენს, არ მოგშივდა მაინც?

– მოვდივარ, დეიდა მარიამ, ახლავე მოვდივარ! – ვუთხარი და ლოდიდან დავსვრივდი.

– უი, დამიდგეს თვალები, რა თხასავით დარბიხარ, ნეტა ქვა ხომ არ გაქვს მუცელში, შე დალოცვილო, არ უნდა მოუფრთხილდე ცოტა თავს? – საყვედურების ქოქოლა დააყარა მარიამმა, მე დიდად არ მწყენია მშობლიური დარიგება.

მივვარდი, კისერზე ჩამოვეკიდე და ყელი დავუკოცნე, ჩემმა ასეთმა მოქცევამ, არ ვიცი, დააწყნარა, თუ უფრო ააფორიაქა მარიამი, მხოლოდ ეს კი არის, გაკვირვებული მომაშტერდა, გამიღიმა და მითხრა:

– რა იყო, შვილო, ასე რამ გაგახარა, ოქროს თევზი ხომ არ დაგიჭერია? ან რა გითხრა ასეთი გასახარელი ზღვამ?

– რა მითხრა და აშოთი და ხორენი კეთილი ხალხია და მალე მოვლიანო!

– ზღვაც კეთილია, შვილო, შენი ხნის რომ ვიყავი, მე ზღვამ შემინარჩუნა სიცოცხლე, გამოვდიოდი, დავჯდებოდი მყუდრო ადგილას და მეხაასებოდა ზღვა, მარიგებდა, თუ როგორ უნდა გამეძლო ჭირისათვის. მტუქსავდა, თუ რაიმე ცუდი ზრახვანი მომივიდოდა თავში და ასე მოვატანე დღემდე!

– დეიდა მარიამ, მართლა ლაპარაკობს ზღვა?

– არ ვიცი, შვილო, მე მეონია, ზღვა არ ლაპარაკობს, მხოლოდ ზღვას რომ მისჩერებიხარ, ფიქრი იცის ადამიანმა და ფიქრობს ყოველთვის იმაზე, რაც მას აწუხებს, ესაუბრება თავის თავს ზღვის ენით და თვითონ გმობს ბოროტს და აქებს კეთილ ზრახვებს, ზღვა ადამიანსა ჰგავს, გულჩათხრობილი, ბოროტი ადამიანივით ჰფარავს თავის ბოროტებას, რადგან ჰგონია, მის მიერ ჩადენილი ბოროტება არავინ იცის, ხანდახან კეთილია, წყნარი, ქალივით კეკლუცი და მიმზიდველი, მზადა ხარ, ჩაეკრა ფართო მკერდში, მაგრამ შეეხები თუ

არა, ერთხანს გაქანავებს, განებივრებს და გეაღერებს, შემდეგ კი გაგიტაცებს და როგორც ძნელია ლამაზი ქალისაგან თავის დახსნა, ასევე ძნელია უკან დაბრუნება, ტალღები უკან გეწევა, არ გაძღვეს ნაპირზე დაბრუნების უფლებას და თუ გამოუტყდელი ხარ, სამუდამოდ დაგიტოვებს თავის თავთან.

მარიამის საუბარმა, ზღვის ქალთან შედარებამ, მომაგონა ლონდა და ვალერი, რა ზუსტი შედარება მოახდინა, მართლაც, ძნელია ლამაზი ქალისაგან თავის დახსნა, ალბათ, ვალერი დღესაც ლონდასთან იქნება, რომ უბედური შემთხვევა არ მომხდარიყო...

ძლივს მოვიშორე აბეზარა ფიქრის კორიანტელი და საუბრის თემა შევცვალე:

– დეიდა მარიამ, ხომ არავინ მოსულა?

– არა, შვილო, არავინ! – ამოხვნეშით მიპასუხა მარიამმა და გაჩუმდა, ალბათ, ესეც ფიქრებმა გაიტაცა, ხელი არ შემიშლია, შეუმჩნეველად მივაღიქვი ჭიშკარს, გავაღე ჭიშკარი, ზარი აწკრიალდა და მხოლოდ ახლა გამოერკვა მარიამი.

– ოჰ, მოვსულვართ უკვე, დალოცა ღმერთმა, რომ შენ არა, შვილო, ალბათ სახლსაც ვერ მოვაგნებდი, ნამეტანი გამტენხა დარდმა!

– შენც ნურაფერს იფიქრებ და იდარდებ, მარიამ დეიდა!

– არ მინდა, შვილო, ვიდარდო, მაგრამ გული თავისას შერება, უღარდელი და უფიქრალი ადამიანი გიჟია, მე მიხარია, რომ ვფიქრობ და ვდარდობ, ესე იგი, ჯერ კიდევ არ შევშლილვარ, რითა ვარ ცოცხალი მეც მიკვირს. ეშმაკი არ არსებობს! ადამიანია თვითონ ეშმაკი და ქალი ალბათ ეშმაკების დედა. მე რაც გადავიტანე, ეშმაკს გაუჭირდებოდა იმისი გადატანა!

– რას იზავ, დეიდა მარიამ, თითოეული ჩვენთაგანი რომ მოყვეს თავის გასაჭირს, მსმენელს თავისი გაჭირვება დაავიწყდება, დრო დადგა ასეთი, ადამიანები, მართლაც, სატანაზე ამტანიანები შეიქმნენ და, მე მგონია, სატანა ცდება, თუ ფიქრობს, რომ ადამიანებს უარესს გახდის, ვინემ არიან!

ყველაფერს შეგუებია ადამიანი და ჩვენც ადამიანები ვართ, ყველაფერს უნდა შევეგუოთ!

– ყველაფერს შეგუებია ადამიანი, ყველაფერს შევეგუე მეც, მაგრამ ვიცი, შენს განშორებას ვერ შევძლებ, შვილო, დაფიქრდი, იქნებ დარჩე ჩემთან ბიჭების ჩამოსვლამდის მაინც. ცოლო ვარ, შვილო, მეშინია არ გავვიჟღე, წელან, ერთ საათში ისე მომენატრე, რომ არ მენახე, ალბათ გავვიჟღებოდი და ზღვაში გადავვარდებოდი, არა, შენ კი არ მიყვარხარ. იმედი მაქვს შენი, ასე მგონია, მოკვდები და არ მინდა უპატრონოდ სიკვდილი, შენ ნუგეში ხარ ჩემი, რომ მოგჩერებივარ, სიკვდილზე აღარ ვფიქრობ!

– ნუ დარღობ, დეიდა მარიამ, მე არსადაც არ წავალ, შენი შვილების ჩამოსვლამდის, მხოლოდ სექტემბრამდის თუ არ ჩამოვიდნენ, შენც ჩემთან წამოდი.

კიდევ ბევრი ვილაპარაკეთ მე და მარიამმა, თუმცა, რა გასაკვირალია, ქალებს სალაპარაკოს რა გამოუღევეს, მართალი თქვა მარიამმა, „ქალი ეშმაკის დედაა“, საიდან ვიგონებთ ამდენ ამბავს, ვერ წარმომიდგენია, ეშმაკსაც გაუჭირებოდა, დაემახსოვრებია ის, რასაც ჩვენ ვსაუბრობთ, ჩვენ კი არაფერი არ დაგვავიწყდება.

დაღამდა და ჩემი საძინებელი ოთახისაკენ წავედი, კარები გავაღე თუ არა, ჩემს განცვიფრებას საზღვარი არ ჰქონდა და მღელვარებაც ვერ დავფარე, როცა ჩემს საწოლთან გაწყობილი აკვანი დავინახე, მარიამს მივაშტერდი და მაღლობის ტირილი ამიტყდა, დიდხანს ვიტირე, მარიამს არ დაუწყენარებივარ, როცა ტირილით გული ვიჯერე, იგი მომიანსლოვდა, თმაზე ხელი გადამისვა და ალერსით მითხრა:

– ეს ჩვენი საგვარეულო აკვანია, კარგი ვაჟკაცები და სახელოვანი ქალები აღუზრდია ამ აკვანს, იმედი მაქვს, არც ახლა გვიღალატებს ეს ნაკურთხი ფიჭვი და შენ კი, კარგ დედობას გასწევ, ეს პაწაწინა ლოგინი ახალთახალია, შვილო, შვილი წლის წინათ ვიყიდე, ჩემი შვილიშვილი უნდა გაზრდილ-

იყო შიგ, მაგრამ, რაც მოხდა, შენც იცი ყველაფერი, ჩემს რძალს, ჩემთან შენდამი სიყვარული არ დაუმსახურებია და შეცოდებაც არ იქნება, თუ შენ მოგაკუთნებ ნივთებსაც და იმისი ნაწილი სიყვარულით გაჟღენთილ გულსაც, კარგ დედობას გისურვებ, შვილო! მოშენებასა და მომრავლებას, მეც დამლოცე, შვილო, რომ შენისთანა ანგელოზი ჩემს ოჯახში-დაც შემოფრენილიყო.

– დამილოცინხარ, დეიდა მარიამო, დამილოცინხარ და ჩვენც შეგკძლებოდეს თქვენი პატივისცემის გადახდა, ღმერთსაც დაუვეიწყებევართ, თუ ოდესმე დაგივიწყოთ!

1945 წელი, 1 ივლისი (კვირა)

დღეს, დილიდანვე, ისეთი პაპანაქებაა, სუნთქვა ჭირს, არცერთი მხრიდან არ იძვრის ქარი, ცოტა რომ მაინც გააგრილოს ჰაერი, ზღვაც ისეთი წყნარია, უზარმაზარ ვახაში ხელოვნურად ჩასხმულ წყალსა ჰგავს.

მე და დეიდა მარიამი ხშირად შევდივართ აბაზანაში, ცივი წყლით ვგრილდებით და ცაცხვის ჩრდილში ვსაუბრობთ, ჩვენი საუბარი, ძირითადად, აშოთს, ხორენსა და ვალერის ეხება, ვალერიმ დაიგვიანა, ნეტავი, ცუდი ხომ არაფერი შეემთხვა? ფიქრმა გამიტაცა და ამ წუთში ისე მომინდა ვალერის ნახვა, რომ ეზოში ადგილი ველარ ვიპოვე, უეცრად მოვიწყინე, საძინებელ ოთახს მივაშურე, საწოლზე წამოვწექი და ტირილიც დავიწყე, დეიდა მარიამს არ გამოპარვია ჩემი უხასიათობა და ისიც ფეხაკრეფით შემოვიდა საძინებელ ოთახში, თვალცრემლიანი რომ დამინახა, ძალზეც გაუკვირდა და დამშვიდება დამიწყო:

– ნუ სტირი, შვილო, მართალია, ცრემლი ამშვიდებს ადამიანს, მაგრამ აგლახავენს კიდეც, მე რაც ცრემლი მაქვს დაღვრილი, მარტო ის ეყოფა ჰიტლერს დასახრჩობად, მაგრამ ბოროტება უმანკო ცრემლში როდი იხრჩობა, მათ ისევ ისე ბოროტება ანადგურებს... წუხელი სიზმარი ვნახე, დღეს

შენი ვალერი აუცილებლად მოვა და სულ მალე ქალიშვილის დედაც გახდები?

– მაინც რა ნახე ასეთი, დეიდა მარიამ? – ცრემლშეუძმრალი თვალები მივანათე მე.

– ისეთი არაფერი, მაგრამ ეს ასე იქნება! ახლა კი ადექი, ჩაიცვი, რკინიგზის სადგურზე გავიაროთ, ცოტა გულიც გადააყოლე და, ვინ იცის, იქნებ შენს ვალერიისაც მოვუწყვოთ შეხვედრა! – უხმოდ ავდექი, ჩავიცვი და რკინიგზის სადგურისაკენ მიმავალ ქუჩას წყნარი ნაბიჯით გავუყევით.

სადგურზე ათასი რჯულის ხალხი ირევა, უმეტესობა სამხედრო პირია და მეტი ნაწილი ხეიბარი.

– ღმერთო, ჩემი ვაჟკაცების ჩამოსვლას მომასწარი და არ დავეძებ, ასეთივე ხეიბარი დამიბრუნდეს, როგორც ის არის! – ლოცვით წარმოსთქვა დეიდა მარიამმა და ხელი გაიშვირა ჩვენსკენ მომავალი ყავარჯნებიანი ახალგაზრდისაკენ.

ყავარჯნებიანი მოგვიახლოვდა, ჩვენს წინ ჰიტლერის მკვლევივით გაიჯგოდა და თხოვნით კი არა, უფრო ბრძანების კილოთი გვითხრა:

– ცამეტ ნომერს, ლენინის ქუჩას, ვერ მიმასწავლით?

– როგორ არა, აი, აქ შეუსვით, შემდეგ პირდაპირ წახვალთ და ყველაზე ფართო ქუჩაზე რომ აღმოჩნდებით, ის იქნება ლენინის ქუჩა! – უთხრა დეიდა მარიამმა და ცოტა კიდევ გააცილა.

– უბედური, კანტუზია აქვს მიღებული და ხეირიანად ვეღარც კი აზროვნებს! – მითხრა მარიამმა და თვალები თავსაფრის ყურით შეიმშრალა.

ბაქანზე თავისუფალი სავარძელი მოვებნეთ და ორივენი შიგ მოკალათდით, გავსცქერით ხალხმრავალ, მოყაყანე ბაქანს და ყოველი ხეიბრის გამოჩენაზე კვნესის დეიდა მარიამი.

ჩვენს წინ სამხედრო მუნდირში გამოწყობილმა ქერათმიანმა ქალიშვილმა ჩაიარა, მარიამმა ქალებზე მონადირე ვაჟივით გააყოლა მზერა და წყნარად მითხრა:

– მსოფლიოში ყველაზე უკეთესები არიან რუსი გოგონები, ტანით, სილამაზითა და გამბედაობით, ალბათ, გამორიცხულიც არ არის, რომ რუსი ქალების ტროფობით ყოფილიყოს გამოწვეული, მაგრამ ისე ჩაძაღლდა ჰიტლერი, ვერ ეღირსა სასურველი მიზნის განხორციელებას.

– თქვენმა ვაჟებმა რომ რუსი ცოლები მოიყვანონ, გაგეზარდებოდათ?

– იმათ დაბრუნებას მოვესწრო და ვინც უნდათ, ის მოიყვანონ!

... სამგზავრო მატარებელი ჩამოდგა, შეიქნა მიწვევა-მოწვევა, ზოგი ადის, ზოგი ჩამოდის და ზოგიც ნივთებს აწყობს. მე ყურადღებას არ ვაქცევ ხალხის ღრიანცელს, ამ მხრიდან მომავალს არავის ველოდები, ვალერი თუ მოვა, საწინააღმდეგო მხრიდან უნდა მოვიდეს და მეტი ყურადღებაც საწინააღმდეგო მხრიდან მოსულ მატარებელზე მაქვს მიპყრობილი, მაგრამ საკუთარ თვალებს არ დაუჯერე და დეიდა მარიამს დავანახე ვალერი, რომელიც საწინააღმდეგო მხრიდან მოსული მატარებლის კიბეზე ჩამოდიოდა, მან ვერ გაიგო ჩემი გაკვირვება და ღიმილით მითხრა:

– ხომ გითხარი, დღეს მოვა-მეთქი!

ვალერიმ ჩვენ შეგვაძინია, ალბათ, არც გველოდა აქ და ბაქანი ჩქარი ნაბიჯით გადაჭრა, ჩვენც ავდექით და იმ მიმართულებით წავედით, საითაც ის წავიდა, ვალერი გულგაღელი იჯდა სავარძელში ცაცხვის ძირას, როცა ჩვენ მივედით, დაგვინახა თუ არა, ზეზე წამოიჭრა, სათითაოდ გულში ჩავვიკრა და მსუბუქად გადაგვკოცნა.

შემდეგ მოყვა, თუ როგორ გაუჭირდა სამუშაოდ მშობლიურ ქალაქში დარჩენილიყო, ყველაფერს სწორად და დამაჯერებლად ლაპარაკობს, მაგრამ მე მაინც ეჭვი მეპარება, თუმცა თქმით არაფერს ვეუბნები და ვერც მამჩნევს ეჭვიანობას, როცა ლაპარაკით თუ ტრაბახით გული იჯერა, მხოლოდ შემდეგ შევეკითხე:

– ჩვენ ახლა რკინიგზის სადგურზე ვიყავით, დავინახე, შენ რუსეთის მხრიდან მოყვეი მატარებელს, სად იყავი, ვალერი?

– ნულარ მკითხავ, დაღლილს ისე ჩამძინებოდა, წუხელ მატარებელში, რომ არაფერი გამიგია და თავი ტუაფსეში ამოვყავი.

მე მხოლოდ გამეღიმა, თითქოს წინასწარ მოფიქრებულ პასუხზე, თუმცა ვგრძნობ, ესეც ტყუილია და ვინ იცის, იქნებ პასუხიც წინასწარ შემუშავებული ჩემი თვალთ ასახვევად, მაგრამ მე ეს არ მწყინს, ტყუილს ღმერთიც უტყევებს მთქმელს, თუ ბოროტება არაფერი მოაქვს ადამიანისათვის, ესეც არ იყოს, ტყუილის თქმამი შეიძლება სიყვარულიც დაინახოს მეუღლემ, ტყუილში ამოიკითხოს ხათრი, მორიდება, სიყვარული და, რაც მთავარია, მცდელობა, არ გატკინოს გული, ჭეშმარიტად, კეთილშობილი მეუღლე და ადამიანია ის, ვინც დასამალავს მალავს და სათქმელს ლაპარაკობს, გვიან საღამომდის ვისაუბრეთ, ახლა ჩვენი საუბარი უფრო მხიარულია და წარმოგიდგენიათ? დეიდა მარიამიც გამხიარულებულია ჩვენთან ერთად, ისე ეაღერება ვალერის, თუვინდ ღვიძლი შვილი დაბრუნებოდეს ფრონტიდან, ვინ იცის, რას ამბობს, დედის გული, შეიძლება, მართლაც ხედავს თავისი შვილის ტანსა და სილამაზეს ვალერის ზებუნებრივ ქცევაში, იქნებ ამიტომ უფრო ხშირად იკრავს მკერდში, უკოცნის კისერს და თითებით უვარცხნის თმას.

დაწოლის წინ ისევ თავის საძინებელ ოთახში „გადასახლდა“ დეიდა მარიამი, მე და ვალერის ლოგინებით ცალცალკე აგვიშალა, ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ჩვენი ერთად დაწოდა ყოველად შეუძლებელია.

ბოლოს, ძილი ნებისა გვისურვა და კარები გაიხურა.

მე და ვალერიმ კიდევ დიდხანს ვისაუბრეთ, თუმცა ვატყობ, რაღაც აწუხებს ვალერის, სიგარეტის კვამლით გაავსო ოთახი და საფერფლე ნამწვავებით, მე კიდევ ვუსაყვედურე – რა მოხდა ამდენი სიგარეტის მოწევა, მოკიდებულს ხომ არ ყიდულობ მაგ დალოცვილს მეთქი – პასუხი არ გაუცია, სიგარეტი საფერფლეზე დასრისა, ამოიხვნეშა და კედლისაკენ გადაბრუნდა.

დღეს პირველად იყივლა დეზებიანმა მამალმა დეიდა მარიამის საქათმეში და თითქოს მამლის ყივილს მოჰყვა ისეთი ტკივილი, რომ თმაში წამავლებინა ხელი, მუცელი მეტკინა ისე, რომ ასეთი ტკივილი ჯერ არაფრის განმიცდია, თითქოს დანა გამომისვეს და მთლიანად დამიჭრეს ნაწლავები, თვალთ მიბნელდება, ვგრძნობ, ვკვდება და ვიკივლე, გაბოროტებული, ნამძინარევი ვალერი ფეხზე წამოიჭრა და ვერ მიმხვდარიყო, რა ხდება, ან რა უნდა გაეკეთებია, ტკივილმა ორი თუ სამი წუთის შემდეგ გადამიარა და ვალერის ვუთხარი, დეიდა მარიამისათვის დაეძახნა, მაგრამ დეიდა მარიამ, დაძახილი არ დასჭირდა, მას ჩემი შეკვივლება გაუგონია და ჯერ კიდევ საუბარი არ მქონდა დამთავრებული, ოთახის კარები გაიღო და ღამის პერანგის ამარა შემოვიდა ჩვენს ოთახში, დავინახე თუ არა, ამას მხოლოდ ქალი, შვილების დედა გამიგებს, რამხელა იმედი ჩამესახა გულში, ეს დეიდა მარიამს კი არა, წმინდა მარიამს უფრო ჰგავდა, განსაცდელიდან მხსნელს და სიცოცხლის შემნარჩუნებელს.

დეიდა მარიამმა ვალერი ჩვენი ოთახიდან დაითხოვა და უბრძანა, ეზოშიდაც არ გაჩერებულიყო – წადი, ზღვის სანაპიროზე გაისეირნეო – უთხრა და კარები მიუხურა, მე სრულებით აღარაფერი აღარ მტკივა, მაგრამ ამ ორიოდე წუთის ტკივილმა ისე მომქანცა, დეიდა მარიამის ჩემს საწოლთან მოახლოებაც ვერ შევნიშნე, ჩამეძინა და თითქოს სიზმრის სანახავად ჩამძინებოდეს, როგორც ცხადში, ისე დავინახე, თუ როგორ მოახვია თავზე თეთრი, შავკოპლებიანი თავსაფარი დეიდა მარიამმა ვალერის, წუთიერი იყო ჩემი სიზმარიც და ჩაუჩნებაც, ისევე ტკივილებმა გამომავლიდა, მაგრამ აღარ მიკვილია, დეიდა მარიამს მოვეხვიე კისერზე და ასე ვიყავი მანამ, სანამ არ გადამიარა, დილის ხუთ საათზე, როდესაც გარიჟრაჟის ფერმკრთალი შუქი ფანჯარაში შემოფრინდა და დილის სიომ ზღვის გამოუცნობი სურნელება

ოთახში შემოიტანა, ჩემმა კვილის ხმამაც ამ სიოსავით გადა-
უქროლა ზღვას და შენ დაიბადე...

შენ ტიროდი და პირველად ჩემი სიცოცხლის მანძილზე
მსიამოვნებდა „სხვისი“ ტირილი..

მე ვგრძობდი, თუ როგორ ავიტყვერდა პატარა გული,
როგორ ჩაგელვარა და ამოძრავდა სისხლი ძარღვებში, ვგრძნობ-
დი, თუ როგორ გაიპო შენი ფერმკრთალი ბაგენი, რომელიც
ნელ–ნელა ატმის ყვავილივით შეიღება და სატირლად ემზა-
ლებოდა.

დიდმა ტკივილებმა, დიდი სიხარული მომიტანა და არც
შეიძლება უფრო მეტი სიხარული განიცადოს დედამ ოდესმე,
თუ არა შვილის გაჩენისა, რომელსაც ეუფლება გრძნობა
ახალი ორგანიზმის, საკუთარ ორგანიზმში განვითარებისა...

დეიდა მარიამმა ვალერიის პერანგი გამოიღო, შუაზე გახ-
ია, შიგ სათუთად შეგახვია და თან თითქოს თავისთვის, მა-
გრამ ჩემს გასაგონად ბუტბუტებდა:

– ნათქვამია ძველთაგან, ბავშვს პირველად ვის პერანგში-
აც შეახვევ, ყველაზე მეტად ის ეყვარებაო, შენ კი დედა ხარ,
დედას შვილი სიყვარულიც ჰყოფნის, შვილისთვის კი დედის
ზედმეტად სიყვარული არ არის აუცილებელი, მას საკმარისად,
მშობლიური გრძნობით, ისედაც ეყვარება როგორც დედა,
როგორც მშობელი და აღმზრდელი, განა ეს ცოტა სიყვარუ-
ლი იქნება შენთვის? – დეიდა მარიამი მომიახლოვდა და
სათუთად შეხვეული ჩვილი მკერდზე დამიდო, ისე რომ ჩემთან
საუბარი არ შეუწყვეტია, რომლის ლაპარაკში სითბო, სიყ-
ვარული და სიხარული იგრძნობოდა.

– გოგოა, შვილო, გოგო! ღმერთმა გაგიზარდოს, ნეტავი
მეც გოგოები შემძენოდა და მაინც მაღლობა ღმერთს, რომ
კიდევ მოვესწარი ანგელოზის გაჩენას ჩემს ოჯახში, აღზრდა
ძნელი არ არის, თუ მას თანდაყოლილ სიფაქიზესა და სათ-
ნოებას შეუნარჩუნებ, ბავშვთან ყოველთვის თავაზიანი უნდა
იყო, ბავშვის სათნო გრძნობებს ბატონობა არ უყვარს,
ყოველთვის ზრდილ კაცად უნდა ჩათვალო, ოჯახური რჩევაც

უნდა ჰკითხო, ეს მას ცხოვრებაში გამოადგება, არ მოისურვებს სხვის დაჩაგვრას და სხვაზე ბატონობას, დედა შვილისათვის არა მარტო აღმზრდელი, არამედ მაგალითის მომცემიც არის, არ არსებობს, რომ მშობლის ჩვევები შვილს, ადრე თუ გვიან, არ გაემეორებინოს, ამიტომ შვილთან მეტი თავდაჭერილობა გმართებს, ვინემ სხვასთან, მეუღლსთანაც კი...

– დედა მარიამ, ვალერის დაუძახე რა! ვგრძნობ, რომ ის ეზოში მოუსვენრად დადის და ჩვენთან შემოსვლას ვერ ბედავს!

დედა მარიამმა კარები გამოაღო, ვალერი მართლაც იქვე მდგარიყო და როდესაც დედა მარიამის მომღიმარი სახე დაინახა, ნებართვას აღარ დალოდებია, ისე ამოიბრინა კიბეები, მაგრამ კარებში დედა მარიამი გადაუდგა, ორივე ყურებში ერთდროულად წაავლო ხელლები და ისე ძლიერად დაქანა, – რომ – „მიშველეთო“ – იყვირა, მე და მარიამს სიცილი აგვიტყდა, ვალერი კი ყურებზე ხელებაფარებული ოთახში შემოვიდა, გაკვირვებული მომაჩერდა და შემდეგ ღიმილით მითხრა:

– ეს რა მოგსვლია, ქალო, დაჩუტულ ტიკს რომ დამსგავსებინარ!

– ჰო, აბა რა , აი, ჩვენი ღვინოც! – ღიმილითვე ვუპასუხე და ჩვილი მივაწოდე, მან ძალზე სათუთად ჩამომართვა, სახე შეიბრუნა, რომ ამონასუნთქი ჰაერი მას არ მოხვედროდა და გადმოტრიალებული თვალებით შეათვალიერა, სინარულის გრძნობით გაებადრა სახე, გულთან ახლოს მიიტანა, ფეხზე აკოცა, ისევ ჩემს მკერდზე დააბრძანა და თვითონ ჩემს საწოლზე, ფეხებთან ახლოს ჩამოჯდა, მიღიმის და თვალებში შემომცინებს, მაღლიერების გამოძხატველი სიტყვა ვერ უნახავს და მის თვალებში ვკითხულობ ყოველივეს, რამოდენიმე წუთს ასე ვიყავით, შემდეგ ისევ ვალერიმ დაარღვია მყუდროება, ალბათ იმიტომ, რომ უხერხულობიდან გამოვსულიყავი და ხმამაღლა თქვა“, ისე რომ მარიამსაც გაეგონა:

– „უცხო სტუმარი მესტუმრა, აქამდის უსტუმრებელი, მას ორი კერძი მივართვით, სუფრაზე დაუდებელი!“

ამ გამოცანას ვინც მიხვდება, სამახარობლოსაც ის მიიღებს! – და ჯიბიდან შოკოლადის ფილები ამოიღო.

– რა და აი, აქამდის უსტუმრებელი სტუმარი! – ვუთხარი და ხელი ჩვილს დავადე.

– სწორია, მაგრამ კიდე, კიდე ის ორი კერძი, რაღა უნდა იყოს სუფრაზე დაუდებელი?

– ეს უკვე აღარ ვიცი! – ვიცრუე იმ განზრახვით, რომ დეიდა მარიამი მიხვდრილიყო და სამახარბელო გასამრჯელო იმასაც შეხვედროდა.

– ეს, შვილო, შენი მკერდია, სუფრაზე დაუდებელი, ორი ბრძოლის ჭურჭელი! – თქვა მარიამმა და ვალერიმაც იყვირა:

– ბრავო, დეიდა მარიამ, არ დამევიწყებია, ყურები რომ მატკინე, მაგრამ გასამრჯელო მაინც გეკუთვნის! – შემდეგ გადაეხვია, მშობლიური სისათუთით დაკოცნა და თავდახრილი დაელოდა მის ლოცვა-კურთხევას, მარიამსაც არ გაუხსნია სკივრი ლოცვების ამოსალაგებლად, ისეთი ზეპირსიტყვიერი ლოცვების კორიანტელი დააყენა, რომ მეც მომინდა დეიდა მარიამისთვის მეამბორა, რათა ლოცვების ნახევარი ჩემთვის გაეზიარებინა.

ნასადილევს ვალერი სადღაც გაქრა და ორსაათიანი გაუჩინარების შემდეგ რძით, მაწოვართი და საფაფე ფხვნილით დატვირთული დაბრუნდა.

– ბავშვი დაბადებიდანვე უნდა მიაჩვიო ხელოვნურ კვებას, თხის რძე მდიდარია ვიტამინებით და ბავშვიც ჯანმრთელი გაიზრდება – მითხრა ვალერიმ და ბავშვის სანოვაგე კარაღაში შეაწყო.

– რას ამბობ, ვალერი, თხის რძე როგორ აჯობებს დედის რძეს? – ცოტა წყენაც გამოვხატე.

– არა, კი არ აჯობებს, მაგრამ შენ სადა გაქვს იმდენი რძე, ბავშვის ყოველ წამოტირებაზე მკერდი მოაწოდო?

– მაქვს! რატომაც არა მაქვს! ქართველი დედები ათ და თორმეტი შვილს ზრდიან საკუთარი მკერდით და მე ერთი ვეღარ გამიზრდია?

– კი, მაგრამ მე შეიძლება ბავშვი მინდა მართოდ წავიყვანო სასეირნოდ, მინდა განვმარტოვდე მასთან და რაღაც საიდუმლო ვერსურულო, შენი მკერდი როგორღა წავიღო იქ?

– რა საიდუმლოს გაგიგებს ახლად დაბადებული?

– რომ ვერ გამიგებს და დაიმახსოვრებს, იმიტომ მინდა, ვერსურულო, თორემ მაშინ შენც მოგიყვებოდი, შენ თუ შეგხვედრია ზღვასთან საუბარი, განა ესმის მას და გებულობს შენსას? მაგრამ ჩვენ, ადამიანები, მაინც ვესაუბრებით, ვგებულობთ მისას და გვწამს, რომ ისიც გებულობს ჩვენსას!

ვერძნობ, რომ რაღაც არასასიამოვნოს ფიქრობს ვალერი, მაგრამ ვერ იქნა და ვერ ჩავხვდი იმის გულისნადებს, ქალი ეშმაკზე ადრეა დაბადებული, ქალმა იცის, რას ფიქრობს ეშმაკი, მაგრამ ეშმაკს ფიქრადაც არ მოსდის, რას აკეთებს და რას გააკეთებს ქალი, ვალერი, ალბათ, ეშმაკზე კი არა, ქალის ცბიერებაზე უარესია, სწორედ ამიტომ, მე კი არა, ალბათ, არცერთ ქალს არ შეუძლია ჩაწვდეს მის საიდუმლოს...

სალამოს, ჩვენი ოჯახის თათბირს დეიდა მარიამიც ესწრებოდა, გადასაწყვეტი იყო ერთადერთი საკითხი, თუ რა სახელი დაგვერქმია ბავშვისათვის, ვალერის ხმას არ იღებს, ამ საკითხის გადაწყვეტა მე და დეიდა მარიამს მოგვანდო, ქალები ხართ და ქალის სახელიც თქვენ შეარჩიეთო, დეიდა მარიამმა კი მე მომპყრო მზერა – დედა ხარ და თავი გაანძრიეო – ცოტახანს ჩავფიქრდი, მინდოდა დედაჩემის სახელი დამერქმია, მაგრამ მყისვე გადავიფიქრე, ისეთი უიღბლო, ღმერთმა ნუ ჰქნას ჩემი შვილი, როგორც დედაჩემი იყო, შემდეგ ფიქრი ვალერის დედაზე შევაჩერე, მაგრამ მალე ისიც უარყავი, შემდეგ დეიდა მარიამს შევხვდე თვალებში, გავიფიქრე, მარიამს დავარქმევ მეთქი, მაგრამ ესეც უუარყავი, არც ეს არის ბედნიერი დედა, ფიქრით შემოვივრბინე ყველა ნაცნობები, გამოწმობდი მათ სახელებს, ტანსა და ჯანმრთელობას

და როგორც იქნა, მივაგენი უნაკლო ადამიანს, უბედნიერესსა და ულამაზეს ცირკის დამსახურებულ ოსტატს და ხმამაღლა ვთქვი, მისი კი არა, ჩემი შვილის სახელი.

– „ხათუნა“.

ვალერიმ და დეიდა მარიამმა სახელი მომიწონეს, ალბათ, ხათუნასაც მოეწონებოდა მისი სახელი, რომ არ ძინებოდა და გაეგონა.

1945 წელი, 29 ივლისი (კვირა)

ნაშუადღევს, როცა ცოტა აგრილდა, ვალერიმ თავის მოტანილ ახალახალ ტანსაცმელში და შესახვევში გამომაწობინა ხათუნა, ბოთლი რძით აავსო, საწოვარა გაუკეთა და ზღვის სანაპიროზე სასეირნოდ წაიყვანა, დღეს, როდესაც ბინდი შეეპარა და ქუჩები დამპიონებმა გაანათა, მხოლოდ მაშინ დაბრუნდნენ მამა–შვილი.

– გული გადამიწყდა ლოდინით! – დანახვისთანავე ვუსაბვედურე ვალერის!

– რა გქონდა სადარდებელი ნეტავი, ვისეირნეთ, ვისაუბრეთ და მოვედით – ღიმილით მითხრა მან და ხათუნა გამომიწოდა.

ბავშვი ჩამოვართვი, გულში ჩავიკარი და დიდხანს უნახავივით დავუწყე საუბარი:

– რაო, ხათუნა, რა გქონდა მამიკოსთან ამდენი სალაპარაკო, რომ დაღამებამდის ვერ მოათავეთ საუბარი?

ვალერიმ თავი თავთან მიაღო ხათუნას და თითქოს ხათუნამ მიპასუხა:

– შენ ლა იცი, დედიკო, მამაშვილს სალაპალაკოს ლა გამოუღევს, ცოტა კიდევ წავიალშიყე ბიჭებში და სლულებით ალ მიტილია, ხომ კაოვი გოგო ვალ?

ისე მოიჩლიქა ენა ვალერიმ და ბავშვს დაემსგავსა, რომ სიცილი ვერ შევიკავე, გულიანად ვიცინოდით მე და ვალერი, ხათუნა პატარა ტუჩებს პრანჭავდა, მგონი ესეც შეუერთდა

ჩვენს მხიარულებას, ჩვენს სიცილზე დეიდა მარიამი გამოვიდა, თითქოს დაღვრემილი მოგვეჩვენა და მყისვე შევწყვიტეთ სიცილი, მაგრამ დეიდა მარიამმა თვითონ გამოგვიყვანა უხერხულობიდან, ბავშვი ჩამომართვა და სიცილ-ხარხარით ისეთი ბაიათები გაუბა, რომ ფილტვები გვეტკინა ამდენი სიცილით, დეიდა მარიამი ამ დღეებში ძალიან მოწყენილია. შვილების წერილი არ მიუღია და ძალიან განიცდის ამ ამბავს, მაგრამ თავისი დარდით, სხვას როდი უწამლავს ხასიათს, პირიქით, საერთო მხიარულებაში ჩაებმება ხოლმე, ხუმრობს და იცინის, თუმცა სახის გამომეტყველებაზე ვამჩნევ, რომ გული სხვას ფიქრობს, საოცარი ადამიანია, ჩვეულებრივი ადამიანი ვერ შეძლებს ასე ადვილად დაფართოს გულის სევდა და ყოველგვარი უარყოფითი უკუაგდოს მოჩვენებითი მხიარულებით.

ბავშვი ჩავაწვინე და გვერდიდან არ მოვშორებივარ, მეგონა, ხანგრძლივი სეირნობა უარყოფითად იმოქმედებდა ჩვილ ორგანიზმზე, მაგრამ ხათუნას საჭმელიც არ გახსენებია, შრომით დაღლილ ადამიანის იერით სძინავს, ღრმა ძილით.

1945 წელი, 3 აგვისტო (პარასკევი)

საუზმის შემდეგ ვალერიმ მოხოვა, ბავშვისთვის ჩამეცმია და სასეირნოდ მომეზადებია.

– მეც წამოვალ თქვენთან! – ვთხოვე მაგრამ არ დამთანხმდა.

– დეიდა მარიამს მარტო ნუ დავტოვებთ, ძალზე დანაღვლიანებულია! – მითხრა, აღარ მივძალებივარ და ხათუნას გამოწყობა დავიწყე, ამასობაში ვალერიმაც ჩაიცვა, მაგრამ არა „პიჟამო“, როგორც წარსულში, არამედ გამოსასვლელი შარვალი, თეთრად გაქათქაცებული ხალათი და ახალი მოდის ახალი ფეხსაცმელები, მე გაკვირვებით შევათვალიერე, მინდოდა მესაყვედურებინა, თუ რა საჭირო იყო ასე მაღალფარდოვნად სასეირნოდ წასვლა, მაგრამ თავი შევიკავე და გაკვირვება იმით დავმალე, რომ კისერთან ხალათის ჩაკეცილი საყელო გაუუსწორე და შარვალზე მიწებებული თეთრი ძაფი

ავაცალე, შემდეგ თვითონ ჩავასხი რძე ბოთლში, საწოვარა გავუკეთე და ბოთლი ხათუნასთან ერთად შევახვიე.

– ცოტაზე გაგვაცილე! – მითხრა ვალერიმ და გზა დამითმო, რათა პირველი გამოვსულიყავი ოთახიდან, ხათუნა მკერდზე მივიკარი და კიბეები ჩამოვირბინე, მალე ჩემს უკან კარების დახურვის სხმა გავიგონე და კიბეებზე ვალერის ფეხის ხმაც მომყვა, წყნარად გაუუყევით ზღვის სანაპიროს და როდესაც დეიდა მარიამის სახლი თვალს მოეფარა, ვალერიმ გულში ჩამიკრა, თვალები დამიკოცნა და მითხრა:

– დაბრუნდი! – რაღაც ამოუცნობი გრძნობა დამეუფლა. ასე არასოდეს გამძნელებია მამა–შვილის განშორება, დიდხანს ვიდექი ერთ ადგილას და გავსცქეროდი ჩქარი ნაბიჯით მიმავალ ვალერის, ვისიყვარულებდი მის ყოველ გადადგმულ ნაბიჯს, სანამ ზღვის პირას განცალკევებულ ლოლზე არ ჩამოვჯდა.

ერთჯერ კიდეც დავუქნიე ხელი და აუჩქარებელი ნაბიჯით შინისაკენ წამოვედი.

დეიდა მარიამი ცაცხვის ძირას იჯდა და ხათუნასათვის პაწაწინა წინდებს ქსოვდა, ჩემს დანახვაზე სახე გაეზადრა, გვერდზე მიიწია, რომ მის გვერდში დავმჯდარიყავი, დიდხანს ვისაუბრეთ, სადილიც აქვე, ცაცხვის ჩრდილში გამოვიტანეთ, ვისადილეთ და ორივე ჩემს საძინებელ ოთახში შევედით, „მკვლარი საათის მისაღებად“, ოთახში შესვლისთანავე მაგიდაზე დადებული წერილი შევნიშნე, რომელიც მართლა თვალსაჩინოდ იყო დადებული მაგიდის კუთხეზე, წერილი ავიღე და წაკითხვა დავიწყე, ერთი გვერდიც არ მქონდა ჩამთავრებული, რომ თვალებზე ბინდი გადამეფარა, ასოები დაპატარავდა, შემდეგ პატარა წერტილებად გადაიქცა და ფურცელზე მოძრაობა დაიწყო, მინდოდა სკამზე დავმჯდარიყავი, მაგრამ მხოლოდ სკამის საზურგეს მოვასწარი ხელის მოკიდება და სკამიანად იატაკზე გრძნობადაკარგული დავეცი, როდესაც გრძნობა დამიბრუნდა, ლოგინში ვიწექი და დეიდა მარიამი „ვალერიანკას“ მასუნთქებდა, ხელის გაქნევით მოვიშორე

ცხვირზედ მოდებული წამლის შუშა და წამოვიწიე ასადგომად, მაგრამ სხეული ისე დამძიმებოდა, ვერ მოვერეე და ისევ ღონემიხდილი სასთუმალზედ მივესვენე.

დეიდა მარიამმა ნემსი გამიკეთა, რომელმაც სულ მალე დამაწყნარა და ფიქრად მაქცია, ამჟამად არაფერი არ მტკივა და საღადაც ვაზროვნებ, მხოლოდ ეს არის, რომ ვერ გამიგია, წამოდგომა არ შემიძლია.

მესმის დეიდა მარიამის საუბარი და პასუხის გაცემა კი მეზარება, მეზარება ლაპარაკის მოსმენაც და თვალგაშტერებული ჭერს მივჩერებივარ, ასე ვიყავი საღამომდის, საღამოს კი, როცა დეიდა მარიამმა სინათლე აანთო, სინთლექ შემზარდა და ხელით ვანიშნე, გამოერთა, ასე გავატარე მთელი ღამე, სიბნელეში თვალებმოშტერებულმა და ფიქრთა მორევში მოცურავემ, ათასნაირი ფიქრი, კეთილი და ბოროტი აზრები მომდიოდა თავში, დილით კი, აღარცერთი არ მახსოვს, ერთ წუთსაც არ დავუტოვებევარ უყურადღებოდ დეიდა მარიამს, ჩემს სასთუმალზე მჯდომმა, თვალზე რულმოუდებლად გაატარა მთელი ღამე, დილის სინათლემ და მზის სხივებმა თითქოს ძალა შემმატა, უფრო ნათლად მესმის მარიამის შეკითხვა:

– რა მოხდა, შვილო, მითხარი, როგორც ღვიძლ დედას, გამიმხილე საიდუმლო, საიდუმლოს გაზიარებით დარდი შეგიმსუბუქდება...

– არა, დეიდა მარიამ! ჩემს დარდს მხოლოდ სიკვდილი შეამსუბუქებს, და მეტი ვერაფერი, მე დავკარგე ქმარ-შვილი, ისინი აღარასოდეს აღარ დამიბრუნდებიან...

– ალბათ, სიცხე გაქვს, შვილო, იცის ზღვამ ახალბედას დაცდა, დაწყნარდი და ეს მოლანდებებიც გაგივლის!

– არა, ეს მოლანდებები არ არის, დეიდა მარიამ! მომავლდე ის წერილი, გუშინ რომ ვკითხულობდი, მე მას ხმამაღლა წავიკითხავ, შენ გულისყურით მომიმინე და შემდეგ მითხარი, ისინი დამიბრუნდებიან თუ არა! – დეიდა მარიამმა ბალიშები შემისწორა, თავი მაღლა წამომაწევინა და წერილი მომაწოდა.

„მერის!

მერი, მე შენ ყოველთვის მებრალებოდი, უმანკო და უპატრონო გოგონა, რძლის პატრონობაც ვიკისრე და მინდოდა, მთელი ჩემი სიცოცხლე მეტარებინა ეს ტვირთი, მაგრამ დღეს კიდევ უფრო მებრალები, ამ წერილის წაკითხვის დროს, თუმცა სხვაგვარად მე არ შემიძლია მოვიქცე, შენ არც ისეთი უმანკო ყოფილხარ, როგორც თავი მომაჩვენე, თურმე ეშმაკი სწორედ შენისთანა ადამიანის ორგანიზმში ბუდობს, რათა მოჩვენებითი კეთილი საქციელით სული ამოაძროს პატიოსან ადამიანს და გვაში კლდეზე გადაჩეხოს.

ადამიანის სიყვარულზე ძნელი, თურმე საყვარელი ადამიანის სიძულვილი ყოფილა, შენ მე, არა თუ მძულხარ, არამედ მეშინია კიდევ შენი, მუდამ სისხლიანი ხელებით მელანდები და აზრს ვერ შევრიგებიავარ, რომ ვიმყოფები მკვლელის გვერდით, კკოცნი და ვეალერსები მას!

მე შენს დღიურს შემთხვევით წავაწყდი, დანარჩენს კი თვითონ მიმიხვდები, მხოლოდ ერთი რამ ვერ გამიგია, ნუთუ, ამხელა ბოროტების მომფიქრებელი, ასეთ უბრალო შეცდომას უშვებს, რომ დღიურში წერს ყველაფერს? ნუთუ შენ დღიურში დაუწერლად დაგავიწყდებოდა ეს საზიზღარი მკვლელობა და იმისი თარიღი? იქნებ სხვა კიდევ უფრო სასტიკი მკვლელობა გაქვს გადაწყვეტილი და გეშინია, ერთმანეთში არ აგერიოს, იქნებ ბუნებით სადისტი ხარ და გსიამოვნებს შენი ნამოქმედარის წაკითხვა, ტკბები არა უბრალო მკვლელობით, არამედ ადამიანის სისხლში არეული ხორცის ნაფლეთებითა და კედელზე შენთხეული ტვინით. ამიტომ შენ არავის დაინდობ! იძულებული ვარ, გაგეცალო, ძალიან შორს წავიდე ჩემი შვილით, ვიცხოვრო ისეთ ადგილზე, რომ შენ ვერ მოგაგნო! შეილის წაყვანაზე ცოტას ვჭოჭმანობ, რომ შენი ცოფიანი სისხლი არ ერიოს ხათუნას სისხლში, ვფიქრობ ამას, მაგრამ შენთან ბავშვის დატოვება მაინც არ შეიძლება, მიმყავს და მივდივარ იმ იმედით, რომ ძებნას არ

დაგვიწყებ, გეშინოდეს შენი ჩადენილი ბოროტების! შენ თუ შვილის მოძებნას სათანადო ორგანოებში განაცხადებ, მე იძულებული ვიქნები, განვაცხადო შენს მიერ ჩადენილი ბოროტმოქმედება, დავიცვა ჩემი სინდისი და ეჭვგარეშეა, რომ თქვენი დაპატიმრების შემდეგ შვილს მე მომაკუთვებენ. ამიტომ, მოდი, მეც თანამოზოარედ გავიხდები და ორმა ვიცოდეთ იმ სასტიკი მკვლელობის ამბავი, რომელსაც ვერავინ ვერ გაიგებს, თუ ჭკუით გაჩერდები! სიტყვას გაძღვე, ბავშვი უდალობას არ ივრძნობს, ვინაიდან თქვენზე კეთილი დედა ელოდება მას!

მერი! მართალია, არც მე ვარ თქვენს წინაშე უცოდველი, ბევრი თვითონაც იცი და ბევრი ალბათ არა, მაგრამ თქვენოდენა ცოდვა ღმერთმა ნუ მატარებინოს, ყველაფერი საკუთარ თავს დააბრალე, ძვირფასო! ბრძენთა სიბრძნე იმაშიდაც გამოიხატება, რომ თავიანთ სულის ბორჯვასა და ბოხოქრობას გულის სიღრმეში ინახავენ და არა დღიურში, შენ უნდა გცოდნოდა და გესმოდეს აძენი, რომ ბოროტება იმდენ მტერსა და მძევს ვერ შეგქმნდა, რამდენსაც საკუთარი თავი და საკუთარ თავთან მეტი სიფრთხილე გმართებდა, ნუთუ არ გესმის, რომ ბოროტმოქმედება ყველა ენაზე ლაპარაკობს? შენ ჰიტლერის ბოროტმოქმედებაზე ლექციებს კითხულობდი ხოლმე, გერმანული ენა კი სრულებით არ იცოდი, დღეს კი, გენს მიერ ჩადენილ დანაშაულზე გერმანელი ილაპარაკებს, თუ მას ფარდა აეხდება და სააშკარაოზე გამოიყვანენ! მესმის შენი გულის ფკთქვა. მართალია, მე როგორ უნდა მომთხოვო საიდუმლოს შენახვა, როდესაც საკუთარი თავისათვის ვერ შეგინახავს ესოდენ დიდი საიდუმლო? მაგრამ მე ფიცს გაძღვე, შევინახავ მას, რამე თუ, მართლმსაჯულების წინაშე მეც ბოროტმოქმედი ვარ, ბავშვის გატაცებისა და მკვლელობის გაუმჟღავნებლობისათვის.

მერი! ნუ გამკიცხავ, რომ ყველაფერში გადანაშაულებ, ვიცი და მესმის შენი, რომ მკვლელობას არასოდეს არ ჩაიდინდი, რომ მე არ ვყოფილიყავი სათავე ბოროტებისა, მესმის,

შენ ყოველივე გააკეთე ოჯახის შესანარჩუნებლად და ბოლოს და ბოლოს, იმ ძლიერმა სიყვარულმა იჩინა შენს ორგანიზმში თავი, რომლის არსებობას მე ვერ ვამჩნევდი და სადღაც, გულის სიღრმეში ყოფილა მიძალული, ჩემთვის გაუგებელი და შენთვისაც უჩინარი.

გაკიცხავ იმიტომ, რომ არა ხარ საქებარი და მეტი გაკიცხვით კიდევ მეტი შვება ვიგრძნო გულზე და არსებობს ისეთი ადამიანი, თუკი გულს აიყრის სიყვარულზე, სიძულვილით არ მოიგონონ ძველი სიყვარული, თვალთმაქცობით კი ვერ დაფარავ იმ დიდ სიძულვილს, რომელიც ამჟამად გამაჩნია, რადგან ძნელია წარმოსახვა სიძულვილისა სიყვარულად, ანდა პირიქით.

დღემდე ქალები სათნო და უმწეონი მეგონენ, მხოლოდ მამაკაცები შემეძლო დამესახელებინა კაცობრიობაში მომხდარი ბოროტების სათავედ, ჩვენ ხომ შეუსვენებლივ ვეძებთ დიდ საბაბს, დიდი სიყვარულის შესაძლებლად, ან დიდი ბოროტების ჩასადენად. მამაკაცთა ძალზე ცოტა ნაწილი ფიქრობს: ააშენოს, შექმნას, თვითონ მოკვდეს და კაცობრიობას დაუტოვოს თავისი ნაშრომი! მხოლოდ უმეტესობა ფიქრობს: – დაანგრიოს, მოსპოს, რათა ნანგრევებში ნახოს თავისი ბედნიერება! შენ არ იფიქრო, ლონდას სენი გადმოდებია და იმიტომ ვსაუბრობ ასე, არა, ეს მეც ვიცოდი, ლონდამ კი უბრალოდ გააღრმავა ჩემი ცოდნა.

შენ ლონდას სიკვდილით, მარტო ლონდა კი არ მოჰკალი, არამედ ლონდას გაგების ადამიანები დახოცე მთლად, რადგან ეს იყო ჩვენი ავითატორი და მასზედ უფრო დამაჯერებლად, ვერავინ ლაპარაკობდა, ალბათ, შენც გეცოდინება და დასაფარიც არ არის, რომ ლონდას საზღვარგარეთის აგენტებთან ჰქონდა კავშირი, მაგრამ განა ამით დაიდრახება? ეს კავშირი ხომ იმისი საარსებო წყარო იყო!

ჩვენს ქალაქში იარაღისა და წყვია-წამლის „არსენალი“ რომ ააფეთქეს, იცი? მე და ლონდამ ამ აფეთქების ზანზარში, რამდენი მილიონები დავიჭირეთ? შენ ერთი ხე-

ლის მოსმით გაანადგურე, ბრწყინვალედ მოაზროვნე, მილიონ-ერი ადამიანი, შეიძლება იმიტომ მოჰკალი, რომ ის ფუქსავატ-სა და ბუნებრივ მოთხოვნილებათა მიხედვით ცხოვრობდა, მაგრამ ლონდა იყო მხოლოდ ასეთი, სხვა ქალები კი განსაკუთრებული თიხით მოზედილები ხართ, ღმერთმა შთაბერათ სული, ლონდას კი ეშმაკმა, რამდენიც გინდათ ითვალთ-მაქცეთ, მამაკაცის ნასვამი ჭიქით წყალი არ დალიოთ, რადგან პატიოსნად მოგვაჩვენოთ თავი, ჩვენ კი მაინც გვეცოდინება, რომ ძალიან ბევრი არსებობს ისეთი ქალი, ვისაც ერთხელაც არ განუცდია მამაკაცის ალერსი და ძალზედ ცოტაა ისეთი, მხოლოდ ერთი მამაკაცის სიყვარულს დასჯერებოდეს, მწამს, რომ შენც ლონდას მაგვარი ხარ, მხოლოდ იმ განსხვავებით, ლონდა ღიად მოქმედებდა, შენ კი ფარულად, მართალია, არ უნდა მიმეტოვებინე და ლონდასთან არ უნდა გადავსახლებულიყავი, მაგრამ, ნუთუ არსებობს ისეთი ქორწინება, როგორიც ჩვენი იყო? ჩემი აზრით, ლატაკთა ქორწინება, მხეცური ჟინით გამოწვეული, სიგიჟეა და მეტი არაფერი, ქორწინება უნდა სარფიანი იყოს და აუცილებელი არ არის დიდი სიყვარული! სადაც დიდი ფული ტრიალებს. იქ სიყვარულიც თავისთავად მოდის, ჩვენ რომ სიყვარულით მდიდრებს ვეძახით და ბედნიერებად ვთვლით, სულ მალე ინგრევა მათი ბედნიერი ოჯახი და იმსხვრევა დიდი სიყვარული, იმიტომ რომ ოჯახში სილატაკემ იჩინა თავი და ეს მხოლოდ მაშინ შეამჩნიეს, როდესაც სიგიჟემ გადაუარათ, იმხანებში მეც გადამიარა სიგიჟემ და შენს ლატაკ სიყვარულს ლონდას სარფიანი სიყვარული ვარჩიე!

რაც დავწერე, ალბათ, ამდენიც არ უნდა დამეწერა, მაინც ვერაფერს გაგაგებინებ, შენ ხომ სულ სხვა სულისკვეთებითა ხარ აღზრდილი და ეჭვიც არ არის, რომ რაიმე საკითხზე დამთანხმდები.

რაც შეეხება, ჩადენილი ბოროტების გამჟღავნებას, აზრი არ ექნება ლონდა მკვდარია და ჩვენ კი ორივენი ერთი თოკით ვართ შებორკილი, ასე აზრი არ ექნება ჩვენს მომავალ

შეხვედრას, ეს მხოლოდ უსიამოვნებას მოგვიტანს და ვიმედოვნებ, მომავალ უსიამოვნებაზედაც ხელს ჩაიქნევ!

ბრწყინვალე მომავალს გისურვებ, სულით მდიდარო, უადრესად პატიოსანო, სამშობლოს პატრიოტო, მშვიერო და დაღლახავებული ადამიანო!

**ვალერი,
3.08.1945 წელი“**

– ვერაფერიც ვერ გავიგე! – მითხრა დეიდა მარიამმა, როდესაც წერილის წაკითხვა დავამთავრე.

– ვერც მე, ვერაფერი ვერ გავიგე, დეიდა მარიამ, მხოლოდ კი ერთი ცხადია, ბავშვი წამართვა, წავიდა და აღარასოდეს აღარ დამიბრუნდებიან!

– მილიციაში განვაცხადოთ, ქვეყანა ჩალით ხომ არ არის დახურული, მაგ ავაზაკს მოთხოვე და თვითონ თუ არ დაგიბრუნდება, ბავშვს მაინც დაგიბრუნებენ, ბავშვი შენ თუ არ გინდა, შვილო, მე მომეცი, ისე აღვზრდი, როგორც ჩემი ხორენის შვილს აღვზრდიდი...

– არა, დეიდა მარიამ, დღეს ქვეყანა ჩემთვის, ჩალითაც არ არის დახურული, თორემ ცოტა მაინც მექნებოდა იმედი, თავი შემეფარებინა სადმე სევდის წვიმა–წარღვნისათვის, მილიციაში ვერ განვაცხადებ, მთლად უპატრონოდ დარჩება ჩემი ხათუნა, ჩვენ ორივეს დაგვაპატიმრებენ!

– რათა, შვილო! მართლა მოკალი ვინმე?

– კი, ჩემი ქმრის საყვარელი და როგორც ახლა გავიგე, საზღვარგარეთის აგენტია!

– რას ამბობ, შვილო! ჩვენი ქვეყნისა და ჩვენი ხალხის მტრის თანამოსაქმე აფარებდა ჩემს ჭერქვეშ თავს? იქნებ ჩემი შვილები ცოცხლებიც აღარ არიან მაგათი ხელისშეწყობით, შენ კი იცოდი ყოველივე ეს და გაჩუმებული იყავი?

– არა, დეიდა მარიამ, ხათუნას გეფიცები, მე არაფერიც არ ვიცოდი, რომ მცოდნოდა, რომ ვალერი ასეთ საქმეში

გახვეული იყო, ცოტა თუ ბევრი წვლილი შეიტანა საკუთარი მშობლებისა თუ ჩემი მშობლების და მილიონობით გა-
ულეტილი ხალხის სიკვდილში, მისთვის მეტად სასტიკ გა-
ნაჩენს მოვიფიქრებდი, ვინემ ლონდასათვის მოვიფიქრე!

დეიდა მარიამ, მე წავალ ზღვის სანაპიროზე გავივლი, დაფიქრდები და შენც დაფიქრდი, თუ როგორ მოვიქცეთ! – დეიდა მარიამი გაშტერებული მომჩერებოდა და ხმას არ იღებდა, „პიჟამოები“ ჩავიცვი. ზღვის სანაპიროზე გავივლი და იმ ლოდს მივაშურე, რომელზედაც გუშინ ვალერი და ხათუნა იჯდა.

ნეტა შეძლებას არ ეღალატნა და გუშინ ბოლომდე წამე-
კითხა წერილი, თუ ადამიანს თავისი ხალხისა და სამშობ-
ლოს მოღალატე არ მოუკლავს, ის ვერ გამიგებს, რამხელა ძალა შემმატა წერილის ბოლომდის წაკითხვამ, აქამდე სინ-
დისის ქენჯნას განვიცდიდი, რომ მეგონა, ადამიანი მოკვალი პირადი შეურაცხყოფისა და საკუთარი ოჯახის ბედნიერებ-
ისათვის, ახლა, როცა სინამდვილე გავიგე, მეამაყება კიდევ, რომ ცოტა წვლილი მეც შევიტანე იმ მსოფლიო ომში, რომელ-
იც ხალხთა დამონებას აპირებდა, დღეს მივჩერებივარ და ყველა ხეიბარი ლონდასა და ვალერის დაჭრილი მგონია, ყველა საღსალამათი, გამართულად რომ მოაბიჯებს ქუჩაში, ჩემი გადარჩენილი და ამაყად მივჩერებივარ ყველას თვალებ-
ში, ნეტა ადრე მცოდნოდა ყველაფერი, სასტიკად შევიძუ-
ლებდი ვალერის და ვიბრძოლებდი მათ წინააღმდეგ, ვინ იცის, რამხელა სარგებლობას მოვუტანდი ხალხს, მე კი, ჭურ-
ში მძინავს, იქნებ, ამ წუთშიდაც დათარეშობს ლონდას ბანდა, რომელსაც სათავეში ლონდას სიკვდილის შემდეგ მამამისი უღვას?

ნეტა ვალერი რამ აიძულა, ამ წუთებში რომ გადავარდა? ნუთუ სიმდიდრის ცთუნებამ? ნუთუ შეაშინეს? იქნებ ლონ-
დას სიყვარულმა? მე კი მეუბნება: – „სისხლიანი ხელები გაქვსო“ და თავის ხელებზე არც კი იხედება, საკუთარი მშობლებისა და მშობლიური ხალხის სისხლით რომ შეუდე-

ბავს, გმადლობთ, ვალერი, ამ უკანასკნელი წერილისათვის, რომელმაც მე კი არ ამაფორიაქა, დიდი რწმენით, სამშობლოსა და ხალხის სიყვარულით უძლეველი გამხდა, დღეიდან მხოლოდ იმის ფიქრში ვიქნები, როგორ მოვახერხო შენი განადგურება, რათა ახალი დანაშაული არ ჩაიდინო სამშობლოს დასარბევად და ხალხთა სამჯავროზე არ აღმოჩნდე, არ წამოგცდეს ჩემი დანაშაულიც, არა კი, არ მეშინია ჩემს მიერ ჩადენილი დანაშაულის, მაგრამ შენი ბოროტება და ჩემი დანაშაული საკმაო ჩირქს მოცხებს ხათუნას, ამიტომ შენ ჩუმად უნდა მოკვდე, როგორც პატიოსანი, რომ პატიოსანი მამის სახელი ატაროს შენმა შვილმა და არა სამშობლოს მოღალატის!

რა მოვახერხო, რა ვიცი, როგორ ვიხსნა შვილი ვალერიის კლანჭებიდან, აღზარდოს და ბედნიერად მეგულებოდეს შვილი, ეს შეუძლებელია, ხათუნა ვალერიის ოჯახში იგივე რწმენით აღიზრდება, როგორიც თვითონ არის, (ნეტავი რატომ ვერაფერს ვამჩნევდი, თუ ასეთი იყო? რა დიდებით ლაპარაკობდა სტალინის სადღეგრძელოს, თურმე გულში კი სხვას ფიქრობდა, მისი მაშინდელი სასიამოვნო სადღეგრძელო დღეს გველის სისინად ჩამესმის ყურში და გული მერევა, ოჰ! მართლაც, რა ძნელი ყოფილა საყვარელი ადამიანის სიძულვილი).

გუშინ ამ ქვაზე იჯდა ვალერი, ხელში აყვანილი ბავშვით და ჩემს წასვლას ელოდებოდა, წავედი და... ნუთუ იმ საბედისწერო ნაბიჯმა სამუდამოდ დამაკარგვინა შვილი? დღეს მე ვზივარ იმავე ქვაზე და შვილის აჩრდილს ვეაღერებ, ტირის და ვერ ვაწყენარებ, იქნებ სინამდვილეშიდაც ტირის ჩემი ხათუნა, იმისი ისტერიკული ტირილი ყურში ჩამესმის გამუდმებით და საშველს არ მამღევს, ვიცი, ეს ასე გაგრძელდება წლობით, მე ვერ გაუძლებ ამ ტანჯვას, ჩემმა მშობლებმა ხომ ჩემს ბედნიერებას შესწირა თავი, მეც ხათუნას ბედნიერებას უნდა შევსწირო, გაიზრდება და ვინ იცის, იქნებ სიმართლე გაიგოს ოდესმე.

– მშვიდობით, შვილო! – მგონი ხმამაღლა ვთქვი ეს ორი სიტყვა, ლოდინად ძირს ჩამოვხტი, უბე ზღვის კენჭებით ავივსე და ისევ ლოდზე შევდექი, ვგრძნობ, თვალები მრისხანებით მიელავს, ვერ ვამჩნევ ლურჯად მოლივლივე ზღვას, რომელიც ცეცხლოვანი ენით იმ ლოდს ლოკავს, რომელზედაც ისე ამაყად ვდგავარ, როგორც შეუღრეკელი საბჭოთა ჯარისკაცი გერმანელთა აღმართულ სახრჩობელათა ქვეშ, რამოდენიმე წუთიც და ეს უზარმაზარი სახრჩობელა შეწყვიტავს ჩემს გულისცემას და შთანთქავს მომავალზე ოცნებას...

შორს, ლურჯ ჰორიზონტზე, ხათუნას აჩრდილი ამოტივტივდა და კიდევ უფრო ძლიერად ჩამესმა იმისი ტირილი, ყურებზე ხელი ავიფარე, თვალები დავხუჭე და ჰაერში საღებუნდა მომეხაზა, რათა შორს, უფრო ღრმად, ხათუნასაკენ უფრო ახლოს გამერტყორცნა ჩემი გვამი, სუნთქვა შევიკარი და ადგილიდან უნდა მოვწყვეტილიყავი, მაგრამ, ღმერთო ჩემო, ეს რა არის, ლოდს ფეხები ვერ ავაგლიჯე, კიდევ ერთხელ გავიბრძოლე, მაგრამ ამაოდ, თვალები გავახილე და მრისხანებით დავიხედე ფეხებზე, რომ დამეწიწკნა ის, რაც ხელს მიშლიდა საკუთარი განზრახვის სისრულეში მოსაყვანად...

ფეხებზე შემომხვევია, თმაგაწეწილი და მთლად გაფითრებული დეიდა მარიამი, მართალია, იმისი ქვითინი არ მესმის, მაგრამ ღვარად ჩამოდენილ ცრემლებს ვხედავ, ქვითინებს და რაღაცას მეძუდარება, ახლა გამახსენდა, ყურები საკუთარი ხელებით რომ მქონდა დახშული და არ გამკვირვებია, იმისი მუდარა რომ არ მესმოდა, ყურები გავითავისუფლე თუ არა, მუქარის თხოვნისა თუ ბრძანების სიტყვები ჩამესმა:

– გონს მოეგე, შვილო, რას ჩადინარ, არ გესმის? შენ ხომ ჩემი დამჯერე გოგონა ხარ, ასე უნდა გამაწვალო. ნახევარი საათია გეხვეწები და ვერაფერი შეგასმინე, საკუთარი თავი თუ არ გებრალება, მე არ გებრალები, შვილო?!

სულ დამავიწყდა, რომ დეიდა მარიამი ამ ქვეყანაზე არსებობდა, მე ხათუნას მეტს ვერავის ვხედავდი და ყოველგვარი ფიქრიც იმას ეკუთვნოდა, ახლა ფეხებზე შემოხვეული

მოსუცი, რომ დავინახე, მუხლები ამიკანკალდა და მოსხლეთით ჩაუვარდიკალთაში, გულში ჩამიკრა, უბიდან კენჭები გადმომიყარა და სახეში მსტკიცა, რას ჩადიხარ, შე ურჯულო, შე უნამუსო, რამდენ სიკვდილს გადაუვრჩი და შენ უნდა მომკლა? მერე რას ეტყვი ჩემს შვილებს, ან ღმერთს, ან ხატს, ან ხალხს? დაბნეულად ბუტბუტებდა ღეიდა მარიამი, ტიროდა და თვალებს მიკოცნიდა, ერთბაშად გამოვერკვიე, მართლაც, რას ჩავდივარ, შემრცხვა ჩემი საქციელის და მეც ავტირდი, ვეხვეოდი ერთადერთ ჩემს მფარველს ვკოცნიდი და ვტიროდი...

ზღვა განრისხდა და ახმაურდა, თითქოს საყველურს ეუბნევა ღეიდა მარიამს, რომ მსხვერპლი ხელიდან გამოაცალა და სამაგიეროს იმით გვიხდის, რომ ენას ჩვენ ლოდზე იტეხავს და ტანსაცმელს გვისველებს.

კრემლმა დაგვამშვიდა, ტანსაცმლის სისველემ და წყლის სიგრილემ, მდგომარეობიდან გამოგვიყვანა და მხნეობა დაგვიბრუნა.

– წამოდი, შვილო, სახლში! შე მოსასპობო და არ გასაზრდელი! – მითხრა ღეიდა მარიამმა და ამ წყევლაში იმდენი სითბო, იმხელა სიყვარული და ალერსი ამოვიკითხე, რომ თვითონ მოკვიდე ხელი, ფეხზე დავაყენე და ხელკავკამოდებულმა, იმან კი არა, მე წამოვიყვანე.

ტანსაცმელი გამოვიცვალეთ და როგორც ყოველთვის, ცაცხვის ძირას დავეჯექით, ღეიდა მარიამი შევათვალეირე, მღელვარების ნატამალიც არ ეტყობა, მხოლოდ უფრო დაბერებული მეჩვენება, თითქოს ფიქრს მიმიხვდა, თავზე ხელი გადამისვა და მითხრა:

– ხომ არ გიკვირს, შვილო, დღეს რამოდენიმე ნაოჭი რომ შეემმატა სახეზე და ჭაღარა თმაში? რას ჩადიხარ, გოგო, არა გრცხვენია? შენ განათლებული გოგონა ხარ და იმდენი ნუთუ არ გესმის, რომ შენი სიცოცხლე შენ არ გეკუთვნის, თავს რომ იკლავ, რა გააკეთე სამშობლოსა და ხალხისათვის, ამაზე დაფიქრებულხარ ოდესმე? შენმა ტოლებმა სამშობ-

ლოსა და ხალხს შეწირეს თავი, მოკვდნენ ვაჟკაცურად, შენ კი ლაჩარი ყოფილხარ, სიძნელეს გაურბიხარ, ზღვაში ვარდლები, თავს იკლავ, თუ დაფიქრებულხარ, რომ ის ზღვა შენს გვამს არ მიიღებს და გულში არ ჩაგიკრავს იმ მეომრებთან ერთად, რომლებიც თავდადებულად იბრძოდნენ სიცოცხლის შესანარჩუნებლად, მაგრამ ყრუ აფეთქებამ მანაც ჩაძირა მათი ტანკერი, სირცხვილი არ არის, შენც ზღვამ უნდა დაგახრჩოს და ისინიც?

შენ სხვა გააკეთე, რაღაც, ახალი გამოიგონე, ეს ფანდები მოძველებულია და სხვის ნაკვალავზე გმირები არ დადიან, სხვის გამოგონილ იოლ გზას ნუ აირჩევ, შვილო, მფრთხალი და მშიშარა იკლავს თავს, ადამიანები ცხოვრებას ებრძვიან, სიძნელეში იწრთობიან და სახელს ტოვებენ, თვითმკვლელობისას კი არა—გმირობისას, შენ როგორ იტყვი, შვილო, რამდენი მამისა და შვილის სიცოცხლე შეიწირა ომმა, უმჯობესი ხომ არ იქნებოდა, რომ მათ ოჯახში მოეკლათ თავები, ქრისტიანულად დაგვეტირებია და მათი საფლავი გვეცოდნოდა? მაშინ მტერიც არ გაწყვიტავდა თავის ძალებს და აუარებელ ტექნიკას, თავისუფლად დაიპყრობდა მსოფლიოს, ჩვენც რა გვიჭირდა, გვეცხოვრა ხომ მონობაში! შენი ხნის კიდევ არ იყო ზოია რუხაძე და ჩემზედ კარგად გეცოდინება, რა გმირობაც ჩაიდინა, მას არ შეეძლო ზღვაში გადავარდნილიყო? მაგრამ არა, მან ტანჯვით სიკვდილი არჩია, რათა ამ სიკვდილით სხვისთვის თავისუფლება და ბედნიერება მოეტანა, საკუთარი თავისთვის კი უკვდავება!

მართალია, დავბერდი, მაგრამ შენ რატომ გგონივარ ისეთი უგუნური, ყურადღებას მოგაკლებდი, როდესაც თითქოსდა სასეირნოდ წახვედი? შენ როგორც გინდა, ისე ჩამთვალე, შვილო, მხოლოდ ეცადე, ნურასოდეს ნუ მიატოვებ, ნუ მოატყუებ სხვებს და საკუთარ თავს, უმჯობესია, სხვამ მოგატყუოს, ეს უფრო ადვილი ასატანია, ვიდრე სინდისის მოტყუება!

დღეს შენთან მეტს აღარ ვისაუბრებ, განათლებული გოგონა ხარ და იმედი მაქვს, ყველაფერი გამოიგე, დავივიწყოთ დღევან-

დელი დღე, რომელიც არც ბუნებრივად და არც მორალურად აღარასოდეს აღარ განმეორდება!

– ვფიცავარ, შენს მშობლიურ სიყვარულს, დეიდა მარიამ, რომ ასეთ სისულელეს აღარასოდეს აღარ განვიმეორებ, მე კი, პირადად, თქვენთან სიცოცხლითა ვარ დავალებული, გმადლობთ გადარჩენისათვის, რომელიც მოუფიქრებლობამ, თუ წუთიერმა უაზრო მოფიქრებამ და წინდაუხედაობამ ჩამადენინა!

– მადლობას რაზედ მიხდი, შვილო, სამადლობელი მე არაფერი გამიკეთებია, უბრალოდ შემთხვევა ხელიდან არ გავუშვი და ადამიანური ვალი მოვიხადე, შენ კი, შესაძლებელია, ცხოვრებაში კიდევ მეტი წყენინება შეგხვდეს და წყევლა–კრულვით მომიგონო დღევანდელი გადარჩენისათვის, მაგრამ მთავარი უნდა გახსოვდეს, რომ ადამიანი ხარ და შეუდრეკელი ბრძოლა გმართებს იმ უჩინარ მტრებთანაც კი, რომლებიც მოყვრად გაჩვენებენ თავს!

– დეიდა მარიამ, როგორ გავიგო, ვინ მტერია და ვინ მოყვარე?

– როგორი კეთილი და მოყვარეც არ უნდა იყოს ადამიანი, საკუთარ თავზედ ძვირფასი არ იქნება, როცა საკუთარი თავის გასანადგურებლად ხელი ავიღმართავს და არ ინდობ, სწორედ მიუნდობლობაში იპოვი სპეტაკ ადამიანს, თუმცა საკუთარი თავის მოლალატეს იშვიათად თუ მიენდობა ვინმე. ვინაიდან პრაქტიკაში იგივე ხშირად მეორდება, არ არსებობს ისეთი ადამიანი, თუ მას საკუთარი თავისათვის სახრჩობელა ჩამოუბამს, ადრე თუ გვიან, სახრჩობელათივე არ დაამთავროს საკუთარი სიცოცხლე...

– ვფიცავარ, დეიდა მარიამ, რა გაჭირვებაც უნდა შემხვდეს, ვაჟკაცურად ავიტან!

– კარგი დაპირებაა, შვილო, ხოლო დაპირებას ასრულებაც უნდა! თუმცა იშვიათად სრულდება კარგად, კარგი დაპირებები, მაგრამ მე შენი მჯერა მაინც და წინასწარ მადლობას გიხდი...

– დეიდა მარიამ, ხომ არ დაფიქრებულხარ, თუ რა გზით შევძლებ შვილის დაბრუნებას?

– არა შვილო, ამაზე ფიქრის დრო არ მქონდა, ჩემი აზრით, მაგ საკითხს თუ საკუთარი თავით გადაწყვიტავ, უკეთესი იქნება!

სწორია დეიდა მარიამი, მხოლოდ საკუთარი თავით უნდა გადავწყვიტო, ცხოვრებისა თუ საკუთარი ოჯახის საკითხი, თუ შეცდომას დავუშვებ, სხვას მაინც ვერ დავაბრალებ, და ყოველთვის მართალი ვიქნები საკუთარი სინდისის წინაშე,

მეორე საკითხშიდაც სწორია დეიდა მარიამი, ნეტა, რა სიკეთე დამითესია, რომ სიცოცხლე მომძულდება? მართლაც, და რა ჩავიდინე ეს, საკუთარი თავისთვის ვერ მიპატიებია, დეიდა მარიამის გამწარება, მართალია, თავისი ზებუნებრივი კეთილი მოპყრობით, თვალი ამიხვია და მომატყუა ვალერიმ, მაგრამ შურისძიების ნაცვლად, საკუთარი თავის სიკვდილით დასჯა განა შეიძლება?

მე ისეთი გზა მაქვს გამოვლილი, მეტი უნდა ვიცოდე, უნდა მცოდნოდა ვალერიისა და ვალერიისმაგვარი ადამიანების ბუნება, უნდა მცოდნოდა, რომ ასეთი ბუნების ადამიანებს მხოლოდ იმიტომ ჩვევიათ სიკეთის ჰქმნა, რომ სიავეს გასაქანი მისცენ და ბოროტმოქმედებისათვის არ დაისაჯონ, მე კი, მიზნად მქონდა დასახული, მყვარებოდა, გულით მივწოდოდი ვალერიის და არასოდეს მომეტყუებია. სწორედ ასეთმა მოქცევამ ამიხვია თვალები და თვითონ მოვტყუევი, ახლა, როცა ამ დღიურს ვწერ, შეცდომაზე წუწუნი სწორად არ მიმაჩნია, რადგან ღმერთმა დამიფარა და წუთიერი მცდარი განზრახვა სისრულეში ვერ მოვიყვანე, რადგან ცოცხალი ვარ და კიდევ ბევრის გაკეთება შემიძლია, დღეიდან მხოლოდ მოხუცებულობით სიკვდილი გადამიწყევტია, რომელიც, ჩემი აზრით, შორს უნდა იყოს, ვნახოთ, რის გაკეთებას შევძლებ, ჩემებურად შევებრძოლები უსამართლობას, ვიყო ბოროტმოქმედი! ბოროტმოქმედებაც გმირობა არის და არანაკლები სხვა სახის გმირობაზე. მეც ცხოვრების პატარა სიმღერა ვიქნები,

ცოტახანს ხალხი იდიღნებს ჩემს სახელს და მალე დავიწყებ
ბას მიეცემა ყოველი...

1945 წელი, 8 აგვისტო (ოთხშაბათი)

არა თავი უნდა მოვიკლა, მე ძალზე ცუდი ადამიანი ვარ, ნაცვლად იმისა, რომ ჩემი ფეხი დალოცვილი იყოს, ბედნიერება და სიხარული შევიტანო ყველგან, ცრემლსა და უბედურებას დავატარებ თან, ჩემი სიკვდილით შეიძლება ხალხს მეტი ბედნიერება მოუტანო, სიკვდილის არ მეშინია, კარგად ვიცნობ მას, ბევრჯერ ჩამიხედავს იმისათვის თვალებში და ერთჯერაც არ გამჟრჟოლებია, ჩემი აზრით, ადამიანები მხოლოდ იმიტომ იხოცებიან, რომ ეშინიათ და არ შეუძლიათ, თავი აარიდონ სიკვდილს, მე თვითონ გამირბის სიკვდილი, რათა მაცხოვროს წარსულ უბედურებაზე და ახალ-ახალი, უფრო საშინელი და უფრო დაუნდობელი უბედურებანი წინ დამახვედროს, აღარაფრის აღარ მეშინია, ალბათ იმიტომ, რომ ყველას და ყველაფერს ჩემი ეშინია, სიკვდილის-უკვდავების უნდა ეშინოდეს, მოკვდავებს კი სიკვდილი, ზოგს თვალს უხელს და სწორედ სიკვდილის შემდეგ ხდება უკვდავი – ზოგს თვალს უმსებს და სიკვდილთან ერთად ქრება მისი სახელი...

– შენ ხარ სიკვდილი, ხარ არაფერი,
შენით ცისკროვნებს, კი არ ბინდდება,
სწორედ ჩვენი ხარ, შენ ყველაფერი
და შენს მერეა ჩვენი დიდება!

კარგი, არაფრის გეშინოდეს, ყველა და ყველაფერი შენ გაგირბოდეს, ბედი არ გინდა.? თუმცა, ბედი ვისაც მფარველობს, ცხოვრებას ყოველთვის მისდა სასიკეთოდ მოაქცევს, მე რა გამოვედი ასეთი უბელო და უბედური, დაბადებიდან ცრემლი თვალზე, არც მე და არც ჩემს მფარველს არ შეგვპრობია,

თუკი ვინმეს გაუწევია რისკი და ჩემი მფარველობა უკისრია, ისიც ჩემს დღეში ჩავარდვილა, ან უარესში...

დღეს, რას ვწერ, არ ვიცი, ალბათ, თქვენ ჭკუიდან შეშლილი მოგეჩვენებით და არც არის გასაკვირი, ადამიანი, რომელსაც თავის მოკვლა განუზრახავს, არც შეიძლება სრულ ჭკუაზე იყოს!

დღეს ყველა დღეზე უძძიმესი დღე გათენდა ჩემთვის, დილით, როგორც ყოველთვის, დეიდა მარიამი ადრე არ ამდგარა, გამიკვირდა, რომ განთიადს დაწოლილი შეხვდა და სასთუმალთან ჩამოუჯექი. სახე გაფითრებული ჰქონდა, თვალები ნამტირალევი, შევეკითხე – რა მოგივიდა–მეთქი, მან ცრემლით დაწითლებული თვალები მომაპყრო და არაფერი მიპასუხა, შემდეგ ისევ წამოსცვივდა ცრემლები და მითხრა:

– ჯერ არაფერი, მაგრამ ვგრძნობ დიდი უბედურების მოახლოებას, ცივ წყალში ტილო დამისველე და ძუძუებზე დამაფინე, ძუძუები მტკივა ამ ხნის ქალს, ალბათ, შვილები ვერ არიან კარგად, დედის ძუძუები ყველაფერს გრძნობს, როდესაც ძუძუს თავები ვარდისფერია, შვილებს რაღაც უხარიათ და ხარობს დედის გულიც, როდესაც ტკივა, იცოდე, განსაცდელშია შვილები, არა, შვილების განსაცდელი არაფერი არ არის, როდესაც დედის კალთაში უდევს თავი, მაშინ განსაცდელს დედაც ადვილად აიტანს და შვილიც, მაგრამ ვაი, უბედურებას, როდესაც შვილი დედის სითბოს მოკლებულია, როდესაც შვილს ხელი დაეწვება და დედა სულს ვერ უბერავს, ვაი, იმის დედობას! ვაი, ჩემს თავს, იქნებ შვილი დაჭრილი მყავს და დედა ჭრილობას ვერ უხვევს, აი, რა არის ვაი და ვუი!

დეიდა მარიამმა წამოიწია, წამოჯდა და ჩემს მიერ მკერდზე დაფენილი სველი ტილო გვერდზე გადადო, შემდეგ თვალებში მომაშტერდა, ნიკაპი აუკანკალდა და ცრემლები წამოსცვივდა...

– რა მოგდის, დეიდა მარიამ! – მივვარდი და თითებით თმის დავარცხნა დავუწყე, რომ დამეშვიდებია, მართლაც, დამშ-

ვიღდა, მხოლოდ მოჩვენებითი სიმშვიდით, აშკარად ეტყობოდა, სულიერი შფოთვა ჯერ კიდევ დიდხანს ვერ გადაუვლიდა.

– დაჯექი და მომისმინე! – მითხრა წუთიერი ღუმილის შემდეგ, ვერ გავიგე მის ხმაში, ბრძანება იყო თუ თხოვნა, შეიძლება არც ერთი, არც მეორე, შეიძლება ორივე ერთად და მე სმენად ვიქეცი, დეიდა მარიაჰმა არ დააყოვნა და დაიწყო:

– ვლოცავ, შვილო, იმ დღეს, როდესაც შენ ჩემს ოჯახში შემოხვედი, მაღლობელი ვარ ყოველი ძალისა, რომ ჩემთან ადამიანი იმყოფება სიკვდილის დროს, რომელსაც შემიძლია გავანდო ყოველგვარი საიდუმლო და ვანდო ჩემი სული, ალბათ, მარტონი რომ ვართ და ერთი მეორის იმედი გვაქვს. იქნებ, ამიტომ უფრო შემიყვარდი, ამ სიყვარულმა ახლა უფრო იჩინა თავი და მწამს, ის სიყვარული ყოფილა წმინდა და სპეტაკი, რომელიც სადღაც გულისკუნჭულშია მიძლული და დრომდე ჩვენთვისაც უჩინარი.

ადამიანს თურმე სიკვდილის წინ თავის ტვინის ყველა უჯრედი აქვს მოქმედებაში, არ არის გასაკვირი, ბრძენად და მქადაგებლად იქცეს, თუმცა გული ვერ აიტანს გონების ეგზომ ქადაგებას, ცდება ის, ვინც ერთმანეთს ადარებს გულსა და გონებას. შემიძლია, თამამად ვაღიარო, რომ ის, რასაც გულითსქმას მიაწერენ, სინამდვილეში გონების სიცხადის შედეგი გახლავთ. ისე, საკუთარი გონების ქება ადვილი არ არის, მაგრამ სიკვდილის წინ მეპატიება...

– რას ამბობ, რას! დეიდა მარიაჰ! ცრემლმორეულმა შევაწყვეტინე საუბარი, რა დროს შენი სიკვდილია! ვის უტოვებს სახლს, კარს, კერას, ვინ დახვდება შენს მაგიერ შვილებს ოჯახში, ომი დამთავრდა, სადაც არის, ისინი ჩამოვლენ და შენ უძლური რომ იყო, მაინც უნდა დასძლიო სიკვდილი, რათა შეხვედრა მოუწყო შვილებს, შენ კეთილი ხარ, კეთილი! სასიკვდილო მე ვარ, არ მოვსულვარ ამ ოჯახში ბედნიერი ფეხით, მაგრამ მე მოვედი კეთილი გულით! ბედნიერი ფეხი კი, ალბათ, არ გამაჩნია! მე უნდა მოვკვდე, დეიდა მარიაჰ, და შენ უნდა იცოცხლო, უნდა იცოცხლო! შენი შვილების გული-

სათვის მაინც და თვით სიკვდილიც უძლური უნდა იყოს შენს წინაშე! შენ არ გიყვარს სულიერი დაცემა და ნეტავი, დღეს რა მოგივიდა?!

დეიდა მარიამმა მკლავზე ისე ძლიერად მომიჭირა ხელი, რომ ხუთივე თითები ჯერ წითლად დამაჩნდა და სულ მალე შავად იცვალა ფერი.

– ხელს ნუ მიშლი, მომისმინე! – ახლა კი მიბრძანა და რომ კიდევ არაფერი მეთქვა, თვითონ დაიწყო:

– მოთმინება იქონიე, შვილო! გელაპარაკები და გული-სყურით მომისმინე, პატარა კი არ ხარ, ჭკუა მოგეთხოვება, შემთხვევამ არასდროს გაგხადოს ბრძენი და ჭკვიანი, შემთხვევის გარეშე გესმოდეს, რა არის ჭკუა და ყოველთვის უნდა შეჭხაროდე მას, შენა ხარ ჩემი უკანასკნელი იმედი, შენ უნდა მოუხმო ჭკუა-გონებას და უყოყმანოდ შემისრულო ის, რასაც დაგობარებ: – მე მოვკვდებიო – რომ იძახი, შენ ჯერ არაფერი არ გაგიკეთებია იმისი ფასი, რომ მოკვდე ადამიანური ღირსებით, თუ ადამიანი ხარ, სიკვდილმა უნდა აგამაღლოს, უნდა სიცოცხლე დაგიფასოს, შეგამკოს და გაგალამაზოს, მე სიკვდილის წინაშე ეს დიდება მაქვს დათესილი და ამ დიდებას ველარავინ წამართმევს, შენ ჯერ ახალგაზრდა ხარ, დაუნდობელი ბრძოლა გმართებს, რომ შენი ცხოვრებაც შეამკოს სიკვდილმა დიდების შარავანდედით, დავიღალე, აღარ შემწვევს ბრძოლის ძალა, სიცოცხლემ დამღალა რომელსაც ასე შეეჭრფივარ და შეეხარი, სიკვდილი კი ჩემთან ყოველთვის მორიდებული იყო, რომლისაც ასე გვეშინია, ვწყევლით და ვაგინებთ, ახლა შენ თვითონ გაიგე, რომელი ყოფილა საშინელი, სიცოცხლე თუ სიკვდილი.

სიცოცხლე ზოგჯერ შემპარავი სიკვდილია და ვერავინ ამჩნევს ამას, აქებენ და აღიღებენ სიცოცხლეს, სიკვდილის შექებას ვერავინ ბედავს, ცხოვრებაში კი პირიქით უნდა იყოს, სიცოცხლეს არ შეუღია ითამაშოს სიკვდილის როლი და სიკვდილი, თვით სიცოცხლესაც ათამაშებს სიკვდილის როლს, რამეთუ შენისთანა ცოცხალ მკვდრებით სავსეა სამყარო, ნუ

გამიჯავრდები, ჩვენ ადამიანები არაფერს არ ვარიგებთ ისე გულუხვად, როგორც რჩევას, და ხშირად გვაგიწყდება საკუთარი თავისთვის გვერჩია რაიმე სასარგებლო, როდესაც ამას ვგებულობთ, სიბერისაგან დაჩლუნგებული გონებაც გვეცემა ხოლმე თვალში, ისე როგორც სიბერისაგან გამოწვეული ფიზიკური ნაკლი, ამიტომ სიბერეში, რამე თუ გული არ ბერდება, ისე ადვილია საკუთარი თავის მოტყუება, როგორც ძნელია სხვისი მოტყუების კეთილად გამოყენება, მე დავბერდი და სწორედ ათასნაირი ხრიკებით ვიტყუებდი და ვინუგეშებდი დღემდის თავს, ახლა კი, დროა, საკუთარ სინდისს არ შევარჩინო ჩემი მოტყუება და ყველაფრისათვის ერთად გადავუხადო სამაგიერო...

ნათქვამია: „მწოლიარე ადამიანი ანდერძს თუ იტყვის, ის ფეხზე ველარასოდეს ველარ დადგებაო“ – არ ვიცი, რატომ, მაგრამ მაინც მენანება ამ ტანჯული ცხოვრების დატოვება, ხელი მომიკიდე, ცაცხვის ქვეშ სავარძელზე ჩავჯდები და იქ გავაგრძელოთ ჩვენი საუბარი... თხოვნა მყისვე შევუსრულე, თბილად ჩავაცვი, თეძოებზე შალი შემოვაკარი და ხელი გამოვდევი მკლავში, რათა დათქმულ ადგილზე მიმეყვანა, თუმცა არ დაჭირვებია ჩემი ხელის მოკიდება, არც დამყრდნობია საგრძნობლად, მაგრამ სიფრთხილისათვის ხელი მაინც არ შემეშვია და სავარძელში ჩავსვი, დეიდა მარიამმა ჭიშკარს გახელა, ფიქრებმა გაიტაცა და რამოდენიმე წუთი გარინდებული გასცქეროდა გზას, მე ხელს არ ვუშლიდი იმის ფიქრებს, წყნარად ვიჯექი მის გვერდით და ხმას არ ვიღებდი, მაგრამ მარიამმა მალე დასძლია მოგონებებს და საწყის მდგომარეობას დაუბრუნდა:

– შვილო, მერი! ვინაიდან შენ ჩემი ერთადერთი ჭირისუფალი ხარ, ფიცი მომეცი, რომ თხოვნას შემისრულებ...

– ვფიცავ დეიდა მარიამ, თუგინდ ზვარაკად შემომწირონ შენს ჯანმრთელობას, ერთსაც არ დავიკვნესებ, ვფიცავ: ყველა საფიცარს, შევისრულო ყოველგვარი ბრძანება, რამე თუ თხოვნა, ჩემს მიმართ, არ გეკადრებათ!

– შვილო, ადამიანებს განურჩევლად ერისა და სქესისა, ფიცის გატეხვა არ უყვართ და შენც მუდამ გახსოვდეს, ჩემს წინაშე წარმოთქმული ფიცი... ეცადე, საკუთარი სიკვდილით მოკვდე, გაჭირვებამ არასოდეს არ მიგატანინოს თავი სასაკლავოზე... შენი უღირსი ქცევით ადამიანებს ნუ გააცინებ, შენი თავის საფუძვლიანი განადგურების მიზეზი, მუდამ დაფარული იქნება გარეშეთათვის და მუდამ სასაცილო იქნება, სანამ მსგავის რამ შემთხვევა არ შეცვლის შენს მიერ გადადგმულ ნაბიჯს, შემდეგი კი ღავიწყებას მიეცემი...

ღმერთმა ღიდად არ იცის უფროს– უმცროსი, მაგრამ მაღლობა მას, რომ ამ შემთხვევაში ბრწყინვალედ ასრულებს ღვთიურ კანონს, შენ ჩემს სიკვდილს უნდა დაესწრო, შვილო, და კიდევ ერთი გულისტკივილი უნდა მოგაყენო, მაგრამ იმედი მაქვს, შენ ყოველივეს გაუძლებ და შენი თბილი ხელებით დამაყრი მიწას, რათა ცოტახანს მაინც ვიგრძნო შენი სურნელოვანი ხელების სითბო, ნუ შექმნი ბევრ წივილ–კივილს, არ არის საჭირო ზედმეტი გაფორმებები და ნურც უცრემლოდ გამაცილებ, კარადაში ამ ღღისათვის გადანახული ახალი ტანსაცმელი მაქვს შენახული, გაპატიოსნების შემდეგ ყველაფერი სუფთად და ლამაზად ჩამაცვი, ფული სკივრშია, საღვთისათვის და სხვა ხარჯებისათვის დაგჭირდება, მგონია, გეყოფა კიდევ, ჩემს საფლავს გრანიტი ძეგლი და ღიდი შემკობა არ უნდა, უბრალოდ, სუფთად იქონიე და ნუ ჩაშლი ჩემს ადგილსამყოფელს, ვინ იცის, იქნებ ერთი მაინც დაბრუნდეს ჩემი შვილი და იცოდეს მან დედის საფლავი, ეს აუცილებელია, ჩემთვის კი არა, მისთვის, ეცადე ოჯახის კერა არ გააციო, ჩემი პატარა ოჯახი, მართალია, ღიდი ღირსებით არ არის შემკული, მაგრამ ამ პატარა სახლ–კარ–ეზო–გარემოს ყოველთვის ჰქონდა მტერ–მოყვრის დახვედრის შნო და ლაზათი, აქ მცხოვრებლებს კი მისი მონხმარების თავი და ეშხი გააჩნდა მუდამ, ამიტომ, ცოლოა, ბებრის წასვლის შემდეგ გაცივდეს ყოველივე, ბებერიც და ახალგაზრდაც...

– დეიდა მარიამ! ჩემს მიერ სწავლება არც გესაჭიროება და არც გეკადრებათ, მაგრამ შენსავე სიტყვებს თუ შეგახსენებთ, იქნებ გულზე სიმშვიდე იგრძნოთ, თქვენ ვალდებული ხართ, მთელი ძალა მოახმაროთ თავს დატეხილი უბედურების ღირსეულად ატანას, იმაზე ფიქრმა კი არ უნდა დაგაძაბუნოს, რომ მოსალოდნელია რაღაც უბედურება და შეიძლება დაგვატყდეს თავს, შენ მუდამ მტკიცე ნებისყოფისა და კლდესავით გაუტეხელი, დაუმარცხებელი და შეუვალი იყავი, დღეს სად გაჰქრა შენი სიმტკიცე, შენი სიძლიერე, შენი ნებისყოფა? თქვენ კარგად მოგეხსენებათ, რომ თქვენი წუხილი იმდენად როდია საშიში, რამდენადაც შიში მოსალოდნელი უბედურებისა, რომელიც არამც თუ მოხდება ოდესმე, არამედ, არც შეიძლება მოხდეს, თქვენ ჩემში მშობლიური სიყვარული დათესეთ და ვალდებული ვარ ავიტანო თქვენს მიერ მოყენებული ფიზიკური შეურაცხყოფაც კი, თუმცა დღეს იმხელა გულისტკივილი მაგემეთ, ათასჯერ ჯობდა კარგად გვარიანად გაგეწკეპლეთ, რამეთუ ჯანმრთელობისათვისაც სჯობს კანის დასუსხვა, გულის ჭრილობა კი არ შეხორცდება, ჩვენთან ერთად გაიზრდება და ზღაპრულ ურჩხულივით სულს მომიხუთავს ყოველთვის მისი გახსენება...

– ეჰ, შვილო! ეს ცხოვრება, დიდი ხანია, რაც ჩემთვის ურჩხულად გადაიქცა, შენთვის კი, აწი უნდა გადაიქცეს, მე ვეღარ ვძლებ ურჩხულის ხახაში და შეურაცხყოფად არასდროს არ მივიღებ, თუ მისთვის სასიამოვნო ხორცი არ აღმომაჩნდება და ზიზღით გადმომაფურთხებს, მე აქამდის არასდროს...

აქ დეიდა მარიამმა თხრობა შეწყვიტა, ჭიშკარს სამხედრო მუნდირში გამოწყობილი სამი მამაკაცი მოადგა, პირველად დაძახება უნდოდათ, მაგრამ, როდესაც ეზოში დაგვინახეს, დაუკითხავად შემოაღეს ჭიშკარი და შემოვიდნენ, ნელი მწყობრი ნაბიჯით მოდიოდნენ თავდახრილნი, მე დეიდა მარიამს გადავხედე, ის მთლად გათეთრებულიყო, თვალები გაფართოებოდა და გაფითრებული შესცქეროდა სამხედრო პირებს, ზეზე ადგომა

კი ვერცერთს ვერ მოგვეხერხებინა. ერთ—ერთი მაიორის სამხრეებიანი სამხედრო პირი თავდახრილი დადგა დეიდა მარიამის წინ და სუფთა სომხური ენით უთხრა:

— დედა ხარ, უნდა გამაგრდე!

— რომელი?! — კბილებში გამოსცრა დეიდა მარიამმა და გული შეუწუხდა.

— ხორენი! — უპასუხა მაიორმა, მაგრამ ეს დეიდა მარიამს უკვე აღარ გაუგონია.

დღე—ღამეს ჰგვანებია ადამიანი, მახსოვს, როდესაც პირველად შემეგება დეიდა მარიამი, მზიანი, თბილი, დილასავით მოლიმარი სიხარული იფრქვეოდა მზისა და ადამიანის თვალთაგან.

როდესაც მე გადამარჩინა და ხელი ამალეებინა თვითმკვლელობაზე, ღრუბლიანი იყო, მოჭურფული ისე, როგორც ტყვიისფერ ღრუბლით იცის ცამ დამძიმება ქარიშხლის მოლოდინში, იმის გულშიდაც ამოვარდა ქარიშხალი და წყევლა—კრულვის კორიანტელი დამაყარა სეტყვასავით თავზე.

დღეს, დილიდანვე მძიმე დღე გათენდა, შუადღეა და ჯერ მზე კიდევ არ ამოსულა, ზღვის მხრიდან დასავლეთს მძიმე ღრუბელი დასწოლია და ცუდის მომასწავებლად დაუხშვია ჰაერი, ასეთი დღე ალბათ სიბრძნისა და წინასწარმეტყველებისაა, დილიდანვე ქადაგად იქცა დეიდა მარიამი და ახლა დაღამდა, ჯერ თეთრად, რძისფერი ღრუბელი შემოეპარა დღის სინათლეს, შემდეგ ნელ—ნელა ჩაშავდა და სიბნელემ მოიცვა ყველაფერი...

ღონემიხდილს, დეიდა მარიამს მკერდზე ჩამოუვარდა თავი, იმ წუთში მივვარდი, ერთი ოფიცრის დახმარებით ტახტზე წამოვაწვინეთ და გულწასული ადამიანისათვის პირველი დახმარება აღმოუჩინეთ, მაგრამ ამაოდ, ტყვიისფერი ღრუბელი ჩამოწვა მის სახეზე, ათასნაირი მასაჟის გაკეთების შემდეგ კი სილურჯე შეეპარა ფრჩხილებსა და ტუჩებს, შემდეგ ნელ—ნელა ჩამოღამდა თვალებში და სულ მალე მთელი ორგანიზმი წყვდიადმა მოიცვა, შორს ისმოდა ჩემი კვილი, მაგრამ ვინ დაუხსნია ცრემლსა და კვილს განსაცდელისაგან?

მაიორმა საჩქაროდ ექიმი მოიყვანა, მაგრამ უკვე დაგვიანებული იყო, მე კი ექიმის დანახვამ რაღაც იმედი ჩამისახა გულში და კვილი უნებლიედ შევწყვიტე, ექიმმა დახედა თუ არა უსულო გვამს, თვალები დაუხუჭა და თითქოს გვანუგეშა:

– რომ მომესწრო ცოცხალისათვის, მაინც ვერაფერს ვუშველიდი!

გვამის საავალმყოფოში გადატანა ზედმეტი იყო, უნდა შევდგომოდი დეიდა მარიამის ანდერძის შესრულებას.

ჩემს კვილზე ბევრი მეზობელი მოაწყდა სახლს, ყველა მწუნხარებას გამოთქვამდა და აღმითქვეს ყველა დახმარება, მაიორმა მიცვალებულის საპატივცემულო დარაჯად სამი ოფიცერი დააყენა კარებთან, რომლებიც ყოველ ორ საათში იცვლებოდნენ და მაინც იღვნენ დაკრძალვის დღემდე.

დეიდა მარიამი მეზობლების დახმარებით საღამოს გავბანეთ და როგორც ჰქონდა დაბარებული, ახალ ტანსაცმელში გამოვაწყვეთ, მეუბნებიან, რომ მე არ მივიღო მონაწილეობა ამგვარ საქმიანობაში, მაგრამ არავის არ ვუსმენ, საკუთარი ხელით ვაკეთებ ყოველგვარ შემზარავ ოპერაციას და გადავწყვიტე, ყოველი ღამე ვუთიო მიცვალებულს დაკრძალვამდე. მეზობლებს არასოდეს არ დაუტოვებიათ განსაცდელში, არ ვიცი, მე ვებრალები, თუ დეიდა მარიამის საპატივცემულოდ აკეთებენ ყოველივეს, იწვის თაფლის სანთელი დეიდა მარიამის სასთუმალთან და ჩემს გარდა ექვსი მანდილოსანი ათევს ღამეს.

1945 წელი, 14 აგვისტო (სამშაბათი)

დადგა ცხედარის გასვენების პირქუში დღე, დღე გამომშვიდობებისა და დღე უკანასკნელი ზილვისა, მე, სამგლოვიარო ტანსაცმელში გამოსვეული, სასთუმალთან ვუზივარ ცხედარს და, გულიდან ამოხეთქილი სუფთა ცრემლის დაფრქვევის გარდა, არაფერში ვღებულობ მონაწილეობას.

თორმეტი საათის შემდეგ ზღვა ხალხი მოაწყდა დაკრძალვას და ყველაფერს თავისებური წესი აქვს, თავისებური პატივისცემა უნდა ხალხს, მეზობლები და სამხედრო პირები პირნათლად ასრულებენ ყოველგვარ დაკისრებულ მოვალეობას და რა საჭიროა, დაწერილებით აღვწერო დაკრძალვის ცერემონიალი, ან რა მოხდა გარდაცვალებიდან დღემდე, ეს თითქმის ყველამ იცის, გარდაცვალებისა და დაკრძალვის დღეები ყველგან ერთფეროვანია, რაც აღწერას აღარ საჭიროებს.

სალამოს ხუთ საათზე გამოასვენეს ცხედარი, ცოტა ხანს სწორედ იქ, ცაცხვის ძირას დაასვენეს, სადაც დაჯდომა უყვარდა, სამგლოვიარო გამოსამშვიდობებელი სიტყვით გამოვიდა მრავალი უცნობი და ნაცნობი, მეც დავემხვე დეიდა მარიამის ცხედარს, ვტიროდი და რაღაცას გაუგებრად ვლულულულებდი, ცოტა ხანს დამაცადეს და შემდეგ ცხედარს ისე ამაგლიჯეს, რომ გულის მოოხება ვერ მოვასწარი, ოთხმა სამხედრო პირმა მხრებზე შეიდგა სადგომი და მწყობრი ნაბიჯით წაიღეს, მე პირველი გავყევი ცხედარს, თუმცა მეზობლებს არც აქ მიუტოვებიათ და ორივე მხრიდან ხელკავი გამიკეთეს მანდილოსნებმა

საფლავი უზარმაზარი ცაცხვის ძირში ისე ახლოს იყოს, გაჭრილი, რომ ხისთვის რამდენიმე ფესვი გადაეჭრათ, საფლავი აგურით იყო ამოშენებული და ლამაზად ამოლესილი, იქვე ელაგა ბეტონის ფილები ზევიდან დასაწყობად, დეიდა მარიამის ცხედარი ბაწრებით ჩაუშვეს საფლავში, შემდეგ ფილებით გადახურეს და მე პირველმა, ხელით დავაყარე მიწა, მისივე ანდერძის თანახმად, გავსწორდი და ფიცი დავდე, რომ მის საფლავს არასოდეს არ დაევიწიებ, სანამ ცოცხალი ვიქნები...

ნელ-ნელა გაიკრიფა ყველა და დარჩა ყვავილებითა და თაიგულებით შეკალთავებული მიწის პატარა გორაკი, მაიორმა ხელკავი გამიკეთა, სახლამდის მიმაცილა, თან არასწორად მანუგეშებდა და დახმარებას აღმითქვამდა, თუკი რაიმე დამჭირდებოდა.

– რომელმა იმსხვერპლა დეიდა მარიამი? – მოულოდნელად შევეკითხე მე, ჩემმა შეკითხვამ ცოტა შეაკრთო მაიორი, მაგრამ მაინც დინჯად მიპასუხა.

– ორივემ!

ამ სიტყვის გაგონებაზე კინალამ ჩავიკეცე, მაგრამ მაიორმა დროულად შემაშველა ხელი და სამხედრო მტკიცე ხმით მიბრძანა: გამაგრდი! შენ ახალგაზრდა ხარ და ვალდებული, ყველაფერი აიტანო!

სალამოს სიცხე მომცა, ათასნაირი მოჩვენებები მტანჯავდა მთელი ღამე და მახოდებდა, დილით ცივ ტილოებში გახვეული მოვედი აზრზე, ოთახი სავსე იყო მეზობლებით, ექიმებითა და აქ იყო მაიორიც, ჩემი ამქვეყნად დაბრუნება ყველას გაეხარდა, ზოგი მილოცავდა გადარჩენას და ზოგი მტუქსავდა კიდევ, გაჭირვების ასე ახლოს გულთან მიტანისათვის, ბოლოს, მაიორი მომიახლოვდა და კონიაკში შეზავებული ასკილის წვენიტ სავსე ჭიქა უხმოდ მომაწოდა, მწყუროდა, მეც უხმოდ ჩამოვართვი და სულმოუთქმელად გამოვცალე, სხეულში სასიამოვნო სითბო ჩამელვარა და მომეჩვენა, რომ მთლად გამოვჯანმრთელდი, მაგრამ ასადგომად რომ წამოვიწიე, ბრუ დამესხა და ისევ ისე სასთუმალს მივესვენე, მთელი ღამის ნატანჯს ტკბილი ძილით ჩამეძინა.

1945 წელი, 16 აგვისტო (ხუთშაბათი)

დილით ადრე ავდექი, საღ–სალამათი, არაფერი არ მტკივა, თითქოს ავად არასოდეს არ ვყოფილვარ, მხოლოდ ეს არის, რომ დეიდა მარიამის აჩრდილი არ მშორდება თვალწინ, დღისით თუ ღამით, სულ თანა მსდევს, გამუდმებით მესმის იმისი დარიგება და მეც ისე შევეჩვიე ამ ხმას, თითქოს მოჩვენება კი არა, იგივე ცოცხალი არსება მელაპარაკებოდეს, რომელიც ამ ორიოდე დღის წინათ მარიგებდა.

... მეც არ ვიცი, როგორ აღმოვჩნდი სასაფლაოზე, დავემხვე დეიდა მარიამის ჯერ კიდევ თბილ საფლავს და გული

ვიჯერე ცრემლით, ცრემლმა სასწაულად დამამშვიდა, თითქოს მოჩვენებებიც გამიქრა და აზროვნების უნარიც უმაღლესი წერტილამდის გამიხსნა. თვალეზამოწითლებული, მაგრამ დამშვიდებული, სასაფლაოს რაგვების დამამზადებელ სახელოსნოში შევედი, ყველაზე უკეთესი ფორმის რკინის ლობის შეკვეთა მივეცი, თანხის ნახევარი წინასწარ გადავიხადე და მოვრიგდით, რომ კიდევ უნდა დამიდგან 18 აგვისტოს. ეს ერთი საქმე მოგვარებულად ჩავთვალე, და ქვის დამამზადებელი სახელოსნოსაკენ წავიქციე, აქ ქვის მთლელები, ჩუქურთმის გამომყვანები, წარწერის გამკეთებლები და მხატვრებიც კი ყველა ბერძნები არიან, მე მათ პირველად რუსულად მივესალმე, მაგრამ როდესაც მათივე საუბრით შევიტყვე, რომ ბერძნები იყვნენ, ბერძნულად დავიწყე ლაპარაკი და მალე მათი უფროსის ყურადღების ღირსიც გავხდი, რადგან მათი ენა ვიცოდი, თავიანთი მიწა-წყლის ადამიანად ჩამთვალეს და გასაჭირი გამოძიოთხეს, მეც ყოველივე ვუბასუხე, მხოლოდ უფრო გართულებულ ფორმებში და დეიდა მარიამი მათ, ღვიძლ დედად გავაცანი, ბევრი საუბრის შემდეგ შეკვეთა მივეცი, რომ გრანიტისაგან გამოეკვეთათ ტოტებდამსხვრეული ხე, რომელზედაც ამოკვეთილი იქნებოდა წარწერა:

*ჩვენთვის ტანჯულო, დედა ძლიერო,
რად დავმსხვრევიან მძლავრი ტოტები,
ჩვენთან მოდიხარ საბედნიეროდ
და მაინც წევხარ განმარტობით!*

**დედას, სამამულო ომში
დაღუპული შვილებისაგან
ამოთი, ხორენი, 1945 წელი.**

ჩემს მიერ მიცემული შეკვეთის თანახმად, წარწერა უნდა იყოს გრანიტის ქვაზე ისეთი ფორმით შესრულებული, როგორსაც ბავშვები ცოცხალ ხეზე სახელებს ამოკვეთავენ

ხოლმე, ხის ჭრილობა ხორცდება და წარწერა რჩება ხის მერქნისაგან პრესის მაგვარად ამოღებულად.

– ასეთი არაფერი გამიგონია და არც გამიკეთებია, მაგრამ გავაკეთებთ და კიდევ დავდგამთ 20 რიცხვისათვის, მითხრა სახელოსნოს უფროსმა, წინასწარ ფულის აღებაზე უარი გამომიცხადა, მორიგებით კი მოვრიგდით, ნახევარ ფასში და მთლად დამშვიდებული წამოვედი, მაგრამ ჩემი ფიქრი ისევ–ისე სასაფლაოს არ სცილდება, იმ ადგილას, სადაც დეიდა მარიამი არის დასაფლავებული, რამდენი კარგი ადამიანია აქ მიწადაყრილი, რამდენი ცუდი, რამდენი მიწადასაყრელი ცოცხალია, რამდენი ღმერთს სიკვდილს ეხეწება და არ უსრულებს, რამდენი სიცოცხლეს სთხოვს უფალს და არ უსმენს, რამდენი ჯან–ღონით სავსე ადამიანი მიდის და ხეიბარი რჩება, რამდენი ტანჯვაში ცხოვრობს და ცხოვრების პირობები რომ გაუუმჯობესდეს, ჯვართან ლოცვაში ასრულებს თავის დღეს, რამდენი ფუფუნებაში ცხოვრობს ისე, რომ ჯვარი სასაფლაოზე რომ დაუნახავს მიმატების ნიშანი ჰგონია, დაილოცოს, ღმერთო, შენი განგება, მაგრამ მე რალაცატომ მგონია, რომ შენს გარდა, კიდევ სხვაც განაგებს ხალხთა ბედს!

კარგი იყო ისეთი საათი გამოეგონებინათ, რომ ისრებმა გვიჩვენოს, როგორ ვიცხოვროთ, მაშინ ალბათ, ერთნაირად იცხოვრებდა ყველა ადამიანი, თუკი რომელიმე ეგოისტი ერთნაირად არ შეიძენდა, ქვეყნად რამდენი საათიც იქნებოდა გამოშვებული.

ოჰ, ადამიანი! რატომ მაქვს რწმენა დაკარგული ადამიანებზე? ნეტავ მაქვს ამის უფლება? ყველა ვალერი ხომ არ არის, რომ ძალმომრეობით გალლიტოს ადამიანები? შეიძლება ზოგი ვალერიზე საშიშია, უბრალოდ საჩვენებები თითით დაგვემუქრება, რომელი თითიც თოფის ჩანმასზე იქნება დადებული და შიშით სურვილისამებრ იმას გაგაკეთებინებს, რასაც მოისურვებს, ვერ ჩამოვთვლი, ადამიანები რა ხერხს არ მიმართავენ, ხალხზე ბატონობის, უფლებების მოსაპოვებლად, რომ ერთეუ-

ლი იყოს ყველაფრამდის უფლებამოსილი, მაგრამ განა დაკმაყოფილებიან? უფლებამოსილი თანდათან უფლება გაუმაძღარი გახდება მოპოვებული უფლებების წყალობით, საკვირველი ქმნილება ადამიანი, ზოგიერთი დასახრობად რომ გაიყვანო და სახრობელა თოკი ამოარჩევიანო, აბრეშუმის თოკს ამოირჩევა, ყველაზე ლამაზს, მწამს ადამიანის შესაძლებლობის, მათი მიღწევებისა და წარმატებების, მჯერა, ლითონის ხელოვნურ ადამიანსაც კი შექმნის – ადამიანი, მაგრამ ღმერთმა ნუ ქნას, რომ თვითონ დაიმსგავსოს გამომგონებელმა...

არიან კეთილი ადამიანებიც, რომლებიც მარტო არ მტოვებენ და ღამეც კი რჩებიან ჩემთან, მაგრამ ერთი კოცონით ქვეყნის წყვილადს გაფანტავ?

ალბათ, ყველაფერი ვალერის ბრალია, ასე რომ დამაკრავინა ადამიანებზე რწმენა, თორემ, არა მგონია, ყველაფერი თავის კეთილდღეობისათვის შეიწიროს ადამიანმა, ადამიანებიც კი...

1945 წელი, 15 აგვისტო (ოთხშაბათი)

ჩემი ცხოვრების ყოველი ღლე სასწაულია და თუ ჩემს ცხოვრებაში ისეთი ღლე გამოერია, როდესაც სასწაული არ მოხდება, იმ ღლეს ნამდვილად სასწაულს დავარქმევდი, ღლეს, ღლით, მილიციის ორგანოდან უწყება მომივიდა, „საჩქაროდ გამოცხადლი მილიციის მეორე განყოფილებაში ინსპექტორ ჩაღუნელთან“ – ეს მაკლდა კიდეც, ნეტა რაშია საქმე? ნუთუ ვალერიმ გამოქვა? გავიქვე?! არა! გამოვცხადლები! მაგრამ სანამ ჩაღუნელთან გამოვცხადებოდი, ჩემი გადამიწყდა, ათასნაირი ფიქრი მიჭრიალებს თავში, რაც არის არის და შევალე მილიციის კარები.

– ჩაღუნელი თქვენ ბრძანდებით?

– დიახ, მობრძანდით! დაბრძანდით!

მე არ დავმჯდარვარ, უწყება გავუწოდე, გამომართვა და მეტი მოკრძალება შევატყვე, იმისმა მოკრძალებამ რალაც იმედი ჩამისახა და ცოტა გამამხნევა კიდეც.

– დაბრძანდით! – თხოვნა გამიმეორა ინსპექტორმა, იმის ხმაში მოკრძალება და ალერსი იგრძნობოდა, ღრმად ჩაჰვკეცი სავარძელში და მოლოდინში გავინაბე.

– იცით, რისთვის დაგიბარეთ? – მკითხა ინსპექტორმა.

– არ ვიცი და ამიტომაც უწყების მიღებისთანავე გამოვცხადდი, დანაშაული არავისთან მიმიძღვის და ძლიერ მაინტერესებს, მილიციის ორგანო რატომ დაინტერესდა ჩემი პიროვნებით!

ინსპექტორმა საწერი მაგიდის უჯრა გამოსწია და საბეჭდ მანქანაზე სუფთად გადაბეჭდილი, დეიდა მარიამის მიერ დაწერილი და ნოტარიუსისაგან დამტკიცებული ანდერძი მომაწოდა.

გულდასმით წავიკითხე ანდერძი და:

– არავითარ შემთხვევაში! – ვიყვირე მე, ინსპექტორს გაელიმა.

ოთახში წუთიერი სიჩუმე ჩამოწვა, შემდეგ ისევ ინსპექტორმა დაარღვია მყუდროება და უხერხულობიდან გამომიყვანა.

– მერი! მას თქვენთვის სამუდამოდ არ გადმოუცია თავისი კუთვნილი ქონება, აქ გარკვევით წერია „შვილების დაბრუნებამდე“, რომ არ გაცვიდეს მამაპაპური კერა და ჩემი სიკვდილის შემდეგაც ჩემს შვილებს ელოდოსო ვიღაც – კიდევ ასე წერია – განვაგრძე მე „შვილების დაბრუნების შემდეგ, თუ ერთმანეთს ვერ შეეწყობიან, მერის გამოეყოს საძინებელი ოთახი, ზალა და სამზარეულო, ჩემი ანდერძის თანახმად, დარჩეს იმის საკუთრებად, მაგრამ თუ ჩემი შვილი, ვერცერთი ვეღარ დაბრუნდა, მთლიანად დარჩეს მერის საკუთრებად და ვთხოვ, ყოველდღე იყოს ჩემი შვილების მოლოდინში, არ მიატოვოს და არ გააცვივოს სახლი“.

მათი შვილები კი არცერთი აღარ დაბრუნდება და მე არ მინდა ლომის კერძი ვიღაც უღირსმა შთანთქოს! – სახის გამომეტყველებაზე როგორც შევატყვე, ინსპექტორმა არაფერი არ იცოდა დეიდა მარიამის შვილების დაღუპვის შესახებ, მაგრამ არ შეიმჩნია და დაიმედება დამიწყო:

– ისეც ხდება ხოლმე, რომ დაღუპვის ცნობა მოდის და შემდეგ საღ–სალამათი ბრუნდება „დაღუპული“, შენი ვალია, შეასრულო აწ გარდაცვლილი დეიდა მარიამის ანდერძი...

– ჩემი უარის თქმის შემდეგ, თქვენი ვალია, მოძებნოთ დეიდა მარიამის ახლო ნათესავი და მას გადაუფორმოთ ანდერძი – სიტყვა არ დავამთავრებინე ინსპექტორს.

– დეიდა მარიამმა, ჩვენზედ უკეთ იცოდა თავისი კეთილი ნათესავები, მაგრამ ანდერძში არცერთი არ არის მოხსენიებული, ამიტომ შენ უნდა გიხაროდეს!

– რა, მუქთად შეძენილი ქონება“ – ისევე გავვულისდი!

– არა! – მტკიცედ მოსჭრა და სიტყვა გაავრძელა ჩადუნელმა – „მუქთად შეძენილი ქონება კი არა“, ეს მე მხედველობაში არ მქონია, ის ნდობა, რომელიც დეიდა მარიამმა გამოგიცხადა და შენმა სიყვარულმა ყველა კეთილ ნათესავების სახელიც კი დაავიწყა, მე კი მხოლოდ ერთს გეტყვით, ჯერ ახალგაზრდა ხართ და ვინ იცის, იქნებ ოდესმე გამოგადგეს ჩემი რჩევა: ყველასთან თანასწორად ილაპარაკეთ, ნასწავლთან სწავლულად, გიჟთან თავი მოიგიჟიანე, მხოლოდ იცოდე, ყველასთან თანასწორი იყო და თანასწორუფლებიანი...

– გამადლობთ, ბატონო ინსპექტორო, მართალს ბრძანებთ, მაგრამ, ჩემი აზრით, ყველა ადამიანმა უნდა იცოდეს, თუ იმ საწოლში იღვიძებს, რომელშიდაც არასოდეს არ დაწოლილა და არც ეკუთვნის, თავის თავი სინდისის სარკეში უნდა შეამოწმოს, მართლა თვითონ არის თუ არა, ზოგიერთი სრულებითაც არ ჩაიხედავს სარკეში და თავს არ შეიწუხებს სინდისის ქეჯნით, მე კი, მთელი ჩემი სიცოცხლის მანძილზე არ მომასვენებს ეს...

– თქვენ, იცით, რას ლაპარაკობთ? – უკვე აღელვება დაეტყო ჩადუნელს – უსინდისობა ანდერძის შეუსრულებლობა არის, ნაანდერძევი ნივთისა და ქონების განიავება, დაკარგვა და ბოროტად გამოყენება, კანონით ისჯება, მაგრამ რა გელაპარაკო, ზოგიერთები მკვდარს კი არა, ცოცხალსაც

არ სცემენ პატივს, თუმცა, რომ იცოდე, მკვდარი მეტად არის საპატივცემულო ცოცხალზე, შენ დეიდა მარიამის საპატივცემულოდ კი არ ჩაიცივამს სამგლოვიარო ტანსაცმელი, არამედ ხალხის დასაბრძალებლად, თითქოს პატივს სცემ და გლოვობ მიცვალებულს, მე მაპატიე, თუ სიმართლით წყენა მოგაყენე, ჩემს ადგილზედ რომ თევზი ყოფილიყო, წყალს სახეში შეგასხურებდა, ენას ამოიდგამდა შენი შემხელვარე და გაგაკიცხავდა, შენ ვერ გაიგებ, რა არის სულის სიმშვენიერე, ტილოზე დახატულ სოკოში ყვავილების სურნელებას და ტყის მშვენიერებას მიჩერებიხარ, ეს იმიტომ, რომ არასდროს გიგრძენია და განგიცდია ის ბედნიერება, რითაც ხალხია ბედნიერი და კმაყოფილი, შენ ვერასოდეს ვერ გაიგებ იმ ბედნიერებას, როდესაც ადამიანი – ადამიანს დავალებას ან თხოვნას შეუსრულებს და ოდესმე უხმოდ, მოლიმარი თვალებით შეხედავენ ერთიმეორეს, შენ არ განგიცდია და ვერ გაიგებ ოთხი მოლიმარი თვალის ცქერას, საიდანაც მხოლოდ უხმო კმაყოფილების გრძნობა იფრქვევა...

ახლა წაბრძანდით, მე თქვენთან მეტი საუბარი არ მსურს, როგორც თქვენმა სინდისმა გიკარნახოთ, ისე მოიქეცით...

ინსპექტორმა ანდრედი ხელში მომაჩერა და ფეხზე ადგა, იმის ნიშნად, რომ კაბინეტი დამეტოვებია, მეც ზომაზე მეტად შეურაცხყოფილმა და გაბრუებულმა უხმოდ დავტოვე ინსპექტორი ჩაღუნელი და აჩქარებული ნაბიჯით სასაფლაოსაკენ წავედი, რათა ყოველივეს მოვყოლოდი დეიდა მარიამს და ინსპექტორთან მოწოლილი ცრემლები საფლავზე დამეფრქვია...

1945 წელი, 21 აგვისტო (სამშაბათი)

დღეს და გუშინ თავაულებლად მუშაობენ დეიდა მარიამის სასაფლაოზე, შემორაგვეს და დაიდგა გრანიტის ქვა, ტოტებადამსხვრეული ხის ხატება, მართლაც ფანტასტიკური გამოვიდა ეს ერთადერთი განუმეორებელი ძეგლი კაცობრიობის ისტორიაში.. დეიდა მარიამის უკვდავსამყოფად, ბოლოს,

მიწა ზღვის ქვიშით მოვასწორეთ, ყველანი სახლში წამოვიყვანე, აქ რამდენიმე მეზობელს დაგუდახე და დეიდა მარიამის სამუდამო სასუფეველის კეთილმოწყობა აღვნიშნეთ.

სალამოს, როდესაც ყველა წავიდა და მარტო დავრჩი, გულს სევდის ლოდი დამაწვა, მაგრამ გადავწყვიტე, დარდი საქმით დამემარცხებია და ჭურჭელი გარეთ, ონკანთან გამოვიტანე გასარეცხად.

საქმით გართული ფიქრმა გამიტაცა, ვერც კი შევაძინე, თუ როგორ შემოვიდა ეზოში მილიციის მუნდირში გამოწყობილი, ზემდეგის სამხრეებით, შარვლის ქამარზე მუცელგადმოკიდებული და ჩამრგვალებული მამაკაცი, მოჩვენება თუ სინამდვილე თავზე ისე ჩუმად წამომადგა, რომ დავიბენი, თითქოს რაღაც დანაშაულზე წამასწრეს.

ქათმისებური, გაყინული მზერა მივაპყარი დაუპატიჟებელ სტუმარს და გაკვირვებით ვკითხე:

– რა გნებავს?

– თქვენთან დაახლოება, ძვირფასო!

– ჭიშკარი გაიხურეთ და გზა ამ სახლისაკენ დაივიწყეთ, თორემ არ გაშინებ და კარგს არაფერს გპირდება შენი ბედისწერა.

– აქ სიარული ჩემი მოვალეობა და სამსახურია, მე ამ ქუჩის რწმუნებული მილიციელი ასლან აშბა გახლავართ და შენისთანა ვუპაკი და გარყვნილის დასათხოვი არა ვარ! ამ სიტყვებს ისე ხმამაღლა ლაპარაკობდა ეს ვიღაც ასლან აშბა, რომ მეზობლები შეგროვდნენ, ის კი განაგრძობდა:

– რა! მე თუ კი ვიკადრო შენთან ღროს გატარება, შენ უარს უნდა მეუბნებოდე? გასაგებია, უარს ალბათ იმიტომ მეუბნები, რომ სხვებისთვის არ მოგცემ შეილის გაყიდვის უფლებას?

სიმწარემ ძალა შემმატა და სახე ჩამოეუკაწრე.

– საზიზღარო არსებავ, გაეთრიე აქედან! – ვიკივლე და გასარეცხად გამოტანილი ჭურჭელი დავუშინე, ის ჭიშკარგარეთ ყვირილითა და ქაქანით გავიდა:

– ხვალ განყოფილებაში გამოცხადდი და იქ მოგკითხავ, ბავშვი, რომელიც ამ ოჯახში დაიბადა, სად არის, გაყიდე? მოკალი? რა უყავი? რატომ არ არის გატარებული იმისი დაბადება, ადგილმდებარეობა და? თვალწინ წარმომიდგა ჩემი ხათუნა და ნელ–ნელა ჩავიკეცე.

გრძობაზე რომ მოვედი, თავზე რამოდენიმე მეზობელი დამტრიალებდა და მანუგებებდნენ, ერთნი მეუბნებოდნენ, რომ ასლანი, ძალზედ ცუდი ადამიანია, მხოლოდ და მხოლოდ სიცუდე არის იმისაგან მოსალოდნელი და მეტი არაფერი! ზოგი კი მირჩევდა – ასლანის გადაკიდებას ჯობდა, რომ იმისათვის არ მეწყენინებია და სხვა...

მეზობლების საუბარს ყურს არ ვუვლებ, მხოლოდ იმას ვფიქრობ, თუ როგორ მივუზღო სამაგიერო ჩემი შეურაცხყოფისათვის ასლან აშბას! აი, კიდევ ერთი ადამიანი, ვინც შემაძულა მამაკაცთა მოდგმა, და ძე ლომად შემმართა შური ვიძო ყველა მამაკაცზე, ვინც ასეთი ტვინნადრძობია!

სახელმწიფო საქმის უშიშროება და წესრიგის დაცვა აბარია, მხოლოდ თვითონ კი, სხვისთვის დაუჯერებელ და გაუთვალისწინებელ დანაშაულს ჩადის. მე შენ ფიზიკურად მოგსპობ!

1945 წელი, 25 აგვისტო (შაბათი)

რას მიქვიან, ხასად არ დაუწევი ასლან აშბას, მგელივით დაძუნულებს და ყნოსავს ჩემს კვალს, იკვლევს წარსულს და გასამტყუნებელ მასალას აგროვებს, მაგრამ, რაცა ვარ, ესა ვარ, აქამდის ლონდას მკვლელობის საქმე მიწეწავდა ნერვებს, ახლა კი, რაც იმისი საშობლოს მოლაღატეობა გავიგე. აღარც ამ ამბავის მეშინია და არც სინდისის ქეჯნას განვიცდი მაინც და მაინც. პირიქით, მეამაყება კიდევ, რომ სამაძულო და მეორე მსოფლიო ომის გამარჯვებაში მეც ცოტაოდენი წვლილი მიმიძღვის! ირბინოს და აგროვოს ჩემი გასამტყუნებელი მასალა, ეს საშიში არ არის, მე ასლანს დავამარცხებ და

გავანადგურებ, საშიში ის ადამიანია, ვინც კეთილი გგონია და ბოროტებას ჩადის, ფარულად თუ მოქმედებს და ვერ ცნობ მას, აი, ვინ არის საშიში, აშბამ! მე კი არ გამომიყვანა სააშკარაოზე, თავისი თავი ამხილა და თავისივე ბოროტება მოჰფინა ხალხს, საკუთარი ძლევამოსილებაში დარწმუნებულია.

მე ძლიერი ვარ! ფარულად ვმოქმედებ! ასლანი ჩემს კვალს დაჰყვება, მე ასლანისას, ის შეუძმნევლად, ნალიარებად, მე კი შეუძმნევლად, ფარულად...

ახლოვდება პირველი სექტემბერი, უნდა წავიდე, სწავლა უნდა გავაგრძელო, მაგრამ ისე კი არა, აქაური საქმე მოუგვარებელი დავტოვო, პირველ რიგში, დეიდა მარიამის სახლ-კარი უნდა დავალაგო და თავ-თავისი ადგილი მივეუწინო ყოველ ნივთს შესაძლებლობის გვარად ვიარო ამ სახლში, მტკერს არ შევაჭამო ავეჯი და სახლის კედლები.

ხელოსანი მოვიყვანე, კარებებსა და ფანჯრებზე რკინის გისოსები გავაკეთებინე, ასე რომ, ბინა თავდაცულია თავდამსხმელებისაგან.

ჩემი მეორე განზრახვა აშბას ფიზიკურად განადგურება არის, რათა მარტო ჩემი შეურაცხყოფისათვის კი არ მოვთხოვო პასუხი, არამედ, მომავალშიც თავდანღვეული იყოს ხალხი, იმისი ბოროტებისაგან.

დავიწყე სახლის დალაგება—დასუფთავება და ყველა წვრილმანს თავისი ადგილი მივეუწინე, აქ, ამ სახლში, სამი საუკუნე უცხოვრია ხალხს, რას იტყვის ენა, რომ არ ნახო და მოულოდნელად არ წააწყდე, აკრძალულს თუ ნებადართულს, კომუნისტურს თუ რელიგიურს... როდესაც სახლის პირველი და მეორე სართულის დალაგებას მოვრჩი, სხვენზე ავძვერი, დავიწყე უამრავ ხარახურების მოწესრიგება და აი, ტილოში საგულდაგულოდ შეხვეულ წიგნებს წავაწყდი, თვალებს არ დავუჯერე, უამრავ აკრძალულ წიგნებთან ერთად ხბოს ტყავზე დაწერილი „შავი და თეთრი მაგია“ აღმოჩნდა.

წიგნების წაკითხვა დავიწყე და ღმერთო ჩემო, შეიძლება გაგიჟდეს ადამიანი, ნუთუ ეს ყველაფერი სიმართლეა, რაც საუკუნეების მიღმა დაწერილ წიგნში წერია?

სასწაული მოახდინო, საინტერესოა, მაგრამ კიდევ მეტად საინტერესო ის არის, სიმართლეს ექვემდებარები თუ არა, აქ აღწერილი ჯადოქრობა, საქმეს გადადება არ უყვარს, გადავწყვიტე, დღესვე მოვახდინო ერთი სასწაული, მიცვალებულის სულს გამოვუძახო და როგორც „შავ მაგიაში“ არის აღწერილი, მეც ისე მოვიქეცი: დრო შუალამეს გადასცდა თუ არა, სასაფლაოზე წავედი, ეკლესია სამრეკლოს ქვეშ დავდევი, ორივე ხელები აღვმართე ცისკენ ისე, რომ ხელის გულებს ცისკენ მივეცი მიმართულება, შემდეგ მიწას დავაბჯინე ხელის გულები, ასე გავიმეორე, რამოდენიმეჯერ და ვიგრძენი, რომ დავამყარე კავშირი ცასა და მიწას შორის...

მე უკვე აღარ ვეკუთვნილი არც მიწას და არც ცას, თითქოს რაღაც ძალამ თავისებურად დამაპროგრამა, შემდეგ როგორც „შავ მაგიაშია“ აღწერილი, ცაზე დაველოდე ვარსკვლავის მოწყვეტას, დიდი დრო არ გასულა, რომ ვარსკვლავიც მოწყდა, მე მას თვალი გავაყოლე და ვუთხარი „სულთა მუფეო, გთხოვთ, გამოუძახოთ მარიამ კირაკოსიან—ვართანიანს!“

(რა თქმა უნდა, ნებისმიერი მიცვალებულის სულის გამოძახება შემეძლო, რომელიც ამ სასაფლაოზე იყო დაკრძალული, მაგრამ მე ხომ მხოლოდ დეიდა მარიამის ნახვა და მასთან საუბარი მაინტერესებდა?!)

გამოძახებიდან ერთ წუთსაც არ გაუვლია, ვიგრძენი, თუ როგორ ვიქეცი სულად, თითქოს ჩემს სხეულს სული გაეყარა და თითქოს აზროვნებასაც რაღაც ზებუნებრივი ძალა განაგებდა, კიდევ ერთი წუთიც და აღმოსავლეთის მხრიდან მარიამ დეიდა გამოჩნდა, ის განათებული იყო რაღაც ზებუნებრივი სხივით, მომიხლოვდა თავისი დარბაისლური კლდემამოსილებით, ზუსტად იმ ტანსაცმელში გამოწყობილი, რომელიც საკუთარი ხელით ჩავაცვი, ის ჩემგან ორიოდ მეტრის მოშორებით გაჩერდა, მინდა

ვიყვირო. მაგრამ ვერ მომიხერხებია, მივჩერებივარ და აღფრთოვანებული ვარ ამ სანახაობით, დეიდა მარიამს მიწაზე ფეხი არ უღვას, თითქოს ჰაერშია გამოკიდებული და ათიოდე სანტიმეტრი აშორებს მიწასთან. არ ვიცი, რამდენ ხანს გასტანა ჩვენმა დუმილმა, და რამდენ ხანს ვიქნებოდი ასე გაოგნებული, რომ დეიდა მარიამის ხავერდოვანი ხმა არ გამეგონა:

– რაზეც შეწუხებულხარ, შვილო, მერი?

მე არაფერი ვუპასუხე, მომინდა, რომ მოვხვეოდი და დამეკოცნა ამდენი ხნის უნახავი, მაგრამ ფეხის გადადგმა ვერ მოვახერხე, მარიამიც მიმხვდა განზრახვას და გამაფრთხილა, „არ მომეკარო, მკითხე, რისთვის შემაწუხე“.

– ხათუნას ვნახავ! – ინსტიქტურად წამოვიძახე.

– ხათუნას აღზრდა შენ გიწერია! – ცოტა დუმილის შემდეგ მიპასუხა მან.

– ვალერის ვნახავ?

– შენს მიერ მიეზღვის საკადრისი!

– ხომ არაფერი გაკლია?

– შენი წყალობით არა!

– აშოთს და ხორენს თუ ნახულობ მანდ?

– არა! ისინი აქ არ არიან!

– შენ მათ ვერასოდეს ვერ ნახავ?

– მე არა, იქნებ მათ მნახონ!

– წამოვალ შენთან!

– მაღაური სამყარო გეპატარავება?

– არა, მაგრამ შენთან მირჩვენია!

– შენ კი არა, აქ მეც ძლივს მიმიღეს, შენ ჯერ არ იცი, სიკვდილს სიცოცხლეზე მეტი მზრუნველობა უნდა, მომზადება, ეს სიცოცხლეში უდიდესი მცნებაა, სიცოცხლე არ არსებობს, არსებობს მხოლოდ ცოდნის გაღრმავება და მომზადება სიკვდილისათვის.

– ხომ სამოთხეში ხარ, მარიამ დეიდა?

– არ არსებობს ორი მცნება, აქ მხოლოდ სამოთხეს იტყვიან, ჯოჯოხეთს მაღაურ ცხოვრებას ეტყვიან!

- თქვენ კიდეც დაიბადებით?
- დადგენილი წლების შემდეგ გკვლებით და ასევე დადგენილი წლების შემდეგ ვიბადებით!
- შენ ახლა დაიბადე?
- აქაური სამყაროსათვის დაიბადე, მაღაურისათვის მოგკვდი!
- აქაურისათვის მოგკვლები, მაღაურისათვის დაიბადები!
- რამდენი წლის შემდეგ დაუბრუნდები აქაურ ცხოვრებას?
- არ ვიცი, ეს ჩვენ არ ვიცით!
- აქაური ცოდვილები, მათ როგორ იბადებიან?
- კაცი ვირი, ვირად! ადამიანი გველი, გველად და ასე შემდეგ...

დამაგვიანდა, უნდა წავიდე, ყველანი მენატრებით, სურათების ალბომი გამომიგზავნე!

- როგორ გამოგიგზავნო?
- სადილი რომ გამიკეთო, იმ მაგიდაზე დადე, სანთელი ამინთე.

- მეტი არაფერი?!
- მეტი არაფერი!
- დამარიგე რაიმე!
- არ გესაჭიროება, შენ ყველაფერი კარგად იცი, თუ დაგჭირდა, სიზმარში გეტყვი, ახლა მაგვიანდება, იცოცხლე ჩემდა საიმედოდ..., თქვა და სასაფლაოსაკენ წავიდა, ვხედავდი, თუ როგორ მიდიოდა, არა, ის კი არ მიდიოდა, თითქოს რაღაც მოძრავ საგანზე იდგა და ამ მოძრავ საგანს მიჰყავდა, ნაბიჯს არ ადგამდა, მიწას რამოდენიმე სანტიმეტრით იყო დაშორებული და მიცურავდა...

ეს ყველაფერი ჩემი თვალთ დავინახე, აი, რა ყოფილა „შავი მაგია“...

წავიდა, მე თითქოს რაღაც ტვირთი მოსეხსნა მხრებიდან და აზროვნებაც დამიბრუნდა, შემეშინდა, სირბილით წამოვედი სახლისაკენ.

მოვედი, კარებები და ფანჯრები დავხურე, ფარდები ჩამოვაფარე, შიში მაინც ვერ გამოვდევნე ორგანიზმიდან, მეჩვენება,

თითქოს, სულები თუ რაღაც ძალა დაბუდებულია ჩემში და არაადამიანური გავლენის ქვეშ ვიმყოფები.

„თეთრი მაგია“ გადავშალე და ის ლოცვანი მოვნახე, სადაც წერია, „სულები დაუბრუნდეს სასუფეველს“, სამჯერ წავიკითხე, ამინი ვუთხარი და ყველაფერმა გაიარა, ასე მშვიდად არასოდეს არ მძინებია. იქნებ ზღაპარი, მოჩვენება ან შეგონება გგონიათ, რაც აქ აღვწერე, არა, სიმართლეა!

1945 წელი, 30 აგვისტო (ხუთშაბათი)

წინა დღეები მუქთად არ გამიტარებია, ეს ამხელა სახელი დავალაგე, თავ-თავისი ადგილი მივუჩინე თითოეულ საგანს და, რაც მთავარია: ასლან აშბას ასავალ-დასავალი ძირფესვიანად შევისწავლე.

ასლან აშბა, ისე როგორც ყველა სხვა რწმუნებული, დილის რვა საათზე თათბირს ესწრება მილიციის რაიონულ განყოფილებაში, არ მაინტერესებს თათბირზე რა საკითხს იხილავენ, ან თათბირის შემდეგ სხვა რწმუნებული რა საქმიანობას ეწევა, მე მაინტერესებს და ვიცი, ასლან აშბა თათბირის შემდეგ არსად არ ჩერდება, პირდაპირ სასადილოსაკენ მიდის ძუნძულით, ასე რომ, რვა საათსა და ოცდაათ წუთზე სასადილოშია, ას გრამ არაყს სულმოუთქმელად სვამს, ძეხვის ნაჭერს აყოლებს და ჩვენს ქუჩაზე დაძრწის, ეჭვის თვალთ მიჩერებია დიდსა და პატარას, ყოფილა შემთხვევა: უცხო მგზავრი გაუჩერებია, რაღაც მიზეზი უპოვნია და ფულის გამოძალკამდე არ მოშვებია.

წინა დღეებში, არცთუ ადვილად, რა თქმა უნდა, საიდუმლო გზით ვიშოვე კალიუმის ციანიტი, ავიღე ზუსტად ისეთივე ჭიქა, როგორიც სასადილოში არაყიანი ბოთლის გვერდით აქვს დადგმული ბუფეტში მომუშავე ჩამრგვალებულ კაცს, რამოდენიმეჯერ გამოვაკლე ჭიქაში ხსნარი და გავაშვრე, შეუიარაღებელი თვალთაც ეტყობოდა, თუ როგორ თხელ ფენად გამოეკრა სითხე ჭიქას. ჭიქა ავიღე, ხელჩანთაში ჩავდე,

სასადილოსაკენ გავემუწრე, შენობის კუთხეს ამოვეფარე და ასლანის გამორჩენას დაველოდე, ისიც მალე გამორჩნდა, საჩქაროდ შევედი სასადილოში, გამყიდველს ვუთხარი, ერთი ქილა შედედებული რძე მოეწოდებინა, როდესაც ის ქილა რძის მოსაწოდებლად შებრუნდა, ჭიქა შეუმჩნევლად შევცვალე, ნაყიდის ფული გადავიხადე და კარების მისამართით წავედი ის კი დახლიდართან მივიდა, რომელსაც არცთუ მთლად ესიამოვნა იმისი დანახვა, არაყი თავისი ხელით დაასხა და სულმოუთქმელად გადაჰკრა, თვალები ზევით აღაპყრო, პირი ღრმად გააღო, შემდეგ ყელზე წაივლო ხელი და ასე ხმის ამოუღებლად იატაკზე მოადინა ზღართანი.

შეიქმნა კვილ-წივილი, შეგროვდა ხალხი, თითქოს არ ვიცოდი, რა ამბავი მოხდა და ცნობისმოყვარეობისათვის დაბრუნდი, სინამდვილეში კი, ჩემი თვალით უნდა მენახა ჩაძაღლებული, ის ღრმად პირგაღებული ეგდო იატაკზე. ამის დამნახავი ხალხი, ზოგი სასწრაფო დახმარებას ეძებდა და ზოგი მილიციას. ასე რომ, სასადილოში სრული ქაოსი სუფევდა, მე საერთო არეულობით ვისარგებლე, ჭიქა ისევ-ისე შეუმჩნევლად შევცვალე და, ჩემი საქციელით დიდად კმაყოფილი და სულიერად დამშვიდებული, რკინის სადგურისაკენ წავედი. სალაროში კუპიროვანი ვაგონის ბილეთი შევიძინე, მატარებელი საღამოს 21 საათსა და 55 წუთზე უნდა გავიდეს. ვერ კიდევ დიდი დრო მაქვს, მოვასწრებ დეიდა მარიამთან საუბარს და სულიერად დამშვიდებასაც, მაგრამ შევცდი, სახლში დაბრუნდი თუ არა, მთელი ქუჩა გარეთ დამხვდა გამოფენილი, ყველას ასლანის სიკვდილი ეკერა პირზე და თითოეული წყევრა-კრულვითა და სულის წაწყმედით იგონებდა. არ ვიცოდი, ყველა თუ იმისი მტერი იქნებოდა და მიკვირს, აქამდის როგორ აცოცხლეს, თუ ამდენი ხალხი ჰყავდა გამწარებული, ხალხის მითქმა-მოთქმას ყური დაფუგდე, მკვლელობა საერთოდ გამორიცხული იყო. ასლანის მიმართ უმეტესობა ამბობდა, რომ – „ღორმუცელობამ დაღუპა, რასაც ნახავდა, ყველაფერს მუქთად იყრიდა მუცელში და გულმა ვერ აიტანაო“.

მეზობლებს თავი ისე მოვაჩვენე, თითქოს სრულებით არ მაინტერესებდა მომხდარი ამბავი და სახლში დავბრუნდი, შევუღექი მეზავრობის თადარიგს, საქმიან ფუსფუსში რკინიგზის სადგურისაკენ წასვლის დრომაც მოაღწია, ჩავკეტე ფანჯრის დარაბები და კარები, მეზობლებსაც დავუბარე, თვალყური ელევნებინათ სახლისათვის...

კუპეში ჩემი ადგილი დავიკავე და ფიქრმა წამილო, დილით მშობლიურ ქალაქში ვიქნები და ვერ გამიგია, მიხარია თუ მწყინს მშობლიური ქალაქის ნახვა, როგორ შემხვდებიან მეზობლები? ისინი სხვაგვარად ელოდებიან ჩემს დაბრუნებას, ქმარ—შვილთან ერთად, მე კი მარტოდმარტო შევალბე სადარბაზოს კარებს, ქალი სიბრძნით გველია და თვალთმაქცობით ფერია, მეც ქალი ვარ, მოვიგონებ რაღაცას, მეზობლებს კი არ შევებრალები ცხარე ცრემლით ვატირებ...

კუპეში ოთხნი ვართ, სამი ქალი და ერთი მამაკაცი, მაგრამ ქალებმა კაცს მეზობელ კუპეში ადგილი გაუცვალეს და ჩვენს კუპეში მეოთხეც ქალი გადმოიყვანეს. გავიცანით ერთმანეთი. მე ყველაზე მეტად სიტვაძუნწი აღმოვჩნდი, არ მაინტერესებს არავის გაცნობა, თუ შემეკითხებიან, პასუხს ვცემ, თუ არა და ვარ ჩემთვის, ჭერისათვის თვალბეშიპყრობილი, ჩემს ასაკთან შედარებით, ცხოვრებაზე გულგატეხილი, ვფიქრობ – ადამიანთა სიბრაღული თუ როგორ ამოვიღო გულიდან, და მეორე, უნდა გარდავქმნა ჩემი ორგანიზმი ისე, რომ გული არასოდეს არ შემიწუხდეს. შევძლებ კი? მე მგონია, შევძლებ, დაბადებით ხომ ჩვეულებრივ ადამიანად იბადებიან „სპარტაელები“, ადამიანი იოგა, კარატე, თუგინდ ჩემი სპეციალობა, ცირკი და მრავალი სხვა, ვარჯიშს შეუძლია გარდაქმნას ადამიანი, დღეიდან მეც უნდა გარდავქმნა.

რაო? დეიდა მარიამმა რა მითხრა? „ხათუნას შენგან უწერიაო აღზრდა“, მგონი მთლად ასე არა, მაგრამ საერთო აზრი ასე იყო, დეიდა მარიამი ცოცხალი არ ცრუობდა და მიცვალებული როგორ მომატყუებდა?

მე უნდა ვიცოცხლო და თუ უნდა ვიცოცხლო, ჩემი ორგანიზმიც ჩემს სასარგებლოდ უნდა გარდავქმნა.

ადამიანი, რომელიც სიცოცხლისათვის ზრუნავს, სამ მცნებას უნდა ფლობდეს: სიბრძნეს, სიყვარულს და რწმენას, მე დღეს ეს არცერთი არ გამაჩნია ლა სიცოცხლისათვის აზრი უაზრობა მგონია. არცერთი არ გამაჩნია მეთქი, ვაღიარებ და სრულყოფილი როგორ ვიქნები, როდესაც ადამიანს ერთიც რომ აკლდეს, მის მიერ ჩადენილი სიკეთე სრულყოფილი არასდროს არ იქნება, სიბრძნის გარეშე სიყვარული ფანატიზმია, ხოლო სიბრძნე სიყვარულის გარეშე ბოროტება, თუ სიყვარული და სიბრძნე ერთმანეთთან შერწყმულია, მაშინ რწმენაც თავისთავად შემოდის ადამიანის ორგანიზმში და ამ ძალებით შენდება სიცოცხლის კანონზომიერება მთელ სამყაროში, რაზე თუ ცხოვრების კანონზომიერება სურვილი არ გახლავს, სურვილით არ შეგვიძლია შევიცნოთ იგი, თუ ეს სურვილი სინამდვილედ არ ვაქციეთ, მაშინ ვერ შევიცნობთ მარადიულობას, რადგან ჩვენი სურვილიც და მისი შესრულებაც ექვემდებარება დროებით სამყაროს, რომელსაც დღეს ეგრე ვეწვებით თავს, ხვალისათვის კი წარმატალია ადამიანთა ერთად, რამეთუ ბუნებაში არ არსებობს უკვდავება...

დავრწმუნდი, „შავი და თეთრი მაგის“ სინამდვილეში, ნეტავი წამომელო წიგნები, მე კი უწინდებურად შევახვეი და იქვე შევინახე, სადაც დეიდა მარიამს ჰქონდა შენახული. ფლობდე მაგიას, ეს იმას ნიშნავს, ფლობდე ორივე სამყაროს, რადგან მეორე სამყაროში ადამიანი გარდაცვალების შემდეგ, ობიექტური მდგომარეობიდან გადადის სუბიექტურ არსებაში. მას თან მიაქვს პირველი სამყაროს ესე იგი აქაური ცხოვრებისა და გამოცდილების ჭეშმარიტი სიმდიდრე, რომელიც აუცილებელია მომავალი მოვლენის და სულიერი განვითარებისათვის!

რწმენა, სიბრძნე და სიყვარული უნდა განვითარდეს ნებისმიერი ადამიანის შინაგან სამყაროში, მისი განვითარებლობა იწვევს სულის-სულიერად დაკნინებას, რომ სული

არ დავაკნინოთ და ჩვენც უნაკლონი დავიბადლოთ, უნდა ვიცოდეთ, რომ დაბადება – არის წინა ცხოვრების ცოდვების მონანიება, რომლის მოსანანიებლადაც ვეველინებით ახალ ცხოვრებას, თუკი, ძველი ცხოვრებიდან გადავდივართ ახალ ცხოვრებაში, რატომ არ განვიცდით სიკვდილის მოახლოებას? სიკვდილი რომ კარგი იყოს, ერთჯერ მაინც მოკვდებოდა თვითონ! სიკვდილის მოახლოებას განვიცდით იმიტომ, რომ არა ვართ მომზადილი და სულიერად განწყობილი ახალი ცხოვრებისათვის...

ცოდებმონანიებული ადამიანი თვითონ უხმობს სიკვდილს და კი არ ეშინია, არამედ, სულის დამამშვიდებელ მოვლენად ღებულობს მას, რაც შეეხება, არც სიკვდილის უკვდავება არსებობს, რამდენი ადამიანია, იმდენია სიკვდილიც! რომელიც ადამიანთან ერთად კვდება და ადამიანთან ერთად იბადება! სიკვდილსაც სურს, კეთილი იყოს ადამიანი და ადამიანის სიკვდილთან ერთად არ მოკვდეს თვითონაც. სიკვდილს არ სურს, გაიგონოს ადამიანის მიმართ ნათქვამი „ადრე იყოვო სასიკვდილო“, რადგან იცის, ცუდ ადამიანთან ერთად თვითონაც მალე ივიწყებენ!

ბევრია ხარბი, გაუმაძღარი, პატივმოყვარე, ღიღების მსურველი, სირცხვილის მოშიშარი, ბედნიერი და საამური ცხოვრების მოტრფიალე, სიმდიდრის მეოცნებე, სხვების დამცირების ორგანიზატორი, ასეთი ადამიანები სიკვდილსაც ძულს და ხშირად განერდება ორგანიზმიდან, ჩვენ კი ვამბობთ: „ბოროტი თუ არის, იმიტომ არ შეაბერდო ქვეყანას“, ეს სწორი არ იქნება, რადგან სიკვდილი მას ერიდება, რამეთუ იცის, მასთან ერთად მოკვდება და ველარასოდეს ველარ დაიბადება. იმ იშვიათ ადამიანებს, რომლებიც მზად არიან, სამსახური გაუწიონ სხვებს, რომელსაც შეუძლია თვალები დახუჭოს და თავისი თავი სხვის ადგილას დააყენოს, გაიგოს იმისი თვალსაზრისი, გულთან მიიტანოს იმისი ჭირი თუ ლხინი, გაისიგრძეგანოს იმისი ცხოვრებისეული არსი. შეუძლია არ შეწყუხდეს თავის მომავალზე, იმის სიკვდილსაც უკვდავება აქვს გარანტირებუ-

ლი. მაშ ვინა ვარ მე და გამოვისყიდი თუ არა ჩემ ცოდვებს? მიუხედავად იმისა, რომ არ არსებობს ისეთი ადამიანი, ვინც თავისი თავი დამნაშავედ სცნოს და აღიაროს თავისი ცოდვები, მე სრული ჭეშმარიტებითა და სიმტკიცით ვიტყვი, ცოდვილი კი არა, პატრიოტი ვარ, ღმერთის ერთგული ანგელოზი, რომელიც ვიბრძვი ბოროტების წინააღმდეგ, აი, ავიღოთ სატანა, რომელიც ცეცხლითა და მანვილით წამოვიდა ფაშიზმის სახით, სიბრძნის, სიკეთისა და სიყვარულის გასანადგურებლად. იმის გზას თუ ჩემისთანა პატიოსნება არ გადაელობებოდა, მხოლოდ ბოროტება იზეიმებდა ყოველ გაზაფხულს, რამეთუ ფაშიზმს ადამიანის ხატება ჰქონდა და ძნელი ამოსაცნობი იყო სატანისაგან კეთილი, მაგრამ ადამიანის ხატების განადგურება ცოდვა არ იქნება, თუ მათ სულში სატანა არის დაბუღებული... ურჩხულის, ან გველის სახით რომ წამოსულიყო ბოროტება, ისეთივე სულის პატრონი, როგორიც ფაშიზმი იყო, მათი განადგურება ხომ არ ჩაგვეთვლებოდა ცოდვაში? აბა, რატომ უნდა ჩაგვეთვალოს შეცოდებაში ადამიანის სახისა და ბოროტი სულის მქონე სატანის განადგურება? ჩვენ არ ვებრძვით და არც ვიბრძვით ხორციელი განადგურების ან სიკეთისათვის, ჩვენ ვიბრძვით სულის უკვდავებისა და სიკეთის თესვისათვის!

დღეს ფიქრმა ნამდვილ ფილოსოფოსად მაქცია, მთელი დამე თვალი არ მომიხუჭავს და არც მეძინება, უკვე დილაა, ვუახლოვდები ჩემს მშობლიურ ქალაქს და გულს ბაგა-ბუდი გაუდის, ნეტავი, როგორ შემხვდება იგი? ირიჟრაჟა... აღმოსავლეთ ცის კილობანს ცეცხლი წაეკიდა, და დილა მშვიდობისა, ჩემო ქალაქო! ფეხით გაუყევი გზას სახლისაკენ, ვეალერსები მიდამოს, ბილიკს, ყოველ ხეს და ნაცნობ ადგილს, მივადექი ჩემი ბინის სადარბაზოს კარებს, ხელით მოუაღერსე, გარემო მოვათვალიერე – „ხომ არავინ მომჩერებია-მეთქი“ – და სახელურებს კოცნა დაუწყე. ახლა კი ჩემი ბინის კარებთან გავჩერდი და ელექტროზარის დილაკს თითი დავაჭირე, თითქოს დედა ან მამა გამიღებდა კარებს და მონატრე-

ბული კისერზე ჩამოვეკიდებოდი, ჩავეხუტე და მოვიაღერსე კარები, შემდეგ ფრთხილად მოვარგე გასაღები და გადავატრიალე, გავაღე, შიგნით შევედი და, ღმერთო ჩემო, რა არის, ეს ბინა მთლად არეულია, რაც რამ ძვირფასი იყო, წაღებულია, ნოსებიც კი ჩამოუხსნიათ კედლიდან და საბარალო ჩემი მშობლების სურათები იატაკზე ავღია, მინებჩამსხვრეული კარები გატეხილი არ არის, არც ფანჯრიდან არის წაღებული ნივთები, გასაღები კი მარტო მე და ვალერიის გვექონდა.

არა, ღმერთო! საკმარისია ის ზნედაცემულობა, რაც მას გააჩნია, ამ ცოდვასაც ნულარ აჰკიდებ! განმარიდე უსამართლო ფიქრი იმის მიმართ! ვფიქრობდი – „ისე მოვედი, არავის დაუვნახივარ–მეთქი“ – მაგრამ შევმცდარვარ, ხუთ წუთსაც არ გაუვლია, რომ ჩემი ბინა მეზობლებით გაივსო, ასეთი ანგრეული და გაძარცვული რომ ნახეს სახლი, ჩემი მოკითხვა დაავიწყდათ და ყველა გაკვირვებით შემომცქეროდა ხან მე, ხან კიდევ დაცარიელებულ ბინას, ბოლოს, როგორც იქნა, კარის მეზობელმა ამოიღვა ხმა და მანუგეშა!

– შენი ჭირი და სატკივარიც გაჰყოლია, შვილო, არ ეღირსოს მეტის მოპარვა–შემენას, რომელ ოჯახშიდაც აქედან ხელუკუღმა წაღებული შევიდა, შენი ფიქრი და დარდები მაგაზე დადგეს, ადამიანის სული იყოს კარგად, ახალგაზრდა ხარ შვილო, ყველაფერს იყიდი და შეიძენ...

– რაღას ვიყიდი, დეიდა ქეთევან, ჩემი მშობლების მთელი სიცოცხლის ნამოღვაწარი, ერთი ხელისმოსმით წაუღიათ, მე რას შევძლებ იმდენს, რაც მათმა გარჯამ შეძლო – თვალეზზე ცრემლშეყინულმა ვუპასუხე.

– არა, შვილო! ომი დამთავრდა, საამური ცხოვრება წავა აწ, აი ნახავ!

– ჩემი საამური ცხოვრება, ჩემმა მშობლებმა წაიღო და აწი ბედის წყალობის აღარ მჯერა და აღარც ველოდები!

– ბედი, შვილო, ყოველთვის მათდა სასიკეთოდ ირხება, ვისაც მფარველობს, მას ვერც ძღვენს მიართმევ, რომ გიმფარველოს და ვერც პანდურს ამოარტყამ, რომ გააძევე, უბე-

დობას ყოველთვის ბედნიერება მოსდევს, მხოლოდ ან „თავს ან ბოლოსო“, არის ნათქვამი და ჩვენც უნდა დაველოდოთ, მოსვლით კი აუცილებლად მოვა!

ქეთევანი დედაჩემზედ ათიოდე წლით უფროსი იქნება, დედა—შვილურად გვიყვარს ერთიმეორე, მისი ქმარი და შვილი ომში არიან, ჯერ არ დაბრუნებულან და არც არავითარი ცნობა მიუღია, თუმცა წერილები ორმოცდასამში შეწყდა. მის შემდეგ აღარაფერი იცის, ელოდება, კარგია ლოინი, იმედი... ჩემი კარის მეზობელია, თავისებურ ყურადღებას მაქცევს, თუმცა ყურადღების მისაქცევი და დასახმარებელი თვითონ არის, არავის არ უკითხავს, რატომ ქმარშვილთან ერთად არ დავბრუნდი, უბრალოდ მომიკითხეს, ჯანმრთელობა იკითხეს, წყენინება გამოთქვეს ბინის გაქურდვის შესახებ, ცოტა ხანს იმასლაათეს და წავიდნენ, მხოლოდ დედა ქეთევანი დარჩა ჩემთან და ერთად დავიწყეთ ოთახების დალაგება, რამოდენიმე წუთი უხმოდ ვაკეთებდით საქმეს, მაგრამ ქეთევანმა ვერ გაუძლო სიჩუმის წყვიდადს და ამოიხვნეშა:

– რა მოხდა, დეიდე ქეთევან, ასეთი ამოიხვნეშა?

– მგონი გულიც ამოატანე მთლად! – ვუთხარი მე.

– როგორ ფიქრობ, არა მაქვს საქმე გულის ამოსაგლეჯად? ორი წელიწადია, არაფერი ვიცი ქმარ—შვილის შესახებ, დაღამდება თუ არა, გარეთ ვერ გამომიხედავს, შიში დამჩემდა, მარტობას ცოდნია შიში, როდესაც შენ ბინას ქურდავდნენ, რატომ ვერ უნდა გამეგო! არ გამიგია და კიდევ რომ გამეგო, გარეთ ვერ გამოვიდოდი ალბათ!

კარები გატეხილი არ არის, ამ საქმეში შინაური მტრების ხელი ხომ არ ურევია, შვილო?

– მაინც ვინ გყავს მხედველობაში, დედა ქეთევან?

– არავინ, შვილო, მაგრამ ზედმეტი პატივი საკუთარ თავსაც არ სცე, თორემ სარკეში ჩახედვა შეგზარდება, რომ შენში ნაკლი არ აღმოაჩინო და არ თქვა, „იმის პატივისცემის ღირსი არ ვიყავიო“.

სადაც უკაკუნებს ქალბატონი ქეთევანი, მაგრამ არ შევიძინე, თითქოს ვერ მივუხვდი და ვკითხე:

– სიკეთის ქმნა ყველას მიმართ კეთილი საქმეა, ერთი მაღლობაც კი ოც შეცოდებას აბათილებს, ღეიდა ქეთევან.

– არა, შვილო, ბოროტმოქმედება კაცთა მიმართ, არც ისე საშიშია, როგორც მათთვის მეტისმეტი სიკეთის ქმნა. მართალია, დახმარების ხელი უნდა გაუწოდო ობოლსა და ოხერს, ღმერთი სიკეთეს არ არ დაგიკარგავს, მაგრამ საშიშია, გამაძლარმა ობოლმა, ცუდი რამ არ მოიმოქმედოს.

– რაღაცის თქმა გინდა, ღეიდა ქეთევან! პირდაპირ მითხარი, ყველაფერს შეჩვეული ვარ, ვეღარც შემაშინებ და ვეღარც გამაკვირვებ!

– ვალერიზე ვამბობ, შვილო, მარტოდ რომ მოხვედი, გული მიგრძნობს, ის შენთან მართალი არ უნდა იყოს!

მახსენდება მშიერ–ტიტველი რომ მიიღე, გაძღა, წელში გაიმართა და არამზადად იქცა...

– ბუნებით თუ არ არის არამზადად დაბადებული ადამიანი, პატივისცემა არამზადად ვერ გარდაქმნის!

– მართალია, მაგრამ როგორ გავიგოთ, როგორია არამზადად ადამიანის სახე? ამას ვერ მიხვდებით მანამდის, სანამ არამზადა თავის თავს თვითონ არ გამოააშკარავებს, და როდის გამოვლინდება ეს? როდესაც ყელში ამოუვა შენგან პატივისცემა, როდესაც იმის დახმარება შენ ღეგჭირდება. სიქველე და კეთილი საქმეა, დახმარების ხელი გაუწოდო არამზადასაც კი, მაგრამ არამც და არამც არ მიიღო არამზადისაგან შემოთავაზებული დახმარება, უბრალო ქლიბიც კი, თორემ ქლიბთან ერთად გადააგდებ დანას, რომელიც იმ ქლიბით ალესე, ასეა ეს, ვალერიის სულში ბოროტებამ იჩინა თავი ან შენს მიერ ზედმეტი პატივისცემით, ან კიდევ ის დაგჭირდა რაღაც საქმეში.

– აქ თუ მოვიდა ოდესმე, ჩემი არყოფნის დროს?

– არ მინახავს, თუმცა ვგრძნობდი, ღამღამობით დადიოდა, ერთჯერ მივაყურადე კარებს, ის უნდა ყოფილიყო, ვილაცეები

ჰყავდა, რაღაცას თათბირობდნენ, მინდოდა მილიციისათვის შემეტყობინებია, მაგრამ ვერ გავბედე, შენიც მომეხატო, ალბათ შენგან ჰქონდა გასაღები და ნებართვა, თორემ სხვის სახლში ასე თამამად შესვლას ვერ გაბედავდა!

— ნუთუ ჩემისახლი ვალერიმ, დივერსანტებისა და აგენტების თავშესაფრად აქცია? შემდეგ კი გაქურდეს და ეშმაკმა უწყის, რომელ ქვეყანას შეაფარეს თავი, მაგრამ ვალერი მე ვერსად დამემალება, პასუხს ახლა მარტო ჩემი ლალატი-სათვის კი არ აგებს, ალბათ, ჩემი მშობლების სისხლიც იმის კისერზეა და პასუხი ყველა ადამიანისაგან მოეთხოვება.

დიდხანს ვისაუბრეთ მე და დეიდა ქეთევანმა, ოთახების დალაგებაც მოვასწარიტ და მოგვშივდა კიდეც, დღეს ქეთევანის სტუმარი ვარ, არაფერი არ გამაკეთებინა და, მარტოობით დატანჯულმა, პირველად ჭამა სადილი გემრიელად.

მადლობა ღმერთს, ბავშვის შესახებ არაფერს მეკითხება, იქნებ არაფერი არ იცის იმისი არსებობის შესახებ, იქნებ ყველაფერი იცის, მაგრამ ჩემი გულისტკენას ერიდება და გაჩუმებულია. ფაქტი კი ფაქტად რჩება, ორივე შემთხვევაში ჩემს წისქვილზე ესხმება წყალი...

1945 შწელი, 3 სექტემბერი (ორშაბათი)

ინსტიტუტში პირველ სექტემბერს უნდა მივსულიყავი და სწავლა გამეგრძელებინა, მაგრამ პირველი ორი რიცხვი შაბათ-კვირა იყო და მეც მთელი დღეები გარეთ არ გამოვსულვარ, ამდენი ხნის მიტოვებულ ოჯახში საქმეს რა გამოლოვეს, ვხვეტავ, ვასუფთავებ, ვალაგებ, ვრეცხავ და თავის ადგილს ვაძღვე ყველა ნივთს, თუკი რაიმე დარჩენიათ წაუღებელი ქურდებს! დღეს 3 სექტემბერია, ორშაბათი, ყველაზე ადრე მივედი ინსტიტუტში და ჩემს შემდეგ კანტი-კუნტად იწყეს მოსვლა მეგობრებმა, გაიხარეს ჩემი ნახვით და გავიხარე მეც მათთან შეხვედრით, დაიწყო ლექციები, დამამთავრებელი კურსელები ვართ, მეტი მოგვეთხოვება და მეც ყურადღებასაც

გვითმეობენ. პირველ რიგში ფაშისტურ გერმანიასთან გამარჯვება მოგვილოცეს, შემდეგ კი იაპონიასთან გამარჯვება, რომელსაც გუშინ მოაწერეს ხელი, ამაღლებული და გულთან მისატანი სიტყვა წარმოსთქვა ჩვენი ფაკულტეტის დეკანმა ამაღლობელმა.

– სამამულო ომში ფაშისტმა დამპყრობლებმა უდიდესი მატერიალური ზარალი მიაყენეს ჩვენს ქვეყანას! განადგურებისა და გაძარცვის სახით მიყენებულმა ზარალმა 679 მილიარდი დოლარი შეადგინა!

დანგრეული და განადგურებული იქნა 1710 ქალაქი, 70 ათასზე მეტი სოფელი, 6 მილიონზე მეტი შენობა და უსახლკაროდ დარჩა დაახლოებით 25 მილიონი ადამიანი! ყველაზე მეტი, ტრაგიკული მოვლენა და აუნაზღაურებელი ზარალი კი ის გახლავთ, რომ ამ ომმა 20 მილიონზე მეტი საბჭოთა ადამიანის სიცოცხლე შეიწირა! საქართველო, თავისი მოსახლეობის პროცენტული მაჩვენებლებით პირველ ადგილზე დგას, ვინაიდან 700 ათასამდე მეომარი იბრძოდა წინა ხაზზე ფაშისზიმის წინააღმდეგ! მათ შორის იყო 23 ათასამდე ოფიცერი, 46 გენერალი, ადმირალი და რაც ყველაზე მეტად საამაყოა, ერთი გენერალისმუსი, რომლის მსგავსიც 1799 წლის სუვოროვის შემდეგ კაცობრიობას არ ჰყოლია. საქართველოდან 16 ათასი ქალი იცავდა სამშობლოს, 244 700 ჯარისკაცი და ოფიცერი დაჯილდოვდა, სხვადასხვა ორდენებითა და მედლებით, 164–ს მიენიჭა კავშირის გმირის უმაღლესიწოდება, 300 ათასი ქართველი მეომრის სიცოცხლე შეიწირა ამ ომმა, მაგრამ სულით არ დაცემულა ქართველი, საბჭოთა მეომრებმა ომი იმპერიალისტურ იაპონიასთან გააგრძელეს, რომელმაც მალე სცნო ჩვენი ძლევა მოსილება და ომი გუშინ დამთავრდა სრული კაპიტულაციით, ასე რომ ისტორიაში ოქროს ასობით ჩაიწერა ლეგენდარული გამარჯვების ორი თარიღი, 9 მაისი და 2 სექტემბერი).

ამაღლობელი ისეთი ემოციითა და განცდებით ჰყვებოდა ომის საშიშროებას, რომ თვალწინ წარმომიდგა თითოეული

მკვდარი თუ დაჭრილი მეომარი და ისე ძლიერად მოძინდა მშობლების ნახვა, ალბათ გავეგიჟდები, სიზმარში თუ მაინც არ ვნახე ისინი!

გამახსენდა „შავ მაგიაში“ ამოკითხული სიზმრის ხილვა და სახლში როგორც კი დავბრუნდი, მოუთმენლად დაველოდე დაღამებას, ძილის დროს რათა დაღლილი ორგანიზმიც მოვასვენო და სიზმარში მშობლებიც ვინილო. მუდამ დღის სინათლეს შევტრფოდი და შეუმჩნევლად მიფრინდებოდა ხელიდან დრო, ღამე კი გრძელდებოდა და გათენებას ვნატრობდი, დღეს კი ადგილი ვერ მიპოვნია, დაღამებას ვნატრობ. მაგრამ დრო არ გადის, დღე ივლისის თვესავით გაიწელა.

ჩვენ არ ძალგვიძს დროის ხელყოფა და უნდა გვესმოდეს, ყველაფერს აქვს თავისი დრო, თვით დროსაც აქვს თავისი დრო, თავისი დასასრული, როგორც იქნა, დაღამდა, საღამოს დეიდა ქეთევანი გამოვიდა ჩემთან სასაუბროდ, მაგრამ ამჟამად ქეთევანისათვის არ მცალია, და ლოგინი ავშალე, გავიხადე, საწოლში წამოვჯექი, ხელები ავაბყრე მაღლა და სიზმრების მეუფეს შევთხოვე;

– „სამშაბათი–ოთხშაბათთან მეგობრობს, ხუთშაბათ–პარასკევთან შაბათი–კვირასთან, შენ ორშაბათი მარტოდ ხარ ერთადერთი, იყავი ჩემი დაი, და მანახე სიზმარში ჩემი მშობლები, ამინ! ამინ! ამინ!!! სამჯერ გავიმეორე ეს თხოვნა თუ ლოცვა, საბანი თავზე წავიხურე და გავინახე.

მაღე ჩამეძინა და ჩაირთო სიზმრის „კინო–კადრი“ პირველად გერმანელის სამხედრო მუნდირში გამოწყობილი საშინელება გამომეცხადა, რომელსაც თავის მაგივრად ერთადერთი თვალი ჰქონდა მხრებზე დადგმული და ამ უზარმაზარ თვალში, თვალის კაკალი დაგორავდა, ისე რომ სხეულის შემოუბრუნებლად ყველაფრის დანახვა შეეძლო ყოველ მხარეს.

თვალის ქვემოთ, სადაც ადამიანის მკერდი უნდა იყოს, მას გამოქვაბულის მაგვარი ხვრელი ჰქონდა, რომე-

ლშიდაც მიჯრით ჩაწყობილი ხანჯლის მაგვარი კბილები ელავდა.

„გამოქვაბულის“ გვერდებზე, უსასხრო მკლავები იკლაკნებოდა, რომლის თითებისაც გველის თავები ჰქონდა ფრჩხილების მაგივრად, გველები ენებს ასავსავსებდნენ და პირიდან შხამს ღვრიდნენ...

ასო წელზე შემოეხვია და კუდთან ჰქონდა შენასკული...

ფეხები მოკლე, არწივისმაგვარი ბრჭყალები კი ზურგისაკენ შებრუნებული, ყველაფერი ეს უმსგავსობა რაც აღვწერე, მესაზღვრის ხალათივით აჭრელებული თმით იყო დაფარული, რომელზედაც დაფლეთილი გერმანელი ოფიცრის მუნდირი მოეცვა და სიშიშვლეს სრულებითაც არ უფარავდა.

დამინახა თუ არა, ისე საშინლად დაიღრიალა კინაღამ გული გამისკდა და გამოქცევა დავაპირე, მაგრამ ფეხები არ დამემორჩილა, „ურჩხულმა“ კი ერთი ცალი კბილი გამოიძრო, ხელში მახვილივით დაიჭირა და აუჩქარებელი ნაბიჯით მომიახლოვდა, ხანჯალ—კბილი ყელში მომაბჯინა და მეორე ხელის გველა თითებით ენაზე მეცა, ამოგლეჯვა დამიწყო და აი, წუთიც და უენოდ დავრჩები, ამ დროს ჩემი მამა გამოჩნდა, სწორედ ასე იყო, როგორც სახლიდან გავისტუმრე, მხოლოდ თეთრი ხალათი ჰქონდა მოხურული და ხელში საოპერაციო დანა ეჭირა, ამ დღეში რომ დამინახა, „შვილოვო“, იღრიალა და ურჩხულს ეძგერა, თავისუფალი ხელით ხანჯალ—კბილიანი ხელი დაუჭირა და საოპერაციოდანა რომ უნდა ჩაესცა მუცელში, „ურჩხულმაც“ დაასწრო და მაჯა დაუჭირა, შეიქმნა ერთი—მეორის ღონის გამოცდა და ძიძგილაობა, ამ დროს დედაც გამოჩნდა, რომელსაც უკან რამოდენიმე ყავარჯენიანი ხეიბარი მოჰყვებოდა, მამაჩემის „ურჩხულთან“ შერკინებას რომ შეხედა, ჩემთვის ყურადღება არ მოუქცევია, ერთ—ერთ ხეიბარს ხელიდან ყავარჯენი გამოსტაცა და „ურჩხულს“ მთელი ძალით დაჰკრა თავში, რომელიც იმწამსვე ორად გაიპო და უტვინო თავიდან რაღაც გულისამრევი სითხე გადმოიღვარა, რამოდენიმე წუთს სხეული მაინც არ დაწყნარ-

და, ძიგძიგებდა, გველა ხელები რაღათას დაეძებდნენ, დასავსავებდნენ, მაგრამ მალე ისინი დაშვიდდნენ და გოგირდის ალისმაგვარი ცეცხლით დაიწყო დაფერფვლა.

ჩემმა შშობლებმა ხელები ხალათზე შეიწმინდეს და ორივე ერთად მომიახლოვდა, ერთი ერთი მხრიდან მკოცნიდა, მეორე მეორე მხრიდან მეფერებოდა და გულში მიკრავდნენ.

– როგორა ხარ, შვილო, მომკლა შენზედ დარდმა! – მითხრა დედამ, მამამ კი სახე მომარიდა და ღავინახე, თუ როგორ მოიწურა ცრემლები.

– მე კარგად ვარ, დედა, თქვენ როგორა ხართ? – და გავჩერდით, სალაპარაკო გამოგველია, მხოლოდ უსიტყვოდ შევცქეროდით ერთმანეთს და ვისიყვარულებდით, ეს წუთები ალბათ ყველაფერს ჯობდა, ვერცერთს ბრძენი ვერ ჩააქსოვდა სიტყვაში იმხელა სიბრძნესა და სიყვარულს, რამხელაც ამ წუთში ჩვენს მღუმარებაში იკითხებოდა, მაგრამ მაინც დაარღვია მამამ მყუდროება:

– დანახეთ? ურჩხული დაიწვა, ფერფლი სამ ნავგის გროვად იქცა, მაგრამ ეს ურჩხული ისე–ისე აღსდგება და სამართლიან კაცობრიობას შთანთქავს! – მივიხედე, „ურჩხულის ფერფლი“ მართლაც ნავგის სამ გროვად აღმართულიყო და ჩემთვის ჩავილაპარაკე:

– ისე აღსდგა ჩემი მტერი, ეგ რომ აწი აღსდგება!

მამას ჩემი ლაპარაკი არ გამოპარვია და გააგრძელა:

– დიახ, აღსდგება და ახალი ომი მაგ ფერფლისაგან არის მოსალოდნელი!

ომი კი გარდუვალია, ორ კლასს შორის ბრძოლისა და სოციალური–პოლიტიკური არსის მიხედვით, ექსპლოატატორული კლასის ბატონობის განმტკიცების და მათი გამდიდრების მიზნით, რომ არ მოხდეს, ჩვენი პლანეტის განადგურებისა და ახალი თაობის აღმოცენებისათვის მაინც მოხდება!

– რატომ უნდა მოხდეს პლანეტის განადგურება? განა ჩვენი სამყარო ისეა დამძიმებული ცოდვებით, რომ იმისი მთლიანი დაღუპვაა მოსალოდნელი?

– ეს ბუნების კანონზომიერება არის და არა კაცობრიობის პრინციპი ან სურვილი, აი, ეს „ურჩხული“ საბოლოოდ გაიმარჯვებს! იმიტოს კი არა, რომ ის მართალია, არამედ იმიტომ, რომ არის მართალი ჩვენი პლანეტის სულიერი არსის მმართველობა!

– კარგი, ნუ შეაწუხებ ბავშვი! – ლაპარაკში ჩაერია დედა.

– მაღლობა ღმერთს, მე არ მითქვამს არც ერთი სიტყვა, რომელიც „ბავშვს“ შეაწუხებს ან დააბნევს, ჩვენ მუდამ ვასწავლიდით მას კაცთმოყვარეობას, პატივისცემას მშობლების მიმართ და სამშობლოს სიყვარულს, ისე, როგორც მე ჩემს შვილს და ჩემს სამშობლოს გვსურდა და არა ისე, როგორც ამ ფერფლის გროვას უნდოდა.

ახლა საშუალება მოგვეცა და კიდევ ერთჯერ რატომ არ უნდა ვილაპარაკოთ, რათა ყველას გულში უკვდავები დავრჩეთ, რათა ჩვენში შთამომავლობა ისე, როგორც ჩვენ, ვერ შეეგუოს მონობას, რომ მტერმა არ იფიქროს, მონობისათვის ვყოფილვართ გაჩენილი!

რაც შეეხება ჩვენს პლანეტას, ეს გვინდა ჩვენ, თუ არ სურს სხვას, ის მაინც დაილუპება, ახლაც სასწაულად გადურჩება კაცობრიობა დალუპვას, დედამიწის მფარველ პლანეტებს შორის ომი გაიმართა, მისი ყოფნა არყოფნის შესახებ, პლანეტა მარსმა 1889 წლის 20 აპრილს, ბრძოლის სული შთაბერა და სისხლიანი მმართველობით განაწყო ჰიტლერი და რამოდენიმე სხვა ფაშიზმის მიმდევარი პირი, რომლის თაოსნობითაც სამყაროს გარდაუვალი კატასტროფა ემუქრებოდა, მაგრამ შემოქმედმა ვერ გაიმეტა თავისი ხელთქმნილი ქვეყანა და 1879 წლის 21 დეკემბერს პლანეტა იუპიტერმა, ზოღიაქოს მეცხრე ნიშნით, კაცობრიობას მისცა სტალინი, 1874 წლის 30 ნოემბერს იგივე პლანეტამ, იგივე ნიშნით, ჩერჩილი და 1881 წლის 9 დეკემბერს, იგივე პლანეტამ, იგივე ნიშნით რუზველტი, რათა ეს სამი გიგანტი წინ აღსდგომოდა ქვეყნის კატასტროფას...

მამა ასეთი ენაწყლიანი არასოდეს არ მინახავს და რატომ-
ღაც არ მსიამოვნებდა ასეთი ფილოსოფიურ–ასტროლოგიური
საუბარი, რომელიც ჩემთვის მიუწვდომელიც იყო და გაუგე-
ბარიც, ამიტომ დედას ჩავეკარი და მოფერება დავუწყე.

– შვილო, გამხდარი მეჩვენები, ხომ არაფერი გტკივა, ან
საჭმელი თუ გაქვს, მაინც გენაცვალოს დედა! – მითხრა მან
და ცრემლები თავსაფრის ყურით შეიწმინდა.

– არა, დედა, ყველაფერი მაქვს, წამოდით ჩემთან, ნამგზა-
ვრი ხარ, გეშივნებათ!

– არა, შვილო, ახლა დრო არა გვაქვს, სხვა დროს
ვნახოთ, ისე კი არა გვშია, მაგრამ როდესაც საჭმელი ჭამო,
ჩვენთვისაც დადევნი მაგიდაზე წყალი და პური.

დედა მკოცნიდა, მამა თავზე ხელს მისვამდა და ასე
მეფერებოდა, თუ შემშვიდობებოდა არ ვიცი, შემდეგ, როგორც
ყოველთვის, დარიგების კორიანტელი დააყენეს და წავიდნენ,
მე არ ვტირივარ, გაკვირვებული გაესცქერი მათ გზას, რომელთაც
რადაც სინათლე მიუძღვით წინ, მე კი ბნელში დავრჩი, სად
ვარ, არ ვიცი და შიშმა შემიპყრო, ამ დროს „ურჩხულის“
ფერფლი შეკავშირდა, აირდაირია, მთელმა შენობამაც ზან-
ზარი დაიწყო და ფერფლისაგან ზეზე წამოდგნა, ახლა ურჩხ-
ული კი არა, რადაც რობოტისმაგვარი უზარმაზარი უმსგავ-
სობა, რომელსაც არ შეუძინევივარ. მკერდზე დამაბიჯა თავი-
სი უზარმაზარი უთოსმაგვარი ფეხი, გამსრისა და რობოტ-
ისებური აუჩქარებელი ნაბიჯით წავიდა.

... გამომადვიბა, კიდევ კარგი, სინათლე ჩართული დამრჩე-
ნია, თორემ ნამდვილად გავვიჟღებოდი, თვალები გავახილე,
მზერა ჭერს მივაპყარი, ვერ გამეგო, ცოცხალი ვიყავი თუ არა
და ჩემს დაჟეჟილ, დასრესილ სხეულს ხელით ვსინჯავდი,
ასე ვიყავი, სხეულს სულგაყრილი, სანამ კარებზე კაკუნი არ
შემომესმა, მესმის, მაგრამ ძალა არ შემწევს, რომ ავდგე, ილბა-
ლი ჩემი, კარები ჩაუკეტავი დამრჩენია, რომელიც, ვიგრძენი, თუ
როგორ წყნარად გაიღო და სახლში ვიღაც შემოვიდა. ძალა
არ შემწევს, დავიძახო, „ვინ ხარ“, აჩრდილი მომიახლოვდა, ოი,

მადლობა ღმერთს, ეს ხომ დეიდა ქეთევანია, ჩემი მეზობელი, ბებიისა და დედისმაგიერი, ყურადღების მომქცევი და ჭირლხინის გამზიარებელი?

– რატომ არ დგები, შვილო, ავად ხომ არა ხარ, ამლენხანს შენ არასოდეს არ გძინებია, არ დაგაგვიანდეს, შვილო.

მინდა ქეთევანს პასუხი გავცე, მაგრამ ვერ ვახერხებ, თავის ტვინი კი წარჩინებულად მუშაობს, ყველაფერს ვხვდები და ვაზროვნებ, მხოლოდ სხეული არ მემორჩილება, არ შემწევს ფიზიკური ძალა.

ქეთევანი ახლოს მოვიდა, დამაცქერდა და შეჰკვივლა:

– რა მოგივიდა, გოგო, რამ გამოგაშტერა, ალბათ, ცუდი სიზმარი თუ ნახე, რამ დაგალურჯა, ხომ არავინ მოგხტომია, შვილო.... – მითხრა და შიშის გამოლოცვა დაიწყო, შემდეგ ცივი წყალი მოიტანა, გულმკერდი, ყელი და ყურისძირები დამიზილა, ნელ–ნელა დამიბრუნდა სხეულში ძალა და გავინძერი, ხელებიც ავამოდრავე, უი, ღმერთო, მომკალი, ეს რა მომსვლია, ჩამისველებია, ჩამისველებია, ჩამისვრია კიდევ. ესეც შენი „შავი მაგია“ არ გაჩერდება ჭკუით? ხმამაღლა შევეკითხე ჩემს თავს და ქეთევანმა თვალის უბეები ჩამოიწია, ნაღდად გაგიჟებული ვგონივარ.

ლოგინში წამოვჯექი, ვგრძნობ, ძალა შემწევს, ადგომა შემიძლია, და ქეთევანი ჩემი სიახლოვიდან რომ მომეშორებია, ვთხოვე, აბაზანაში შესულიყო და გაეგო, წყალი მოდიოდა თუ არა, რათა შხაპი მიმეღო. ქეთევანი გავიდა და, კი, მოდისო – აბაზანიდან დამიძახა,

– გაავსე აბაზანა და მეც ახლავე მოვალ, საწოლიდან გამოვეხმაურე მეც.

ქეთევანმა აბაზანის ავსება დაიწყო, მე კი საჩქაროდ ავდექი, ქვეშაგებს ხელი მოვხვიე, საბარგულში ჩავყარე, საცვლები გამოვიცვალე, საწოლი ახალი თეთრეულით გავაწვე და აბაზანაში შევარდი.

ცივმა შხაპმა გამომაფხიზლა და ძალა შემმატა, სარკეში ჩავინდე, ღმერთო ჩემო, ყელი, გულმკერდი და ძკლავები დაღურ-

ჯებული მაქვს, ე.ი. სულიერად კი არა, ხორციელად მცემეს წუხელის.

დავიბანე, შევიმშრალე და ისევ ისე ჩავწექი ლოგინში, დეიდა ქეთევანმა ჩაი მომიტანა, უარი არ მითქვამს, დავლიე და მთელი ღამის ნაომარს ტკბილად ჩამეძინა, დამშვიდებულს და გამოშუშებულს გამომეღვიძა, საათს გავხედე, სამი სრულდებოდა. დეიდა ქეთევანი სასთუმალთან მიზის და დამინახა თუ არა თვალგახელილი, შემეკითხა:

– გაიღვიძე, შვილო! დიდხანს გეძინა, არც კი განძრეულხარ ძილში, ძალიან უწვალეებიხარ იმ მარჯვენა შესახმობს, ვილაც იყო, თუ იცანი მაინც?

გამელიძა და ლოგინში წამოვჯექი, მკლავები, ყელი და მკერდი მეწვის, სხეული შევათვალიერე, მახსოვს, შხაპი რომ მივიღე, წითლად მქონლდა სხეული, ოდნავ სილურჯეშიდაც გადაზრდილი, ახლა კი, პირველი სტადიის დამწვრობაა, აფუთქული და სითხეჩამდგარია ნატკენი ადგილები, ბალიში შევისწორე, ზედ ზურგით მივაწექი და ცოტა მოგვიანებით გავეცი ქეთევანს პასუხი:

– არა, დეიდა ქეთევან, ჩემს პატიოსნებას, ეჭვის თვალით ნუ შეხედავ, მე არავისაც არ შევუწუხებოვარ, ეს სიზმარში დამემართა ყველაფერი.

– ეჰ! შვილო, ჩემთან თვალთმაქცობა რად გინდა, მე ხომ ქალი ვარ და ბრწყინვალედ ვიცი ქალის ბუნება. მამაკაცს თუ არ შეუძლია ქალის გარეშე, არც ქალს შეუძლია მამაკაცის გარეშე არსებობა, ეს არის მხოლოდ განსხვავება, რომ ქალი საიდუმლოს ინახავს, კაცი კი იშვიათად, ქალი, შვილო იმდენად არის ქალი, რამდენადაც ქალურ თვისებებს შეიცავს და რაში გამოიხატება ეს ქალური თვისებები? რა თქმა უნდა, ქალური სითბოს გაცემაში და მამაკაცის ძილის მიღებაში, ბევრი ამას სუსტ ნებისყოფად ნათლავს, მაგრამ ჩემი შეხედულება სრულებით საწინააღმდეგოა, ორგანიზმის აყვავება—დაკნინებაზე...

– ოჰ! ღმერთო დიდებულო, კიდევ ერთი ლონდა, ალბათ, ახალგაზრდობაში ესეც ლონდასმაგვარი იყო და ახლა ჩემთან

ენას იფხანს და გულს აყოლებს ახალგაზრდული ცხოვრების მოგონებით, გავიფიქრე, ხმამაღლა კი არაფერი მითქვამს, ის განაგრძობდა ლაპარაკს.

– თუ ბიბლიას გადავაკვლებთ თვალს (და ბიბლიაში ყველაფერი სიმართლეა, ვინაიდან, ღმერთმა რაც შექმნა, ადამიანი დაგვიწერა და დაგვიტოვა). ღმერთმა შექმნა დღეს თავის ხატად და თავის მსგავსად შექმნა ადამი მიწის მტერისაგან (ებრაელურად ადამი – მიწის მტვერი) ასე რომ, კაცისა და ღმერთის ნათესაობის ორი ნიშანი არსებობს: „ხატი“ და „მსგავსება“ პირველი გარეგანი მოვლენაა, მეორე შინაგანი, ადამიანი, თავის არსებით, ღვთის ხატია, ანარეკლია იმისი დიდებისა, უსაზღვრო სულიერი პოტენციის, შემოქმედებითი უნარის ჩანერგვა რაც შეეხება ღმერთის მსგავსებას, იგი კაცისა და ღმერთის სულიერ კავშირს მოასწავებს, პირველს ღმერთი უანგაროდ ანიჭებს ადამიანს, მეორის მიღწევას კი ადამიანი უნდა ესწრაფებოდეს, ღმერთმა ადამი ედემის ბაღში დაამკვიდრა, როგორც ბაღის მომვლელად და მცველად, მარტოდ–მარტო პატრონობდა ადამი სამოთხის ბაღს „და არ გამოუჩნდა შემწე შესაფერი“. ღმერთმა შენიშნა ადამს მოწყენილობა და ბრძანა: „არ ვარგა ადამის მარტოდ ყოფნა, გაუჩენ შემწეს“. ღმერთმა ადამს ძილქუში მოჰკვარა, მძინარეს ერთი ნეკნი გამოუღო; ნეკნისაგან დედაკაცი შექმნა და ადამს მიჰკვარა. ადამმა დიდად გაიხარა და თქვა: „ეს კი, მართლაც, ძვალთა ჩემი ძვალთაგანი და ხორცი ჩემი ხორცთაგანი“, ამიტომ კაცი ტოვებს დედ–მამას და ეწეება დედაკაცს, რათა ერთ ხორცად იქცნენ.

ჩვენ არ ვიცით, რამდენ ხანს ცხოვრობდნენ პირველი ადამიანები სამოთხეში, მაგრამ ის ვიცით, რომ ვიდრე ადამი და მისი შემწე სამოთხეში იყვნენ, ქვეყნად სუფევდა მშვიდობა და საყოველთაო ნეტარება.

– დეიდა ქეთევან, მართალია, გულისყურით გისმენ, მაგრამ გულთან არ მიდის ის საყვედურები, რომელიც მე არ შეკუთვნიან, თუმცა ძალიან საინტერესო ყოფილა პირველი ადამი-

ანების ცხოვრება და კიდევ უკეთესი იქნებოდა, არ დაერღვი-
ათ ღმერთის ბრძანება და არ შეეჭამათ აკრძალული ხილი.

ახლა კი ის მითხარით, თუ რაიმე იცით ძილში დამ-
წვრის წამალი.

– აბა, მიჩვენე, როგორ გაქვს დამწვარი? მომჩვენა, თითქოს
არ ჯერავდა და იმის შეკითხვაში დაცინვა ამოვიკითხე, მა-
გრამ მე საბანი გადავიძვრე და პერანგი გავიხადე, როდესაც
ჩემი დაფუთქული სხეული დაინახა და მკერდზე დახატული
უთოს ძირი, შეჰკვივლა და გოცებისაგან თვალები შუბლზე
აუვიდა.

– ეს რა მოგვსვლია, შვილო, ან ძილში ვინ გაიმეტა
ასეთი ლამაზი სხეული დასაწვავად. ჩურჩულით წარმოთქვა
ქეთევანმა და დამწვრის წამლის დასამზადებლად გავიდა
თავის სახლში.

თხუთმეტი წუთის შემდეგ დაბრუნდა ქეთევანი და დამ-
წვრის უებარი წამალი მოიტანა „თაფლის სანთელი და
მზესუმზირის ზეთი, ნახევარ–ნახევარი ერთმანეთში შეზეულილი“,
წავისვი დამწვრობაზე, მართლაც, ღამიამა და ისევ ისე ვთხ-
ოვე ქეთევანს მოყოლოდა რაიმეს.

ქეთევანი ზომაზედ მეტად ენაწყლიანია და გგონია, ლაპარ-
აკს ღამამადლიდა? თან ისიც საგულისხმოა, რომ საკუთარი
თვალთ ნახულის გარდა, უამრავი, აკრძალული თუ ნება-
დართული წიგნი აქვს წაკითხული და სამართლიანადაც
მოაქვს თავი განათლებულ ადამიანად.

– ჰო! ქალის სიეშმაკეზე გელაპარაკებოდით, რომელმაც
ეჭვი აღმიძრა შენს პატიოსნებაში და რომლისთვისაც ბო-
დიშს ვთხოვთ – ასე ბოდიშის მოხდით დაიწყო ქეთევანმა.

ჩვენ უკვე ვიცით, რომ მამა ღმერთმა და ქვეყნის შემო-
ქმედმა ადამს ძილქუში მოჰგვარა, ნეკნი გამოაცალა და შექმ-
ნა ქალი, მაგრამ ის კი არ ვიცით, უფრო სწორად არ მითქ-
ვამს, რომ ადამიანის ნეკნში ქალი არ გამოვიდოდა და რა
დაუმატა მას., დიახ დაღონდა ღმერთი, მაგრამ გამოსავალი
მალე იპოვა:

ადამიანის ნეკნს ცოტაოდენი მთვარის შუქი და სიმრგვალე დაუმატა, მხვიარა მთენარის დახლართულობა, ბალახის თრთოლვა, ლერწმის ტანკერობა, ღრუბლების ცრემლი, ქარის წარმავლობა, კურდღლის სიმხრთალე, ფარშევანგის სიკეკლეუცე, ცეცხლის სიმხურვალე, თოვლის სიცივე, გვრიტის ლულუნი, კაჭკაჭის ჩხავილი, ვეფხვის მძვინვარება, ლომის ღრიალი, გველის შხამი, მელიის ცბიერება, მაიმუნის მესაიდუმლოება, კატის ალერსი, ღორის თავაწყვეტილობა, ვარდის სილამაზე და სინაზე, აი, ეს ყველაფერი ღმერთმა ერთად შეაკავშირა, შეზილა და ქალს სული შთაბერა, ქალი ღმერთმა კაცს აჩუქა და კაცმაც ღიდად გაიხარა, მაგრამ, რვა დღის შემდეგ, კვლავ დაუბრუნა ღმერთს საყვედურით: „ეს რა არსება მაჩუქე, სიცოცხლეს მიწამლავს, მასთან გაძლება არ შემიძლიაო“. ღვთაებამ დაიბრუნა ქალი, მაგრამ გავიდა ერთი კვირა და მამაკაცი ისეთ თხოვნით წარუდგა ქვეყნის შემოქმედს: „ჩემი სიცოცხლე ეული გახდა მას შემდეგ, რაც ის დაგიბრუნე... გვეედრები, ისევ მარგუნე იგი“. ღმერთმა ეს თხოვნაც შეუსრულა, მაგრამ არ გასულა სამი დღე და მამაკაცმა კვლავ მოჰგვარა ქალი ხვთაებას. განრისხებულმა ღმერთმა წამოიძახა: „გამეცალე, ადამიანო, და ისე იცხოვრე, როგორც გსურდეს“!

– რომ არ შემიძლია ქალთან ერთად ცხოვრება? მიუგო მამაკაცმა.

– ხომ არ შეგიძლია უმისოდაც!“ იყო პასუხი ღმერთის! ასე რომ, ჩემო გოგონა, ქალში ყველაფერია ჩაქსოვილი და ნურასოდეს ნუ გაგიკვირდება, ვინც იცის ქალის ბუნება, ეჭვის თვალით შეგხედოს.

ჯერ კიდევ არისტოტელეს, ქალის გაჩენა ბუნების შეცდომად მიაჩნდა.

პლატონი კი ყოველდღე ღმერთს მადლობას უხდოდა ორი წყალობისათვის: რომ თავისუფალი გაჩნდა და არა მონა, რომ მამაკაცად დაიბადა და არა ქალად..

შექსპირის პოეტური სტრიქონები კი შენც გექნება წაკითხული: „არარაობავ, დედაკაცი უნდა გერქვას შენ“!

„თუ გსურს სულელად არ ჩავთვალონ, ნუ ეძებ ქალში, რისი პოვნაც არ შეგიძლია“ ამბობს ყაბუს–ნამე.

მაგრამ პიკს რევერი ამბობს: „უნდა განერიდო ყოველგვარ ქალს, პირველ რიგში კი იმას, რომელსაც წარმატება მოაქვს, მასში ყოველთვის როდია ჩამალული სიკეთე – პირიქით, მისი ღალატი მუდამ სდევს დიდ წარმატებას“. მაგრამ ქალს ყველა მამაგებელი როდი ჰყავს, აი, რას ამბობს დიდრო: „როდესაც ქალზე ლაპარაკი გსურს, კალამი ცისარტყელაში ამოავლე და პეპელას ფრთებზედ დააბერტყე“!.. ბუასტი კი ყველაზე მეტად შეჰხარის ქალის არსებობას და ამბობს: „უქალოდ განთიადი და მწუხრი ადამიანის ცხოვრებისა უმწეო იქნებოდა და შუადღე უსიხარულო!“

– მე მაინც ვერ გავიგე, რომელია მაგ ბრძენ ხალხში სწორი, შევკადრე ქეთევანს,

– რა ვერ გაიგე, გოგო?! – გამინაწყენდა ქეთევანი – ყველა ადამიანი სწორია, ვინც აძაგებს, ისიც სწორია, ვინც აქებს, განა უნიჭოდ შეუთავსა ყველა სულდგმულის თვისებები ღმერთმა ქალს? ზოგი მასში, არარაობას მისჩერებია და სწორია, ზოგი სილამაზეს და ისიც სწორია, ზოგი სიცბიერეს და ესეც სწორია, ზოგიც ალერსს და, რა თქმა უნდა, ყველა სწორია, საქმე ის არის, რას დაინახავ ქალში, მას ხომ ყველაფერი გააჩნია?

– ყოჩაღ, დეიდა ქეთევან, ასეთი ლექცია ჯერ არ მომისმენია, ცოდვა კი არ არის შენ, სახლში გამოკეტილი იყო და ზოგიერთი „უწიგნური“ ლექციას კითხულობდეს ინსტიტუტში, ეს სიტყვები მართლა გულით ვუთხარი ქეთევანს, რომელიც ისე ვასიამოვნე ტკბილი, ალერსიანი სიტყვით, მყისვე სადილის მომზადებას შეუდგა.

– დიახ, ქეთევანი სადილის კეთებით არის გართული, მე კი თვალიდან არ მშორდება სიზმრის საშინელებანი და მშობლების დაღვრემილი სახე, როგორც მთხოვა დეიდა, ყოველთვის ისე მოვიქცევი, სუფრასთან ყოველთვის დავდგამ სკამს, პურს,წყალს და დაუუსხამ კერძს, რაც მექნება.

დღეს ინსტიტუტში არ წავსულვარ, ისე ვარ დაფუთქული, ნეტავი ხვალ წავიდოდე, მაგრამ არა მგონია, ასე უცებ გაიაროს ამ დამწვრობამ არა და ასე გარეთ ვერ გავალ, რომ არ მრცხვენოდეს, ტკივილს მაინც ვერ გავუძლებ და უძჯობესია, სახლში ვიპკურნალო დაწოლილმა.

1945 წელი, 7 სექტემბერი (პარასკევი)

ამ კვირაში სულ ვწევარ, არც ინსტიტუტში წავსულვარ და არც ცირკში, ქეთევანის წამალი ძადიან მომიხდა, თითქმის აღარ მეტყობა დამწვრობა და დღეს შეიძლებოდა ინსტიტუტში წასვლა, მაგრამ ქეთევანმა ექიმი მომიყვანა და ორმაბათამდის თავისუფალი ვარ, ისეთი ცნობა დამიწერა, „ქვას გაარღვევსო მითხრა“.

მე კი ამ დღეების სახლში გატარება ვამჯობინე, ქეთევანის ცნობა არ მქონია, მართლაც და, ჩვენში დარჩეს, ასეთი ნაკითხი არ მეგონა, როდესაც დავრწმუნდი იმის თვითგანათლებაში, გადავწყვიტე, საკუთარი ცოდნაც გავაღრმავო და დღიურისთვისაც გავიმეტო ორიოდ სიტყვა. მე ვარ წამოწოლილი და ჩემს სიმართლეში დარწმუნებული, ქეთევანი თავს მეველება, დედასავით მილოლიავენს და მიკეთებს ყველაფერს, გუშინ შემეკითხა:

– კი მაგრამ, რა გესიზმრა, ასეთი მთლად დაფუთქული რომ იყავი?

– რა თქმა უნდა, მე დავუმაღლე ლოცვა „შავი მაგიიდან“ და დანარჩენს დაწვრილებით მოვუყევი, ყველაფერს.

– ნეტავი ჩემი ქმარ–შვილი მანახა სიზმარში მაინც და მასეთი დაწვა კი არა, თუგინდ ფერფლად ქცეული მიპოვონ დილით! – ამოიხვრით თქვა ქეთევანმა და დაუმატა:

– ეს ურჩხული გერმანია კი სამ გროვად დანაწილდება, მაგრამ საბოლოოდ, მაინც წამოყოფს თავს და როგორც გამოგეცხადა, ისე მოხდება, თუ მამაზეციერმა არ დაგვიფარა. ისე ჩვენში დარჩეს და სიზმარი, როგორი არ მინახავს, მე

მარტოხელა ღმერთისგანაც მიტოვებული ადამიანი სიზმრებით ვსულდგმულობ, მაგრამ მასეთი არც მინახავს და არც გამიგონია. სიზმარი მძინარი ორგანიზმისა და თავის ტვინის უჯრედების გასაღებია, რომლებიც წინათგრძნობით, ხილულს ხდიან მოსალოდნელ ხიფათს თუ ბედნიერებას.

მიყვარს ძილში საშინელი სიზმრების ხილვა, ალბათ, შენ ვერც კი წარმოიდგენ, როდესაც მთელი ღამე ბრძოლობ, იმარჯვებ, მარცხდები, კვლავ იჭრები და დილას უვნებელს გამოგვეღვიძება, ალბათ, აუღწერელია იმ დილის სიხარული და განა ეს უზარმაზარი სიხარული მშფოთვარე ღამედ არა ღირს? ხანდისხან ისე მომინდება საშინელი სიზმრების ნახვა, რომ ვწვები, ასე მგონია, აბჯარს ვისხამ და ბრძოლისათვის ვემზადები, ან სადღაც მივემგზავრები, რაღაც სათავგადასავლო ფათერაკების საძებრად.

ქეთევანმა მოულოდნელად შეწყვიტა საუბარი, თითქოს რაღაც ფიქრმა გაიტაცა და გაირინდა, შემდეგ ღრმად ამოიხვნეშა და ჩაილაპარაკა:

– ცუდ დროს გავჩნდი ამ ქვეყანაზე. ყველაფერმა ჩემთვის და ჩემი თაობის ხალხისათვის მოიცალა, გუშინწინ შენ მითხარი:

– „ბევრი ნაკითხი ხარო“, წიგნის წაკითხვა რად გინდა, რაც ჩემი თვალით მინახავს, რომელი გული და წიგნი დაიტეკს მას!

– მაინც რა გინახავს ასეთი, დეიდა ქეთევან?

– ის მინახავს, რისი თქმაც ყველასთან არ შეიძლება, შვილო!

– ჩემთან?

– ალბათ, არც შენთან, მაგრამ მე მაინც ვიტყვი, იმიტომ რომ მარტო ვარ, სიცოცხლე მომწყინდა, დავიდალე ლოდივითა და მარტოობით, ომი ღამთავრდა, ქმარ–შვილი კი არსად ჩანს, კარგი არაფერია მათ თავზე, მეშინია, ცუდი არაფერი გავიგონო, თორემ გავგიჟდები და სირცხვილია, ყველა კი ვერ გაიგებს, რისთვის გავგიჟდი, სიკვდილი კი სიკვდილია, დაილოცოს იმისი სახელი, ადამიანს მიწა თუ ეღირსა, მეტი რაა

სანატრებელი, ის სიკვდილიც სიკვდილია, ვინც ყუმბარამ დაფლითა და ქოჩორი ყვავ-ყორანმა წაიღო ბუდისათვის, და ისიც, ვინც ღირსეულად განისვენებს მშობლიურ მიწაში? შენ, შვილო, არ იფიქრო რომ შენს განათლებას შეურაცხყოფას ვაყენებდე, იმიტომ, რომ ბევრი არ იცნობს და ბევრი ვერ ხვდება ჩემი გულისმაგვარი გულების განსაკუთრებულ მოძრაობის ძალას, რომელთა გულებსაც ამოძრავებს სამი ძირითადი გრძნობა, რომელთა წრეშიდაც მოქცეულია მათი ცხოვრების არსი და სულიერი მღელვარება:

– სიყვარული და სიძულვილი, სიხარული და მწუხარება, იმედი და შიში!

კომუნისტებმა ბრწყინვალედ იციან ეს ყოველივე, ისიც კი იციან, რომ მეტი გრძნობა არც თვითონ არ გააჩნიათ და, ვერც ღვთიური აზროვნებითა და ცოდნით აღჭურვილნი, ბუნების საზღვრებს მაინც ვერ გასცილდებიან და რადგან უმეტესობას გააჩნია შეგნება, რომლითაც მალა დგანან ჩვეულებრივ ბრბოზე, ეს უპირატესობა მათთვის ყველაფერზე ძვირფასია, ამიტომ ღიღების მქონენი ზიზღსა და დაცინვას ვერ იტანენ და შერცხვენას არ გვაპატიებენ, რომელიც ყველაზე შმაგი ვნებაა.

კომუნისტების უმეტესობამ, რომლებიც ღვთიური ნიჭით, ჩვეულებრივ მოკვდავ ადამიანზე მალა დგანან, იციან ხალხს რა უნდა წაართვან და რა უნდა დაუტოვონ, ამიტომ სამი ძირითადი გრძნობიდან ხალხს დადებითი თვისებები წაართვეს: სიხარული, სიყვარული და იმედი, რა დარჩათ? სიძულვილი, მწუხარება და შიში.

ვის შეუძლია დაამტკიცოს, რომ რევოლუციის მიერ მონიჭებულ „ბედნიერებას“ თან არ ახლავს: სიძულვილი, მწუხარება და შიში? მაშინ რა სახელს დავარქმევთ საპრობილეს და იმ მილიონობით ადამიანთა დასჯა-წამებას, რომელიც ამ „ბედნიერმა“ რევოლუციამ მოგვიტანა? ახალგაზრდობის სიყვარული სოციალიზმისადმი წარსულის გამოძახილია: რადგან ვერ იტყვით, „ხორციელი ტანჯვასულისათვის ნეტარებააო“.

ეს დაუმტკიცებელი პარადოქსია, ასე რომ, თქვენი სიყვარული, დღევანდელი სწავლა და ცხოვრებისეული ნეტარება, არეულია ათას მწუხარებაში, ან უკეთ რომ ვთქვათ: იგი მწუხარების დაუსრულებელი ხლართია და გზა, რომლითაც ჩვენ სოციალიზმისაკენ მივდივართ, უბედურებითაა მოკირწყლული.

მე ვგრძნობ ქეთევანის განათლების სიძლიერეს და მესმის იმისი სიბრძნის, ვგრძნობ დამარცხებას, მაგრამ მაინც გადავწყვიტე, შეეკამათებოდი, რადგან გაჩუმებაც არ ძალმიძს და არც იმის სურვილი მაქვს, მთლად გაუნათლებლად ჩამთვალოს.

– ქალბატონო ქეთევან – ვუთხარი მე – თქვენ შეურაცყოფთ კომუნისტების ჯანსაღ აზრს, როდესაც თვითონ ბრძანეთ, რომ კომუნისტების უმრავლესობა ღთვითონ ნიჭით არიან დაჯილდოვებულნი, ესე იგი, ჩვენ, ჯერჯერობით, არ ვდგავართ მათ სიმაღლეზე, ეს იმას ნიშნავს, რომ უნდა დაუუჯეროთ მათ მიერ დაწერილ კანონს, შევითვისოთ და შევისისხლხორცოთ ის.

ახალი ცხოვრება ხალხმა შეიყვარა, და ამ ცხოვრების სულის ჩამდგმელი „მამად“ აღიარა, მე კი, ის უბედურ „მამად“ მიმაჩნია, ძველი გადმონაშთის, გიმნაზიური განათლების ადამიანთა ხელში, რომლებიც დრომოჭმული იდეებით სუნთქავენ დღესაც სოციალიზმში და სოციალიზმის ამშენებელს შეურაცხყოფენ, მიუხედავად ამისა, „მამას“ მაინც უსაზღვროდ უყვარს შვილები, რომელიც არაფერს ზოგავს მათი ღირსეული აღზრდისათვის, მაგრამ სავალალო ის არის, როდესაც მათ ხედავს გაიძვერას, მატყუარას და სულის ჩამდგმელი „მამად“ აღიარა, მე კი ის უბედურ „მამად“ მიმაჩნია, ძველი გადმონაშთის, გიმნაზიური განათლების ადამიანთა ხელში, რომლებიც დრომოჭმული იდეებით სუნთქავენ დღესაც სოციალიზმში და სოციალიზმის ამშენებელს შეურაცხყოფენ, მიუხედავად ამისა, „მამას“ მაინც უსაზღვროდ უყვარს შვილები, რომელიც არაფერს ზოგავს მათი ღირსეული აღზრდისათვის, მაგრამ სავალალო ის არის, როდესაც მათ ხედავს გაიძვერას,

მატყუარას და უკიდურესი საქმის ჩამდენს, შეიძლება „მამამ“ ნუგეში ჰპოვოს ბედის ცვალებადობაში, დრო აქარწყლებს ყოველივეს და მწუხარება კლებულობს, მაგრამ სად არის წამალი ამ უბედურების გასაკურნავად, რომელსაც თავისი უღირსი ყოფაქცევით აყენებენ უმაღური შვილები?

– ეჰ, უსუსურო ბავშვო – მითხრა ქეთევანმა – ნუთუ ვერასოდეს ვერ დაინახავთ საკუთარი თვალით კეთილგონიერებას. თქვენ შეიძლება მიპასუხოთ, რომ დღევანდელი ცხოვრების პირობები კეთილგონიერებაა, რომ რევოლუციის გზით მოპოვებულ ცხოვრებაში არ გვხვდებიან ტირანები, აღარ არსებობს ჯვარზე წამება, რომ ქვეყანა სავსეა მხოლოდ სათნო ადამიანებით, სინამდვილეში, არაფერიც არ შეცვლილა, ძველებურად შემოგვრჩა კაცობრიობის ცხოვრების არსი და კანონზომიერება, რომელსაც თქვენ ვერასოდეს ვერ დაინახავთ.

არ ვიცი, ქეთევანი სწორად მსჯელობს თუ არა, მაგრამ ერთი კი სინამდვილეა, რომ ზედმიწევნით განათლებულია, რაც მე დღემდე არ შემიძინევია, ჩვენ რომ ერთი მეორეს ვერ გაუგეთ, ეს იმას როდი ნიშნავს, ქეთევანი არასწორად მსჯელობდეს, ეს, გიმნაზიური განათლებით, იმ სულისკვეთების თაყვანისმცემელია, რომელმაც განათლება და კულტურა მიაღებინა. მე კი, სოციალისტური კლასის ხელმძღვანელობის დროს ვარ აღზრდილი, ვსწავლობ და ვკითხულობ თანამედროვე საკითხებს, არასოდეს დავინტერესებულვარ წარსულის ქექვით, მაგრამ, პირველ რიგში, ეს ყოფილა საჭირო, რომ შეიცნო „საიდან მოდიხარ“ და „ვინა ხარ შენ“. ინსტიტუტში ვსწავლობ, თავი განათლებული მეგონა, მაგრამ თურმე, სამი სახის უვიცი ვყოფილვარ (როგორც ამას ქეთევანი მეუბნება).

პირველი უვიცობა ის ყოფილა, რომ არაფერი ვიცი.

მეორე ის, რომ ცუდად ვიცი, რაც ვიცი.

მესამე კი, როცა სულ სხვა რამ ვიცი, ვიდრე უნდა ვიცოდე.

მომხდარი ამბები ადამიანის წარმოდგენაზე ისევ ზემოქმედებს, როგორც დრო, მართლაც, ვისაც ბევრი უცხოვრია, ის არის მოწმე უამრავი საინტერესო ამბების ხილვისა და სწორედ, ერთეული ადამიანების მსგავსად, რაც უფრო მდიდარია ამა თუ იმ ერის ისტორია მნიშვნელოვანი ამბებით, მით უფრო მეტად დაჰკრავს მას სიძველის ელფერი. აბა, სხვაგვარად როგორ აიხსნება ის დიდებული ადათ—წესები, რომელიც ღირსეულად დამჩნევია საქართველოს მატიანეს. როდესაც გონების თვალთ ვხედავთ საქართველოს ისტორიის ადრინდელ დღეებს, ეს პერიოდი შორეული და ბუნდოვანი გვეჩვენება, რადგან ცხოვრებაში მომხდარი ათასგვარი ცვლილებები, მრავალ მოგონებად მოზღვაებული, ჩვენი ერის ისტორიის სათავეს, ისეთ შორეულ ხანას მიაკუთვნებს, გეგონებათ, თითქოს იგი წარსულის წყვილიადში იყოს ჩაძირული, სინამდვილეში კი, საშუალო ხანგრძლივობის ორი თაობის სიცოცხლე სავე-ბით საკმარისია, რომ ზეპირად გადაეცათ ერთი მეორისათვის ყველაფერი, რაც ცივილიზებულმა ადამიანებმა განახორციელა საქართველოს რესპუბლიკაში. ღმერთმა განიკითხოს მათი ნამოქმედარი, ვისაც სამშობლოს ღალატში და ერის დაღუპვის მცდელობაში „ღირსეული“ წვლილი აქვს შეტანილი.

მე არასოდეს არ მჯეროდა ღმერთის არსებობისა, ისეთი სულისკვეთებით ვიზრდებოდი, არც ჩემს მშობლებს ჰქონიათ მუხლები გადატყაული ყოველდღიური ლოცვით, მაგრამ „შავ-მა მაგიამ“ რა სასწაულებიც ჩამადენინა, ეს ჩემთვის საკმარისია, ვიწამო ბუნების სასწაულები და იმის ღვთიური ზებუნებრივი ძალა, სასაცილოდაც მიმაჩდა და ავტორის ფანტაზიას მივაწერდი „ობობა ციკლოსმიას“, რომელსაც ზურგზე აქვს გამოსახული ადამიანის სახე ფართო. თევზის „არიუს პრიუსის“ ფორმა და პოზა მთლიანად იმეორებს ჯვარცმული ქრისტეს ხატებას; პეპელა „სფინქსი“ ზურგზე გამოსახული ადამიანის თავის ქალა გადაჯვარედინებული ძვლებით; ქაცვთავა

თევზი „ჰოლავანტუსი“, რომლის კუდზე, ძველ არაბულ ენაზე, გარკვევით აწერია: „ლა ილლა ილ ალლა“ (არ არსებობს ღმერთი, ალაჰის გარდა) და „შანი ალლა“, (გეშინოდეს ალაჰის). ასეთი სასწაულები კიდევ მრავალი შეიძლება ჩამოვთვალოთ, რომლის ახსნაზედაც, ჯერჯერობით, თავს იკავებენ ბუნებისმეტყველები, არა! ღმერთმა მაპატიოს, თუ რამ შევცოდე არცოდნის მიზნით, დღეს კი, დარწმუნებული ვარ, რომ ჩვენს პლანეტაზე მოქმედებს უზარმაზარი ღვთიური ძალა, რომლის გავლენის ქვეშაც ჩვენ ვიმყოფებით, მაგრამ საოცარია და სასწაული, ჩვენთვის ამოუცნობი და მიუწვდომელი ღვთიური ძალა, რომლის სიმართლეშიდაც განათლებულ ადამიანს ეჭვი შეეპარება, ჩვენგან ხომ ყველაზე ახლო ვარსკვლავიც კი რამოდენიმე სინათლის წლით არის დაშორებული და როგორ შეიძლება, რამოდენიმე წამში ადამიანის ჩანაფიქრი განახორციელოს ციურმა ცთომილმა? არ ვიცი, მე თვითონ ვახდენ სასწაულებს და კიდევ ეჭვი მეპარება ციური ცთომილების ზეგავლენაზე.

ისნტიტუტში ცოტა დაგვიანებით მივედი, მეგობრებმა გაიხარეს ჩემი ნახვით, ზოგიერთს ავადმყოფობაც კი გაეგო ჩემი და ახლა ჯანმრთელობის ამბავს მეკითხებიან. ვპასუხობ – კარგად! – და მართლაც, პირადული ცხოვრება და ჯანმრთელობა თუ გვაქვს მხედველობაში, დროის მიხედვით, მართლაც, არა ვარც ცუდად, ვსწავლობ და ვმუშაობ, ცირკიდან სოლიდარული თანხა მაქვს შემოსავალი, საკუთარ თავს კი არა, ოჯახს ინახავენ ჩემი კოლეგები და იმედი მაქვს, საკუთარი დანაზოგით, მალე შევაგსებ გაქურდულ ოჯახს.

ცირკიდან გვიან მოვედი სახლში, ჩემი მოსვლა და კარების გაღება დეიდა ქეთევანს არ გამოპარვია. მარტობით დატანჯული დამლაპარაკებელს ელოდება და მე, ერთადერთ იმედს, მოსიყვარულე დედამთილივით მევლება თავს. დღევანდელ ეკონომიკურ პირობებთან შედარებით, კარგი ვახშამი დამახვედრა გამზადილი. ერთად ვივახშმეთ და ლაპარაკის საღერდელი რომ აუშალო, ქეთევანს ვეკითხები:

– რა შეხედულებისა ხართ, დეიდა ქეთევან, ადამიანის გაჩენაზე, ნუთუ ღმერთი ურევია ჩვენს გაჩენაში?

– ღმერთი როგორ არ ურევია, შვილო? – მიპასუხა მან.
– ღმერთმა როგორც შექმნა და გააჩინა ეს სამყარო და ადამიანი, უკეთესად თვითონ ღმერთიც ვერ გააჩენდა დღეს, შენ ნუ გეჩვენება, მარტო ბოროტებით სავსე ეს ქვეყანა, სიკეთეც ბევრი ითესება და არასოდეს არ მოკვდება სიკეთის თესლი. ღმერთს რომ მარტო კეთილი ადამიანებით დაემძიმებია დედამიწა, სიცოცხლეს ხალისი არ ექნებოდა, ასევე მარტო ბოროტებითაც არ შეიძლება იყოს სავსე ქვეყანა, თორემ ბოროტება ერთიმეორეს შეჭამს და დედამიწა მალე უკაცრიელი გახდება. დღეს ღმერთმა ბრძოლაში მოგვცა ცხოვრების მიზანი, ბრძოლას ვამბობ, მაგრამ შენ ბრძოლა მარტო ომში არ შეგეშალოს, ცხოვრება თვითონ ბრძოლაა, ჩვენ, თითოეული, ვბრძოლობთ ლუკმა პურის მოსაპოვებლად და როდესაც მიზანს ვაღწევთ, უსაზღვროდ გვიხარია. ქონების ზედმეტნაკლებად მოხვეჭა, ხანდისხან სიხარბით ომში იზრდება. ომს კი, არც თუ ცოტას გაუვლია კაცობრიობის არსებობაზე, შვეიცარიელმა ჟან ჟაკ ბეებელმა შეუცდომლად გამოითვალა ომების რაოდენობა და შეაფასა ომებით გამოწვეული ზარალი. ამ დიდი მეცნიერის გამოანგარიშებით, 5000 წლის განმავლობაში, კაცობრიობას გადაუტანია 14.500 ომი, რომელშიც 5.640 მილიონი ადამიანი დაღუპულა, მატერიალურმა ზარალმა კი 500 მილიარდი შვეიცარული ფრანკი შეადგინა. ეს თანხა რომ ოქროდ ვაქციოთ და დედამიწას ეკვატორზე შემოვაკრათ, მოგვცემს 10 მეტრი სისქისა და 8 კილომეტრი სიგანის სარტყელს. ახლა, შენ თვითონ წარმოიდგინე ეს თანხა რომ კაცობრიობას მოხმარებოდა მშვიდობიანი გზით, როგორი ცხოვრება გვექნებოდა? მაგრამ ამ თანხასთან ერთად რომ 5.640 – მილიონი ადამიანი და მათი ნაშვირიც ცოცხალი იყოს, რა იქნებოდა? ასე რომ, ღმერთთან სამღურავი არ გვეთქმის, მან უკეთ იცის თავისი გაჩენილი ქვეყნისა და ადამიანის მართვა.

– თქვენ მართალს ბრძანებთ, დეიდა ქეთევან, მაგრამ ღმერთმა თუ იცის, როგორ ადამიანს აჩენს ამ ქვეყნად, მშობელმა უნდა იცოდეს, როგორი აღიზრდება იმისი პირმშო, აბა, როგორ ვთქვა, ჩემს გაჩენაში ღმერთი ურევია? და ჩემს მშობლებს თუ ეცოდინებათ ჩემი ბედი, ნამდვილად არ გამაჩენდნენ საწვალებლად.

– არა, შვილო, ღმერთსა და მშობელს ნურაფრისათვის ნუ ეტყვი სამღურავს, ეს ასე უნდა იყოს, როგორც არის დაკანონებული ცხოვრებაში, ადამიანმა არ უნდა იცოდეს არც სიკვდილი და არც სიცოცხლის ბედი. შენ გინდ ღამიჯერე, გინდ ნუ ღამიჯერებ, მაშინ პატარა გოგონა ვიყავი, ერთ კაცთან მახარობლად მივედი, მივულოცე მეოთხე შვილისა და მესამე ვაჟის შეძენა, ის ჩემებს კემსავდა, ჩემა მოულოდნელმა შეძახილმა, „მომილოცავს ვაჟიშვილის შეძენა–მეთქი“, შეაკრთო და სადგისი ხელისგულში გაიყარა, „ფუო“, გადააფურთხა, სადგისი მოისროლა, ხელისგულიდან სისხლი გამოიწოვა, ისევე გადააფურთხა და ჩემთვის მადლობაც არ უთქვამს, ისე გაირინდა, იქნებ, ოთხი შვილის აღზრდის სიღუბნის მოლოდინით, ან ადამიანის სიცოცხლის ამოუცნობი, უკიდევანო ცხოვრებით, ვინ იცის, მაშინ რას ფიქრობდა ბესარიონი, ის კი არ იცოდა, რომ ის სტალინის მამა იყო, თორემ სამახარობლო საჩუქარსაც არ დაინანებდა ჩემთვის.

– რას ამბობ, დეიდა ქეთევან, თქვენ სტალინს პირადად იცნობდით?

– ვიცნობდი კი არა, შვილო, ერთად გავიზარდეთ, მთელი ახალგაზრდობა ერთად გავატარეთ და ყვაველი ბატონებიც ერთად მოვისადეთ, რომელ სენსაც, ღვთის განგებით, სასწაულად გადაურჩით, მაშინ ძალზედ გავრცელებული იყო ყვაველი და ვისაც შეხვდებოდა, იშვიათად თუ გადაურჩებოდა ამ უკურნებელ სახადს, როდესაც ყვაველი გაჩნდებოდა, ჯანმრთელი მოსახლეობა სოფლიდან იხიზნებოდა, ყვაველა ბატონებმა მირთვა სტალინის ორი, ძმა ერთი დაც, და როგორც ვითხარი, მე და სოსო მხოლოდ ღვთის განგებამ გადაგვარჩინა.

– გამაგიჟებ, დეიდა ქეთევან, ახლა როდესაც სტალინი ამხელა თანამდებობაზე იმყოფება, რატომ არ შეახსენებ სიყრმის მეგობრობას?

– სტალინს, შვილო, შეხსენება არაფრის ესაჭიროება, მას ბრწყინვალედ ახსოვს ყოველივე, ან კი რა ვთხოვო, როდესაც მთელი მსოფლიოს მოსახლეობა ერთნაირ სიღუჭტირეში ვიმყოფებით, თვითონ სტალინიც კი.

– რომ გეთხოვა, იქნებ ქმარ–შვილსაც გაიწვევდა ომში.

– რას ამბობ, შვილო, ეს ომი კაცობრიობის ისტორიაში, მშრომელი ხალხის გადარჩენის ომად ჩაიწერება და მე როგორ შემეძლო, ქმარ–შვილი სახლში დამეძალა, როდესაც სამშობლოს და თვითონ სტალინსაც უჭირდა? არც შენი მშობლები გაუწვევია სტალინს ომში, მაგრამ მათ ადამიანურმა სინდისმა უკარნახა და იქ დადგნენ, სადაც სამშობლო ეძახდათ. ან კიდევ, მე როგორ შემეტყობინებია სტალინისათვის, „ჩემი ქმარ–შვილი ომში არ გაიწვიოთქო“, როდესაც თავისი შვილი იაკობი წინა ხაზზე გაგზავნა სამშობლოს დასაცავად? მძიმედ დაჭრილი იაკობი ტყვედ აიყვანეს. შეიქმნა სპეციალური სადაზვერვო ჯგუფი იაკობის ტყვეობიდან დასახსნელად, მაგრამ სტალინმა არ გაიზიარა ეს წინადადება: „რაიმე გამონაკლისის დაშვება, ერთი ტყვე მეომრის გამო, მიზანშეწონილად არ მიმაჩნია“ – თქვა სტალინმა და ამ სიტყვასთან ერთად დაიშალა საგანგებო ოპერაციისათვის შემდგარი ჯგუფი. განვლო დრომ, სტალინს, ტყვე იაკობის წამების შესახებ მოახსენეს და შესთავაზეს ფელდმარშალ პაულიუსზე გაცვლა, მაგრამ სტალინმა მცირე დუმილის შემდეგ უპასუხა:

– „ჩვენ ჯარისკაცს ფელდმარშალზე არა ვცვლით...“ შემდეგ ცოტახანს ჩაფიქრდა, გაისივრებანა ტყვეობაში მყოფი შვილის სულიერად და ფიზიკურად აუტანელი წამება და ნათქვამს დაუმატა:

– „ძვერა, იაკობი, ჩემი და ჩემი ხალხის ერთგულ შვილად დარჩება“.

იაკობ ტყვეობაში აუტანელი წამებით მოჰკლეს, მაგარმ, მართლაც, „მამისა და ლხალხის ერთგულ შვილად დარჩა“, სტალინით გაუძლო ტანჯვა-წამებას და ვინ იცის, რამდენჯერ შეაცივდებოდა ცრემლი სტალინს თვალებზე სიყრმის შვილის მოლოდინში!

„ჩვენ ყველას, ჩვენი გვწამს და საერთო საქმეს საღი თვალთ არ მივჩერებივართ, სტალინი კი ყველაფერს გონების თვალთ ხედავდა და ხედავს... – დაამთავრა საუბარი ქეთევანმა დაღ ღრმად ამოიოხრა.

დღეს, მართლაც, აღტაცების დღე არის ჩემს მენსიერებაში, აღმოვაჩინე ადამიანი, რომელსაც სტალინთან მთელი ახალგაზრდობა გაუტარებია, გმადლობთ, ღმერთო, ამ სიკეთისათვის, ყველას როდი ხვდება წილად ეს უდიდესი ბედნიერება.

1945 წელი, 7 ნოემბერი – (ოთხშაბათი)

დღეს ოქტომბრის რევოლუციის დღესასწაულია, ომის დამთავრებისა და გამარჯვების შემდეგ, ხალხს კიდევ მეტად შეუყვარდა ეს დღესასწაული, რადგან ფაშიზმის დამარცხებაში გარკვეული წვლილი რევოლუციის ლიდერებს მიუძღვის... ჩვენი ჯგუფის კომკავშირულმა ორგანიზაციამ ჩაუყარა საფუძველი და დღეს საექსკურსიოდ მივდივართ გელათში. გუშინ მთელი დღე ვემზადებოდით და დღეს, დილიდანვე გაუუღექით გზას გელათისაკენ.

როცა გელათის ტაძარში კრიტიკულად მოაზროვნე პატიოსანი ადამიანი შედის, იგი თრთის და ფეხს კრძალვით ადგამს ლოდს, რომლის წიაღშიაც მასხედ მეტად მოაზროვნის, იმ ტიტანის ნეშტი განისვენებს, რომლის სამყოფელი მას ღრუბლების მიღმა, სიკვდილისათვის მიუწვდომლად შორს ჰქონდა წარმოდგენილი. იფანტება ფიქრი, იმის გამო, რომ მე და მრავალი ჩემისთანა მიწაზე დადის და დავითი მიწაშია, უფრო მეტად დიადს ხდის, დავითის სიღიადეს და იმის

ღვაწლმოსილებას საქართველოს წინაშე, ასე მგონია, ჩემს მიწაზე სიარულში გარკვეული ღვაწლი ამ ტიტანს მიუძღვის და მართლაც, რომ ეს ასეა, საქართველოს ისტორია დაღლებს, რომლის წაკითხვაც მშობლიურ ენაზე, ივანე მახაბლის დაუეიწყარო ღვაწლით, სამუდამოდ დავალებულებს საშუალება გვაქვს ჩვენს მშობლიურ ენაზე შევითვისოთ დავითის სიბრძნე, უკვდავყოთ იმისი ღვაწლი და ამავე დროს, დავტკბეთ, ქართული ენის შესაძლებლობათა ამოუწურავი სიმდიდრით, რომლის უკვდავებაც დავითის დამსახურებაც არის.

დავითი ადამიანის გონების ისეთი მწვერვალია, რომლის შემდეგაც კაცობრიობას, სიბრძნისა და სამშობლოსათვის თავდადებული ბრძოლის ვერავითარი სასწაული ვეღარ გააკვირვებს.

დავცქერი ქვას, ლოდს, რომელზედაც ფეხი უნდა დავაბიჯო და მონასტერში შევიდე. უნებურად მანსენდება ნიუტონის საფლავზე აღმართულ მარმარილოს ქვაზე წარწერა და ხმამაღლა ვამბობ: მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ ისააკ ნიუტონის მაგივრად, ჩემს გამოთქმაში დავით აღმაშენებელს ვასახელებ: „ეს მარმარილოს ლოდი აღიარებს დავით ბაგრატიონს მომაკვდავად, მაშინ, როცა დრო, ბუნება და ზეცა მის უკვდავებას ადასტურებენ“.

ჩემმა ნათქვამმა სიტყვამ აღფრთოვანება გამოიწვია ჩემს მეგობრებში და თითოეულმა მოწიწებით დააბიჯა ლოდს ფეხი. მეც მოკრძალებით ვადგამ ფეხს და მონასტერში შევდივარ, ვეცნობით საქართველოს ერთ-ერთ უძველეს კულტურულ კერას, საქართველოს სასულიერო აკადემიისა და ქრისტიანული სარწმუნოების სულის ჩამდგმელ ბალავერს.

რვასათიანი საოცრებათა ხილვით ტვინდამძიმებულები ვტოვებთ გელათის შემოგარენს.

სახლში ყველაფერი ნორმალურად მხვდება, თუკი ითქმის ჩემი ცხოვრების ნორმალურობაზე, მაშინ მთელ მსოფლიოსაც ნორმალურად უცხოვრია. რა არის ნორმალური

ცხოვრება, გაძლე და დავწე? ჰო! მაშინ მეც ნორმალურად ვყოფილვარ, მაგრამ რა ვქნა, როდესაც ადამიანი ვარ და ადამიანური საფიქრალი არ მაძლევს საშუალებას, არ ვიფიქრო ჩემს ხათუნაზე და ვალერის მოღალატეობრივ ქმედებაზე? ვნახოთ, რას მომცემს დრო, ვფიქრობ, ვალერის შევხვედები და საკადრისს მიუზღავ, თუ გაჭირდა, „შავ მაგიას“ მოვიშველიებ და საკუთარი თავის განადგურებასაც არ დავზოგავ, მხოლოდ აღიგავოს მიწისაგან პირის იმის სახელი.

1946 წელი 1 მაისი, (ოთხშაბათი)

ერთხელ, ალექსანდრე მაკედონელმა გადაწყვიტა, ღიდი მოაზროვნე და ფილოსოფოსი დიოგენი მოენახულებია და ბრძენს გასაუბრებოდა, ბრწყინვალე ამალით მიადგა დიოგენის სამყოფელს, რომელსაც საშინლად სძულდა ფუფუნება, კასრში ცხოვრობდა და სიშიშველეს დაგლეჯილი მოსასხამი უფარავდა. „თუ ადამიანს სურს, ბედნიერი იყოს, იგი მცირედით უნდა დაკმაყოფილდეს“ – ამბობდა იგი, როდესაც ღიდი მხედართმთავარი დიოგენის სამყოფელს მიუახლოვდა, იგი, თავისი კასრის წინ წამოწოლილი, მზეზე თბებოდა, მაკედონელი დიდხანს ესაუბრა დიოგენს და ფილოსოფიური მსჯელობით მოხიბლულმა უთხრა:

– სახელოვანო ადამიანო, სათხოვარი ხომ არა გაქვს რამე, მითხარი, სიამოვნებით შეგისრულებთ“.

– „ერთი სათხოვარი მაქვს, ეს შემისრულე: ჩამომეცალე, მხეს ნუ მიჩრდილავ“ – უპასუხა დიოგენმა.

ჩაფირდა სარდალი და ხმამაღლა, ყველას გასაგონად თქვა:

– „მე რომ მაკედონელი არ ვიყო, დიოგენად ყოფნას ვისურვებდიო“ – ვინ იცის, მაშინ რა იფიქრა ღიდმა ბერძენმა ფილოსოფოსმა, მზის სხივის დაჩრდილვა, რომელიც პირადად მას ათბობდა, თუ გაუთავებელი ომებით კაცობრიობის მზის დაჩრდილვა?

ან ვინ იცის, ღიდმა მხედართმთავარმა როგორ გაიგო ბრძენის ნათქვამი, რომ დიოგენობა ისურვა?

... მე გავიმეორებ ბრძენის ნათქვამს და ვალერის ვეტყვი: „ნუ მიჩრდილავ მზეს“ – დამიბრუნე ჩემი პირმშო, ჩემი ხათუნა, ჩემი შვილი, ჩემი სიყვარული, ჩემი სულისა და ხორცის ნაწილი, შემობრალე, ადამიანი არა ხარ? ვინ იცის, იქნებ შემობრალოს, თვითონ თუ არ უნდა ჩემთან ყოფნა, წავიდეს, ღმერთო ჩემო, არ მივდექ!

დიდი ხანია, რაც დღიური არ გადამიშლია და არაფერი ჩამიწერია, რაც ახლა დავწერე, სწორედ ეს ფიქრი არ მადლებს მოსვენებას და გამოსავალს დავეძებ, დღიურისათვის კი ერთი და იგივე მოსაწყენია.

ველერი უნდა ვნახო, ხათუნა უნდა მოვძებნო და შვილი დავიბრუნო, იქნებ, მართლა, მიწერია იმისი აღზრდა, როგორც დეიდა მარიამმა მითხრა, ვინ იცის, იქნებ გამართლდეს იმისი წინასწარმეტყველება?

ჰო! დეიდა მარიამის სასაფლაოზე მისასვლელი ვარ, მოსანახულებელი მაქვს სასაფლაო და ოჯახი, მაგრამ, ჯერ-ჯერობით, დრო არა მაქვს. ვმუშაობ და ვსწავლობ, ახლა მალე დავამთავრებ სწავლას, აუცილებლად მოვინახულებ დეიდა მარიამის სახლ-კარს და სამუდამო სასუფეველს.

22 აპრილს უნივერსიტეტში ვიყავი, სადაც ვალერი სწავლობდა, გავიცანი და დავიმეგობრე რექტორის პირადი მდივანი ლალი ნუცუბიძე, რომლის მეშვეობითაც გავიგე, თუ სად გაანაწილეს ვალერი არაბული. ეს ხომ არავითარ საიდუმლოს არ წარმოადგენდა და არც ლალის დაზარებია, მცირედი სამსახური გაეწია ჩემთვის. დავადგინე ქსლაქი და ზუსტი მისამართი, რომლის დღიურში ჩაწერა ზედმეტად მიმანინია. კიდევ ბევრი რამ გავიგე ვალერის მიმართ და ეს ნუთუ ყველაფერი სიმართლეა? ბოლოს და ბოლოს, იჩენს თავს იმის აკაკობა და დამსახურებულად მიიღებს ხალხის რისხვას, მაგრამ მე მაინც მებრალება, ნუთუ მიყვარს? იმის შემდეგ, რაც მან ჩაიღინა ჩემს წინაშე, რომელ სიყვარულზე შეიძლება საუბარი?

ღმერთო, დამიფარე!

მაისის თვეში წარჩინებით ჩავაბარე საკურსო გამოცდები, დავიწყე მუშაობა სადიპლომოზე და დღეს, 23 ივნისს დავიცავი დიპლომი, ჩემთან ერთად კურსდამთავრებულებმა გადავწყვიტეთ, ბანკეტი მოგვეწყო, დავპატიჟეთ ინსტიტუტის რექტორატი და გამოშვების საღამოს აღსანიშნავად ჩემი ბინა აირჩიეს, დავტრიალდით რამოდენიმე რჩეული ახალგაზრდა და, დეიდა ქეთევანის დახმარებით, ზღაპრული მაგიდა გავაწყვეთ, დილამდის გასტანა მილოცვებმა და ლხინმა, დაუვიწყარი არის ყველასათვის ეს საღამო, ფაშიზმთან გამარჯვების სიხარულს დიპლომების მიღება და დღეიდან დამოუკიდებელ ცხოვრებაზე ზრუნვა დაემატა. მართლაც, თავბრუდამსხმელია ეს ბედნიერება, ცხოვრებაში განუმეორებელი, ახალგაზრდობის წლებთან გამომშვიდობება, უფროს თაობასთან გვერდი-გვერდ დადგომა და მომავალი თაობის აღზრდა.

დამთავრდა ნადიმი, დილით მე და დეიდა ქეთევანმა მაგიდის ალაგება და ჭურჭლის დარეცხვა დავიწყეთ. ქეთევანი ჩემთან ერთად იზიარებს ჩემს სიხარულს და მაფიცებს, რომ ამავე ქალაქში დავრჩე განაწილებით, მაგრამ მე გული იმ ქალაქისაკენ მიმიწევს, სადაც ვალერი და ჩემი ხათუნა მეგულებს, ვნახოთ, როგორ დატრიალდება ჩემი ბედი, ხუთშაბათს არის განაწილება და კატეგორიულად უნდა მოვითხოვო პროვინციაში განაწილება.

დეიდა ქეთევანი კი ჩემს ფიქრს ხვდება და მეუბნება:

– შეილო, მერი, მართალია, სიღუხჭირეში ვცხოვრობთ, შეიძლება თავიც კი შეგაწყინე „ბებერმა“ გაუთავებლად შენთან ყოფნით, მაგრამ დიდი ხნის სიცოცხლე არ დამრჩენია და ხელს ნუ მკრავ, ნუ მომიშორებ, ნუ წაშლი ამ ოჯახში შენი მშობლების ნაკვალევს, ამ ქალაქში იშოვე შესაფერი სამსახური, თორემ იცოდე, მე მოვკვდები და ჩემს ცოდვას ვერ ზიდავს შენი კისერი.

– დეიდა ქეთევან, არ შეიძლება განაწილებაზე უარი ვთქვა, აბა, თვითონ წარმოიდგინე, სახელმწიფომ რამხელა ხარჯი გასწია ჩვენი აღზრდისათვის და ასე, ერთი ხელის მოსმით, როგორ ვთქვა უარი სამშობლოს სამსახურზე?

– მე წამოვალ, შვილო, და ვთხოვ თქვენს უფროსს, განა ჩემმა ქმარ–შვილმა თავი არ შესწირა სამშობლოს? ახლა მაინც ნუ მომაშორებენ შენს თავს და სულ მთლად ნუ გამიმწარებენ მოხუცებულობას. შენ დღეს, შვილო, სიმწიფის ატესტატი კი არ მიიღე, ცოდნისა და სიბრძნის დიპლომით არის აღჭურვილი შენი გონება, ამიტომ ბავშვური შეცდომა აღარ გეპატიება და ახალგაზრდული შემართება შენი ოჯახის მოთხოვნების შესაბამისად შემობრუნე. მართალია, კარგ პირობებში არ ვიმყოფებით, მაგრამ უკეთესი არც სხვაგან გელოდება, თუმცა არ არსებობს ისეთი ცუდი გარემოება, რომ გონიერ ადამიანს, თავისდასასარგებლოდ არ შემოებუნებოდეს ის. შენი შრომითა და სწავლით, არც აქ გქონია სხვებზე ნაკლები არაფერი და ახალი ფათერაკების საძებრად ნუ წახვალ, შვილო.

– კარგი, ქეთევან დეიდა, ხუთშაბათს წავალ და ვთხოვ ინსტიტუტის რექტორს, ამავე ქალაქში დამტოვოს. – ვიცრუე მე, რათა ჩემს გადაწყვეტილებაში ხელი არავის შეემალა.

– მეც წამოვალ, შვილო, იცოდე, ვერავითარი ძალა ვერ დააკავებს ჩემს თხოვნას, თუ ის ადამიანია, ადამიანურ თხოვნასაც გაიგებს და ადამიანის მდგომარეობაშიდაც შევა. არასოდეს ვყოფილვარ ფრთხილი, მეგონა, წლებთან ერთად სიფრთხილაც მომემატებოდა, მაგრამ მივხვდი, რომ, თუ დაბადებიდანვე არ გამოგყვა სიფრთხილე, ვერაფერი შეგცვლის, არაფერს არ უფრთხილდება, ასე გასინჯე, არც ჯანმრთელობას და ამიტომ დამჩემდა ალბათ შიში, მარტობის მეშინია და იმედი მაქვს ერთ–ერთ იმედს, რომელიც ღმერთმა შენი სახით მომივლინა, არ წამართმევს ის ღვთისნიერი ადამიანი, რომელსაც შენთან განშორების სადავე ხელში უჭირავს.

– მე მესმის შენი, დეიდა ქეთევან, მაგრამ არ შემიძლია, ერთი წლით მაინც არ წავიდე რაიონში სამუშაოდ, შენი არ გესმის ჩემი გულისხმევისა რადგან, მაპატიე და ჯერ კიდევ შენთვის გული მთლიანად არ გადამიშლია, ვებრძვი საკუთარ თავს და გამოვიფიტე, მეშინია, ბრძოლის უნარი არ დავკარგო, რადგან სხვის წინააღმდეგ ბრძოლა აკაჟებს ადამიანს, საკუთარ თავთან ბრძოლა კი აუძლურებს, მეც დავუძლურდი, აღარ შემიძლია მეტის მოთმენა და ტანჯვის ატანა, ადამიანი მყავს სანახავი, რომელსაც ჩემთვის ბრძოლა აქვს გამოცხადებული და უბრძოლველად ვერ დავნებდები, ჩემი ბავშვობა, სიყრმე, ტანჯვა–წვალებაში გამიტარებია, სიკვდილის არ მეშინია, ბავშვობიდანვე ვბრძოლობ და ბრძოლაში ვპოულობ შვებას, სახლში დავჯდე და საკუთარ გულს ვებრძოლო, ვიცი, ჩემი გული ვერ აიტანს იმ სიმძიმეს, რომელიც მოსვენებას არ მძლევს; შენ როგორ მირჩევ, დეიდა ქეთევან, ვიცხოვრო, რომ საჭმელი ვჭამო და განავლისაგან დასვრილი საცვლები ვრეცხო? დრო მოკვლა და სიბერეს დაველოდო? – არაფერი გამოვა, დრო ძლიერია, ვიცი, დამასამარებს უდროოდ და უსახელოდ. უმჯობესია ვიცხოვრო, ჩემთვის განკუთვნილ დროში, და დროც ჩემს ჭკუაზე ვაცოცხლო, მაშინ ის სახელოვან სიცოცხლეს მომანიჭებს, უქმად არ მოკვდება ჩემთან ერთად და თუ შეუძლებელია ის, რაც უნდა გავაკეთო, მაშინ სიცოცხლე ციხე იქნება ჩემთვის.

– მე რა უფლება მაქვს, შეილო, ავიკრძალო ის, რაც წლობით გიფიქრია და განზრახულის განხორციელების ჟამი ახლა დაგდგომია, ნება შენია, შენს განათლებაში სიბრძნესაც ვხედავ და თავდადებასაც. ცხოვრება ასეა, მეც მიყვარს ბრძოლა და გამარჯვების სრწმენა თუ გაგაჩნია, გაიმარჯვებ კიდევ, მაგრამ მენახები, შეილო, შენ ხომ ჯერ გამოუცდელი ბავშვი ხარ და მეშინია, ვაი, თუ ცხოვრების სიღუხჭირეს ვერ გაუძლო, ცხოვრებასთან ბრძოლას შენ რატომ ათანასწორებ პიროვნებასთან ბრძოლასთან? კი ბატონო, ებრძოლე ცხოვრებას და გულზე ხელდაკრეფილი ნუ დაელოდები სიბერეს, შეჰქმე-

ნი ოჯახი, ქალის სავალდებულო სამსახური გაუწიე სამშობლოს და დედის სახელით აამაღლე შენი ღირსება.

– არა, დეიდა ქეთევან, მე პიროვნებას არ ვებრძვი, პიროვნება მებრძვის მე და სწორედ იქედან იწყება ცხოვრებასთან ჩემი ბრძოლა, პიროვნება, რომელიც ცხოვრების გზაჯვარედინზე მულოდება, ცხოვრების წრეში არ მიშვებს, ამიტომ უნდა მოკვდეს ის, იმიტომ კი არა, რომ ჩემგან მართლაც სიკვდილის ღირსია, არა, მე მიპატიებია, მაგრამ მთელს ნაწილი უნდა მოაკვდეს, რათა სხვასაც არ შეუშალოს ცხოვრების წრეში შესვლა. იმედი მაქვს, ამ ბრძოლაში მე გავიმარჯვებ, რადგან მე თვითონ დავენმარები ჩემს რწმენასა და იმედს, რომ არ ჩაკვდეს ჩემში ეს ერთადერთი ჩემი განუყრელი მეგობარი.

– შენ ისე ლაპარაკობ, მართლა ხომ არავის მოკვლა განგიზრახავს, შვილო?

– არა, დეიდა ქეთევან, სიტყვამ მოიტანა და ცხოვრებასთან ბრძოლას ვგულისხმობ, სიკვდილს კი დრო და ჟამი გამიზრახავს, რომელიც უმიზნოდ არ მინდა მოკვლა!...

კიდევ ბევრი ვისაუბრეთ მე და ქეთევანმა, დავრეცხეთ, დავასუფთავეთ და თავ-თავისი ადგილი მივუჩინეთ ჭურჭელს თუ საოჯახო ყოველ საგანს, შემდეგ ქეთევანი ჩემთან დარჩა დასაძინებლად, რა ჰქნას, ძნელია მარტოობა.

1946 წელი, 27 ივნისი, (ხუთშაბათი)

ეს დღიური, რომელსაც სიმყუდროვეში ვაწარმოებ და არავითარ მნიშვნელობას არ ვანიჭებ, შეიძლება შეუფასებელ განძად და ჩემი ცხოვრების სიცოცხლისუნარიანობის უტყუარ მოწმედ იქცეს, რადგან არჩეული გზისათვის არ მიღალატნია, ამოდ არ დავმშვრალვარ და ვინც გზაზე გადაძლივდება, უბრძოლველად არ დავნებებულვარ, საშინელებაა, როდესაც ადამიანი შურისძიებაზე ფიქრობს, მაგრამ, არა მგონია ის ნაკლები საშინელება იყოს, როდესაც თვითონ არის შურისძიების მოლოდინში და ბრძოლის მიზანმოკლებულს თავ-

დაცვის უნარი არ გააჩნია. რა თქმა უნდა, მე მერჩივნა სიმღერით მომეკლა ლონდა, მაგრამ ბოროტება კეთილი განზრახვით არ მარცხდება, და ხანდისხან იძულებული ვხდებით, ხმალი მოვიშველიოთ გამარჯვებისათვის, თუმცა მკვლელობა, როგორ კეთილადაც ჩადენილი არ უნდა იყოს ის, მაინც ბოროტება და სიბრძნეა, მაგრამ მკვლელი გენიოსი უნდა იყოს, რადგან ყველას არ შეუძლია სისხლიანი ხლების დაბანვა.

ინსტიტუტში თერთმეტ საათზე მივედი, ღღეს დიპლომებს დაგვირიგებენ და განაწილების მიმართავს მოგვცემენ. მე ადგილზე დატოვებას მიპირებენ და ყველა გაოცდა, როდესაც უარი განვაცხადე, გამანაწილებელ კომისიის წევრებთან მივედი და ვთხოვე იმ რაიონში გავენაწილებინე, სადაც ვალერი და ჩემი ხათუნა მეგულებოდა. უარი არ უთქვიათ, თუმცა გულით მირჩიეს, ადგილზე დავრჩენილიყავი და შეჩვეულ კოლექტივთან მეთანამშრომლა, მაგრამ ჩემს დაჟინებულ თხოვნას ვერაფერის მოუხერხეს და მიმართვა ჩემს მიერ შერჩეული ქალაქის მისამართით ამომიწერეს.

როდესაც ინსტიტუტში ჩემი საქმეები მოვაგვარე, ცირკში წავედი და დირექტორს განთავისუფლების განცხადება დაუწერე, სულ მთლად გადაირია, „შვილივით გაგზარდე და ახლა მიდიხარო?“ არაფრით არ მომიწერა ხელი განცხადებაზე და რადგან ინსტიტუტის დამთავრების დიპლომი და რაიონში განაწილების მიმართვა წარუდგინე, აქვე, ათასგვარი შემომთავაზა, მაგრამ დავპირდი, ერთ წელიწადში დავბრუნდებოდი და დაჟინებული თხოვნის შედეგად, როგორც იქნა, მოაწერა ხელი განცხადებას.

სახლში სალამოს დავბრუნდი, და ფიქრს მივეცი თავი, დრო, პროვინციაში გამგზავრებამდე, კიდევ ბევრი მაქვს, ერთი თვის შემდეგ რომ წავიდე, მაინც დროზე გამოცხადება იქნება, ამიტომ, გადავწყვიტე, ხვალ დეიდა მარიამის ოჯახისა და საფლავის მოსანახულებლად წავიდე. ცოდვაში თუ არ ჩამეთვლება, „შავი და თეთრი მაგია“ უნდა წამოვიღო, მე დარწ-

მუნებული ვარ ამ წიგნების სასწაულმოქმედებაში და ვინ იცის, სად გამომადლება.

აი, ახლა, როგორც ყოველთვის, დეიდა ქეთევანი ჩემს გვერდით იმყოფება და ფიქრის საშუალებას არ მაძლევ მამაბუნებელი კითხვებით:

– სად გაგანაწილეს, შვილო?

მე დავასახელე იმ პატარა ქალაქი, სადაც ორიოდე თვის შემდეგ სამსახურს დავიწყებდი, მას კმაყოფილების სახე გაეზადრა.

– არ არის, შვილო, შორს ეს ქალაქი, როდესაც მომენატრები, ფეხით ჩამოვალ შენს სანახავად.

– დიდი, საქართველო, მთლიანად არ არის, ერთ თვეში შეიძლება ფეხით შემოიაროს ადამიანი.

– „მთლიანად“ დიდია, შვილო, მხოლოდ ნაწილ–ნაწილ ვართ პატარა და რადგან ღმერთმა ინება საქართველოს „მთლიანობა“, ყოველთვის წვლილი შეიტანე მის ერთიანობაში, ღმერთსაც კი შეეზრდოლე დანაწილება–დაქუცმაცებაში, თორემ შთამომავლობა დაგწყევლის.

ქალებს სალაპარაკოს რა გამოუღევეს, მითუმეტეს, თუ ერთიმეორეს შორდებიან, ქეთევანმაც მოხსნა თავი სიბრძნის გუდას და დარიგების კორიანტელი დააყენა. დიდხანს ვილაპარაკეთ, შემდეგ ჩემი გადაწყვეტილება გავაცანი, რომ ხვალ გაგრაში მივინდა წავიდე დეიდა მარიამის სახლ–კარისა და საფლავის მოსანახულებლად, თვითონაც შევთავაზე, ჩემთან ერთად წამოსულიყო, რადგან მარტოდ მგზავრობა მეზარება, ქეთევანს უარი არ უთქვამს, ორივემ ერთად გადავწყვიტეთ დილის პირველი მატარებლით გამგზავრება და ხვალინდელი მგზავრობის თადარიგს შევუღეკით.

1946 წელი 28 ივნისი – პარასკევი

დილით ადრე ავდექით და სურსათ–სანოვავით დატვირთულები მატარებლის სადგურისაკენ წავედით, შევიძინეთ

კუპიროვანი ვაგონის ბილეთები და ზუსტად 8 საათსა და 15 წუთზე ჩვენმა მატარებელმა დატოვა გამცილებლებით ხალხმრავალი სადგური. კარგად ვიმგზავრეთ და ჩემი დღიური-სათვის რა საჭიროა ზედმეტი ჩანაწერები, თუ როგორ გავიცანით ჩვენ კუპეში ორი ახალგაზრდა ქალი, რომლებიც მოსკოვში მიემგზავრებოდნენ. ან როგორ ვისადილეთ და ვივახშმეთ?

შაბათს, დილის 5 საათზე, გაგრაში ვართ, მახარებს ნაცნობი ადგილების ნახვა და ფეხით მივუყვებით ცენტრალურ გზას დეიდა მარიამის სახლისაკენ. უხასიათოდ ვარ, გული რაღაც ცუდს მიგრძნობს, მარცხენა თვალიც ისე მითამაშებს, ლამის ბუდიდან გადმოვარდეს, დეიდა ქეთევანს არაფერს ვეუბნები და ჩუმად ვლოცულობ, რომ ღმერთმა არაფერ ხიფათს შემყაროს, ასე ჩუმად მივუახლოვდით დეიდა მარიამის სახლს და, ღმერთო ჩემო, ამას რას ვხედავ, ცეცხლის ალისაგან შერუჯული სახლის მარტო კედლებია დარჩენილი. ჩემდა უნებლიედ კივილი აღმომხდა და ჭიშკართან ჩავიკეცე, ქეთევანს აუტეხავს კივილი, მოცვენილან მეზობლები და გრძნობაზე რომ მოვედი, მეზობლის სახლში, ტახტზე ვიყავი წამოწოლილი და ჰაერს მინიავებდნენ, არ ვიცოდი, ამდენი ნაცნობი და გულშემატკივარი თუ მყავდა, თითქმის მთელი ქუჩის მოსახლეობა მოგროვილიყო და ეზოში რომ ვერ ეტეოდნენ, ზოგიერთი ღობიდან იცქირებოდა.

შემრცხვა ჩემი გულსუსტობის და წამოვედი, მეხვევიან მეზობლები, მკოცნიან, მეფერებიან და ჩემთან ერთად ტირიან. გულით ვტირი დეიდა მარიამის უბედობას, ქმარ-შვილი დაეღუპა, თვითონაც მათმა დარდმა იმსხვერპლა, სახლი, ეს უზარმაზარი შენობაც დაიწვა და ასე განადგურდა ერთი ბრწყინვალე ადამიანის მოღვაძე, რომელთაც რამოდენიმე საუკუნის წინათ ჩაუყრიათ აქ ბალავერი.

ჩემი გასაღებით გავაღე მარიამის ეზოში ჭიშკარი, ეზოში შევედი, ხანძარს მთლიანად გაენადგურებია ყველაფერი. ცაცხვის სამხრეთი მხარე ცეცხლს შეერუჯა და გამხმარიყო, მხოლოდ

ხელუხლებლად იდგა ცაცხვის ძირში მიდგმული ის ხის სავარძელი, რომელშიაც დეიდა მარიამს ჩაჯდომა და ფიქრი უყვარდა, გამოკვირებულ მუხებზე მუხობლებს თუ რამ გამოიწვია ხანძარი, თითქოს წინასწარ მოლაპარაკებულები ყოფილიყვნენ, ყველამ ელექტრო დენს დააბრალა, მაგრამ ეს სიცრუეა, მე კარგად მახსოვს სახლში შემომავალი ელექტრო დენი, იმ ბოძზე ჩავჭერი საკუთარი ხელით, რომელიც ჭიშკართან არის დასობილი. ბოძთან მივედი და ელექტრო გამტარს შევხვდი. ის ისევ ისეა ერთიმეორესთან დაცილებული, როგორც დავტოვე. გამორიცხულია ელექტრო დენს ხანძარი მოეხდინოს და მუხობლებს შევეკითხე, თუ როდის დაინახეს სინათლე დეიდა მარიამის სახლში?

– არასოდეს არ დავვინახავს, მხოლოდ იმ დამეს შევამჩნიეთ მკრთალი შუქი, როდესაც ხანძარი მოხდა – მიპასუხა დეიდა მარიამის კარის მუხობელმა.

– ელექტრო დენისაგან არ არის ეს შენობა დამწვარი, ბოროტი ადამიანის ნამოქმედარია, მაგრამ ვის ჰქონდა ამ ბრწყინვალე ოჯახის მიმართ ესოდენ შეუბრალებელი მტრული ინტერესი? – ჩემთვის ჩავილაპარაკე, მუხობლები კი, ჩემს ნათქვამს მანც გამოეპასუხნენ და მტკიცება დამიწყეს, რომ შეუძლებელია, ისეთი უგულო ადამიანი არსებობდეს, რომ დეიდა მარიამის სახლი დაეწვას.

გადავწყვიტე, თუ გინდ სიცოცხლის ფასად დამიჯდეს, მე თვითონ მოვებნო ამ საშინელი ბოროტმოქმედების ჩამდენი და გაჩუმება ვარჩიე, რომ მუხობლები ეჭვში არ ჩამეყენებია, ვინ იცის, შეიძლება ამ წუთში აქ არის ის მხეცი, ვინც ეს ჩაიდინა და მოჩვენებითი ცრემლით მაბრალებს თავს.

სახლს შემოვუარე, უკან მომყვება დეიდა ქეთევანი და მუხობლების უხვი ამაღლა, ფანჯრებზე ისევ ისეა ჩემს მიერ ჩასმული რკინის გისოსები. რკინის კარებიც ყველა დაკეტილი აღმოჩნდა, მხოლოდ, როდესაც სახლში შესასვლელ მთავარ კარებს შევეხე, კინალამ მეორედ ჩავიკეციე, მაგრამ ქეთევანმა და ერთმა მუხობელმა დროულად შემამველა ხელი და საკუთარ თავსაც „გამაგრება“ შეუძახე.

კარები გატეხილი და უბრალოდ მიხურული აღმოჩნდა, ფრთხილად შევალე და საკეტს დავეხედე, საკეტის ენა გადაღუნული იყო, ეჭვგარეშეა, კარები გაეტეხათ, მაგრამ განგაში მაინც არ ამიტეხავს და პირველი სართულის სარდაფში ჩაყრილ რკინის კრაოტებზე გადავიტანე მხერა. ხანძარი ღამის საათებში მომხდარა და მეზობლებს ერთი ცალი კრამტიც კი ვერ გადაერჩინათ, მთლიანად არის განადგურებული, რამოდენიმე თაობის მიერ შექმნილი ნაოფლარი დიდება.

– მე მოვძებნი ამის ჩამდენს – ვთქვი წყნარად და იმ სავარძელში ჩავჯექი, რომელშიდაც დეიდა მარიამს უყვარდა დასვენება.

ცოტახანს დავისვენე, საკუთარ თავს შევეუძახე „გამაგრება“ და ძალა მოვიკრიბე, შემდეგ მეზობლებს ვუთხარი, ვისაც სურვილი ექნებოდა, დეიდა მარიამის საფლავის სანახავად წამოსულიყვნენ და შესანდობარი შეესვათ, ბევრი გამოჩნდა მსურველი და მთელი ქუჩის მოსახლეობა დაკრძალვის დღესავე ით გამოძევა უკან.

საკოლმეურნეო ბაზარში გავიარეთ, უხვად ვიყიდე ხილი, ვარდების უზარმაზარი კონა, რამოდენიმე ბოთლი შამპანური და სასაფლოსაკენ წავედით; ალბათ, ჩემი ბრალიც არის, დეიდა მარიამი, საფლავი ბალახითა და ეკალბარდით დამხვდა გადაბასრული, სხვა კი ყველაფერი ისეა, როგორც დავტოვე. დავემხვე დეიდა მარიამის საფლავს და ისე ვიტირე, როგორც ჩემს საკუთარ მშობლებს ვტირივარ ხოლმე, ან რა გასაკვირალია, დეიდა მარიამმაც ხომ მშობლობა გამიწია და სიცოცხლე შემინარჩუნა, სიცოცხლე მარჯა მშობლებმაც და დეიდა მარიამმაც, მათ ხსოვნაში რომ განსხვავება წარმოვიდგინო, ღმერთი არ მაპატიებს. მთელი გულით, მთელი არსებით ვიტირე, ვერავინ ამაგლიჯა ცვარიან ბალახს და მეზობლებიც ვატირე, ხმამაღლა ტიროდა დეიდა ქეთევანიც და მარიამის საფლავს ეუბნებოდა: – თუ ასე მიტირებს მერი, როგორც შენ გტირის, ახალავე მოკვდებიო.

ცოტა თავი მეტკინა, მაგრამ ცრემლმა ისე დამამშვიდა, თითქოს დეიდა მარიამი ცოცხალი მყოლოდეს გვერდით და იმის ბრძნულ საუბარს ვისმენდე.

საკუთარი ხელით გადავთხარე ეკალბარდი და ბალახი, ხელებში სისხლი დამდის, მაგრამ არავინ არ მოვიხმარე, მხოლოდ მარტოდ მე უნდა გავწმინდო—მეთქი, გამოუცხადე მეზობლებს და ყველამ თავი უხერხულად იგრძნო, ასე უპატრონოდ მიტოვებული დეიდა მარიამის საფლავის გამო, რომელიც ამისი ღირსი ნამდვილად არ იყო არც ჩემგან და არც მეზობლებისაგან.

მიწა ხელით გავწმინდე, მარმარილოს ქვა და მოაჯირი საკუთარი მოსასხამით, შემდეგ დავაწყვე საფლავზე ვარდები, ავანთე ორი ცალი სანთელი და მაგიდაზე უხვად გავშალე ზოგი სახლიდანწამოღებული და ზოგიც აქ ნაყიდი ჰურმარილი. თამადად, დეიდა მარიამის კარის მეზობელი, ომიდან დაბრუნებული ხეიბარი ვართანი ავირჩიე, ისე არავინ წასულა, რომ დეიდა მარიამის შესანდობარი არ შეესვას.

ყველაფერს თავისი დრო აქვს, ტირილსაც და შესანდობარსაც, დრო მეფობს ხალხზე, დრო სიბრძნეს არ ჩამორჩება, ისინი ერთად ითვისებენ გენიალურობის ერთსა და იგივე ხელუხლებელ სივრცეს. მცირედი დრო, რომელიც ისტორიისათვის არ არსებობს, დავყავით დეიდა მარიამის სანუკვარ სასუფეველთან და სახლისაკენ წამოვედით, ვამბობ, „სახლისაკენ“, მაგრამ სადღა მაქვს სახლი, ან უბრალოდ, თავშესაფარი?

გადავწყვიტე, სასტუმროში დავდგეთ მე და დეიდა ქეთევანი, მაგრამ მეზობლები გამირისხდა და ხანუმაძ შეურაცხყოფაც კი მომაყენა:

– რატომ არ კადრულობ, შვილო, ჩვენთან დადგომას, სისუფთავით და ოჯახიშვილობით, ჩვენ განაყოფს, მარიამს არაფრით არ ჩამოვრჩებით, თავი სადღა გამოვყოთ, ან როგორ გავამართლოთ შენი განზრახვა, რომ სასტუმროში დაიღობინა და ჩვენთან ღამე არ გაათიო? – მითხრა თვალცრემ-

ლიანმა ხანუმმა და მეც ვეღარ ვუთხარი უარი, დროებით მის სახლში დამედო ბინა.

ხანუმს მეუღლე ომში ჰყავდა დაღუპული და იმისი ოთხი მცირეწლოვანი შვილი, სათაყვანებელ ბურჯად ედგა ახალგაზრდა ქვრივს მხარში.

მიუხედავად მძიმე ეკონომიური პირობებისა, ხანუმმა ცალ-ცალკე ოთახი გამოგვიყო და მე და ქეთევანს. სახელდას-ელოდ გაკეთებულ ვახშამზედ რამოდენიმე მეზობელსაც დაუძახეს. გვიანობამდე გასტანა ვახშამმა, განსაკუთრებით კი ხანუმის სიტყვა მომეწონა, რომელმაც ქალთა წრე ადღეღვრძელა ჩემი თამაღობით და სიტყვა ასე დააბოლოოვა:

– „ჩვენ, ქალები, ყველანი ერთი თიხისაგან ვართ გამოძერწილნი, ერთი ბეღი გვაქვს და ერთი საშიშროების წინაშე ვიმყოფებით, ამიტომ ერთმანეთი უნდა გვიყვარდეს, რომ ჩვენი ნეშტისაგან ვიღაც ჩვენზედ უარესი არ გამოძერწონ, თორემ კაცობრიობა აუტანელ სატანჯველში ჩავარდება, ჯერ ჩვენ ვინა ვართ და ჩვენზედ უარესი ვინდა იქნებიან? მაშინ კი დააფასებენ მამაკაცები ჩვენს ღირსებას. მე შენ მიყვარხარ, მერი, გვიყვარდეს ერთმანეთი, მართალია, შენზედ მოკუთვნებულნი ოთახი დაიწვა, მაგრამ ეს ოთახი, რომელშიდაც ახლამყოფებით, შენს მფლობელობაში გადმომიცია და თუ ღმერთი გწამს, ნუ დავგივიწყებთ.

შეისვა მრავალი საღღვრძელო, ცოტა გვეოფნის, ავჩერჩეტღით ქალები და შემდეგ ავტირღით, ამ ტირილში, შეიძლება წამიერი იყო, ჩვენ მთელი ტკბილი მარადისობა განვიცადეთ, ვეხვეოღით ერთმანეთს და ვტიროღით, ასეთია ქალების წარმოშობა, ზოგი თავის ბედნიერებას ტირის, ზოგი უბედობას და ცრემლში ჰპოვებს სულღიერ სიმშვიღეს.

წიღნი რომ დამაწერია, დღევანდელ ზეიმს „ქალთა ღრეობას“ დავარქმევღი, ასეთი ტკბილი, გემრიელი, სიხარულით, მწუხარებითა და სევეღით სავსე ზეიმი არასოღეს არ განმიცღია.

შემოგვათენდა და ახლა გაგვახსენდა რომ ჩვენთვის მოს-
ვენება იყო საჭირო.

დავიძინეთ!

გამომეღვიძა, ღღეს კვირაა, ღილის თერთმეტი საათი, ღეიდა
ქეთევანი ფენაკრეფით დადის ოთახში, მიფრთხილდება, არ
გამომეღვიძოს, მაგრამ, რომ შემამჩნია მომღიძმარი სახით გა-
მომეღვიძა, თვითონაც გამხიარულდა და დაიძინე, შვილო, კარ-
გად გამოშუშდიო, მირჩია.

მე მაინც ავდექი, ხანუმს საუზმე გაეკეთებინა და ჩემს
გამოღვიძებას ელოდებოდა.

გუშინ ბევრი ღვინო დავლიე, მაგრამ თავს კარგად ვგრძნობ
და მაღიანადაც ვისაუზმე, შემდეგ ქეთევანს ხელკავი გამ-
ოვლევდი და ზღვის სანაპიროზე წავედიოთ სასეირნოდ, მოვი-
ნახულე ყველა ის ადგილები, სადაც მე და მარიამს განმარ-
ტოება გვიყვარდა, ვნახე ლოდიც, საიდანაც ზღვაში გადავვარ-
დი და თავის დახრჩობა მიწოდდა, გამახსენდა ხათუნა, ვისთვისაც
ვიხრჩობდი თავს და ღეიდა მარიამის სახე დამიღვა წინ,
ვინც დახრჩობას გადამარჩინა.

ლოდზე ავბობლდი, ჩამოვვუქე და ფიქრმა გამიტაცა, „ზღვაო,
მითხარი, როგორ მოკვებნო ღეიდა მარიამის სახლ-კარის
გადამწვავი“, – ვეკითხები ზღვას და ვეჩურჩულები საკუთარ
ფიქრებს.

გუშინ დავთვერი, გადავიღალე მგზავრობითა და ნერვიუ-
ლობით, ღღეს კარგად ვაზროვნებ, გეგმა უნდა შევადგინო, თუ
როგორ აღმოვაჩინო ესოდენ ბოროტების ჩამდენი ადამიანი.
გადავწყვიტე, „შავი მაგია“ მოვიშველიო და ღეიდა მარიამს
შევეკითხო, თუ ვინ გადაუწვა სახლ-კარი, ვიცი, ამის განმეო-
რება აღარ შემიძლია, შეიძლება მოკვდე, მაგრამ მაინც უნდა
გავაკეთო, თუგინდ სიცოცხლის ფასად დამიჯღღეს ჯალათის
აღმოჩენა. მეორე ადამიანის თანხლება მაინც შეიძლებოდა, მაგრამ სუ-
ლის გამოძახების დროს, მეორე ადამიანი თუ გახლავს, სული
არ გამოგეცხადება, მარტო გავაკეთებ და ქეთევანს დავუბარებ,

„თუ ველარ დავბრუნდი, სასაფლაოზე მეძებოს“, – მაგრამ დღეს ღრუბლიანი დღეა, ალბათ, საღამოც ასეთი იქნება და ვარსკვლავები თუ არ გამოჩნდა, ჩემი გეგმაც ჩაიფუშება.

მეორე ვარიანტიც მაქვს, თუ ამაღამ ცამ არ მოიწმინდა, ვარსკვლავები არ გამოჩნდა, ჩაღუნელთან უნდა მივიდე და ვეტყვი, აწარმოოს გამოძიება, თორემ ვაღიარებ ბოროტმოქმედებაში თანამონაწილედ და მსოფლიოს გავაცნობ იმის ავკაცობას.

გმაღლობ, ზღვაო, ბრძნული რჩევისათვის.

დეილა ქეთევანს შეცივინია და მე არ მესმის იმისი მუდარა, „სახლში წავიდეთო“. ბოლოს, ხელისშეხებით გამოძიევანა ზღვის ფიქრებიდან და ნაომარივით დამძიმებული სხეულით ხელიხელჩაკიდებულები წამოვედით.

მაღაზიებში გამოვიარეთ და სურსათ–სანოვავით დატვირთულები დავბრუნდით ხანუმის ოჯახში.

ვივანშემთ.

ლამით, ხშირად გამოვდივარ გარეთ და ცას შევყურებ, ის, როგორც დღისით, ბურუსით არის შემოსილი, როდესაც დრო შუაღამეს გადაცილდა და ვარსკვლავთცვენის იმედი დამეკარგა, დავწექი იმ იმედით, რომ დილით ჩაღუნელთან მივიდე და საქმის ვითარება გავაცნო.

დილის ათი საათია, გამომეღვიძა, კარგად მოსვენებული, ჯანმრთელობას არ ვუჩივი, თავს ჩინებულად ვგრძნობ.

ავდექი, ვისაუზმე და ჩემი განზრახვა ქეთევანისთვისაც არ გამიმხელია, მე და ქეთევანი, თითქოს სასეირნოდ გამოვედით და ქალაქის ერთადერთ მთავარ ქუჩას გავუყევით. ვგრძნობ, ვილაც მითვალთვალებს და ჩემს ნაკვალევს მოყვება, ხშირად ვიხედები უკან, მაგრამ საეჭვოს ვერავის ვხედავ, არ დავბრუნებულვარ, არც გზა ამირევია ვინმესთვის, მითუმეტეს, ვიცი, მითვალთვალებენ და პირდაპირ ქალაქის პროკურატურის განყოფილებაში მივედი.

ჩაღუნელის კაბინეტის წინ დავდექი, მდივანმა ვინაობა გამომკითხა. ვუპასუხე!

ლოდინი არ დამჭირვებია, პროკურატურის მთავარმა გამოძიებელმა მიმიღო, მიცნო, მოწიწებით ჩამომართვა ხელი, ზედ მეამბორა, ჯანმრთელობის შესახებ გამოძიოთხა და სავარძელზე მიმითითა.

წამიერი სიჩუმე ჩამოვარდა, მაგრამ ჩაღუნელს ჩემი სახელიც არ დავიწყებია და მკითხა:

– რაზედ შეწუხებულხარ, მერი?

– სახლი, რომელიც დეიდა მარიამმა მიანდერძა და თქვენ თავის დროზე შეურაცხყოფაც კი მომაცენეთ ანდერძის უყურადღებობისათვის, დამიწვეს და მაინტერესებს, თქვენ თუ იცით რაიმე ამ ამბის შესახებ, ან რა ზომებია გატარებული პროკურატურის მიერ?

– კი, ვიცი, დეიდა მარიამის სახლი, აპრილის შუა რიცხვებში დაიწვა, ჩვენ იქ გავაგზავნეთ გამოცდილი თანამშრომლები და ექსპერტიზის ცნობაც აქა გვაქვს, რომ ხანძარი ელექტრო დენმა გააჩინა, ჩვენ ეს სახლი აღრიცხვაზე გვაქვს, როგორც უბედური შემთხვევის შედეგად დამწვარი და დაზარებისათვის, დაზღვევის გარდა, სხვა თანხებიც არის გამოყოფილი.

– თქვენ თუ შეამოწმეთ პირადად ხანძრის წარმოშობის კერა?

– არა! ხომ გითხარით, იქ ჩვენს საუკეთესო სპეციალისტები გავაგზავნეთ და ერთმანეთის სიტყვას ვენდობით, ესეც რომ არ იყოს, ხელთა გვაქვს ექსპერტიზის დასკვნა.

– სტყუის, ბატონო, თქვენი „საუკეთესო სპეციალისტები“ და თქვენი „ექსპერტიზა“.

– რატომ კადრულობთ, შეურაცხყოთ ჩვენი ორგანოს თანამშრომლები? კითხვითვე მიპასუხა ჩაღუნელმა.

– იმიტომ, რომ მე თვითონ ჩავჭერი ბოძზე სახლში შემომავალი ელექტრო დენი, ფანჯრებს გავუკეთე რკინის გისოსები და ჩამოვკიდე რკინის კარებები, ჩემს მიერ დაკეტილი ყველა კარებები ხელუხლებელი აღმოჩნდა, სათავოს კარებიც კი, მხოლოდ სახლში შესასვლელი ცენ-

ტრალური კარები დამიხვდა ღიად, რომელსაც გადაღვერილი აქვს გასაღების ენა და ეს უტყუარი ფაქტია კარების გატეხვისა. ასე, რომ ელექტრო ღენით ხანძრის გამოწვევა გამორიცხულია!

– მდა! ეს საინტერესოა, თქვენ გამომძიებლის ნიჭით ყოფილხართ დაჯილდოებული, წავიდეთ, მე თვითონ შევამოწმებ ყოველივეს და ავღძრავ სისხლის სამართლის საქმეს – თქვა ჩაღუნელმა და ზეზე წამოდგა. რა თქმა უნდა მეც ავდექი და დეიდა მარიამის ნასახლარისაკენ წავვედით. ვაჩვენებოძნე ჩაჭრილი ელექტრო ღენის გამტარი, სახლის ყველა კარები ჩაკეტილი და ღიად დატოვებული სახლში შესასვლელი საკეტი და ენაგაღუნული კარები.

მართლაც, განცვიფრებაში მოვიდა ჩაღუნელი თავისი თანამშრომლების უყურადღებობით და აღმითქვა: რამდენიმე დღეში ჩემთან ყურით მოიყვანდა ბოროტმოქმედს.

დამშვიდებული გავედი ხანუმიის სახლში და ჩემთვის განკუთვნილ ოთახში შევედი, ხანუმი სახლში არ არის, „აღბად მალაზიაში ან ბაზარში წავიდა“ – გავიფიქრე და მის მოლოდინში მე და ქეთევანმა საუბარი დავიწყეთ:

– შვილო – მეუბნება ქეთევანი – ვხედავ, მართლაც, ძლიერ გყვარებია მარიამი, მაგრამ ხომ არ აჯობებდა, თავი დაგენებებია ამ ძიებისათვის?

– რომელი ძიებისათვის, დეიდა ქეთევან? – გავიკვირვე.

– რომელი და რომელსაც საძირეში მიყვები, დაამტკიცეს, „ხანძარი ელექტრო ღენმა წარმოშვაო“ და შენ რაღა გინდა, თუ ეს მართლა ბოროტმოქმედის ჩადენილია, შენ როგორ გგონია, შენი თავიდან მოცილება გაუჭირდებათ?

– ვერ გამიგია, დეიდა ქეთევან, მე მიფრთხილდებით, თუ სიმართლეს ემალებით?

– შენ გიფრთხილდები, შვილო, რაღაც ცუდს მიგრძნობს გული და მკვლელის ხელში არ აღმოჩნდე, თორემ არ დაგინდობენ, შენს ცუდ ამბავს ვერ ავიტან და კიდევ ორი ოჯახი გაცივდება.

– ნუ დარდობ, მე სიკვდილი არ მეკარება, განა პირველად მივჩერებივარ მას თვალებში? ვერაფერს ვერ დამაკლებენ, მე ჯერ შვილი უნდა აღვზარდო, ასე აქვს დეიდა მარიამს ჩემხედ ნაწინასწარმეტყველები.

– ღმერთმა ინებოს! – მითხრა ქეთევანმა და კიდევ უნდოდა რაღაც ეთქვა, მაგრამ ჩვენს ოთახში ხანუმი შემოვიდა, გაგვიღიმა და თავაზიანად ჩაჯდა სავარჯელში, მაგრამ მიუხედავად ნაძალადევი სიმშვიდისა, აფორიაქება მაინც შევატყვე.

ხანუმი ჩვენთან საუბარში ჩაერთო, რომელიც ძირითადად დეიდა მარიამის ყოფა–ცხოვრებას ეხებოდა. ხანუმმა ქება–დიდებათ მოიგონა მარიამი და ჩემთან ბოდიში მოითხოვა, საფლავის უწყურადღებობისათვის, აღმითქვა, რომ ასეთი რამ არასოდეს აღარ განმეორდება, ყოველთვის დასუფთავებული და ია–ვარდებით მოფენილი იქნება იმისი წმინდა სასუფეველი. რა თქმა უნდა, მადლობა გადავუხადე ყურადღებისათვის და ტკბილად მოვიგონე ამ სანუკვარი ადამიანის ჩემდამი პატივისცემა, ატირდა ხანუმი, ავტირდით ჩვენც.

კიდევ დიდხანს ვისაუბრეთ, ღამის თერთმეტი საათია, ხანუმი ვახშამის თადარიგს შეუდგა და სულ მოკლე დროში გააწყო მაგიდა სამი ადამიანისათვის.

მიგვიპატიჟა.

დროსთან შესაბამისად, მაგიდაზე უხვად არის საჭმელ–სანოვაგე, გრაფინით წვენები და ღოჭით ღვინო, ჩვენც თავ–პატიჟი არ დაგვიწყია და მაგიდას მივუჯექით, ვივასშმეთ, ხანუმმა საკუთარი ხელით აგვივსო ჭიქები ალისფერი ღვინით, დეიდა მარიამის შესანდობარი თქვა და სასმისი პირველმა დაცალა, მეც ავიღე ჭიქა, შესანდობარი ვთქვი, მაგრამ ეს რა უნდა იყოს? ჭიქის ფსკერზე თეთრი ნალექი შევამჩნიე, – თუ პრკე არის, ღვინოს თავზე უნდა ჰქონდეს მოყენებული, თუ არა და რა უნდა იყოს ეს? – გავიფიქრე ჩემთვის და ჭიქა ისევ–ისე მაგიდაზე დავდგი, პურს გადავწვდი, რომ პურის

ნატეხი ღვინოში დამესველებინა, ქრისტიანული ზნე-ჩვეულების მიხედვით, მიცვალებულის სულის მოსაგონებლად, ვითომ შემთხვევით, ღვინით სავსე ჭიქას მკლავი გავკარი და წავაქციე, იმ წამსვე ზეზე ავდექი, ბოდიში მოვითხოვე, ტილო მოვიტანე და მაგიდა გავასუფთავე. აღარ დავმჯდარვარ, კიდეც ერთხელ მოვიხადე ბოდიში ხანუშის წინაშე და დასაძინებლად გამოვედი ჩემს ოთახში, ქეთევანიც გამომყვა, დავწექი თუ არა, უღარდელი ადამიანივით მყისვე ჩამეძინა.

მამლის ყვილიმა გამომადვიდა, ალბათ, სამი საათია, ვნახე საათი და მართლაც თხუთმეტი წუთი აკლია სამს, კიდეც სამი საათი და გათენდება, მინდა დავიძინო, მაგრამ აღარ მეძინება, დათვლა დავიწყე, ასე ვიცი ზოლმე, როდესაც ძილი გამიტყდება, ასამდის რომ დავთვლი, აუცილებლად დამეძინება, მაგრამ ორმოცდაათიც არ მაქვს დათვლილი, კარების სახელურმა დაიწია, ცუდის მოლოდინში საბანი გადავიძვრე და ნახტომისათვის მოვემზადე, ოთახში სინათლე ჩაირთო და შავი მოჩვენება შემოვიდა, მას ტანსაცმელი შავი ეცვა, ნიღბიც შავი ჰქონდა, ხელთათმანებიც, ცალ ხელში ფეხზე შეყენებული ნაგანი ეჭირა, რომლის მორგვიდანაც შემზარავად იცქირებოდა შვიდი ტყვია, მეორეში კი აღისფერი ღვინით სავსე ჭიქა.

მოჩვენებამ როდესაც დამინახა, არ მეძინა, წყნარად, მაგრამ ძალად გაბოხებული, აკანკალებული ხმით მითხრა, ავმდგარიყავი/ – ეს მამაკაცის ხმა არ უნდა იყოს – გავიფიქრე და იმის ბრძანებას დავემორჩილე, მოჩვენებამ ღვინით სავსე ჭიქა მაგიდაზე დადგა, თვითონ უკან დაიწია, ნაგანის ლულა გამისწორა და მიბრძანა, ღვინო დამეღია.

– ეს მკვლეელი არ უნდა იყოს – გავიფიქრე მე, თრთის, ხმა უკანკალებს, ახლა უფრო ემჩნევა, რომ ქალია, უნდა გაითამაშოს მამაკაცის როლი, მაგრამ არ გამოუდის, ნაგანი ახლა ორივე ხელით უჭირავს და ისე ქანაობს იმისი ლულა, დარწმუნებული ვარ, ტყვიას ვერ მომახვედრებს და კინაღამ გამეცინა, ამ „ძალით მკვლელის“ საქციელზე.

მე მაინც დავემორჩილე იმის ბრძანებას და ღვინით სავსე ჭიქა ხელში ავიღე, ამ დროს ქეთევანის ხმა გავიგონე – „არ დაილიო“ – მოჩვენებამ ნაგანის ლულა ქეთევანისაკენ შემობრუნა და რაღაც უნდოდა ეთქვა, მაგრამ იმისი მოძრაობა ჩემთვის საკმარისი აღმოჩნდა, ჰაერში სალტა მოვხაზე და ორივე ფეხი ისე ძლიერად დავარტყი მოჩვენებას მკერდში, რომ ჯერ კედელს მიენარცხა; შემდეგ გულშეწუხებული იატაკზე გაითხლაშა, მყისვე მივვარდი, ხელები ჩემივე თავსაფრით უკან გავუკარი, ქეთევანიც ადგა ჩემს მოსახმარებლად, თუმცა მოჩვენებას წინააღმდეგობა არ გაუწევია და ქეთევანის მოხმარება იმის ასაღებად და სავარძლეში ჩასაღებად დამჭირდა. მოჩვენება სავარძელში ჩავსვით და ქეთევანს ვუთხარი, წყალი შემოეტანა გრძნობაზე მოსაყვანად, მე კი ნიღაბი ჩამოვხსენი გულშეწუხებულ მოჩვენებას. სახეში წყალი შევასხი და ყბაში მოვულაწუნე, თვალები გაახილა, შეკრთა!

– ეს შენა ხარ, ხანუმ? – გაკვირვება ვერ დაფარე და მართლა ალალი გულით შევეკითხე. მე ხანუმი გაშტერებული მოძიერებია, არაფერს ამბობს, როგორც ჩანს, ჯერ კიდევ ვერ გამორკვეულა, რაც მოხდა.

ვადროვე.

ტირილი დაიწყო.

მე ნაგანი ავიღე, ფრთხილად დაუშვი სასხლეტი და მაგიდაზე დავდევი, ხანუმის ტირილისათვის ხელი არ შემიშლია, ტანსაცმლის ჩაცმა დავიწყე, როდესაც შევამჩნიე, ხანუმი ცრემლმა საგრძნობლად დააწყნარა, შევეკითხე:

– ხანუმ, შენ მკვლელი არა ხარ, ვინ აგიძულა, მოგეკალი?

ხანუმი გარუმებული არაფერს არ ამბობს და მე იძულებული გავხდი, კითხვა გამემორებია:

– ხანუმ, მე შენ მიყვარხარ, ჩემთვის თავშესაფარი მოგიცია და შენთან პური მიჭამია, გულახდილად მომიყევი ყველაფერს და სიტყვას გაძლევი, ყველაფერს გაპატიებ, თუ არა ახლავე შევატყობინებ ჩადუნელს და პროკურატურა ძალით გათქმევინებს, იცოდე, კანონმა შებრალება არ იცის, შენ კან-

ტორაში გიკრავენ თავს და შენს შვილებს საბავშვო სახლში, რომლებიც ვერასოდეს ვერ მოიცილებენ შენს მიერ მოცხებული სირცხვილს და შენ თვითონ წარმოიდგინე, რა მოხდება შემდეგ.

ხანუშმა ისევ ტირილი დაიწყო და ამოისლოკინა:

– ნუ დამღუპავ, შემიბრალებ!

– გეფიცები დეიდა მარიამის სულს, დაგიფარავ თუ გულახდილად მომიყვები ყოველივეს, მითხარი, ვინ მოგაცზავნა ჩემს მოსაკლავად?

– ალიოშა არძინბამ!

– რისთვის?

– „შენ როდესაც მარიამის სახლის დაწვის ძიება დაიწყე და სწორ კვალს დაადექი, შეგვეშინდა!

– რატომ დაწვით სახლი?

– გავძარცვეთ და ძარცვის კვალი რომ დაგვეფარა, ცეცხლი მოუკიდა, ბევრი ვეხვეწე მაგრამ არ დამიჯერა, არც გაძარცვა არ მინდოდა მარიამის სახლის, მაგრამ შემომიჩნდა და შემაცდინა!

– ვინ არის ეს ალიოშა არძინბა, შენი საყვარელია?

ხანუში გაჩუმდა, თითქოს ვერ გაიგონა ჩემი შეკითხვა და იძულებული გაეხდი, გამემორებინა კითხვა ცოტა მკაცრად.

– ქალი ხარ და გამიგებ, – მიპასუხა მან – ის პროკურატურაში მუშაობს, რიგითი გამომძიებელია, შემომიჩნდა და რაღაი ერთჯერ წამოვეგე ანკესზე, თავის დახსნა ველარ შეეძელი, ბრმა იარაღად მიყენებს. პირველად მიჭირდა და სპეკულაციაზე დავეთანხმე, ქალი ხარ, გამიგებ, შენთვის ოდესმე შეილს პური მოუთხოვია? თავის სიკვდილს გადაწყვიტავ, რომ იმის თხოვნა ვერ დააკმაყოფილო, მეც ბევრჯერ გადამიწყვეტია, თავი მომეკლა, მაგრამ, წარმოვიდგინე, ბავშვები მთლად უპატრონოდ დარჩებოდნენ...

ის ლაპარაკობდა, მე აღარ მესმოდა იმისი საუბარი, თვალწინ ჩემი ხათუნა წარმომიდგა, ხელგამოწვდილი პურს მთხოვდა, გული სევდით ამეკვსო და თვალები ცრემლით, ქეთევანს

ვუთხარი, ხელები გაეხსნა ხანუმისათვის, ორივემ გაკვირვებით შემომხედა, მაგრამ თხოვნა მაინც შემისრულეს. ხანუმი, როგორც იჯდა სავარძელში, არ განძრეულა, თხრობა გააგრძელა:

– დეიდა მარიამის სახლი როგორ უნდა გამეძარცვა და დამეწვა, მაგის ეზოში ვარ გაზრდილი, მარიამის ძუძუ მიწოვია, არამი იყოს ჩემზედ იმისი ამაგი.

ლაპარაკობდა ხანუმი და ცრემლები ღაბა–ღუბით ჩამოუდიოდა და სავსე მკერდს უსველებდა, ვერცერთი მამაკაცი ვერ გაუძლებდა იმისი ცრემლის სევდას, მაგრამ მე ქალი ვარ და ბრწყინვალედ ვიცი, ქალის ცრემლის გავლენა, ამიტომ არ ვაწყნარებ, იტიროს და ცრემლით მაინც მოინანიოს ჩადენილი ცოდვა.

– გიყვარს? ვილაც არის ის ალიოშა. – ვეკითხები მე.

– მეზიზღება! – მპასუხობს ის და აგრძელებს საუბარს:

– მატყობს, რომ მეზიზღება და ვიცი, მალე მომიცილებს, გასულ წელს ერთი ჩემისთანა ისე „სუფთად“ მოიშორა, რომ იმისათვის ეჭვის თვალითაც არავის შეუხედავს. ზღვამ გამოორიყა იმისი გვამი და გამოძიება თვითონ აწარმოა, ისე როგორც მარიამის სახლის ხანძარზე...

როგორ მოხდა პირველად, ეს მომიყვები და შემდეგ მოყვები დანარჩენს, რომ გული სევდისაგან გაანთავისუფლო.

– შემომიჩნდა, მიტოვებული სახლია, ამდენი ხნის მაცხოვრებელს როგორ არაფერი ექნებაო, წინააღმდეგობა გავუწიე, მომკალი და მაგ საქმეს არ ჩავიდენ–მეთქი, მცემა, მაინც არ შევუშინდი, მომკალი და მაინც არა–მეთქი! – ვუთხარი.

გაბრაზდა, რა დანაშაულებიც ერთად ჩავვიდენია, ყველა წამომძახა, თმაში ხელი წამავლო და პროკურატურაში წაყვანა დამიპირა, „შენც დაგასახელებ“–მეთქი ვუთხარი, გაეცინა „ვინ დაგიჯერებსო“ მითხრა, სახლში შემომამბრუნა, გამაშიშვლა, მცემა, შემდეგ, ძუძუზე დანა დამარტყა და სისხლი გამომწოვა, მე ტკივილისაგან გრძნობა დავკარე, ის კი მხეცურ ჟინს იკლავდა.

გადავწყვიტე, თავი მომეკლა, მაგრამ განზრახვას მიმიხვდა და ტკბილი სიტყვით სცადა ჩემი დაურევება, ვიცოდი, კიდე განმეორდებოდა მსგავსი სცენარი, ამიტომ არ მინდოდა ჩემი გადაწყვეტილებისათვის მეღალატა. დიდი გაიძვერა ვინმეა არძინბა, ისეთ ხერხს მიმართა, რომელსაც იშვიათად მოიგონებს ადამიანი, ატირებული ბავშვები შემომიგზავნა ოთახში, მე სიშიშვლეს ვერ ვიფარავდი, ისინი მეხვეოდნენ და მკოცნიდნენ, ტიროდნენ ისინიც, ვტიროდი მეც და სირცხვილით ვიწვოდი...

ბოლოს და ბოლოს, გაუუხდი თანახმა, გაგვემარცვა მარიამის სახლი, 12 აპრილს სატვირთო ავტომანქანით მომაკითხა. ავტომობილს ნომრები არ ჰქონდა, საჭესთან კი თვითონ იჯდა, კარები ძალაყინით გატეხა და დავიწყეთ ძარცვა, რაც კი შეიძლებოდა გაყიდულიყო, ყველაფერი გამოვიტანეთ, ოთხჯერ გავავსეთ ეს ამხელა ავტომობილი, ოთხჯერ წაიღო სადღაც, მე შეკითხვაც კი ვერ გაუუბედე, თუ სად მიჰქონდა ეს ნივთები, როგორც ჩანს, სადღაც ახლოში ხელის დამცვლელი ჰყავდა, რადგან ჩქარა ბრუნდებოდა ხოლმე.

როდესაც ყველაფერი მოვამთავრეთ – „ჭკუით იყავით“ მითხრა და სახლში გამომისტუმრა, ფანჯრიდან მივჩერებოდი, თუ როგორ გამოიღო ავტომანქანიდან ბენზინით სავსე ბალონი და მარიამის სახლში შევიდა, მალე გამოვიდა, ავტომობილში ჩაჯდა და გაუჩინარდა, მარიამის სახლში კი ცეცხლმა იფეთქა და ნახევარ საათში ფერფლად იქცა ყოველი.

– რატომ დაჭირდა ეს, ასე გაეკეთებია?

– ძარცვის კვალის დასაფარავად, ეს პირველი შემთხვევა არ იყო მისი. მრავალჯერ აქვს ეს ხერხი გამოყენებული და გაუმართლა კიდეც. მეორე დღეს თვითონ მოვიდა მარიამის სახლში, ხანძრის წარმომობის მიზეზის დასადგენად, სახლს შემოუარა და თავს აქნევდა, თითქოს დიდად დამწუხრებული ჭირისუფალი ყოფილიყოს, იმის შემდეგ პროკურატურის ექსპერტიზა მოვიდა და როგორც ალიოშამ უკარნახა, იმათმაც ისე ჩაიწერეს...

– ჩემი მოკვლა რატომ განიზრახეთ?

– გუშინ უკან გამოვყოლია და ჩადუნელის კაბინეტში რომ შესულხარ, დაუნახავს, დიდი გაიძვერა ვინმეა, მიხვდა, შენ რომ ხანძრის საქმის გამოძიებას იწყებდი და შენი თავიდან მოცილება განიზრახა, გუშინ სალამოს, რომ შემავკიანდა, მასთან ვიყავი, საწამლავი გამომატანა, არ ვიცი, რა სახელმწიფოების არის „ჩქარა მოქმედიაო“, მითხრა და დამარიგა, თუ როგორ უნდა დამელევინებია შენთვის, თუ არ დალევდი და წინააღმდეგობას გამიწევდი, იარაღის მუქარის ქვეშ, ძალით უნდა დამელევინებინა. ამ ამბის შესახებ დანარჩენი შენც კარგად იცი, თუ რა მოხდა, სხვა იქნებ არც კი გაინტერესებდეს, თუ როგორ მოვხვდი მაგის გავლენის ქვეშ, მაგრამ მე მაინც მოგიყვები:

– არა, არ მინდა, ეგ დამპალი გული მომავალ საყვარელს გადაუმაღლე, ახლა კი, თუ სიცოცხლე გინდა, ბავშვები უპატრონოდ არ დაგრჩეს და შენ ციხეში არ ჩაძაღლდე, ისე მოიქეცი, როგორც დაგარიგებ:

– ყველაფერს გავაკეთებ, როგორც დამარიგებ, მხოლოდ ერთ შეკითხვაზე გამეცი სწორი პასუხი:

– მე როგორ გამოძიებ, შენ გიპნოზს ფლობ?

– ჰო! სწორედ მიმიხვდი, მაგრამ მეც მაქვს ერთი შეკითხვა:

– შენ შეგეძლო ჩემთვის ტყვია გესროლა?

– არა! მე არავინ არ მომიკლავს და არც არასოდეს არ გამისვრია ტყვია რევოლვერიდან!

– მაშინებდი?

– ასე ვიყავი დაპროგრამებული, მხოლოდ საწამლავით უნდა მომკვლარიყავი, გამოძიებას კი თვითონ აწარმოებდა შემდეგ ალიოშა და ყველამ თავისი საქმე იცის, ალბათ, გულის სისუსტეს მიაწერდა ყველაფერს.

– გაქვს კიდევ ის საწამლავი, რომელიც არძინბამ ჩემს მოსაკლავად გამოვატანა?

– კი, მაქვს!

– მომიტანე!

ხანუმა წამოდგა და ისეთი ნელი ნაბიჯით გავიდა ოთახიდან, თითქოს არ სჯეროდა, რომ თავისუფალი გაეუშვი.

თეთრი ფხენილი შემომიტანა, დავხედე თუ არა, მაშინვე ვიცანი „კალიუმის ციანიტი“. ეს იმდენია, შავ ზღვას ეყოფა თევზების გასაწყვეტად.

ჭიქა ავიღე და ისე გავაკეთე, როგორც ერთ დროს აშბას მოელო ბოლო, შემდეგ ხანუმა გვერდით მოვისვი და დარიგება დაუწყვე:

– ის შენი ალიოშა, შენთან დღეს აუცილებლად მოვა, რომ გაიგოს, თუ რა ბედი მეწვია და სამხიმარი გითხრას, რა თქმა უნდა, გაუკვირდება ცოცხალს რომ დამინახავს და შენ მკაცრად დაგიწყებს ლაპარაკს, შენ უთხარი: რომ არ შეგიძლია ასეთი რამ გააკეთო, რადგან ჯერ არავინ მოგიკლავს და ვერ შეძლებ ადამიანის მოკვლას, ის განაწყენებული გეტყვის, რომ მაგიდა გააწყო და თვითონ დაგალევიანებს საწამლავს, შენ დაეთანხმე და მაგიდა გააწყვე, მხოლოდ არ შეგეცვალოს და ეს ჭიქა მას დაუდგი წინ, შეავსე ჭიქები და დანარჩენი ჩემზე იყო.

– შენ მე აღარ გამოთქვამ?

– ბავშვები მეცოდება, თორემ შენისთანა ძუენა დასანდობი არ არის, არ გაგთქვამ და მაგ ჭირსაც ჩამოიცილებ, მხოლოდ ჩემი სახელი არ დაივიწყო, პატიოსნებას დაუბრუნდი, უმჯობესია ბავშვებს მოშვიდე, ვინემ „ბოზის შვილი“ დაუძახოს ვინმემ.

– მე შენ ახალ სიცოცხლეს მაზიარებ და შენზე მლოცველი ვიქნები მუდამ!

– ბოზის ლოცვა რომ ღმერთმა ისმინოს, ციდან მამაკაცები ჩამოცვივდებიან! – ვუთხარი და ზეზე წამოვდექი, იმის ნიშნად, რომ თვითონაც ამდგარიყო და საქმისათვის მიეხედა.

კმაყოფილი ვარ ამაღამდელი ღამით, თუმცა, ვინ იცის, დღევანდელი დღე როგორ დამთავრდება...

გათენდა...

დილა ბურუსიანია, გუშინდელივით გაუთენებელი, ასეთ ამინდში ძილია კარგი, სამუდამო კი არა, როგორც მიპირებდნენ, დროებითი, ორიოდ საათის შემდეგ რომ გამოგეღვიძება, გააზმორებ და ადგომა დაგეზარება, აი, ასეთი. ხანუმი ოთახიდან გავიდა, ვინ იცის, რას ფიქრობს, ბოზის ნდობა არ შეიძლება, მოწამლული ჭიქა ავიღე, გვერდზე შეუძნეველი შავი წერტილი გავუკეთე და თავის ადგილზე დავდგი...

ქეთევანი მომჩრებია და გაოგნებულია ჩემი მოქმედებით, ვატყობ, „ბავშვი აღარ ვგონივარ“, ალბათ, ასეთ რამეს თვითონაც ვერ მოიფიქრებდა, მაგარმ მაინც მისაყვედურა:

– არ უნდა გეპატიებია, მასეთები ღირსია მართლმსაჯულების წინაშე აგონ პასუხი!

– ჩათრეულია, ნანობს, გამოსწორდება! – ვუპასუხე და ქეთევანს ნაძალადევად გავუდიმე.

– კარგი ჰუმანურობაა შენმა მზემ, ღმერთის განგებამ გადაგარჩინა შემთხვევით, თორემ ახლა თმის გლეჯაში ვიქნებო შენს ცხედართან.

– რა ვქნა, სხვაგვარად არ შემიძლია, დეიდა ქეთევან, შეიძლება ზოგიერთს დეიდა მარიამის საფლავზე დასობილი ჯვარი მიმატების ნიშანი ჰგონია. მე კი გულს მიკლავს იმისი ნახვა კი არა, მოგონებაც კი. მართლმსაჯულებას რომ არძინბა გადავცე, ციხიდან უფრო დახვეწილი ბოროტმოქმედი დაუბრუნდება საზოგადოებას და ხალხს მეტად გაამწარებს, იმისი ადგილი იქ არის, სადაც გაგზავნას უპირებ, თუ ღმერთმა გადმომხელა და ჩემით არ შეცვალა იმისი ბედი...

– იმ თანამოსაქმეებს რას უპირებ, ვინც ალიომასთან თანამშრომლობდა, ისინი ხომ ძველებურად ინავარდებენ თაივანთ ჭკუაზე?

– ეგ საქმე მე არ მეხება, სახელმწიფომ მილიციის ორგანო ჩამოაყალიბა იმათ დასაჭერად!

– შენ იცი თუ არა, არძინბას სიკვდილით ხელს უშლი მართლმსაჯულებას, უზარმაზარი ბანდიტური ბანდის აღმოჩენაში?

– ხელს კი არ ვუშლი, ვეხმარები, სანამ ბანდას არძინბა ჰყავს მფარველი და ეს უკანასკნელი პროკურატურის გამოძიებელია, მათ ბანდას ვერავინ აღმოაჩენს.

– იარაღი აქა გვაქვს, დავაპატიმროთ და ჩაღუნელს გადავცეთ!

– თავს დაიძვრენს, იმისი ბანდა ამ ოჯახს დღესვე გაანადგურებს, რომ მოწმეები მოსპონ!

– შენ ისე ამბობ, რომ გამოსავალი არ ყოფილა!

– არის ერთადერთი, ჩემს მიერ არჩეული გზა.

დღე ისევ–ისე ნისლიანია, გაუთენებელი, საათით თუ გაიგებს ადამიანი დროს, თორემ შუადღისას სადამოს მწუხრი ჩამოწოლილა და დამწუხრებულია ადამიანის გულიც.

დღის თერთმეტი საათია, ჭიშკარი გაიღო და ეზოში სამი მამაკაცი დაუკითხავად შემოვიდა, ერთ–ერთმა, რომელსაც იმ პირთან შედარებით ჩასისხლიანებული თვალები ჰქონდა და ცივი გამოხედვა, ჩემს დანახავაზე კბილები გააკრაჭუნა, „ალბად ეს არის არძინბა“, გავიფიქრე ჩემთვის და თითქოს ყურადღება არ მიმიტკეცვია, დეიდა ქეთევანთან საუბარი გავაგრძელე, ისე კი, ყოველ მის მოძრაობას მხედველობიდან არ ვუშვებ, მკლავზე მოსასხამი მაქვს გადაკიდებული და ხელში ფეხზე შემართული ნაგანი მიჭირავს. ისე, რომ იარაღს მოსასხამი ფრავს და ვერავინ ვერ იფიქრებს, რომ ამ უწყინარ არსებას ტყვიის გასროლა შეუძლია, სინამდვილეში კი ხანუმასავით სრულებითაც არ ამიკანკალდება ხელი.

ვენაცვალე ღმერთის ძლიერებას, ზუსტად ჩემი ჩანაფიქრით მიმდინარეობს პროცესი.

არძინბამ ცალკე ოთახში ჩაკეტა ხანუმა და ვინ იცის, იქ რა მოითათბირეს, მხოლოდ როდესაც ეზოში გამოვიდა, ყველას გასაგონად დაიძახა:

– ხანუმ, ერთი შენებურად დატრიალდი და საუზმე გავვიმზადე!

– ახლავე! – სამზარეულოდან გამოეპასუხა ხანუმა. სამზარეულოში შევედი და ხანუმას გადავხედე, იმანაც შემომანათა

მზერა, რომელშიდაც ამოვიკითხე: „ყველაფერი შენებურად მიმდინარეობს“, – შემდეგ თვალით მანიშნა ჭიქა, რომელშიდაც თეთრი კრისტალები შევნიშნე, მივხვდი, ეს ჭიქა ჩემთვის იყო განკუთვნილი.

ეზოში გამოვედი, არძინბა მოუსვენრად დააბიჯებს, ხშირად ისვამს ხელს რევოლვერზედ, ეტყობა, რაღაც ცუდი აქვს ჩაფიქრებული, მაგრამ მეც გასწორებული მაქვს მასზედ ნაგანის სამიზნე.

სულ მოკლე დროში ხანუმა მავიდა გააწყო და ყველანი მაგიდასთან მიგვიპატიჟა, მრგვალ მაგიდას შემოვუსხედით, მე მოსასხამი მკლავიდან მოვიძვრე და ნაგანიანი ხელი მაგიდის ქვეშ დავმაღლე, არძინბა ჩემს პირდაპირ დაჯდა, „ეს კარგია – გავიფიქრე მე“ – როგორც ვზივარ, ასე რომ ვესროლო ტყვია, მუცელში მოხვდება“.

საუკეთესო ხორავით სავსეა მაგიდა, ღვინით სავსე ორი დოქი დგას, მაგრამ მაგიდაზე არც ერთი ჭიქა არა ჩანს და არძინბამ ხმამაღლა დაიძახა – „ქალო, ჭიქები“ – იმ წამსვე ხანუმა ჭიქები შემოიტანა და ბოდიში მოითხოვა უყურადღებობისათვის, მაგიდას თვალი მოვაგლე, ჩემს წინ თეთრ კრისტალებიან ჭიქა დგას, არძინბას წინ კი ჩემს მიერ დაღდასმული ჭიქა. „ასეც ხომ ხდება, მონადირე, კურდღელს ხაფანგს რომ დაუგებს და შიგ თვითონ ებმება?“ გავიფიქრე, „ალბათ კურდღელია მონადირეზე მეტად ფრთხილი“.

ჭიქები საკუთარი ხელით შეავსო არძინბამ და ზეზე წამოდგა, ალბათ, თამალობა თვითონ იკისრა აურჩევლად, ის ზეზე წამომართა, მეც ნაგანის ლულას შევუცვალე მიმართულება იმის მკერდისაკენ.

არძინბა ღელავს, ვერ გაუგებ, რას ლაპარაკობს, მხოლოდ ეს კი დახვეწილი ქართულით თქვა: „ეს სადღეგრძელო ყველამ დაცალოსო“ და სულმოუთქმელად გადაკრა ღვინო, მაგრამ ჭიქა ბოლომდის მანაც ვერ დაცალა, სასმისი ხელიდან გაუვარდა, ყელზე ორივე ხელი წაივლო, თვალები გადმოკარკლა და ზურგისაკენ გადავარდა. შეიქმნა წივილ-კივილი, არძ-

ინბასთან მოსულმა მეგობრებმა ხელოვნური სუნთქვა ჩაუტარეს, მაგრამ ალიომას გვამი თანდათან ცივდება.

მე არეულობით ვისარგებლე, ნაგანის სასხლეტი შეუძრნეველად დავეუშე, ჭიქა, რომელითაც არძინბამ დალია, შევცვალე და ჩემი ჭიქა ჩემს საძინებელ ოთახში გადავმალე. გამოვედი, ხანუმასთან ერთად ისეთი ტირილი მოვრთე, რომ არძინბას ძმაკაცებმა თვითონ დამიწყეს დამშვიდება. მოვიდა სასწრაფო დახმარების ავტომანქანა, ექიმმა მიირბინა ტახტზე დასვენებულ გვამთან, მაგრამ ხელიც არ უხლია, უკან ცივად შემოტრიალდა. თითქოს არძინბას სიკვდილში, ექიმმა დაარწმუნაო ეზოში შეგროვილიხალხი, ახლა უფრო მონდომებით მორთეს კივილი.

მოვიდა არძინბას მეუღლეც, ის არ ტიროდა, გვამს მიუახლოვდა, – „ხვდავო რა გინდოდა აქ?“ – უთხრა მიცვალებულს და წავიდა, სასწრაფო დახმარების ავტომანქანით. მოტანილ საკაცეზე დააწვინეს არძინბას გვამი და ოთხმა კაცმა ხელით წაიღეს, იმისი მეუღლის უკან.

ჩვენ გავაცვილეთ მიცვალებული, შორს არ ნაცხოვრება, დავითვალე, მეთორმეტე სახლია ხანუმას სახლიდან, მიცვალებული სადარბაზო ოთახში შეიტანეს და ტახტზე დაასვენეს. ვაი ამ გულის ბრალი, ყველაფერს გულს აბრალებენ, არძინბას სიკვდილიც გულს დააბრალეს, „გულმა უღალატა“, ამტკიცებდნენ იმისი მეგობრები და ყველა იგივეს იმეორებდა.

ცოტა ხანს გაეჩერდით ეზოში, როგორც შეჭფერის სამძიმარზე მისულ ადამიანს და შემდეგ მე და ქეთევანი, ხელი-ხელ ჩაკიდებულები, ცრემლით თვალებამოწითლებულნი და ძალზე კმაყოფილები ხანუმას სახლისაკენ წამოვედით. ხანუმიც, ასევე როგორც ჩვენ, თვალებამოწითლებული და ძალზედ კმაყოფილი დაგვიხვდა, თვალებით ველაპარაკებით ერთი-მეორეს და ყველაფერს ვგებულობთ.

საძინებელ ოთახში შევედი, მოწამლული ჭიქები გამოვიტანე და ონკანთან დავრეცხე, შემდეგ ხანუმს დავუძახე და ნაგანი მივეცი.

– სადღაც გადააგდე, ოჯახში ადამიანის მომაკვდინებელი საშუალებანი, ნეტავი, რად გინდა? – ვუთხარი მე და დარიგება აღვუწყე:

– ბიჭები გეზრდება, ოთხი ცელქი და მოუსვენარი ბავშვი, საწამლავისა და ცეცხლმსროლი იარაღის შენახვა ოჯახში როგორ შეიძლება? თუ სადმე საწამლავის ფერფლი დაგრჩენია იქ ჩაყარე, სადაც ჭიქები დავრეცხე და წყალს გაატანე, თუ არ გინდა, დიდი უბედურების მოწმე გახდე!

ხანუმმა სიტყვის შემოუბრუნებლად გამოიტანა ქალაღმში შეხვეული, საწამლავი, ავზში ჩაყარა და ონკანი მოუშვა, ნაგანი კი ტილოში შეახვია, საბარგულში შენახა და – „სალამოს ზღვაში გადავაგდებო“ მითხრა.

მე წასვლა მოვიმიზეზე და ქეთევანს იმ დროს ვუთხარი, „მოემზადე უნდა წავიდეთ–მეთქი“, რომ ხანუმსაც გაეგონა, ხანუმი საძინებელ ოთახში შევიდა, საწოლზე დაემხო და ატირდა, მივედი, მოვეფერე და ტირილის მიზეზი გამოვკითხე, ჩემი ალერსით გათამამდა, ცრემლიანით თვალები შემომანათა და მუდართით მითხრა:

– ნუ წახვალ ცოტახანს, ძალიან მიმიძიმს მარტოდ დარჩენა, მე ხომ ჩემი ცხოვრება ადამიანთა სიყვარულში გამიტარებია, დღეს კი კაცის მკვლელი გავხდი.

– შენ კაცს და ადამიანს ეძახი, ვისაც მძვინვარე მხეცზე მეტი ზიანი მოაქვს საზოგადოებისათვის? არა! ისინი ადამიანის ნიღაბს ატარებენ, გულში კი ჩირქი და ბაღალამი უდუღს, არ იცის კაცმა, სად და როდის გადმონთხევენ, რომ დაწამლონ მშვიდობიანი მოსახლეობა. ასე რომ, გულთან ნუ მიიტან მაგ მკვლელობას, თუმცა, შენ რა შუაში ხარ, თავისი ხელით დაისხა ღვინო.

– მაინც მეშინია, რომ გამიგონ?

– შენი ენა არის შენი საიდუმლოს შემნახველიცა და გამჟღავნებელიც, სხვის ბოქლომს შეიძლება გასაღები მოარგო და გააღო, მაგრამ სხვისი ენის გასაღები ჯერ არავის გამოუგონია, ნუ გეშინია, ბოროტმოქმედებას გაცილებით მეტი

მფარველი ჰყავს, ვიდრე კაცთმოყვარეობას, მთავარია, დამშვიდდე და თავი ისე მოაჩვენე მოსახლეობას, თითქოს ჩიტიც არ აფურენია.

– თუ არ მიმატოვებ, ყოველივე ზღვას გადავლახავ და დავმშვიდდები, თუ არა, არ ვიცი, შეიძლება თვითმკვლევლობით დავასრულო ჩემი სიცოცხლე.

– შენი ვერაფერი გამიგია, გუშინ მკლავდი, დღეს კი უჩემოდ არსებობა არ შეგიძლია.

– სწორია, თურმე, საკმარისი ყოფილა, ადამიანს, რამოდენიმე საათში აეხილოს თვალები და კეთილი ბოროტისაგან გაარჩიოს, მე შენგან მარტო სიცოცხლით კი არ ვარ დავალებული, ცხოვრებითაც, სწორედ შენმა ჰუმანურმა მოპყრობამ ამიხილა თვალები, გამერჩია ორი საგანი, თეთრი და შავი, დღეიდან, თუ ვიცხოვრებ, რა თქმა უნდა, ვიცხოვრებ პატიოსანი გზით, ეს შენი დამსახურება იქნება.

– კარგი, ათი დღე დავისვენებ ზღვაზე და შენი მანუგეშებელი ვიქნები, შემდეგ წავალ და ვეცდები, ყოველ წელიწადს მოგინახულო, მხოლოდ ერთი სათხოვარი მაქვს, ნუ მიატოვებ დეიდა მარიამის საფლავს, ხშირად მოინახულებ და გაწმინდე ხოლმე.

– მე შენზედ მეტად უნდა ვზრუნავდე მაგ საკითხზე და შეხსენება არ უნდა მჭირდებოდეს, მაგრამ ყოველთვის არეულია იმ ადამიანის ცხოვრება, რომელიც სხვისი გავლენის ქვეშ იმყოფება, დღეიდან თავისუფალი ვარ, ერთჯერ მკვდარი და ცხოვრებას დაბრუნებული, მეორედ აღარ მოგკვდები, აღარაფრის აღარ მეშინია და სიტყვას გაძლევი, საკუთარი ჭკუით გაუძღვე ცხოვრებას: რაც შეეხება ჩემს ავხორცობას, ველარავინ გაიგონებს, საკუთარი ხელით დავიჭრი და დავისახიჩრებ სხეულს, მამაკაცს კი არ დავნებდები. შენ ქალი ხარ და გამიგებ, ალერსს მიჩვეული ქალი იშვიათად იოკებს აბობოქრებულ ვნებას, რომელიც ადამიანის ურიცხვ ვნებათა შორის ყველაზე ნაკლებად არის ცნობილი, თუმცა არ არსებობს უფრო მძაფრი და უკეთესი ვნება, განცხრომაში ჩვენი სული

ხარბად ისრუტავს იღუმაღ სიტკბოს, რომლის გულისთვისაც ყველაზე ვნებიან სურვილებსა და მტკიცე ზრახვებსაც კი ვივიწყებ ხოლმე. ეს დაფარული გრძნობა მე დღეიდან ბოროტ-მოქმედებად მიმაჩნია, აბა, სხვა რა უეწოდოთ მას, ქალს კანონიერი ძეუღლე წაართვა, ლამაზი ხარ და იმიტომ გეპატიება? ეს ხომ იმის განძია? მაშინ რაღად ვძრახავთ იმ მძარცველს, რომელიც ღონიერია, გცემს, გაწამებს და გართმევს საგან-ძურს? ასეთი ენაწყლიანი და მოაზროვნე სრულებითაც არ მეგონა ხანუმი, მაგრამ ადამიანს ერთი დანახვით რას იცნობ, შეზღუდული, მაგრამ საღად მოაზროვნე გონება, რომელიც სხვისი გავლენის ქვეშ იმყოფება, მუდამ უჩინარია, როდესაც „მონობისაგან“ თავისუფლდება, ყველა უკვირს მჭევრმეტყველება იმ გონებისა, რომელსაც არასოდეს გონივრული აზრი არ წამოცდენია. ეს არის ადამიანის სულიერი დამონება, რომელიც გაცილებით უარესია ფიზიკურ დამონებაზე.

მონა ყოველთვის ცდილობს ბორკილი დაამსხვრიოს და თავი დაიხსნას მონათმფლობელის ბატონობისაგან, რადგან სულიერად არ არის დამონებული და საღად აზროვნებს, მაგრამ სულიერად დამონებული ადამიანი გონებადანშეულია, იმისი ნათქვამი ბრძნული სიტყვაც კი ყოველთვის სიცილს იწვევს იმაზე, ვისი გავლენის ქვეშაც იმყოფება, ამიტომ ყოველთვის ბრძნული აზრიც კი მცდარი ჰგონია და არასოდეს არ ცდილობს მონობისაგან განთავისუფლებას, რადგან დარწმუნებულია, რომ ის არასწორად მსჯელობს.

1946 წელი, 11 ივლისი, (ხუთშაბათი)

თორმეტი დღეა, რაც გაგრაში ვიმყოფები, ყოველ დღე დეიდა მარიამის სასაფლაოზე დავიარებოდი, ჩემთან ერთად დადიოდნენ ქეთევანი და ხანუმი, მოვიარე ზღვისპირეთი, ვეალერსები ადრე ნახულ ყველა ადგილს, მეტ დროს ზღვაზე და დეიდა მარიამის გადამწვარ სახლ-კარმიდამოში ვატარებ, ვზივარ ცაცხვის ძირას დადგმულ ხის სავარძელში, რომელში-

დაც მარიამს დასვენება უყვარდა და ვოცნებობ. ქეთევანი მუდამ ჩემს გვერდით არის, მაგრამ ვერ იქნა და ვერ გავახდევინე ზღვაზე კაბა.

– იბანავე, დეიდა ქეთევან – ვეხვეწები, მაგრამ ის გაკვირვებული თვალებით მომჩერებია და მპასუხობს:

– სად ვიბანავო, გოგო, ამოდენა „ლახანკა“ ჩემს ღლეში არ მინახავს და ვინ იცის, კიდეც შიგ რამდენი უწმინდური ბანაობს, მაგათ ნაბანავებში ჩავწვე მე?

– გაიხადე მაინც, მზის სხივი მოგხვდება!

– ვერც გავიხდი, ის მზის სხივი რომ მომხვდეს, რომელიც შენ მოგხვდა, ხომ მოვიწამლები? – სიცილით მეუბნება ქეთევანი და არ იხდის.

ღღეს საღამოს მატარებლის სადურზე წავედით, ხანუმი გვაცილებს, წასვლას ვაპირებთ, შევიძინეთ კუპიროვანი ვაგონის ორი ბილეთი, გამოვემშვიდობეთ თვალეცრემლიან ხანუმს, ალუთქვით კიდეც მოვინახულებდით და ვაგონში შევედით.

კარგად ვიმეზავრეთ, შევეგებეთ და შემოგვეგება მშობლიური კერა, ვკოცნი მშობლების სურათს და ასე მგონია, ისინიც მკოცნიან, ხათუნას სურათი მაინც მქონდეს, რომ მშობლებთან ერთად ისიც მოვისიყვარულო.

ორი კვირის მიტოვებული სახლი მტკერს დაუფარავს, მაინც საიდან ჩნდება ფანჯრებ და კარებ დაგმანულ სახლში ამდენი მტკერი? საქმე გამიჩნდა, დავიწყე დასუფთავება და ქეთევანთან ერთად ჩავები ცხოვრების ფერხულში.

ასე გავიდა დრო პირველ აგვისტომდის, ღღეს პირველი აგვისტოა, ხუთშაბათი და ქეთევანს ვეუბნები:

– სამშაბათი მთელი ღღეა, უნდა წავიდე რაიონში, სადაც განაწილებული ვარ და დეიდა ქეთევან, შენც ხომ არ წამოხვიდოდი?

– მე არავის არსად არ გაუნაწილებივარ, თუ ღმერთი გწამს, დამაყენე ჩემს სახლში, თორემ შენ სადღაც დამკარგავ, ღარიბი ვარ, შვილო, ფული არ გამაჩნია, ტრანსპორტით რომ უკან დაებრუნდე, ფეხით სიარული არ შემიძლია, არც გეოგრაფია

ვიცი კარგად და სადღაც ჩავძაღვლები გზაზე! – მოხდენილი სიცილით მეუბნება ქეთევანი და ჩემთან წამოსვლას სიამოვნებით დამთანხმდა.

დღეიდან შევუდექით მგზავრობის თადარიგს, რაც არ უნდა იყოს, უცხო ქალაქში მივდივართ, სადაც კეთილნათესავი არ გაგვანია და მეტი სიფრთხილე გვმართებს. მართალია, გაგვაც უცხო იყო ჩვენთვის, მაგრამ იქ დეიდა მარიამის საფლავი გველოდებოდა, რომელიც ას ცუდ ცოცხალ ნათესავს ჯობდა, მარიამის დამსახურება იყო, მთელი ქუჩის მოსახლეობა უკან რომ გამომყვა და პატივი რომ ვეცი იმის საფლავს, იმიტომ შემიყვარეს მეც, იქ კი, სადღაც ჩიხში მიგდებული ქალაქია, ვინ მელოდება და ვის ცხელა ჩემთვის?

მატარებლის სადგურზე წავედი, ორი ბილეთი ვიყიდე ექვსი აგვისტოსათვის. ჩავაწყვე ჩემოდანში ჩემი ავლადიდების მცირე ნაწილი და მოვემზადე, მატარებელი სადამოს ათ საათზე გადის, მოსკოვის დროით, ჩვენი ქალაქიდან. სამშაბათის საღამოც მალე მოვიდა, მე და ქეთევანი ბილეთზე ნაჩვენებ ადგილზე წამოვწექით, მართლაც, ახლოს ყოფილა ჩემს მიერ არჩეული ქალაქი, ყოველგვარი დაბრკოლების გარეშე, დილით ადგილზე ვიყავით. პირველი სასტუმრო მოძებნე, ორი დღით ავიღე ორსაწოლიანი ოთახი და დავბინავდით. ცოტა დავისვენეთ, შხაპი მივიღეთ და შემდეგ განათლების განყოფილება ვიკითხე. მიმასწავლეს.

განათლების განყოფილების გამგე, თმაშეკერცხილილი, წარმოსადეგი მამაკაცი ფართო საწერ მაგიდას მიჯდომოდა და გამალებით რაღაცას წერდა. ჩემს შესვლაზე არც შემოუხდავს და არც წერა შეუწყვეტია, „მობრძანდი, დაბრძანდი“ – თქვა და მარცხენა ხელი სავარძელისაკენ გაიშვირა.

ჩავჯექი სავარძელში და დაველოდე, როდის განთავისუფლდებოდა, დიდი ხნის ლოდინი არ დამჭირვებია, როგორც ჩანს რაღაც აზრი ჰქონდა დასამთავრებელი, დაწერა თუ არა, გაკვირვებით შემომხედა:

– რა გნებავს, ახალგაზრდა? – თავაზიანად შეძვეკითხა ის.
– თქვენთან ვარ გამოგზავნილი, ბატონო! – მივუგე და მაგიდაზე დავუდევე საგზური დიპლომთან ერთად.

– იფ! – გაელიმა გამგეს, – მე კი მერვე კლასის მოსწავლე მეგონე და მაპატიე უყურადღებობა!

წამოდგა, ხელი გამომიწოდა – არჩილი!

– მერი! – ვუთხარი და მეზობლის ბავშვივით მაგიდის კუთხეში ავიტუხე.

საბუთებს კითხულობდა და კმაყოფილებით იღიმებოდა არჩილი, ბოლოს შემომხედა, თითქოს ახლა შემამჩნიაო, გაკვირვებით მითხრა:

– ფეხზე რატომ დგახარ? დაბრძანდით! ნეტავი იცოდეთ, როგორ მოველოდი თქვენს მოსვლას, ახალგაზრდები ამთავრებენ ინსტიტუტს და ჩვენს ქალაქში არ კადრულობენ გამონაწილებას, თითქოს ეს ქალაქი, საქართველოს ნაწილი არ იყოს, თქვენ მეშვიდე საშუალო სკოლაში წახვალთ მასწავლებლად, საათები ბევრი გექნებათ, მთელი დატვირთვით უნდა იმუშაოთ, რა ვქნა, სპეციალისტების უკმარისობას განვიცდით. ცოტახანს ყველამ უნდა გავიჭიროვოთ, ამ ქალაქში კარგ პირობებს შეგიქმნით საცხოვრებლად.

– გმადლობთ, ბატონო!

– მაგ ბატონოს მოეშვი, თუ ღმერთი გწამს, არჩილი დამიდახე, ნაცნობი გყავს ვინმე ამ ქალაქში?

– არა!

– მარტოდ მოხვედით?

– არა, დეიდა ქეთევანი მახლავს, ჩემი მეზობელია.

– მშობლები არა გყავთ?

– არა, ჩემი მშობლები ექიმები იყვნენ, ომში ორივე ერთად დაიღუპა!

არჩილმა კბილები გააკრაჭუნა და თვალთავან მოწყვეტილი ცრემლი ჩემს დიპლომს დაეცა. ჩაფიქრდა, თავი ზევით არ აუწევია, ალბათ, თავისი ცრემლის შერცხვა და ისევ შემეკითხა ცრემლიანი ხმით:

- სად დაიღუპენ?
- პოლოცკში! – ხმის კანკალით ვუპასუხე.
- ის შენი დეიდა ქეთევანი სად არის ახლა?
- გარეთ მელიოდება!

დაუძახე, დაუძახე, ახლავე აქ მოვიდეს, არა გრცხვენია თანხმლები გარეთ დატოვებ? – მითხრა, ზეზე წამოიძარტა, კუთხეში მიყუდებული ყავარჯნები მოიშველია და დეიდა ქეთევანს კარებთან შეეგება, შარვლის მარჯვენა თათი თითქმის საჯღომთან ჰქონდა შეკეცილი და ქამარში ჩატანებული, თვალწინ წარმომიდგა ჩემი მშობლები, თავი ველარ შევიმაგრე და ავტირდი, ატირდა დეიდა ქეთევანიც. ატირდა არჩილიც. ვტიროდით სამივე და ერთმანეთს არ ვამშვიდებდით, თითოეულ ჩვენგანს თავისი სატირალი ჰქონდა.

– მე შენმა მამამ გამიკეთა ოპერაცია, სიკვდილისაგან მიხსნა, თუმცა რაღა ჩემი სიცოცხლე, ნახევარი კაცი ვარ კიდევ დარჩენილი! – შემომესმა არჩილის აკანკალებული ხმა, გულის ჯიბიდან ტყავის „პორტმანი“ ამოიღო, ერთ–ერთი სურათი ამოარჩია და ხელის კანკალით გამომიწოდა:

- ეს არის ხომ? – შემეკითხა.

სურათი პატარა იყო, ჩემი მამა ფეხზე იდგა – დედასთან ერთად, მათ წინ კი ყავარჯნებიანი ავადმყოფები იყვნენ დამჯდარნი, ჩემი მშობლები დავინახე თუ არა, ცუდად შევიქენი და ნელ–ნელა ჩავიკეცე.

– უი! – უკივლია ქეთევანს, მე რომ ცუდად დაუნახივარ და იმას ჩემთვის მოუსწრია წაქცევა.

უხერხულ მდგომარეობაში ჩავარდნილა არჩილი, – „მიშველეთო“, უყვირია და ყავარჯნები გადაუყრია, შემოვარდნილა მდივანი ქალი, ლილი, და როგორც იქნა, არჩილის დახმარებით, მოუსულიერებია. როდესაც მე და ქეთევანი სავარძელში ჩავჯექით, ლილიმ გვისაყვედურა:

– რა მოვივიდათ, გოგოებო, რას შემიშინეთ ეს ხეიბარი კაცი, კაბინეტში რომ შემოვედი, გამწარებული ცალ ფეხზე ისე დახტოდა, ქურციკი მეგონა... – ამას კი აღარ მოველოდი

და გამეცინა, ოთხივე ვიცინოდით, როდესაც დავწყნარდით, არჩილი შემეკითხა:

– როგორ თქვი? აქ ნაცნობი არავინ მყავსო?

– დიას, ბატონო – ვუპასუხე.

– ისევ „ბატონო“, როგორ, მე ნაცნობი არა ვარ?

– თქვენ აქ არ გელოდით, ეს ჩვენი მოულოდნელი შესველრა იყო...

– ძალიანაც კარგი, ახლა ჩემთან წამოხვალთ, ნამგზავრები იქნებით, დღეს დავისვენოთ და ხვალიდან შეუდგეთ საქმეს, სექტემბრიდან კი... დიდ საქმეს!

– გამადლობთ, ბატონო არჩილ, ჩვენ სასტუმროში ავიღეთ უკვე ოთახი.

– არავითარი სასტუმრო, ახლავე აქ მოიტანეთ თქვენი ბარგი–ბარხანა და ჩემთან წამოხვალთ, სირცხვილით თავი სადღა გამოვყო, ჩემმა თანამშრომელმა და ჩემი გადამრჩენის შვილმა, ღამე სასტუმროში გაათიოს? ხვალ კი მიმართვას მოგცემ, ქალაქის საბჭოში მიხვალ და ბინით დაგაკმაყოფილებენ, თუ სადმე წინააღმდეგობას წააწყდე, დაუყოვნებლივ შემატყობინე!

– გამადლობთ, პატივცემულო არჩილ! მაგრამ მე დღესვე შემიძლია ქალაქის საბჭოში მივიდე, თუ თქვენი თანხმობაც იქნება!

– რა გაეწყობა, მე წინააღმდეგი არა ვარ! – მითხრა და ლილის მიუბრუნდა:

– ახლავე გაუმზადე ქალაქის საბჭოში წარსადგენი სათანადო საბუთები, ბინის ორდერის მისაღებად!

ლილი უხმოდ გავიდა, მეზობელი ოთახიდან საბეჭდი მანქანის ჩხაკუნის გავიგონე და რამოდენიმე წუთის შემდეგ არჩილს ვრცლად დაბეჭდილი თაბახი წინ დაულო ხელის მოსაწერად.

არჩილს არც დაუხედავს თაბახისათვის, ხელი მოაწერა და უკან დააბრუნა ბეჭდის დასასმელად.

არჩილს ბოდიში მოვუხადე შეწუხებისათვის, მე და ქეთევანიც უკან გავყვევით მდივანს.

– ქალაქის საბჭოში მე დაურეკავ საყვარელიძეს, არ გალოდინებთ და როდესაც განთავისუფლდეთ, აქ მოდით, გელოდებით! – მდივანთან გამოსულმა გვითხრა არჩილმა. რა თქმა უნდა, დავპირდით და პირდაპირ ქალაქის საბჭოში წავედით. მართლაც, დაურეკავს არჩილს საქალაქო საბჭოს თავმჯდომარისათვის, ამ უკანასკნელს კი მდივანი გაუფრთხილება, ჩვენი გამოჩენისთანავე მასთან მივეყვანეთ.

კარები შევადე თუ არა, მისალმებაც არ მაცალა, ფეხზე ადგომით შემეკითხა:

– თქვენ ბრძანდებით ქართველიშვილი?

– დიას!

– შემობრძანდით, თავმჯდომარე გელოდებათ!

შევედი, მივესალმე და არჩილის გამოტანებული მომართვა გავუწოდე.

თავმჯდომარემ უნდობლად შემომხედა.

– ეს თქვენა ხართ ქართველიშვილი?

– დიას, ბატონო!

– მერე, შენ რომელი მკურნალი ექიმი ხარ, ან რას ითხოვთ შენ და არჩილი ვერ გამოგია!

– მართალია, ვერ გავიგიათ, ბატონო, მე კი არა, არჩილის მკურნალი ექიმები ჩემი მშობლები იყვნენ, ისინი ფრონტზე დაიღუპნენ, მე მასწავლებელი ვარ, ინსტიტუტის დამთავრების შემდეგ აქ გამომანაწილეს და არჩილი შემპირდა, ბინით დამაკმაყოფილებდით!

– ბიძიკო, აქ ნაცნობებით ბინასა და უმაღლესი განათლების სავარძლებს არ არიგებენ, რომელი ინსტიტუტი დაამთავრე?

– პედაგოგიური?

– დიპლომი გაქვს?

ჩანთა გავხსენი და უხმოდ გავუწოდე დიპლომი, პირადობის მოწმობასთან ერთად. გაკვირვებული სახით ჩააცქერდა პასპორტში ჩაკრულ სურათს, შემდეგ მე შემომხედა.

– დალახვროს ღმერთმა, მთლად ბავშვი მეგონა, მაპატიე, შვილო და არჩილს არაფერი უთხრა, ასე უკმენად შეხვედრის თაობაზედ, სამაგიეროდ, კარგი ბინით დაგაკმაყოფილებ, მეშვიდე საშუალო სკოლასთან ახლოს მე მგონია, პირველ ხანებში ერთოთახიანი იზოლირებული ბინა საკმარისი იქნება, შემდეგ, თუ ჩვენთან გათხოვდები, გაფართოება ჩემზე იყოს? მოსწავლეებმა სიყვარული თუ აგიხსნან, საჩივრით ჩემთან არ მოხვიდე, ეს შენი აღნაგობის ბრალი იქნება!

თავმჯდომარემ მგანცხადებას ხელი მოაწერა და კომუნალურ განყოფილებაში გამაგზავნა ორდერის მისაღებად. თავაზიანად დავემშვიდობე, მაღლობა გადავუხადე და პირდაპირ კომუნალურ განყოფილებაში წავედი.

– გამარჯობათ! – მივესალმე კომუნალური განყოფილების უფროსს და საყვარელიძის მიერ რეზოლუციადადებული განცხადება გავუწოდე. ახალგაზრდა ქალი თავაზიანად მოემსახურა, რამოდენიმე წუთის შემდეგ ერთოთახიანი იზოლირებული ბინის ორდერი და გასაღები, დიდი მოლოცვითა და ოვაციით გადმომცა, მაღლობა გადავუხადე და თვითონაც დიდი წარმატებები ვუსურვე ცხოვრებაში.

ამდენი სირბილითა და განცდით, ცოტა არ იყოს, დავიღალე, მაგრამ ბინის ნახვის სურვილმა არ დამაყენა და განყოფილებიდან გამოვედი თუ არა, ორდერზე დაწერილი მისამართით გავუყევი გზას, ქალაქის ცენტრიდან ცოტა მოშორებით არის ბინა – რუსთაველის ქუჩა №4, ოთახი №5. მაგრამ, სამაგიეროდ, მეშვიდე საშუალო სკოლასთანაა ახლოს.

ოთახის კარები გავაღე, შევდგი მარჯვენა ფეხი, დავილოცე და დათვალიერება დავიწყე. ახალი სტილის ბინაა, ერთოთახიანი, დახურული და ღია აივნით, იზოლირებული, მეორე სართული, წუნს ვერ დასდებ რაიმეში, მხოლოდ ეს არის, ხელშესავლებია, შესარემონტებელი.

მე და ქეთევანი იატაკზე დავჯექით, ვისაუბრეთ, დამპირდა: „ხშირად სულ შენთან ვიქნებიო“, დიდხანს კიდევ გავჩერ-

დით ახალ ბინაში და განათლების განყოფილებისაკენ წავედით არჩილის სანახავად.

არჩილი ადგილზე დაგვიხვდა და ძლიერ გაიხარა დღევანდელი ჩვენი წარმატებები.

– პატივცემულო არჩილ! – ვუთხარი მე. – რადგან ყოველგვარი საქმე დღესვე მოვაგვარე, თქვენ დახმარებით, დროებით დაგემშვიდობებით და პირველი სექტემბრისათვის თქვენს განკარგულებაში გავჩნდები!

– პირველი სექტემბრისათვის კი არა, ოცი აგვისტოსათვის აქ უნდა იყოს, თათბირი გვექნება, საათების განაწილებები და სხვა მრავალი თავსატეხი საქმე, ახლა კი ჩემთან წამოხვალთ, ამალამ დაისვენეთ და დილით გაუდექით გზას...

ძალიან ვიუარე, მაგრამ ვერ შევძელი გამეწიბილება, ეს კეთილი მამჩემის ტოლი ადამიანი, რომელმაც ყავარჯნები მორიგო და წინ გაგვიძღვა.

არჩილს პატარა საკუთარი სახლი აქვს, მწვანეში ჩამჯდარი და ვარდ-ყვავილებით მორთული, ეტყობა, მზრუნველი ადამიანის ხელი უწევს ამ ოჯახს დიასახლისობას, მართლაც, ეზოში სანდომიანი სახისა და ბუნების ახალგაზრდა ქალი გამოგვეგება, არჩილმა გაგვაცნო, ქალმა ალერსიანად დაგვკოცნა და სახლში შეგვიპატიჟა.

ვასშამის მომზადებაში ნელის (ასე ეძახდნენ არჩილის მეუღლეს) მე და ქეთევანიც მოვეხმარეთ, სუფრა მალე გავაწყვეთ, გემრიელად ვივასშმეთ და ტკბილად ვისაუბრეთ, მაგრამ ძალზედ სიტყვა ძუნწი გამოდგა არჩილი, თითქოს არაფერს არ მოყვა ომის შესახებ, ჩემს მშობლებზე კი ილაპარაკა ცრემლითა და ტკბილი მოგონებით, არჩილი როდესაც გაუკომისიაკვებიათ, იმის შემდეგ დაუნგრევიათ ჰოსპიტალი, სადაც ჩემი მშობლები მუშაობდნენ და არჩილმა არაფერი არ იცოდა მათი დაღუპვის შესახებ.

– თუ მიაგნებთ, პატივცემულო არჩილ, იმ ადგილს, სადაც ჩემი მშობლები მსახურობდნენ? – თვალცრემლიანი შევეკითხე მას.

– როგორ არა, მაგრამ პოლოცკი ორჯერ გადავიდა ხელიდან–ხელში, იქ შეიძლება, მხოლოდ ადგილს მიაგნო, დანარჩენი არაფერია, მთელი ქალაქი ნანგრევებად არის ქცეული.

– თუ შეიძლება, მშობლების გვამი რომ მოვებნო და ქრისტიანულად დავასაფლავო?

– ეს შეუძლებელია, თვითონ წარმოიდგინე, ხუთიათას კვადრატულ მეტრ ფართობზე ამენებული რვა სართულიანი სახლი, რომელსაც რამოდენიმე ყუმბარა დააყარეს თვითმფრინავებიდან და მთელი შენობა ერთ უზარმაზარ ნანგრევების მთად იქცა, იქ მუშაობდა დაახლოებით ათასი ექიმი, მედიცინის და, სანიტარი, დამლაგებელი და, ვინ მოთვლის, რამდენი სამედიცინო პერსონალი, ახლა შენ თვითონ ჩაუფიქრდი, რამდენი იქნებოდა ავადმყოფი? ყველანი ერთად ძმურ საფლაგში იმყოფებიან, ისტორია შეინახავს მათ ხსოვნას!

– იქ გერმანელებსაც ხომ მკურნალობდნენ?

– მკურნალისათვის არ არსებობს მტერი და მოყვარე, ეროვნება და სქესი, ის ყველას ერთნაირად მკურნალობს! რა თქმა უნდა, იქ გერმანელებსაც მკურნალობდნენ და პრუსიელებსაც, როგორც მოყვარეს, ასევე მტერსაც... გვერდი–გვერდ ვიწვეით ყველა!

– მერე თავისიანებიც არ დაინდვეს გერმანელებმა?

– რატომ გიკვირს, რომ არ დაინდვეს, მათ ჯანსაღი მებრძოლი ჯარისკაცი ესაჭიროებოდათ, ავადმყოფსა და ხეიბარს ბრძოლის ველზედაც ჰკლავდნენ!

– ჩემიანები ხომ არსად შეგხვედრიან, ბატონო არჩილ? ხათრის ქვეშ შეეკითხა ქეთევანი!

– რა გვარები არიან?

– მამა–შვილი ძნელაძეები! მამას სანდრო ჰქვია, შვილს ხვიჩა.

– კი, როგორ არა, გვერდი–გვერდ ვიბრძოდით, ის ხვიჩა მაინც ვერცხლისწყალივით დაცურავდა ბრძოლის ველზე, ტყვია არ ეკარებოდა, მაშინ სმოლენსკში ვიბრძოდით და ღირსეულადაც დააჯილდოვეს ორივე მამა–შვილი დიდების ორდენით.

– კი, კი, სმოლენსკში ნამდვილად იბრძოდნენ, იქიდან წერილიც მაქვს მიღებული!

– ხომ გეუბნები, ჩემთან იბრძოდენ–მეთქი, შემდეგი წერილი საიდან მიიღეთ?

– ორშადან!

– ჰო, მართალია, სმოლენსკიდან ორშამდის სულ ბრძოლით ჩავედით, ჩვენი ტანკები ქვას ქვაზე ადუღებდა და გარბოდნენ გერმანელები, ჩვენ მივსდევდით, ალბათ სანდრო და ზვიჩა ბერლინამდის ჩაყვებოდა მტერს, მეც მათ გვერდით ვიქნებოდი, რომ არ დავჭრილიყავი, მაგრამ ბედი არ გინდა?

– ბატონო არჩილ ხომ არავიში გეცვლება, ისინი, „არტილერიისში ვართო“, იწერებოდნენ.

– მართალია, ქალბატონო, მეც არტილერიაში ვმსახურობდი, წინ ტანკები მიდიოდნენ, უკან ჩვენ მივყვებოდით, შემდეგ ფეხოსანი და ასე შემდეგ, აბა, მართო ტანკი რას გააკეთებს?

– რად იგვიანებენ, ქვეყანა ჩამოვიდა, ისინი კი ჯერ კიდევ არ ჩანან, რაღაც კარგი არ უნდა იყოს მათ თავზე...

– როგორ გეკადრება, ქალბატონო, მე ისინი რომ ვნახე, ომი დამთავრებული იყო და ოამის შემდეგ რა მოუვიდოდათ.

– თქვენს პირს შაქარი, მაგრამ რად არ მოდიან? თვალე-ბი გამომიღამდა ლოდინით...

– ქალბატონო, თქვენ განათლებული ადამიანი ჩანხართ და რად არ გადახედავთ ქვეყანას საღი თვალით? მე რომ ფეხი არ დამეკარგა, არც მე ვიქნები ჯერ ჩამოსული, ხომ ხედავთ, ქვეყანა დანგრეულია, ამშენებელი უნდა, ქვეყანას მუშახელი ესაჭიროება და აბა, ვინ გამოუშვებდა საღ–სალამათ ადამიანს სახლში?

– წერილის გამოგზავნას რაღა უშლის? – უკვე შინაურულად დაუწყო ქეთევანმა საუბარი.

– წერილის დაწერა ყველას კი არ უყვარს, ქალბატონო ქეთი, იმ შენს ქმარს და ბიჭსაც ჭირივით ეზარებოდა წერილის დაწერა, მე მეხვეწებოდენ ხოლმე, შენ წერილი დამიწერე და გერმანელს მოგიკლავო...

– მართალია, მართალი, ისინი ყოფილან! – აფოფინდა ქეთევანი, მე კი არჩილის მოგონილი ტყუილი მაკვირვებდა, რომელმაც ადამიანს ქმარ–შვილის დაბრუნების რწმენა ჩაუნერგა და, ვინ იცის, სიცოცხლის რამდენი წელი შემატა იმის იმედგადაწყვეტილ სულს.

მწამს, დღეს დეიდა მარიაშიც ცოცხალი იქნება, რომ არჩილისთანა ჩამწერგავი გაჩენოდა ვინმე.

– რა კარგი საქმე გავაკეთე, აქ რომ წამოვედი, ასი წლის სიცოცხლე მომემატა, შვილო! – მითხრა დაწოლის წინ ქეთევანმა და სიხარულის ცრემლები მოიწმინდა.

დავწეით, ქეთევანი მთელი ღამე ბორგავს, ხან იცინის, ხანაც ტირის და ხან ვილაკას ესაუბრება.

გამთენიისას გამომეღვიძა.

– გაიღვიძე, გოგო, შენც გაიზიარე ჩემი სიხარული, ვნახე ისინი, ვნახე ორივე მამა–შვილი, როგორც არჩილი მომიყვა, ზუსტად ისე იბრძოლეს, გერმანელები გარბოდნენ, ისინი უკან მისდევდნენ, დამინახეს, მოვიდნენ, ვკოცნიდით და ვეხვეოდით ერთმანეთს. ღმერთო, ეს რა კარგი საღამო დამიღამე, არჩილს ცხვარი უნდა დაგუკლა, ეგ არის ჩემი ღმერთი, დღეიდან მაგის სურათზე უნდა ვილოცო!

– კი, დეიდა ქეთევან, მალე დაგიბრუნდებიან და შენთან ერთად ყველა გავიხარებთ!

– აწი, სახლიდან გარეთ აღარ გამოვალ, რომ მოვლიან და სახლში არ დავხვთე, ხომ გავიყდებიან, როგორია მერე სანდრო, ძირში იცის ჩაკირკიმალება, სად იყავი, რატომ წახვედი. რატომ დაგვიანე და გამოგილაყებს თავს უთავბოლო კითხვებით, არა და, გოგო, იმისთანა მაინც ვიყო, ზოგიერთები რომ არიან!

„ვაიმე, გავიჟდა მგონი“ – გავიფიქრე მე, ის კი თავისას განაგრძობდა:

– ახლა ხვიჩას აღარ იკითხავ? დავრწმუნდი, ნამდვილად ჰყავს ნანახი არჩილს, მართლა ვერცხლისწყალივით დაცურავს, ენაცვალოს დედა...

კიდევ ბევრი ისაუბრა ქეთევანმა და საუბარშივე ჩაეძინა სიზმრით ნასიამოვნებს.

გათენდა.

ადრინადა ავლექით, მაგრამ ნელის საუზმის გამზადება მაინც მოუსწორია და საუზმის გარეშე არ გამოგვიშვა...

არჩილიც ჩვენთან საუზმობს, ბავშვებს ჯერ კიდევ ძინავს, ორი შვილი ჰყავს არჩილს, ქალ—ვაჟი, ნინო მეათე კლასში სწავლობს, ვაჟა მერვეში.

— პატივცემულო არჩილ, დიდი მადლობა ესოდენ ყურადღებისათვის, ღღეს ჩვენ წავალთ და ოცდახუთი აგვისტოსათვის ვიქნები ადგილზე, თქვენს განკარგულებაში!

— კარგი იქნება, თუ უფრო ადრეც მოხვალ, მიყვარს პასუხისმგებლობა, შენ ახალგაზრდას აღზრდა უნდა იკისრო და შენგან უნდა მიიღოს ყოველგვარი მაგალითი აღსაზრდელმა, ცუდსაც შენგან იწსავლის და კარგსაც, ამიტომ, პასუხისმგებელი უნდა იყო შენს ყოველგვარ ქმედებაზე. ახალგაზრდების აღზრდა სხვა არ არის რა, თუ არა მათი ადამიანად ჩამოყალიბება, ადამიანად რომ სხვა ჩამოაყალიბო, ამისათვის საჭირო და აუცილებელი პირობაა, პირადად იყო ჩამოყალიბებული ადამიანი!

— კარგი, ადამიანო, არ მოგწყინდა ამდენი ფილოსოფია შინ და გარეთ? ადროვე სტუმრებს, საუზმე შეირგონ! — ღიმილით „შეუტია“ ნელიმ მეუღლეს.

— ლენინის ორდენი მეკუთვნოდა და არ მომცეს! — წყენით თავი გადადაქნია არჩილმა.

— რისთვის გეკუთვნოდა ლენინის ორდენი! — შეეკითხა ნელი.

— შენ რომ გიძღვებ! — ღიმილით უთხრა არჩილმა და ყველას გაგვეცინა.

— აბა, გერმანიასთან ბრძოლისათვის ვინ მოგცემდა გმირის წოდებას, გუშინ მთელი ღღე გეზვეწე და ქათამი არ დაკალი, მეტი არ არის ჩემი მტერი, შენ კაცი არ გყავდეს მოკლული, ის კი არ ვიცი, ეს ამდენი მედალი და ორდენები რისთვის

მოგცეს, არაფერს არ დავეძებ, რაღაი სული ჩამოიტანე და ჩამოხვედი, მაღლობა ღმერთს, შენ მყავდე კარგად და წყალმა წაიღოს ყველა მედალი და ორდენი, რაც მსოფლიოში მოუჭრიათ!

– რა ვიცი, ძალიან სათუთად კი ინახავ ჩემს ორდენებს?!

– ის ორდენები კი არ არის, ცხოვრების გზაა, შენი სისხლით მოპოვებული, შვილია, ფაშიზმის უღელს აცილებული, ის მე ვარ, პატიოსნება შენარჩუნებული და ამიტომ ვინახავ!

– თქვენ როგორ იტყვით, მე ვყოფილივარ ორატორი თუ ჩემი მეუღლე? – ისევ ღიმილით გადმოგვხედა არჩილმა.

ბრძნულ ხუმრობაში დამთავრდა საუბრე. დიდი მაღლობა გადავუხადე ნელისა და არჩილს, ორივენი დაგვკოცნე და კომუნალური განყოფილებისაკენ წამოვედით.

– უფროსმა დამინახა თუ არა, საღამზე არც კი უპასუხია, კითხვა შემომაგება:

– არ მოგეწონათ?

– როგორ გეკადრებათ, რა აქვს დასაწუნი? – კითხვითვე მივუგე.

– აბა, რამ შეგაწუხათ? რით შემიდლია გემსახუროთ?

– მე ამ ქალაქში უცხო ვარ, თუ დახმარებას, გამიწევთ, ვალში მივუღებ, მუშა მინდა, რომელიც ჩემი სახსრებით შემიკეთებს ბინას!

– ეს ადვილი სამსახურია, თუ მიგეჩქარებათ, წაბრძანდით, გასაღები მე დამიტოვეთ და ბინა პირველი სექტემბრისათვის უმაღლეს დონეზე იქნება!

– არა, ოცი აგვისტოსათვის! ჩვენ ოციდან ვიწყებთ მუშაობას!

– კარგი, ოცი იყოს!

– თანხა?

– რომ ჩამოხვალ, შემდეგ გადაიხადეთ!

ასეთი კარგი, პატიოსანი მომსახურება ჯერ არ მსმენია და არ მინახავს, ხალხი ისეთი კეთილი, ამ ქალაქში რომ

ცხოვრობს. ადამიანთა უმეტესობა ხშირად უკმაყოფილონი არიან იმათი ქცევით, ვისაც ამა თუ იმ საქმის მოგვარებას ანდობენ, ვინაიდან შუაგაცალები, თითქმის ყოველთვის უგულვებელყოფენ თავიანთი მეგობრების ინტერესებს, მაგრამ ამ ხალხს არ ეტყობა მინდობილი საქმის უგულვებელყოფა, ერთი დღე ვიყავი ამ ქალაქში და პატიოსანი ცხოვრების ინტერესი გამიღვივდა, აქ შეიძლება ადამიანმა სიცოცხლე შეიყვაროს.

მატარებლის სადგურზე გავედი ბილეთების შესაძენად, მაგრამ მირჩიეს, ავტობუსს, გავყოლოდი და სამ საათში მშობლიურ ქალაქში ვიქნებოდი, მართლაც, აქვეა ავტოსადგური, შევიძინე ორი ბილეთი, სათავადო ადგილზე დავჯექი და სამი საათის მგზავრობის შემდეგ, მშობლიურ ქალაქში ვართ.

გამგზავრებადის დიდი ღრო აღარ დარჩა, აქედანვე უნდა შევუდგე გამგზავრებისა და ახალი ცხოვრების თადარიგს, დავიწყე ავეჯისა და ნივთების დახარისხება, რაც პირველ ხანებში ცხოვრებისათვის აუცილებლობას წარმოადგენს, ის ნივთები უნდა წავიღო, ვახარისხებ და ცალკე ვაწყობ წასაღებლებს, დანარჩენს კი ვალაგებ და ახალ ელფერს ვაძლევ მამა-პაპურ სახლს. დეიდა ქეთევანიც მეხმარება, მირჩევს, რა წავიღო და რა დავტოვო. მე ბევრს ვაკეთებ იმისი რჩევითა და გემოვნებით.

1946 წელი, 15 აგვისტო, (ხუთშაბათი)

შეუმჩნევლად გაფრინდა ორი კვირა და დადგა ჩემი გამგზავრების ჟამი, ღდეს ხუთშაბათია, თხუთმეტი აგვისტო, ცხელა, ამ თვეში საერთოდ არ ყოფილა წვიმა, ცოტა მაინც რომ გაეგრილებინა ჰაერი. გუშინ სატრანსპორტო კანტორაში ვიყავი, ავტომანქანა გამოვიწერე და მძღოლს ცალკე შევპირდი გასამრჯელოს, ისიც დამპირდა, დილის ექვს საათზე ჩემს სახლთან იქნებოდა და მართლაც, დათქმულ დროზე მოვიდა, დეიდა ქეთევანი ძალიან უარზეა, არ მოდის ჩემთან ერთად,

ემინია, რომ ქმარ–შვილი მოვიდეს და სახლში არ დახვდეს, რას იფიქრებენ? მაგრამ, როგორც იქნა, დავიყოლიე, მხოლოდ იმ პირობით, რომ ჩემი დაბინავების შემდეგ ამავე ავტომანქანით დაბრუნდება უკან.

მძლოელიც მოგვეხმარა, ჩავიტანეთ და ძარაზე დავაწყეთ ათასი ხარახურა, რაც პირველ ხანებში აუცილებელია ჩემი ცხოვრებისათვის. დავკეპტე ბინა, დავწერე ჯვარი და გასაღები დეიდა ქეთევანს ჩავაბარე.

ათუხთუხდა ომის დროინდელი ავტომობილი და ცხრა საათზე უკვე ადგილზე ვიყავით.

პირველი კომუნალური განყოფილების უფროსის კაბინეტის კარები შევაღე. ღიმილით შემომეგება და დიდი ხნის უნახავი ნათესავით გადამკოცნა. შემდეგ მომიკითხა, როგორ ვარ, როგორ ვიმგზავრე, როგორ ვცხოვრობ და სხვა.

– დღე და ღამე ვაშუშავე ბიჭები, კვირას დაამთავრეს შეკეთება, იმეღია, მოგეწონებათ! – მითხრა ღიმილით და გასაღები გამომიწოდა.

– რამდენი გადავიხადო! – შევეკითხე თავაზიანად.

– არაფერი, არც ერთი კაპიკი!

– ეს როგორ, ასე მე არ მინდა!

– ჩვენც ვიცით, ახლა ხარისხიან ბინებს არ აშენებენ და სახელმწიფო, სარემონტო ბიუჯეტში ჩავსვი შენი ბინა, მთავრობას უთხარი მაღლობა დახმარებისათვის! მე რა შუაში ვარ? – ღიმილით მიპასუხა, მართლა სულით ლამაზმა მანდილოსანმა.

გასაღები გამოვართვი, დიდი მაღლობა გადავუხადე და აი, ჩემი ბინაც. შესასვლელი კარებიც კი შეუღებავთ შინდისფრად, კარები გავაღე, ოთახში შევედი და მართლა გულს ვარდი გადამეყარა, ისე ლამაზად არის ყველაფერი გაკეთებული. ავეჯი შემოვიტანეთ და ისე დავაწყვე, რომ შემდეგ აღარ დაჭირდეს „დეკორატების“ შეცვლა, დავდგი მაგიდა და სახლიდან წამოღებული მცირედი პურ–მარილით გავაწყვე, ადგილობრივ მაცხოვრებლებს აინტერესებს, თუ ვინაა მათი ახა-

ლი მეზობელი და ზოგიერთი ოთახში ფრთხილად, გაუბედავი ნაბიჯით შემოვიდა.

შამპანურის ბოთლები გავხსენი და ჭიქა პირველად მძლოლს მივაწოდე:

– კაცი ხარ, პირველად შენ დალოცე ეს ჭერი, იქნებ გისმინოს ღმერთმა! – მას თავპატიჟი არ დაუღვია, და იმხელა ლოცვის კორიანტელი დააყენა, ეჭვი არ მეპარება, სასულიერო აკადემია თუ არა, სემინარია მაინც ექნება დამთავრებული და ღმერთმა ნახევარი თუ მაინც მოუსმინა, ჩემისთანა ბედნიერი ერთიც არავინ იქნება ამ ქვეყნად. თითქმის ყველამ დალოცა ჩემი მოსვლა და კარგი მეზობლობა მისურვეს. ქეთევანმა გადაიფიქრა დღეს წასვლა, მითხრა:

– ავეჯის გაწყობაში მოგეხმარები, პირველ დამეს მართო არ გაგათევიან და ხვალ წავალ!

სიხარულით დავეთანხმე.

შეპირებული თანხა გადავუხადე და მძლოლი წავიდა.

ჩვენ ავეჯის გაწყობა დავიწყეთ, მეზობლებიც მოგვეხმარენ და მალე მოვრჩით ამ საქმეს.

ჩვენთან შემოსული მეზობლები ქალებია და როგორც მანდილოსნებს სჩვევიათ, დაიწყეს დანარჩენი მეზობლების გაცნობა, მოჰყვენენ, ვინ ცუდია და ვინ კარგი, ვინ საიდუმლოს შემნახველი და ვინ სიცრუის გამავრცელებელი.

– გავიცნოთ ერთმანეთი, მე ცირა მქვია, შენი კარის მეზობელი ვარ – მეუბნება შუახნის სანდომიანი შესახედაობის ქალი, რომელსაც წინა ორი კბილი აკლია და ზოგიერთ სიტყვას ენამოჩლექით ამბობს, ეს იმის საუბარს სრულებითაც არ ამახინჯებს, პირიქით, ურო მიმზიდველსა და მოსასმენად მეტად სასიამოვნოს ხდის:

– პირველ სართულზე რომ ცხოვრობს, ელისო, არ ენდო, მეტად ჭორიკანა ქალია – აგრძელებს საუბარს ცირა – ორი ოჯახი უკრაინელებია, ომის დროს ზურგში გადმოუგზავნიან და შემორჩენ ჩვენს ქალაქში, კარგი ხალხია, თავისთვის ცხოვრობენ ხელმოკლედ და ხანდისხან დახმარებას ვუწევთ

მეზობლები შეძლებისდაგვარად. ამ მეორე სართულზე მე ვარ მარტოდ შენი მეზობელი, თავს არ ვიქებ, დრო გაჩვენებს ავსაც და კარგსაც.

მესამე სართულზე, ერთოთახიან ბინაში, შენს პირდაპირ, მარტონხელა ქალი ცხოვრობს, ჭორიკანა და ჩხუბის თავი, მეზობლები, ყველა ვერიდებით და თავს ვუქნებთ ყველაფერზე, იმის გვერდით ცოტა სხვანაირი გოგო ცხოვრობს, მაგრამ ვინ გვეკითხება ჩვენ, მართალია, სხვადასხვა აკითხავს, მაგრამ ჩვენ არაფერს გვიშავებენ და კისერიც უტეხიათ.

მათ გვერდით კი ბრწყინვალე ოჯახი ცხოვრობს, ომიდან ახალი დაბრუნებული შვილი ჰყავთ, შრომობენ და სხვას არ შეჩერებიან ხელში.

მეოთხე სართულზე სამი ოჯახი ცხოვრობს, სამივე განათლებულია და, რად გინდა მერე მათი განათლება, ისე იბღინებიან, თითქოს მათი სადარი ქვეყნად აღარავინ იყოს, ისევე ისე, ის ვალერი არაბული ჯობია ყველას...

– ვინ? შევეკითხე ისეთი ხმით, მგონი ცოტა კიდეც შეეშინდა ცირას!

– ვალერი არაბული! – ცოლი ჰყავს, მზია ჰქვია, მაგრამ წითელი ოჩოპინტრეს განსახიერებას უფრო ჰყავს, ვინემ ქალს, ეს გარეგნულად, სულიერად კი, კიდეც მეტად მაზინჯია, აუწევია ზევით ჭორფლიანი წითელი ცხვირი და ჩვენ, „მდაბიო ფენას“ გვემახის, სალამს არ კადრულობს, რაც მართალია, მართალია. ბავშვი კი სუფთა ანგელოზის განსახიერება ჰყავთ, ლამაზი, ტიკტიკა ისეთი, ბაშვის უნახავს გაგზდის...

ცირა კიდეც ლაპარაკობდა, მაგრამ იმისი საუბარი მე აღარ მესმოდა, თვალეზე ბინდი გადამეკრა და ვგრძნობ, როგორ ვარ გაფითრებული, შამპანური ღვინისი და სულმოუთქმელად დაცვალე ჭიქა, ცოტა დაემშვიდდი და ახლა მივხვდი, შამპანური ცირასათვისაც უნდა მიმეწოდებინა, დასხმული ჭიქა მიუწიე, ქალებს, ყველას ვთხოვე, ღვინო დაეღლიათ და ნამცხვარი ჩაეტანებიათ. თხოვნა შემისრულეს და ცირას უფრო

გაეხსნა ლაპარაკის მადა, ის ისევ ისე ალაპარაკდა, გული-სყურით უსმენენ ქალები, მე კი იმისი არც ერთი სიტყვა არ მესმის, ჩემი ფიქრი და სმენა ხათუნას დასტრიალებს თავს. სახლში ვეღარ ვჩერდები, ერთი სული მაქვს, გარეთ როდის გამოვალ და „შემთხვევით“ მაინც დავინახავ ჩემს ერთადერთ შვილს, ჩემს სიცოცხლეს და ჩემს დამტირებელს.

მოუსვენრობაში გავატარე მთელი დღე, ღამე ძილი არ მომკარებია, ერთ ჭერის ქვეშ ვართ მე და ჩემი შვილი, ასე ახლობლები და ასე შორს მყოფნი, არა გვაქვს უფლება, ერთი მეორე ვნახოთ და თამამად მოვისყვიარულოთ, რა არის დღევანდელი ჩემი ცხოვრება? ძალმომრეობა? კარგი, ასე იყოს, მაგრამ ძალმომრეობა და ფიზიკური ღონის გამოყენება ნადირთა ხვედრი მგონია...

ადამიანი „განვითარებული ცხოველია“ და სამართლიანად უნდა მოეპყრას, როგორც თავის თავს, ასევე მოყვასს. ამიტომ, უმჯობესი იქნებოდა, თავგამოდებით დავიცვათ ჩვენი მოყვასის ინტერესები და შეძლებისდაგვარად მზრუნველობა არ მოვაკლოთ მათ, რათა თითოეული მათგანი ჩახვთეს და თავი შეიკაოს სხვისი საუნჯის ხელყოფისაგან.

ჩემი თავგამოდება სწორი მგონია, რადგან ვიცავ სამართლიანობას და არავის არ ველობები წინ, არავის არ ვართმევ არც კარიერას და არც საუნჯეს. მართალია, მე მკვლელი ვარ, მაგრამ არავინ არ მომიკლავს, ყველამ თავისი თავი მოიკლა იმ იარაღით, რომელითაც სიკვდილს მიპირებდნენ მე.

ვალერი ბრიყვია და ის ვიდაც მზია არის, გიჟი თუ არა, შეშლილი მაინც უნდა იყოს, რადგან არ იცის, ვინა ვარ და დამთხვეული ვგონივარ, შეიძლება ვცდებოდე და ორივე ზედმიწევნით ჭკვიანები იყონ, მაგრამ ჭკუა იმიტომ ჭირდებათ, რომ სისულელე ჩაიდინონ?

ჩემზედ ნურც სიბრძნეს გამოიყენებთ და ნურც სიგიჟეს.

მე თქვენ მძულხართ და ამ სიძულვილეს არ გავამჟღავნებ „დამიბრუნეთ შვილი!“

ომში გავატარე მთელი ღამე, მოწინააღმდეგის გარეშე...
გათენდა...

ფანჯარასთან დავჯექი და ქუჩას გავცქერი, ვიცი, მალე სახლიდან გამოვლიან სამსახურში წასასვლელად, მინდა დავინახო და მართლაც, ჩემი ფანჯრის წინ გაიარეს, ვალერი როგორც არის ვიცი, ისევ-ისეა ძველებურად, ერთი ნაოჭიც არ მომატებია, მზია კი, როგორც ცირამ აღწერა, ვალერიზე ერთი მტკაველით მაღალია და უხეიროდ გაშალაშინებულ ფიცარს ჰგავს, არც მკერდი და არც თეძო, კისერი მაღალი და ყრონტი გამობურცული, სახე კი ზუსტად არის ზემოთ აღწერილი, მზიას ხელში ათასნაირად მორთულ-მოფუჩქული ხათუნა ჰყავს აყვანილი და ჩქარი ნაბიჯით მიდიან, ალბათ, ხათუნა ბაღში მიჰყავთ და შემდეგ სამსახურში უნდა წავიდნენ, აგვიანდებათ. მეგონა, რომ ვერ ავიტანდი ამ სურათის დანახვას, მაგრამ ცუდად არ უმოქმედნია, რადგან ხათუნა კარგი მოვლილი დაეინახე და ვალერი საფრთხობელას ხელში.

ჯერ კიდევ ადრეა, მაგრამ ქეთევანი ამდგარა და წასასვლელად ემზადებოდა, მე დღეს განათლების განყოფილებაში ვარ მისასვლელი, არჩილი უნდა ენახო, არ იფიქროს, უყურადღებოდ ვეპყრობი სამსახურს. ვისაუზმეთ.

ქეთევანს ვეხვეწე, დარჩენილიყო ჩემთან, მაგრამ თავისი არ დაიშალა და იძულებული გავხდი, ავტოსადგურამდის გამეცილებინა, ბილეთი ავიღე, სამეფო ადგილზე დავაჯინე, დავკოცნე, მოუალერსე და ავტობუსის წასვლამდის ვესიყვარულებოდი, ავტობუსი წავიდა და მარტოობა ვიგრძენი.

განათლების განყოფილებაში მთელი ქალაქის პედაგოგიური შემადგენლობა არის თავმოყრილი, რიგ-რიგობით შედიან არჩილთან, ზოგი ზედმეტ საათებს ითხოვს, ზოგი ნაკლებს და არის ერთი აურზაური. ლილიმ დამინახა თუ არა, ზეზე წამოიჭრა და დიდი სიყვარულით გადამკოცნა და საერთო პირადი ცხოვრების ამბავი გამომკითხა, შემდეგ თვალი ჩამიკრა და ყველას გასაგონად მითხრა:

– შედი არჩილთან, რამდენი ხანია, გელოდება!

მე უხერხულად ვიგრძენი თავი, სხვებისათვის რომ უნდა გადამესწრო, მაგრამ ლილის ხომ ვერ გავაწბილებდი და შევიშენე იმის შემოთავაზებული გზა.

არჩილი მარტო ზის, დამინახა თუ არა, ზეზე წამოდგა, გადაჭრილი ბარძაყი მაგიდას დააყრდნო და მამა–შვილურად გადამკოცნა.

ვისაუბრეთ, მოვიკითხეთ ერთიმეორე, შემაქო, რომ დროულად გამოვცხადდი და მითხრა:

– ორშაბათს, დილით ცხრა საათზე მოდი აქ, ქალაქის პედაგოგთა თათბირი მაქვს და დასწრება ყველასთვის სავალდებულოა.

– გეახლებით, პატივცემულო არჩილ! – ვუთხარი და კარები წყნარად გავიხურე.

სახლში დავბრუნდი. დღიური გადავშალე და ცოტა რამ მონახაზი გავაკეთე, შემდეგ ეზოში გამოვედი. ჩემი ოთახის შენობას შემოვუარე, შევისწავლე ყველა ჩემი მეზობლის საცხოვრებელი ოთახების გარეთა ხედი, თუმცა სხვისი ბინა რაში მაინტერესებს, ვალერიის ბინის აივანზე შევაჩერე მზერა, ღია აივანი, ვენახის ტალავრით დაბურული, ამავე აივნიდან სარეცხის გასაფენი თოკი ჭადრის ხეზეა გაჭიმული. აივნის პირდაპირ განათების ბოძია დასობილი, ბოძზე ელექტრო დენის სადენების ქვეშ ხაზის რადიოს ორმაგი მავთულია გაყვანილი, რომელზედაც რადიოსათვის განკუთვნილი წვრილი სპილენძის სადენია შეერთებული და ვალერიის აივნის გავლით, მათ საცხოვრებელ ბინაში არის შეყვანილი. ეჭვგარეშეა, ვალერიის ხაზის დინამიკი უდგას სახლში.

რალაც აზრმა გამიელვა თავში და ვინც ფიზიკაში ჩახედულია, ჩემი აზრი არ გაუკვირდება, ვალერიის დინამიკი მიკროფონად უნდა გამოვიყენო და გავიგო, რითი სუნთქავს ეს სამშობლოს მოღალატე, რომელიც ალბათ ხალხში ატვირთვით სარგებლობს, რადგან არ იციან მაგისი წარსული და მომავლის გეგმა.

მაღაზიაში წავედი (თითქმის ყველა დასახლების მაღაზია აქვე ჩვენი სახლის გვერდით არიან ჩამწკრივებული) დინამიკი და რადიოსათვის განკუთვნილი გამტარი რკინაკავეულის მაღაზიაში შევიძინე და აქ ერთ კარგი გამყიდველი გოგონაც დავიმეგობრე.

სპორტული ტანისამოსი ჩავიცვი, კიბე ჩემი კარის მეზობელ ცირასაგან ვინათხოვრე, ბომზე მივაღვი და ზედ ავედი. ჩავსხსენი ვალერიის სახლში შემავალი სადენი და ჩემი სადენი შევუერთე, შემდეგ იზოლირებული ლენტით ადგილზე დავამაგრე ისე, რომ მთავარ სადენთან კავშირი მოეუსპვე და შეუმჩნეველიც დარჩა. მეორე სადენი მთავარ ხაზს შევუერთე და ეს ოთხივე წვერი მავთული სახლში შემოვიყვანე, კედელზე ჩამრთველი გავაკეთე. ასე, რომ, ჩემი სურვილისამებრ, როცა მინდა, ვალერიის დინამიკს ჩავრთავ და როცა მომესურვება, ჩემს (პრიოზნიკს) მიმღებს შევუერთებ და მიკროფონდ გამოვიყენებ.

ყველაფერი სწორად გავაკეთე, კანონით უნდა გაამართლოს და ერთი სული მაქვს, როდის დაბრუნდებიან სამსახურიდან, რომ მათი საუბარი მოვისმინო.

კიბე მოვხსენი, ცირას დავუბრუნე, თავის ადგილზე დავდევი, ყოველი საეჭვო გზა შევამოწმე და კვალი წავშალე.

სალამომდის კიდევ დიდი დრო არის, რკინაკავეულის მაღაზიაში წავედი და ჩემს ახლად გაცნობილ მეგობართან გავაბი მასლაათი, ლელა ჰქვია, ადგილობრივი მაცხოვრებელია, ლამაზი, ცქრიალა ქალიშვილი, კარგი ყოფაქცევის და ტკბილი მოსაუბრე. როდესაც კარგად გავიცანით ერთი-მეორე, ჩემთან წამოვიყვანე, ბინა ვასწავლე და ოჯახი დავალოცვინე. კიდევ დიდხანს ვილაპარაკეთ, შემდეგ თქვა, „სახლში გამიწერებიანო“ და წავიდა.

ვალერი „თავისი საყვარელი მეუღლით“ ალბათ მოსული იქნება, გავიფიქრე და ვალერიის გამტარი ჩემს მიმღებს შეუერთე. მიმღები შიშინებს, არავითარი ხმა, ვა, თუ შეცდომა დავუშვი სადმე, ვფიქრობ ჩემთვის და ამ დროს გავიგონე:

– ხათუნა, მოდი შეილო აქ!

ეს იყო ქალის სასიამოვნო ხმა, მაგრამ მე ურჩხულის ბრღვენივად შემომესმა. ცოტახნის შემდეგ ჩემი ხათუნას ხმა გავიგონე:

– მოვდივარ, დედა! – ეს ხმა კი, ხმად ანგელოზისა, მივვარდი მიძღებს, კოცნა დაუწყე, თითქოს ჩემს შვილს გულში ვინუტებდი და ვკოცნიდი იმის ყელიდან ამოსულ ხმას. დროულად მოვეგე აზრზე, ვალერის დინამიკის სადენი მთავარ ხაზს შეუერთე. ალბათ იმის სახლშიდაც, როგორც ჩემთან, შოპენის მელიოდა იღვრებოდა...

დღეს ბევრი „კარგი“ საქმე გავაკეთე. კმაყოფილი ვარ დღეის დღით, ალბათ ვალერიმ არ იცის, ამ ქალაქში რომ გამომანაწილეს და იმის მეზობლად ვცხოვრობ, თორემ რაღაცას მომიხერხებს, მაინც რას მიზამს? ბოლოს და ბოლოს, გაიგებს, რომ აქა ვარ და ვნახოთ, რასაც იზამს, ჯერჯერობით კი, მე მეკუთვნის პირველობა, ვისმენ მისი ოჯახის ყოველგვარ ფაჩუნს.

1946 წელი, 24 აგვისტო, (შაბათი)

კარგი დილა გათენდა, მზიანი, ჩახჩახა, ხალისიანი, ბინის მთელი მოსახლეობა დღეს სახლშია, ერთმანეთთან მასლათობენ, ისვენებენ, მე ჯერ ახალი ვარ, არავისთან შევდივარ, აქ, ჩემთან შეიძლება ცირა შემოვიდეს, ეს არის და ეს. ფანჯარაში ვიცქირები, ვიცი, ხათუნას გარეთ გამოუშვებენ, ბავშვებში სათამაშოდ, მეც სპორტული ტანსაცმელი ჩავიცვი და მათთან ერთად უნდა ვითამაშო, თუ ბოლოს არ დამამწარეს ეს თამაში.

მინდა ვალერის ოჯახის საუბარი მოვუსმინო, მაგრამ დინამიკის გამორთვა ახლა, ამ დღით არ, შეიძლება, „დილა მშვიდობისა“, ყველა ისმენს და სიფრთხილეა საჭირო.

მეზობლის ბავშვები ნელ–ნელა გამოეფინენ გარეთ. ზოგი სილაში თამაშობს, ზოგი კარუსელზე და ზოგიც ბავშვები-

სათვის გაკეთებულ სპეციალურ სასრიალოზე, ხათუნა იგვიანებს, მე არ ველოდები იმის გამოსვლას, ვიცი, გამოვა და პირველი მე გავდივარ ეზოში. პირველად კარუსელთან მივდი, ვეფერები ბავშვებს და ვატრიალებ კარუსელს, სილაში მოთამაშე ბავშვები უფრო პატარები არიან, კისკისებენ და გოჭებივით გორაობენ, როდესაც მათკენ დავაპირე წასვლა, დავინახე, ხათუნა მზიას მოჰყავს ხელჩაკიდებული ნელი ნაბიჯით. კარუსელთან მოიყვანა, რომელიღაც ბავშვი კარუსელის სკამიდან ძირს ჩამოსვა – აატირა და სკამზე ხათუნა დასვა, ვერ ვითმენ, მინდა ბავშვს მოვეფერო, მაგრამ ეს საფრთხობელა, რომელიც გუშინ უფრო ლამაზი მომეჩვენა, კარუსელს არ შორდება, მოთმინების ნერვი გამიწყდა და საფრთხობელას ვეუბნები:

– რა ლამაზი ბავშვია, თქვენია?

– ჩემია! – ამყად მიპასუხა საფრთხობელამ და ჭორფლიანი წითელი ცხვირი ზევით ააბზიკა.

– ბიჭია? – თითქოს არ ვიცოდი, ისე შევეკითხე მე.

– არა, გოგოა, სად გინახავს შენ ასეთი ლამაზი ბიჭი? – გამომწვევად მიპასუხა საფრთხობელამ.

– ჰო, თუმცა სწორი ბრძანდებით, სულ შენ გგავს ცხვირით, ტუჩებით, წარბებით...

– კარგი, კარგი, კმარა! – ოჩოპინდრემ სიტყვა არ დამასრულებია, მიმიხვდა ქათინაურს და ხათუნას ხელი წამოავლო, „წამოდი სახლში“, მკაცრად უბრძანა ბავშვს.

– ალ მინდა შახში! – ატირდა ხათუნა. ცოტა დამაკლდა, კინალამ ავფეთქდი და ნაღდად შემომაკვდებოდა ოჩოპინდრე, მაგრამ დროზე დავიოკე ნერვები და ხათუნა ხელში ავიყვანე.

– ნუ იტრებ, პატარავ! – მოვეფერე მე და ხელებზე ვაკოცე, ცოტახანს მიუცხოვა, შემდეგ კისერზე შემომეხვია და თვითონაც დამიწყო სასაცილო კოცნა.

– კარგი, ახლა კმარა, მოდი შეილო ჩემთან! – დაუყვავა საფრთხობელამ.

– ალ მინდა! – თქვა ხათუნამ და კისერზე კიდევ უფრო მჭიდროდ შემომეხვია.

– არა, ლამაზო გოგო, დედა რომ გეტყვის, გაუგონე და კიდევ უფრო კარგი გოგონა იქნები! – ვუთხარი და ბავშვის მზიასთვის გადაცემა გადავწყვიტე, მაგრამ ის კიდევ უფრო მჭიდროდ შემომეხვა კისერზე და პირვანდელი ფრაზა გაიმეორა:

– ალ მინდა დედასთან, შენ ძალიან თბილიხელები გაქ, ლავალი თბილი კოცნა გაქ, დედა ასეთი თბილი ალ აღის!

ატიკტიკდა ხათუნა და ახლა ჩემთვისაც ეკითხათ, ის როგორი თბილი არის ჩემთვის, ველარ გაუუძელი ბავშვის ტიკტიკს და რომ არ წავკცეულიყავი, კარუსელის კამზე ჩამოვვუქე.

არ ვიცი, რამდენ ხანს ვიყავით ასე ერთმანეთს ჩახუტებულები მე და ხათუნა, ბოლოს, როგორც იქნა, მკერდზე მომაგლიჯა საფრთხობელამ იმისი პაწაწინა ხელები და ატირებული წაიყვანა სახლში.

თვალს მიეფარნენ თუ არა, მეც ჩემს ბინაში გავიქეცი და სანამ ისინი მეოთხე სართულზე ავიდოდნენ, ვალერის დინამიკის გამტარით ჩემი მიძღვნილი ჩავრთე. ცოტახნს შიშინი ისმოდა და აი, მიძღვნილიც ალაპარაკდა.

– მამიკო, იცი ლა ლამაზი გოგო ვნახე? მიყიდე ისეთი თოჯინა, იცი, ლა თბილი ხელები ქონდა? დედიკომ ალ გამაჩელა გალეთ, შენ წამიყვანე ახლა?

– ვინ ნახა, ქალო, რას ამბობს ეს ბავშვი?

მომესმა ვალერის ხმა.

– ვინ ნახა და ამოწყვეტა, რა ვიცი, ვილაც სპორტულ ტანსაცმელში გამოტკეცილი და აკორკოტებული ბავშვი იყო, შემოეხვა კისერზე ეს ჩვენი სულელი და ველარ მოვამორე.

– აქაური არ იყო?

– არა, პირველად ვნახე?

– ვილაც მასწავლებელი მოსულა, იქნება ის იყო!

– რა ვიცი, იმას მასწავლებლობის არაფერი ეტყობა და...

– დაგეტოვებია ბავშვი გარეთ, რას დაგიმწყვრევია სახლში, ხომ არ შეგიჭამენ!

– სწორედაც რომ შემიჭამენ, ბავშვის ამდენი კოცნა უცხო ხალხისაგან არ გამიგონია მე!

– შენებურად ნუ აღზრდი ბავშვს, ისე აღზარდე, როგორც სხვა ზრდის, საზოგადოება!

– შენ არავინ გკითხავს ბავშვის აღზრდას, ზეზე ადექი და აივნის კარებს საკეტი ჩაუსვი, თორემ ხანდისხან ღამე თავისით იღება და ვცივდება!

– საკეტი სადა მაქვს მერე?

– იყიდე, შე დალოცვილო, ერთ საკეტს ველარ იყიდი?

– ღღეს შაბათია, ხვალ კვირა, მაღაზიები არ მუშაობს, ზეგ, ორშაბათს შემახსენე და აუცილებლად შეგისრულებ ნატვრას!

– ბავშვის ოთახშიდაც გასაკეთებელია კარები, იმას მაინც არ უნდა საკეტი, პატარა რეზინა მიაკარი და თავისით აღარ გაიღება.

– მაგასაც ორშაბათს გავაკეთებ!

– რამდენი რამე გინდა ორშაბათს გააკეთო, სამსახურში არ მიდიხარ?

– სამსახურშიდაც წავალ და მაგასაც გავაკეთებ! სერგო მაისურაძე ჩამოსულა, დამეძებს თურმე...

– რაღა უნდა, ველარ გაჩერდებიან? ხომ ხედავ, მაგათი ბრძოლა დამთავრებულია, რაღას იჭიმებიან მომაკვდავივით!

– წასული იყო, ახლა რაღაც ახალი დავალებით ყოფილა გამოგზავნილი და მოგეშვებიან, სანამ სული უღვათ? მაგათ სამსახურში რომ შეჰყოფ ცხვირს, ბოლომდე უნდა ემსახურო, როდესაც აღარ დაჭირდები, თვითონ მოგიშორებენ.

– ვინ გითხრა შენ, რომ ჩამოსულია?

– გუშინ ვასილი ვნახე, მამამენი!

– ეგ ცუდი საქმე არ არის, ფული ტომრით ექნაბათ ჩამოტანილი.

– გააჩნია, რის „გაკეთებას“ შემოგთავაზებენ!

– რაც უნდა, ის იყოს, საშიში ჩვენს დროში აღარაფერი არ არის! მომესმა მზია საფრთხოებლას ხმა და კარების რახუნიც გავიგონე, როგორც ჩანს გარეთ გამოვიდა. მიმღებს სადენები ღვაძერე და მთავარ ხაზზე ვალერის დინამიკი ჩავრთე.

„ჩემს გოგონას ცალკე ოთახში ძინავს, ეს კარგია, აივნის კარებზე საკეტი არა აქვს, ეს მთლად უკეთესი, რაღაც უნდა მოვიფიქრო, მაგრამ ვინ არის ეს სერგო მაისურაძე: ნაცნობი გვარი არის, მაგრამ არ მაგონდება, „ჩამოსულა“, იქნებ რამოდენიმე კაცია გაერთიანებული ამ დივერსიულ ბანდაში და მათი ხელმძღვანელი ეს ვიღაც სერგო მაისურაძეა? ხომ არ აჯობებს, მილიციის ორგანოს შევატყობინო? მეც რომ დამაპატიმრონ, ხათუნას რა ეშვლება? არა, არა, ხათუნას აღზრდა მე მიწერია: – „რატომ გაქვს ასეთი თბილიხელებიო“ – ჩემი სულელი, დედის ხელები აბა როგორი უნდა იყოს, ოჩოპინდრეს ცივ ხელებს ხომ არ ემსგავსება?

ლამის ფიქრმა თავი გამიხეთქოს, რა ვქნა, როგორ მოვიქცე, არ ვიცი, ერთი მრჩველი რომ მაინც მყავდეს, კარგია, მაგრამ ასეთი ამბის და ადამიანის ნდობა როგორ შეიძლება, შენ რომ მეგობარი გვინია, შეიძლება სწორედ ის იყოს დივერსიული ბანდის წევრი, მაშინ რას იზამ?

არჩილს რომ გავანდო ამ დივერსიული ჯგუფის აღმოჩენა, ის როგორ მოიქცევა? რა თქმა უნდა, მილიციის ორგანოს შეატყობინებს, აბა, სხვას რას იზამს ცალფეხა კაცი, ან რა შეუძლია მას?

არა, არა, სხვა აქამდის არავინ ჩამირევია ჩემს საქმეში და არც ახლა ჩავრევ, მე თვითონ შემოვუვლი ამ საერთო საქმეს.

შავი სათვალე გავიკეთე და გარეთ გამოვედი, სუფთა ჰაერზე იქნებ უკეთესად ვიაზროვნო, ვსეირნობ სახლის წინ მდებარე პატარა ბაღში და ვფიქრობ ქვეყნის საფიქრალს, არ მესმის ბავშვების ტიკტიკი და უფროსების დამრიგებლური ბრძანებები ბავშვების მიმართ. არ ვიცი, რამდენ ხანს ვსეირნობდი,

ვილაცამ ფრთხილად დამადლო მხარზე ხელი და შემდეგ მარცხენა მკლავში ისე მომიჭირა, ძვლებმა ტკაცანი დაიწყო, შემოვბრუნდი, ვალერი. სახეზე ზიზლი გამომეხატა, ის ილიმებოდა.

– ეს შენა ხარ თბილ ხელებიანი? – წაისისინა მან – წამოდი, რაღაც უნდა გითხრა!

– აქვე თქვი, რა გაქვს ვინმესთან დასამალი? – ვუთხარი და ხელის განთავისუფლება მოვინდომე, მაგრამ არ გამომივიდა, უფრო და უფრო მიჭერდა მარცხენა მკლავზე მარწუხი.

თითქმის ძალით მიმიყვანა ჩემი ბინის კარებთან, გამაჩერა და ისე წაისისნა, კბილები ერთიმეორისათვის არ დაუცილებია, მხოლოდ ტუჩებს ამოდრავებდა:

– მომძებნე? ბოლოს და ბოლოს, გზიდან ჩამომეხსნები თუ არა? იცოდე, მოგკლავ! აქედან წაეთრიე! ერთი კვირის დრო მომიცია! – ერთი სიტყვაც არ მათქმევინა, ისე ძლიერად შემომკრა, გულშეწუხებული ადგილზე ჩავიკეცე. გრძნობა არ დამიკარგავს, მალე წამოვხტი, კარები გავადე და სახლში შევედი, სარკეში ჩავიხედე, თვალი ამოწითლებული მაქვს, რომელიც რამდენიმე წაშში გალურჯდა. „ამას კი აღარ მოველოდი, თუ გაპატიო, არ მერქვას დედა“. ჩავილაპარაკე ჩემთვის და მიძლები ჩავრთე:

– ის ყოფილა თბილხელება გოგონა! – შემომესმა ვალერიის ხმა.

– ვინ ის? – შეეკითხა საფრთხობელა.

– ხათუნას დედა, მერი!

– რა თქვი? აქაც მოგვაგნო? შენი თავის წართმევა უნდა, თუ ბავშვის?

– არ ვიცი, ერთი კვირის დრო მივეცი და თუ ამ ქალაქიდან არ გაქრება, მერე მე გავაქრობ?

– დიდი დრო მივცია, ოცდაოთხი საათი არ კმაროდა?

– მგონი, განაწილებით არის აქ მოთრეული და ასე მალე ვერ მოასწრებდა საბუთების გამოტანას!

– რად გინდა, რომ აქედან წავიდეს, მოდი, უკეთესი მოვიფიქროთ.

- სახელდობ, რა?
- რა და როგორც ჩანს მაგას შენ უყვარხარ, თორემ არ მოგძებნიდა, ამიტომ სახლში მიღებაზე უარს არ გეტყვის, მიდი, ჩემად ერთ ღამე დროც გაატარე და შემდეგ მოუგდე, ვინ ჰყავს გამკითხავი უპატრონო ბოზსა და ოხერს?
- სიყვარულისთვის ადამიანი მოვკლა?
- როგორ, პირველი იქნება და გული გიღალატებს!
- ისინი საქმისთვის იყო, დავალებით, ამას კი რა შეუძლია!
- ბავშვის გადაბირება შეუძლია და წინ გადალობება, მეტი რა უნდა შეეძლოს? ხომ ხელავ, „თბილი ხელები“ აქვსო, ბავშვმა არაფერი იცის და ახლავე მაგისკენ იწვევს და რომ გაიგებს, ვინ დააკავებს მას?
- კარგი, თუ არ წავიდა, ერთი კვირის შემდეგ მასე გავაკეთებ!
- სად ნახე მაინც?
- ჩვენი სახლის წინ, ბაღში სეირნობდა!
- არ გალახე?
- ვცემე!
- ძალიანაც კარგი!
- სერგო მაისურაძე ვნახე! ისიც ბაღში იჯდა განმარტოებით და მე მელოდებოდა, გუშინ ვასილმა მითხრა, ამა და ამ ამდგილზე იქნება ამა და ამ საათზეო, მივედი და, მართლაც, დამხვდა:
- აბა, მაგის ტყუილი ვის უნახავს! რა დავალება მოგცა, რა მინდაო?
- ჩვენთან რომ ატომური ქარხანა შენდება, იმის ნახაზები!
- თანხა?
- თანხაზე ლაპარაკი არ არის!
- შეპირდი?
- არ შეპირდები, არ შეუსრულებ და მოგიშორებენ;
- რამდენ ხანში მომიტანეო!

- ერთი თვის დრო მომცა, ვასილი და სანდრო მოვა შენთან პირველ ოქტომბერს და იმათ გამოატანეო.
 - მამაშენიც აქ არის?
 - კი! ისიც ვნახე გუშინ!
 - ჩემგან ხომ არაფერი უნდა?
 - ჯერჯერობით არაფერი, ისე, ნუ გეშინია, არც შენ დაგტოვებენ მშრალზე, რალაცაში გამოგიყენებენ!
 - ნეტავი ჩქარა და მოვშორდეთ ამ დამპალ ქალაქს.
- ჯერჯერობით სერგოსთან ვიცხოვროთ პარიზში, შემდეგ ჩვენ თვითონ შევქმნით სერგოზე არანაკლებ ცხოვრებას!
- აი მერიკო, ვინ ყოფილა ვალიკო! – ზიზღით ვუთხარი ჩემს თავს და გადავწყვიტე, ერთ კვირაში ბოლო მოვუღო ჩემს მკვლელს. რადიო მიძღები გამოვრთე, ჩალურჯებულ თვალზე შარდის საფენი დავიდე და დავწეე.

1946 წელი, 26 აგვისტო (ორშაბათი)

გუშინ მთელი დღე გარეთ არ გამოვსულვარ, არც ჩემთან შემოსულა ვინმე, კარებზე ვილაცამ დამიკაკუნა, ალბათ ცირა იყო, მაგრამ არ ავმდგარვარ და კაკუნიც აღარ განმეორებულა. სილურჯემ გადამიარა, ოდნავ შემჩნევა კიდევ. მართლაც, უე-ბარი წამალი ყოფილა დაჟეჟილისათვის შარდის საფენი.

დღეს ბევრი საქმე მაქვს გასაკეთებელი, ცხრა საათზე არჩილთან უნდა ვიყო განათლების განყოფილებაში, შემდეგ სხვა და შემდეგ კიდევ სხვა.

ვისაუზმე.

სახლიდან ადრიანად გავედი, მალაზიებს ჩამოვუარე, ჯერ ყველა დაკეტილია, ზოგი ცხრაზე იღება და ზოგიც ათ საათზე.

განათლების განყოფილებაში მივედი, მეგონა, ყველას მოვასწარი მოსვლა, მაგრამ აქ უკვე შეკრებილან, სამთვიანი არდადეგების შემდეგ ერთმანეთს მონატრებული პედაგოგები ეხვევიან და ჰკოცნიან ურთიერთს, მე კი, სახლშიდაც ობოლი და აქაც ობოლი, ვარ მარტოდმარტო, არც ნაცნობი მყავს და

არც არავინ მემცნაურება, ალბათ, ამათაც „მერვე კლასის მოსწავლე“ ვკონივარ და თავს არ იყადრებენ ჩემთან.

დარბაზში მიგვიწვიეს, პირველი სიტყვა არჩილმა წარმოთქვა, მოგვილოცა სასწავლო წლის დადგომა, პირველი სექტემბერი. გვისურვა ჯანმრთელობა და მომავალი თაობის კარგი აღზრდა. შემდეგ მდივანს საბეჭდი ფურცლები გამოართვა, სათითაოდ დაასახელა სკოლებში, მასწავლებლის გვარი, სახელი, მამის სახელი, მასზედ განკუთვნილი საათების რაოდენობა და საგნების სწავლების მეთოდოლოგია.

ვატყობ, არჩილს ფეხზე დგომა უჭირს, მაგრამ სანამ, არ დაამთავრა მოხსენება, არ შეუსვენებია, შემდეგ დაჯდა, წყალი მოსვლა და ოფლი შეიმშრალა.

დაისვა რამოდენიმე კითხვა, მიიღეს ამომწურავი პასუხი და თათბირმა სამ საათს გასტანა.

თათბირი დამთავრდა, მაგრამ კანტი-კუნტად დაიშალენ, მე მეჩქარება, ამაზე მეტად მძიმე საქმე სხვა მაქვს მოსაგვარებელი და აჩქარებული ნაბიჯით დავტოვე განათლების განყოფილების შენობა. მალაზიებს ჩამოვუარე, რკინაკავეულის მალაზიაში კარების ინგლისური საკეტი ვიყიდე, ერთი ცალი გასაღები შევხსენი და გასაღებების დამამზადებელ ოსტატთან მივედი, სულ ორიოდე წუთში დამიმზადა სამი გასაღები, გასამრჯელო გადაუხადე და საკეტი ქარხნის მიერ დამზადებული გასაღები ისევ ისე აცმაზე გავაკეთე, ასე რომ, საკეტის თვით ნაკეთი სამი ცალი გასაღები მე მაქვს და სათუთად შევინახე ჩანთაში. საკეტი კი, თავისი გასაღებებით, თავისივე კოლოფში ჩავდევი და თავი გადავაწევე.

მლაზიაში ჩემ მეგობარ ლეილასთან მივედი, გადავკოცნე და მოვიკითხეთ ერთი მეორე, შემდეგ ვეკითხები: – შენ ვალერის იცნობ?

– რომელ ვალერის, შენი მეზობელი რომ არის, საფრთხობელას მეუღლე?

– ჰო! – გამეცინა.

– კი, როგორ არა!

– ჰოდა, ის მოვა შენთან კარების საკეტის საყიდლად, ადექი და შენც ეს საკეტი მიყიდე. – ვუთხარი და უმაღლესი ხარისხის კარების საკეტი გავუწოდე.

– რამდენად მიყვილო?

– რა ღირს, ფასი ზედ აწერია!

– რომ არ იყიდოს და სხვა აირჩიოს?

– შენც ეს საკეტი შეუქე და სხვა საკეტებზე უთხარი, რომ გაფჭებულა.

– ასე გაგიჭირდა, რომ საკეტს ყიდი? მე შემიძლია ფული გასესხო.

– არა ლელა, ფული არ მიდა, ეს თანხაც საკმარისი იქნება ჩემთვის.

– სხვამ რომ იყიდოს ეს საკეტი?

– არა, მხოლოდ ვალერის ან იმის მეუღლეს მიჰყიდე!

– ვერაფერი ვერ გავიგე, შენ საკეტის გაყიდვა გინდა, თუ იმის გაგება, ვინ იყიდის?

– კარგი საკეტია და მენანება, სხვამ იყიდოს, რაღა სხვამ ისარგებლოს კარგით, უმჯობესია, ჩემს მეზობელს ჰქონდეს, მხოლოდ ჩემი სახელი არა ახსენო, თორემ შეიძლება აღარ იყიდონ.

– კარგი, კარგი, რაში დამჭირდება, ვახსენო შენი სახელი?

ლელას დავემშვიდობე და სახლში წამოვედი, საღამოს, მართლაც, მისულა ვალერი მაღაზიაში და ლეილასაგან სწორედ ის საკეტი შეუძენია, რომელიც მე დავუტოვე.

ცოტახნის შემდეგ ვალერის ღია აივნიდან სატეხის კაკუნი მესმოდა, „საკეტს სვამს კარებში“, გავიფიქრე მე და არ შეგმცდარვარ. დღეის საქმე მოგვარებულად ჩავთვალე, ან მე დამრჩა კიდევ ხუთი დღის სიცოცხლე, ან ვალერის.

ღილით, სამშაბათს, ცენტრალურ საავადმყოფოში მივედი, ოპერაციების დროს ნარკოზის გამკეთებელი ქალი ვნახე, ცრემლით თავი შევაცოდე და ვიცრუე, თითქოს მეზობელ ქალაქიდან ვიყავი მოსული, ჩემს ძმას საჩქარო ოპერაციას

უკეთებენ და დასაძინებელი ნარკოზი ვერსად ვიშოვე, დამეხმარეთ და, რაც გინდათ, თანხაზე საუბარი არა მაქვს—მეთქი.

კი, შვილო, რაზეა საუბარი, ან ფული რად მინდა, ღმერთმა ყველა ადამიანი ამყოფოს კარგად და წყალმა წაილოს, მსოფლიოში რამდენი ფულიც არის მოჭრილი, — მითხრა თეთრხალათიანმა მანდილოსანმა და ორი დალუქული ბოთლი გამომიტანა.

— ეს ექიმმა თვითონ იცის, რა ღოზით უნდა მიაწოდოს ავადმყოფს, ხსნარი კი იმდენია, ორას ოპერაციას ჩაატარებს, მაგრამ წაიღე, იქნებ სხვასაც დაჭირდეს და მადლია ადამიანის გადარჩენა.

მე ჩანთა გავხსენი, რომ ფული მიმეწოდებინა, მაგრამ გადაირია მანდილოსანი, იმის შიშით, რომ უკან არ წაელო დასაძინებელი წამალი, უბრალოდ, მადლობა გადავუხადე და სახლში წამოვედი. ყველაფერი მზად მაქვს და ხელსაყრელ პირობებს ველოდები. რისი ნერვები უნდა ჰქონდეს ადამიანს ასეთი გადაწყვეტილების შემდეგ? რომელ ღირსებაზე შეიძლება მესაუბროს ადამიანი, როდესაც მომაკვდინებელ საშუალებას ვამზადებ იმ ადამიანისათვის, რომელიც ოდესღაც საკუთარ სიცოცხლეზე მეტად მყვარებია.

მე ამაყი ვარ, ვერ ვიტან შეურაცხყოფას და ალბათ ეს დიდი ნაკლია ჩემში, მაგრამ მგონია, ეს ნაკლი დაჩრდილოს იმ ადამიანის ნაკლმა, რომელიც მთლიანად გაძარცვულია ყოველგვარი ღირსებისაგან. შეიძლება თქვენ მოგეჩვენოთ, ჩემს ნაკლს ვალამაზებდეს და მტრის ღირსებას ფეხით ვთელავდე, მაგრამ ეს რომ ასე არ არის, ჩემი დღიური გესაუბრებათ ამ თემაზე და თვითონ თქვენ განსჯით.

1946 წელი, 30 აგვისტო, (პარასკევი)

ბევრჯერ მითქვამ, — „სიკვდილის არ მეშინია—მეთქი“, მაგრამ, როდესაც მოახლოვდა ჩემი განკითხვის უამი, მთელ დღეს მოუსვენრად ვგრძნობ თავს.

კიბე გამოვიტანე, ბოძზე მივადგი, ჩემთან შემომავალი „დინამიკის“ სადენები ჩავსხსენი და ვალერის სადენები როგორ, იყო, ზუსტად ისევ ისე შევაერთე. აღარ მესაჭიროება იმისი საიდუმლოების გაგება, ნეტავი ისიც არ გამეგო, რაც გავიგე და ძველებურად კარგი ადამიანის სახელით დარჩენილიყო ჩემს გულში.

ნეტავი, სად არიან? ბავშვი მეზობელმა გამოიყვანა ბაღიდან, დაღამდა და ისინი ჯერ კიდევ არ მოსულან, შეიძლება დივერსანტების თათბირი აქვთ და გვიანობამდის არ დამთავრდება. ვზივარ ფანჯარასთან და ველოდები, როდის გამოჩნდებიან, ჩემმა გუგულის საათმა თორმეტჯერ დაიძახა „გუგუ“, ისინი კი არა და არ ჩანან.

დაწოლა დავაპირე. ამ დროს ქუჩიდან ხმაური შემომესმა:

– ჯერ კიდევ აქვს ორი დღის დრო, მაგრამ ზომ შეიძლება ცოტა ნაადრევად? – ხმამალა ელაპარაკება ზომაზე მეტად გაღეშილი ვალერი თავის საფრთხობელას, რომელიც ვალერიზე არანაკლებ გაღეშილია. ფეხი ორივეს ერთნაირად ეშლებათ და ძლივს იკავებენ ერთიმეორეს.

– არა! დღეს არა, ხვალ, დღეს არ მოგცემ მაგის უფლებას, დღეს ჩემთან უნდა იყო, გესმის? ჩემთან! – ეუბნება საფრთხობელა ვალერის და კისერზე ეკიდება.

კიბეზე ამოვიდნენ, ჩემი ბინის კარებთან შეჩერდნენ:

– არა, არა, შევალ! – თქვა ვალერიმ.

– არავითარ შემთხვევაში, დღეს ჩემთან! – უთხრა ქალმა.

ცოტახანს კიდევ იდგნენ ჩემს კარებთან, მგონი სივარეტს მოუკიდეს, შემდეგ ერთმაც და მეორემაც გულიანად შეიკურთხეს ჩემი მისამართით და ბორძიკით აუყვნენ კიბეს.

სპორტული ტანსაცემელი ჩავიცვი და აღარ დავწოლილვარ, ყველაფერი წინასწარ მოფიქრებულივით კეთდება, მათემატიკური სიზუსტით. „მათემატიკამ“ ორი პერიოდი გაიარა – ამბობს ჩებიშევი – პირველში ამოცანებს სვამდენ ღმერთები, (დილოსის ამოცანა კუბის გაორმაგების შესახებ) – მეო-

რეში – ნახევრად ღმერთები: (პასკალი, ფერმა) ჩვენ მესამე პერიოდში შევედით, როდესაც ამოცანებს საჭიროება წამოჭრის“.

სწორია, თუ მათემატიკურად გავიგებთ ჩემი ამოცანის არსს, მართლაც, „საჭიროებამ წამოჭრა“ სიკვდილ–სიცოცხლესთან ბრძოლის ამოცანა, თორემ, ვის მობეზრებია წყნარი ცხოვრება, მე რომ მომბეზრებოდა?

ღამის სამ საათს უახლოვდება ჩემი საათის ისრები. ბოთლები ჩანთაში ჩავაწყვე, გასაღები ჯიბეში ჩავიდევ და ეზოში გამოვედი; მთვარე ჩასულა, ცა ვარსკვლავებით არის მოჭედელი, მაგრამ მაინც სიბნელეს დაუსადგურებია სახლის კუთხეში; ვენახის ძირთან მივედი და ისე ფრთხილად აყვევი ზევით, ერთი ფოთოლიც არ განძრეულა, აივანზე ვდგავარ, კარებს მივაყურადე. ჩამი–ჩუმი არ ისმის, გასაღები ამოვიღე, ფრთხილად გადავატრიალე და კარები ოდნავ შევალე, მესმის ორი ადამიანის თავისუფალი სუნთქვა, კიდევ უფრო ღრმად გავალე კარები და მესამე ადამიანს ვათვალიერებ, აქ არ არის, მადლობა ღმერთს, ღამის მკრთალ სინათლეზე, კედელზე გაკრული ჩემი მამაპაპისეული ნოხები შევნიშნე და კინალამ წავიქეცი. „აი, ვის გაუჭურდავს ჩემი ბინა“ გავიფიქრე და კიდევ მეტი ზიზღი ჩამელვარა სულში.

ჩანთიდან ბოთლები ამოვიღე და იატაკზე დავასხი, სითხის წვრილი ნაკადი ორი მძინარე ადამიანის საწოლისაკენ წავიდა, „ოთახი დაგმანულია, იმოქმედებს!“ ვთქვი, როდესაც მეორე ბოთლიც იატაკზე დავღვარე, კარები გამოვიხურე, გასაღები ორჯერ გადავატრიალე და როგორც ამოვედი, იმავე სიფრთხილით ძირს დავეშვი. ფრთხილად გავალე საკუთარი ბინის კარებიც და გაუხთელად წამოვწექი. მკვლელი ვარ! ვითომ აქაც არაფერი მომხდარა, ისე ტკბილად ჩამეძინა.

ღილით ხმაურმა გამომღვიძა, ტანსაცმელი გამოვიცვალე, სპორტულები კარადაში შევინახე და ხალათში შინაურულად გამოვეწყვე, ხმაურმა იმატა და ჩემს კარებზედაც გავიგონე კაკუნი:

– ახლავე! – დავიძახე და კარები ისე გავაღე თვალების სრესვით, თითქოს ახლა ავდექი. ცირა არის.

– მობრძანდი! – ვუთხარი.

– მობრძანდი კი არა, რა ამბავია, ვერ მეტყვი? – შემეკითხა.

– სად რა ამბავია? – მთქნარებით შევეკითხე მე.

– სად და ხმაური არ გესმის?

– კი მესმის, მაგრამ აბა, მე რა ვიცი, რისთვის ხმაურობენ?

– წამოდი, გავიგოთ!

– მოვდივარ! – ვუთხარი და სახლში აღარ შევბრუნებულვარ, როგორც ვიყავი საშინაო ტანსაცმელში ჩაცმული, ასევე აუწყევით კიბეს.

ვალერიის ბინის კარებთან ხალხი შეგროვილი იყო და მილიციის თანამშრომლები მოსული დაგვიხვდა, მე და ცირა რომ მივედით, ისინი საძინებელი ოთახის კარებს ტეხავდნენ.

გატეხეს!

... ხათუნა ტიროდა, მაგრამ მე დამინახა თუ არა, გამოიქცა, კისერზე შემომესკვნა და ტირილი შეწყვიტა. თითქოს, სხვათაშორის მოვეფერე, ცოტახანს გავჩერდი, როდესაც დავრწმუნდი, არაბულები ცოცხლები აღარ იყვნენ, სადარბაზოში დავდექი სხვებთან ერთად და მეზობლებს ჭორიკანაობაში ჩავერთე.

საექიმო ექსპერტიზის თანამშრომლებმა გვაძვეს სასწრაფო დახმარების ავტომანქანით წაიღეს, სხვა დანარჩენი ძიება ადგილზე მიმდინარეობს. გამომძიებელმა ვალერიის საძინებელში დასაძინებელი სითხის კვალი აღმოაჩინა, მაგრამ არავის არ სჯერა, რომ ოთახში დაღვრილი სითხე ვალერიისა და მზიას მოკვლის მიზნით იყო დაღვრილი.

გამომძიებელმა ვალერიის ბინის კარები დალუქა, ზედ თავისი ბეჭედი დასვა და წავიდნენ, მეზობლებიც დავიშალეთ...

სალამოს შავუღვაშიანმა ინჟინერმა იორამ აბაშიძემ მეზობლებს ჩამოუარა და თავისი გადაწყვეტილება გააცნო:

– მეზობლები ვართ! – ამბობდა ის – ჩვენს გარდა ახლობლები ვალერისა და მზიას არ გააჩნიათ, ამიტომ, მეზობლებო, ჩვენ უნდა ვითაოთ მათი ქრისტიანულად დასაფლავება!

მეზობლებმა იორამის გადაწყვეტილება უყოყმანოდ გაიზიარეს და დაადგინეს, ას–ასი მანეთი შეგვეგროვებინა, შევაგროვეთ ეს მცირედი თანხა და დაკრძალვა ხუთშაბათისთვის მოვილაპარაკეთ. მოვამზადეთ ცოტა რამ პურ–მარილი დაკრძალვისათვის და პირქუშად ჩამოწვა დღე განსვენებისა, მე რიგით მეზობლად მთვლიან და ვინ რა იცის, როგორი ცეცხლი ანთია ჩემს გულში. საკმარისად მოვიდა ხალხი, თანამშრომლებმა გვირგვინიც კი მოიტანეს და საღამოს ერთი სასახლით წაასვენეს ორივე გვამი.

... სასაფლაოზე სროლა ატყდა, დაიფანტა ხალხი, მილიციის ერთი თანამშრომელი უსულოდ დაეცა ძირს, ორი კაცი შეიპყრეს, ხალხი ამბობდა: „ჯაშუშები შეიპყრესო“, მე ამ ამბით არ დავინტერესებულვარ, სახლში წამოვედი, ხათუნა არ მშორდება, კაბის ბოლოზე უკიდია ხელი და დამყვება, თუ აყვანილი არა მყავს, ეშინია, მეც არ მივატოვო, როგორც მზიამ და ვალერიმ მიატოვა...

1946 წელი, 6 სექტემბერი, (პარასკევი)

დღეს ექვსი სექტემბერია, მე პირველი სექტემბრის შესახებ არაფერი დამიწერია დღიურში. პირველი სექტემბერი ხომ ჩემი პირველი შეხვედრა იყო აღსაზრდელებთან, ჩემი პირველი გაკვეთილები და ცხადია, ვლელავდი, სკოლაში მეზობლის გარდაცვალებით „დამწუხრებული“ მივედი და თანამშრომლებმაც გაიზიარეს ჩემი მწუხარება. ღირექტორმა ერთი კვირით გამანთავისუფლა, ასე რომ, ათ სექტემბერს მივალ პირველად სკოლაში და დავიწყებ ახალგაზრდა თაობასთან ცოდნის გაზიარებას.

მე, ჩემი ცხოვრების მისია უკვე შევასრულე, ხათუნა ჩემს ჭერქვეშ, ჩემი ალერსით იზრდება, კიდევ ერთ–ერთი ოცნება

და განსახორციელებელი მიზანი დამრჩა, ხათუნა აღვზარდო, ცხოვრების გზაზე დავაყენო და დამშვიდებული მოგკვდე.

გამომძიებელი ხშირად დადის ჩვენს სახლში, დაიწყო მეზობლების დაკითხვა, რამოდენიმეჯერ დაკითხვა თითოეული, მე მაინცდამაინც არ შეუწუხებივარ, გაიგო, ახალი მოსული ვარ და დარწმუნებლია, არაფერი საერთო მექნებოდა გარდაცვლილებთან. ერთმა თვემ გაიარა მას შემდეგ, სადარბაზოში დამხვდა ჯუღელი, გამომძიებელმა ყალბი ქათინაურით მომიკითხა და, თითქოს თავაზიანობის მიზნით, კარების გაღებაში მომეშველა, გასაღები გამომართვა და კარები გააღო, მაგრამ შევამჩნიე მარცხენა ხელისგულზე დაწებებული საძერწი მიწა, რომლითაც ჩემს გასაღებს დააწვა და ანაბეჭდი აიღო, – რა საწყალთან აქვს საქმე! – გავიფიქრე – ნეტავი, რატომ ჩათვალა საჭიროდ, უჩემოდ ჩაატაროს ჩხრეკა ჩემს ბინაში? და უცებ გადავწყვიტე, ვათამაშო.

ჯუღელი ოთახში შემოვიდა, გუგუღმა ექვსჯერ დაიძახა „გუგუ“.

– რა კარგი საათია! – თქვა გამომძიებელმა.

– ანტიკვარია, მამაჩემის პაპისაგან საფრანგეთიდან ჩამოტანილი, ვიცრუე მე, სინამდვილეში კი ძველმანების ბაზარზე იყიდა დედამ 1941 წელში.

– როგორ, თქვენ ფრანგებთან გაქვთ კავშირი? – რალაც იმედის ძაფს ჩაეჭიდა გამომძიებელი.

– ხო გითხარით, მამაჩემის პაპა–მეთქი, მაშინ მსოფლიოს ჰქონდა ერთი მეორესთან კავშირი.

– თუ პაპათქვენს საზღვარგარეთთან კარგი კავშირი ჰქონდა, იმედია, თქვენ მასზედ უკეთესი კავშირი გექნებათ ფრანგებთან.

– რას გეტყვით, ბატონო გამომძიებელო, იცით? მე მგონია, თქვენ ჩემთან იმიტომ არა ხართ მობრძანებული, რომ გაინტერესებდეთ ფრანგებთან ჩემი კავშირი. დაღლილი ვარ, ბავშვების უთავბოლო კითხვებით გამოლაყებული მაქვს თავი და გთხოვთ, მათ ნუ გაეჯიბრებით ისეთი

კითხვების მოცემაში, რომელიც ორივესათვის ნაკლებ საინტერესო იქნება.

ჯუღელს გაეღიმა, ცხადია, არ ელოდა ჩემგან ასეთ წინააღმდეგობას გამოძიებელი, მაგრამ თვითონაც უნდა იცოდეს, რომ „მაგია მართალი“ კაცი.

– ნუ განრისხდები, გოგონა, შემთხვევით შეგხვდი და კარების გაღებაში დაგეხმარე. ამაში რა არის ცუდი?

– ეს ყალბი კეთილშობილებაა, რომელმაც აიძულა თქვენი თავმოყვარეობა, დაგეძალათ ნიღაბ აფარებული ნაკლი, როგორც ჩემთვის, ასევე საკუთარი თავისთვის.

– ნუ ღამძრახავთ, გეთაყვა, მე გამოძიებელი ვარ და ვალდებული, ეჭვის თვალით დავინახო ყოველი საგანი, რადგან არსებობენ ადამიანები, რომელთა სიაკვაცესაც ვერასდიდებით ვერ დაიჯერებთ, სანამ საკუთარი თვალთ არ იხილავთ მათ მიერ ჩაღწეულ განსაცვიფრებელ ნააკვაცარს.

– იმედი მაქვს, ბატონი გამოძიებელი ეჭვის თვალთ არ შეხედავს ჩემს სითამამეს, რადგან აკვაცობისაკენ მიდრეკილება არ გამაჩნია და არც მართლმსაჯულებას გააჩნია ეჭვიანობის საბაბი!

ღმილით ვუთხარი გამოძიებელს და მაგიდაზე ხილი და არაყი მოვიტანე. დალია! ქლიავი დააყოლა, ბოდიში მოითხოვა შეწუხებისათვის და წავიდა.

დავფიქრდი, რატომ დააინტერესა გამოძიებელი ჩემმა პიროვნებამ? რისთვის საჭიროებს, ჩხრეკა ჩატაროს ბინაში ჩემს გარეშე? აბა, რაში ესაჭიროებოდა ჩემი გასაღების ანაბეჭდი?

სპორტულები გარეცხილი მაქვს, ბოთლები და ვალერის აივნის გასაღები სარდაფში, მიწაში ჩაფლული. დღიურს სადაც დავდივარ, თან დავატარებ, ჩემი გაცვეთილი ჩანთით. ასე რომ, ჩემს ბინაში, დანაშაულზე ხელმოსაკიდებელი საგანი არ მოიძებნება. მართალია, ჩვენ ადვილად ვივიწყებთ საკუთარ შეცდომებს, როცა ისინი ჩვენს მეტმა არავინ იცის და თამამად ვამტკიცებთ უდანაშაულობას, მაგრამ ეს როდი გვაძლევს

სულის სიმშვიდეს, ბოლომდის სიმტკიცის შესანარჩუნებლად. გადავწყვიტე, თავი შევიქციო, ვათამაშო გამოცდილი გამოძიებელი ჯუღელი და შემდეგ, ვნახოთ რა იქნება.

ღილით ხათუნა ბაღში მივიყვანე, შემდეგ სკოლაში წავედი, ორი გაკვეთილი ჩავატარე და ორსაათიანი შესვენების დროს ლელას ვესტუმრე მაღაზიაში, ცოტა ვისაუბრეთ, შემდეგ ერთი კარგი საკეტი ვიყიდე კარებისათვის და სახლში წამოვედი, შევისვენე, ვისადილე და შემდეგი გაკვეთილების ჩასატარებლად წავედი სკოლაში.

სალამოს სკოლიდან ზეინკალი წამოვიყვანე კარებში საკეტის ჩასასმელად, ხათუნას გამოუარეთ ბაღში, წამოვიყვანე და წამოვედით.

„თავკომბალა“ ზეინკალმა მალე ჩასვა კარებში საკეტი, გასამრჯელოზე უარი განაცხადა, ორი ჭიქა არაფი დალია და წავიდა. ხვალისადაც კარებს აღარ დავკეტავ, ვიცი, ჯუღელი მოვა, კარებზე რომ იმისი გასაღები არ მოერგება, ახალ საკეტს ნახავს ჩასმულს და კარებს ღიას. ერთი იმისი ფიზონომია დამანახვა, რას დაემსგავსება.

ღრო მიდის, არ ვიცი, გამოძიებელი იყო თუ არა ჩემს ბინაში, არ ყოფილა შემთხვევა, არეული და გადაადგილებული მენახოს რომელიმე ნივთი. ერთ სალამოს, მარტობით მოწყენილი და ხათუნას ტიკტიკით გახალისებული, ჯუღელს ვურეკავ და ვეკითხები, „თუ რატომ არის აქამდის ბურუსით მოცული არაბულების მკვლელობის საქმე?“

– თქვენ ვინ ბრძანდებით? მეკითხება უხილავი ხმა ყურმილში.

– მერი მასწავლებელი გაწუნებთ.

– ააა! მერი! მასსოვხართ, ასე რატომ გაინტერესებთ არაბულების ბედი? თუ ღირსი გახდა ჩვენი ქალაქი და თავყანისმცემელი შეგიჩრევიათ, ბავშვი შეგიძლიათ უპატრონოთა სახლს ჩააბაროთ.

– უპატრონოთა სახლში ჩასაბარებელი თქვენა ხართ, ბავშვები კი ჩვენი სიცოცხლის უტყუარი გამაგრძელებელნი

არიან და მე არ ვთხოვდები, ხათუნა არ დამიკარგავს აღმზრდელის გაწეულ ამავს და როცა გაიზრდება, სავალდებულოდ მიმაჩნია იცოდეს, რა ბედი ეწია იმის მშობლებს.

– კარგი, კარგი, ნუ გაგვიგულისდები და სასინარულო ამბავს გაცნობებთ: განსოვს? არაბულების დაკრძალვის დღეს ორი მამაკაცი რომ დააპატიმრეს? ისინი სამხედრო ბოროტმოქმედები, გერმანიის „აბვერის“ წევრები აღმოჩნდნენ, ერთი ვალერი არაბულის მამა, სანდრო არაბული, მეორე კი მზია ცერცვაძის მამა, ვასილ ცერცვაზე. სამშობლოს მოღალატეები ტრიბუნალს გადაუგზავნეთ. არის ვერსია, რომ შვილებმა არ გაიზიარეს მშობლების დივერსიული მოღვაწეობა სამშობლოში და მოწამლეს.

– ეს თქვენი ვარაუდია, თუ მათი მიერ ნაღიარები სინამდვილე?

– ჩვენი ვარაუდი ყოველთვის მართლდება!

– ბოლიში შეწუხებისათვის, კარგად ბრძანდებოდეთ! – ვუთხარი და ტელეფონი გავუთიშე.

ხათუნა ხელში ავიყვანე, მუხლებზე დავისვი და დიდი ქალივით ველაპარაკები:

– აი, გამოძიება! საქმე გაუხსნელი არასოდეს არ დარჩებათ. ერთ „ვილაცას“ დაიჭერენ და რესპუბლიკაში ჩადენილ ბოროტმოქმედებას, ყველას იმას მიაწერენ.

შენ დარდი ნუ გაქვს, დრო დადგება და გაიგებ შენი მშობლების ჭეშმარიტ მკვლელს, დღეს კი თანამედროვე გამოძიებამ იცხოვროს თავისი „ვარაუდით“.

* * *

19... რომელი წელი? რომელი თვე? რომელი რიცხვი?

– არც დღე იცი?

– დღე ვიცი! ხუთშაბათი!

– რატომ შეწვევითე დღიურის წერა?

– დღიურის წერა მე არ შემიწყვეტია, რადგან დღიურში ღირსშესანიშნავი თარიღებია შესატანი, დროებით შევაჩერე

იმისი წარმოება. აბა, დღიური მეძუარები ხომ არ არის, ყოველი ნაბიჯი აღწერო მაღალფარდოვნად და მკითხველისათვის იყო ინტერესმოკლებული? მართალია, განვლო წლებმა, გამოვიარე ბევრი სიღუბნური, სიღარიბე, უქონლობა, შიმშილი, მაგრამ ჩემი ხათუნასათვის არაფერი მომიკლია. არასოდეს არ უგრძობნია ქვეყნის გასაჭირი, ყოველთვის თავს ბედნიერად გრძნობდა ჩემს ფარდას ამოფარებული.

დღიურისათვის რა საჭიროა, თუ როგორ დაამთავრა ხათუნამ საშუალო სკოლა, თუ როგორ აიღო სიმწიფის ატესტატი, როგორი ბანკეტი გადაუხადეთ, რომ სწავლა პედაგოგიურ ინსტიტუტში გააგრძელა და ჩემს მამისეულ სახლში ცხოვრობდა სტუდენტობის დროს, იქ, სადაც მე ვცხოვრობდი.

მართალია, ეს ყველაფერი კარგია და აღწერის ღირსიცაა, მაგრამ ეს თვითონ ხათუნამ აღწეროს თავის დღიურში, მე კი, უბრალოდ, მოვთხზავ, რომ ჩემმა ხათუნამ ინსტიტუტი დაამთავრა და თავის მშობლიურ სკოლას დაუბრუნდა მასწავლებლად. ვცხოვრობთ და ვართ ერთად ორივე ბედნიერები. მხოლოდ ვარამს ვერც ხათუნა ვერ ხვდება, არ მაყენებს არაბულებზე ფიქრი, რატომ არის აქამდის ბურუსით შემოსილი მათი მკვლელობა? ნუთუ, მართლა სანდროსა და ვასილს მიაწერეს ეს მკვლელობაც? ნუთუ მათ ცოტა ჰქონდა ჩადენილი ცოდვა, რომ ამ მკვლელობითაც არ დაემძიმებიათ თავიანთი სული?

მრცხვენია, რომ ასეთი გამოძიება ჰყავს საქართველოს, მომწყინდა კატა—თაგვობიას თამაში, ოცი წელია, ვეთამაშები გამოძიებას და ჯერ აზრადაც არავის მოსვლია, რომ მე ვარ ის საშიში რეციდივისტი, რომელსაც ასე მუხლჩაუხრელად და დაუძინებლად დაეძებს მთელი რესპუბლიკა.

ახლა, როდესაც ხათუნას გზაზე დამდგარს ვხედავ, გადავწყვიტე, გამოძიება ავალაპარაკო და მართლმსაჯულების წინაშე წარვსდგე.

არა! ნურავინ იფიქრებს და მათ შორის ხათუნაც, რომ მე ხელის მოხონელი არავინ მყავდა და ფიქრების გამზიარებე-

ლი. ამას მხოლოდ დედა მიმიხვთება, თუ რატომ შევალე ჩემი ახალგაზრდობა შვილის აღზრდას, რომელიც, მაღლობა ღმერთს, ცუდად არ აღმიზრდია.

გადავწყვიტე და გადაწყვეტილება ერთი წლის წინათ სისრულეში მოვიყვანე, ჩემი შესაიღუმლე, ჩემი ერთადერთი მოაზროვნე, ჩემი განუყრელი მეგობარი, ჩემი დღიური გამოძიებელ ჯუღელს მივუტანე.

– წაიკითხე, მხოლოდ დღიური არ დამიკარგო, სამ დღეში დამიბრუნე! – ვუთხარი მე.

– სიამოვნებით! მაგრამ რა არის ეს?

– ჩემი დღიურია, შეიძლება გამოძიებას დაეხმაროს რამეში. – გამოძიებელს ღიმილმა გაუპო ბაგე და დღიური უხალისოდ გამომართვა.

სახლში კმაცოფილი წამოვედი, იმ იმედით გარემოცული, რომ მალე მართლმსაჯულების წინაშე წარვსდგები, მე ხმას არ ამოვიღებ, ჩემი დღიური ილაპარაკებს ჩემს მაგივრად და მათ იმსჯელონ ჩემს მიერ ჩადენილ დანაშაულზე, მხოლოდ სიმართლეს ნუ დამიკარგავენ, მე სიამოვნებით ავიტან საშუალო კატორღას, რათა გავწმინდო ჩემი სული და ხორცი.

სამი დღის შემდეგ გამოძიებელმა დღიური დამიბრუნა, – „დაუჯერებელიაო!“ თქვა და წავიდა.

ბევრჯერ მივაკითხე, მაგრამ ადგილზე აღარ დამხვდა, მითხრეს, „მივლინებაში არისო წასული“. ასე დამეკარგა რამოდენიმე თვე გამოძიებელი, რომ ან სასჯელი მომეთხოვა და ან ორდენი.

რვა თვის შემდეგ ჯუღელი სახლში მოვიდა ჩემთან:

– „მართალი ყოფილხარო“ – მითხრა.

– შეადგინეთ საქმე და სასამართლოს გადაეცით, მათ გაარჩიონ მართალი ვყოფილვარ თუ მტყუანი! – ვუთხარი მე.

– იცი, რას გეტყვი? – მოქალაქეობრივი სიმართლე სხვა არის, იურიდიული სხვა, როგორც მე და შენ განვსხვავდებით, ისე განსხვავდება ეს ორი მცნება ერთი მეორისაგან.

იურიდიულად რომ ვიმსჯელოთ, შენ სასამართლო სასჯელს დაგადებს და არც თუ გულსაწვევტს, რადგან იურიდიული კოდექსი არ ითვალისწინებს თვით გასამართლებას. – დანაშაულის ჩამდენი პირი უნდა აღიაროთ და სასჯელი დაადოთ სასამართლოს ძალით!

შენ კი პირადად იყავი გამოძიებელიცა და მოსამართლეც, მსაჯულიცა და ჯალათიც, იურიდიულად ეს გაუმართლებელია.

მე დღეს ვწერ განთავისუფლების განცხადებას, სამსახურიდან დათხოვნის შესახებ, ორი მიზეზის გამო: პირველი ის, რომ შენს შეუნიღბავ კვალს ვერ მოვაგენი, მეორეც ის, რომ შენ მართალი ხარ მოქალაქეობრივი თვალსაზრისით, რომელიც იცავს პატიოსნებას, წესრიგს, კულტურას, ემსახურება ერთს, ოჯახს, შვილის აღზრდას, ოცნებობს სწავლაზე, მრავალშვილიანობაზე და სამშობლოს კეთილდღეობაზე.

ის საქმეები, რომელიც შენ არ გიწეწავს ნერვებს, დავიწყებულია. ნურც შენ გამოაბამ კუდს, იცოცხლე და იცხოვრე შენს შვილთან, აღზარდე შვილიშვილები და იყავი „ტკბილი ბებია“. ჩემი აზრით, ასე უძჯობესი იქნება, ვინემ შვილიშვილებმა „მკვლელ ბებიად“ მოგივონონ.

– რისთვის მომიგონებენ ცუდად, ნუთუ თვითონ ვერ დაინახავენ, თუ როგორ ვიბრძოლე ადამიანური ღირებისათვის და არავის გავათელინე ჩემი ღირსება, განა ეს ცუდია, მართოხელა ქალი არ შეუშინდეს არაფერს, გადალახოს ყოველგვარი დაბრკოლება და შეინარჩუნოს ოჯახი?

– შეიძლება შენი მოქცევა მისასალმებელი იყოს ნებისმიერი ადამიანისათვის, მაგრამ გიმეორებ: იურიდიულად შენი გამართლება შეუძლებელია:

– ლონდას მკვლელობამ დააფრთხო დივერსანტთა ჯგუფი და დღემდე მოუხელთებელი გაგვიხდა, აშბას მკვლელობამ მთლად გადაკარგა მთებში გახიზნული ბანდიტების ჯგუფი. არძინბას მკვლელობამ სააშკარაოზე გამოიყვანა ბანდიტ სეპარატისტთა ჯგუფი და უთავბოლო შეტაკებების დროს ჩვე-

ნი თანამშრომლებიც ბევრი დაიღუპნენ. არაბულების მკვლელობამ და მათი მშობლების დაპატიმრებამ მთლიანად გადაკარგა მათი ხელმძღვანელი სერგო მაისურაძე.

ასე რომ, თქვენ კარგი საქმე კი არ გაგიკეთებიათ სამშობლოსათვის, არამედ ხელი შევიშლიათ ბოროტებასთან მებრძოლი ადამიანებისათვის და ერთი შეხედვით, შორიდან ისე ჩანს, თითქოს თქვენ მონაწილე ყოფილიყოთ იმ ბანდისა, რომელშიდაც ეჭვმიტანილი ადამიანები კვდებოდა, ვფიქრობთ, ისინი კვდებოდნენ იმიტომ, რომ ბანდა არ აღმოჩენილიყო. ვინ კლავდა მათ? – რა თქმა უნდა, ბანდის უფროსი! – სინამდვილეში კი, სრულებით გამოუცდელი გოგონა, რომელსაც მხოლოდ პირადი ინტერესები ამოძრავებდა. აი, ძირითადი, რა გვიშლიდა ჩვენ ხელს ბოროტმოქმედის აღმოჩენაში, ვეძებდი ზვიგენს დიდ ოკეანეში და ვერ ვამჩნევდი ლიფსიტას აკვარიუმში.

დღეს მე შენ ყველაზე უკიდურეს მამაც ადამიანად მეჩვენები, რადგან მარტოდ–მარტომ ჩაიდინეთ ის, რასაც თავზეხელაღებული ვაჟკაციც კი მხოლოდ მრავალრიცხოვან მოწმეთა თანხლებით თუ გაბედავს. თქვენი თავდადებული ვაჟკაცობისა და მოხერხებულად მკვლელობის გზის მიჩქმალვის გამო, მე უფლება არა მაქვს, თქვენი საქმე მართლმსაჯულებას გადავცე. რადგან არის მეორე ვერსიაც, თქვენ ბოროტმოქმედებას მარტო პირადი ინტერესებისათვის არ ჩადიოდით, თქვენი გაგებით, სპობდით იმ სარეველას, რომელსაც ათასობით ზიანის მოტანა შეეძლო. თქვენ თქვენებური წვლილი შეგქონდათ ადამიანის თანასწორუფლებიანობაში. პროკურუსტე, ბერძნული მითოლოგიის ყაჩაღი, გექნებათ გაგონილი, რომელიც შეიტყუებდა ხოლმე მგზავრებს თავის სადგომში და ტახტზე აწვენდა, ვინც გრძელი აღმოჩნდებოდა, ფეხებს ჭრიდა, ვინც მოკლე, კიდურებს უჭიმავდა. ეს ადამიანიც თავისუფლებისა და თანასწორობისათვის მებრძოლი იყო, რომელიც ადამიანთა სიმაღლეში მიჩერებოდა თანასწორობას.

შენ არა ხარ მართლმსაჯულებას ჩასაბარებელი ადამიანი, რადგან ბოროტმოქმედთა სამყაროს არ შეიძლება გააჩნდეს შენი მაგვარი უშიშარი ქმნილება.

– უშიშრობა კი არ არის უჩვეულო ძალა სულისა, რომელის წყალობითაც შენ შესძელი დიდი განსაცდელის წინაშე პირისპირ ღვთისმადლობით გამოწვეული ელდის დამარცხება, სწორედ, უშიშრობამ თქვენ მოგანიჭათ გმირობის ის უნარი, რომ ყველაზე თავზარდამცემ ვითარებაში შეინარჩუნეთ სიმშვიდე, სიღინჯე, აუღმვრევლობა და სულიერი წონასწორობა. შენზედ წიგნი უნდა დაიწეროს, რადგან უშიშრობით წაგბადოს მომავალმა თაობამ და თავისი უშიშროება მკვლელობაში კი არა, ატომური ქარხნების მშენებლობაში გამოიყენოს.

ბრძოლის ველზე ადამიანთა უმრავლესობა მხოლოდ იმიტომ იგდებს თავს სასიკვდილო ხაფანგში, რომ ჩირქი არ მოეცხოს მათ ღირსებას, შენ როდესაც ბრძოლის ველზე გაიმარჯვე და უვნებელი გამოხვედით, მაშინ რაღად გინდათ ჩირქი მოსცხოთ თქვენი გამარჯვებით შარავანდელით განათებულ ღილებას? რად გინდათ ჩირქმოცხებული თავდადება დაუტოვო შთამომავლობას?

მამაცი კაცი ბრძოლის ველზე მოხერხებულობასა და გამჭრიახობას იჩენს თავის გადასარჩენად, შენ კი გამჭრიახობა გამოიჩინე, დამარცხებას ერიდებოდი და გაიმარჯვე, ვერ შეგუებინხარ ჩვენს დამარცხებას, რომელიც უნდა გიხაროდეს.

მომწონს შენი ყოველგვარი ქცევა: უშიშრობა, გამბედაობა, სიქველე და მეზიზღები, რომ არ შეგიძლია მათი ღირსეულად გამოყენება. ჩვენ ყოველ ზომას ვხმარობთ იმისათვის, რომ ბოროტმოქმედს ჩაღვნილი დანაშაული ვათქმევინოთ, შენ კი დღიურს მწვდი, შენივე სურვილით, რომლის ხელში ჩაგდებას წლების მანძილზე ვოცნებობდი და ჩემით ვერ მოვახარხე.

მგონი, ლაპარაკით თავი შეგაწყინე, მე ჩემი ვალი მოვიხადე ადამიანური სინდისის წინაშე და დამირიგებინხარ, მხოლოდ არ გამოთქვა, მართლმსაჯულების წინაშე ეს ქმედება კანონით ისჯება. არაყით ჭიქა შეივსო, დამილოცა ჭერი, გამბე-

დაობა, ქალობა და ისე წავიდა. ერთი სიტყვა არ მათქმევინა, ალბათ, არ უნდოდა, მოესმინა ჩემგან უთავბოლო მიკიბულ-მიკიბული თავის მართლებას.

წავიდა და უფრო მეტ საგონებელში ჩამავლო, არა, ვერ ვიზამ საკუთარი სინდისის დაუსჯელობას, სხვას რომ ჩემს მიერ ჩადენილი დანაშაული გაემეორებინა, მე ხომ სასტიკად დავსჯიდი? მაშ, რატომ უნდა მაპატიოს საზოგადოებამ და მართლმსაჯულებამ ბოროტმოქმედება, ჭრელი პეკელა ვარ?

მახსენდება, რამოდენიმეწლის წინათ, დეიდა მარიამის ნათქვამი: „ვინც საკუთარ სიცოცხლეს ხელყოფას დაუპირებს, ის, ადრე თუ გვიან, იგივე მცდელობას გაიმეორებს და თვით-მკვლელობით დაასრულებს სიცოცხლეს“ – გამართლდა დეიდა მარიამის წინასწარმეტყველება, როდესაც მითხრა: „ხათუნას აღზრდა შენ გიწერიას“, ალბათ, მეორე წინასწარმეტყველებაც გამართლდება. სწორს ამბობს ჯუღელი, მართლმსაჯულება მარტო ჩემი დღიურით არ დაკმაყოფილდება, დაიწყებენ ჩემი სულისა და ხორცის ჯიჯგნას და, ვინ იცის, შეიძლება სამშობლოს დალატიც კი დამწამონ, სამშობლოზე ესოდენ შეყვარებულს!

დღეს 18 აგვისტოა, ხუთშაბათი. ვიტოვებ ერთ თვეს საკუთარ თავთან სასაუბროდ და ხათუნას ალერსისათვის, შემდეგ კი საკუთარი სინდისი განსჯის საკურთხეველზე უნდა დავაყენო.

* * *

ხომ შეიძლება ისეთი განცდა დაეუფლოს ადამიანს, რომლის აღწერაც შეუძლებელი იყოს? ერთი თვეა, სწორედ ასეთ განცდაში ვიმყოფები, არ შემიძლია, დღიური გადავშალო და ჩანაწერი გავაკეთო ჩემი განცდისა, არ შემიძლია, ხათუნასთან საუბარი მორალურ თემაზე, მეშინია, ამანაც არ მირჩიოს სინდისის დაუსჯელად დატოვება.

ყოველთვის ჩემით, სხვის დაუნმარებლად, ვწყვიტავდი ყოველგვარ საჭირბოროტო საქმეს და ახლაც, დღეს, ოცდაერთ

სექტემბერს, ღვთისმშობლის დაბადების დღეს, გადავწყვიტე, ჩემი სული ღვთისმშობელს ჩავაბარო, მან დასდოს ციურ სასწორზე ჩემს მიერ ჩადენილი კეთილი თუ ბოროტი ზრახვანი.

როდესაც ხათუნა სკოლაში წავიდა, მე ვრცელი წერილი დავწერე და პატიებას ვთხოვ იმ უკეთური საქციელისათვის, რომელიც რამოდენიმე წუთის შემდეგ უნდა ჩავიდინო...

აქ ვამთავრებ დღიურის წერას, და აქ მთავრდება ერთი მოუსვენარი ადამიანის სიცოცხლე.

რა ვქნა...

სისხლი მეძახის, მესმის გოდება,

სასაფლაოზე მომელის ლოდი.

მიმაქვს მიწაში უმანკოება,

რომელსაც ასე ვუფროთხილდებოდი...

– მერი –“

სარჩევი

სიყვარულის მსხვერპლი

თავი პირველი	3
თავი მეორე	9
თავი მესამე	14
თავი მეოთხე	16
თავი მეხუთე	19
თავი მეექვსე	21

CHAPIDZE GARI
VICTIM OF LOVE
DETECTIVE

რედაქტორი: – ნ. კაკიაშვილი
მხატვრული რედაქტორი: – მ. სამხარაძე
ტექნიკური რედაქტორი: – ქ. ტრიპოლსკი
დიზაინერი: – ლ. ლაცაბიძე

გამომცემლობა – „კოლორი“